

L 2 / 49

SABIEDRISKO UN ZINĀTNISKO GRĀMATU SERIJA Nr. 4/5.

Kr. Eliass.

Kā izcēlās
kristīgā ticība
un baznīca.

RĪGĀ / „KULTŪRAS BALSS“ IZDEVUMS / 1931

L $\frac{2}{49}$ ✓

SABIEDRISKO UN ZINĀTNISKO GRĀMATU SERIJA Nr. 4/5.

Kr. Eliass.

Kā izcēlās
kristīgā ticība
un baznīca.

RĪGĀ / „KULTŪRAS BALSS“ IZDEVUMS / 1931

Spiestuve „RŪPNIEKS“,
Liepājā, Jēkaba ielā № 14.

0306077918

„Visām tautām ir tādi fakti, kuŗiem, lai tie būtu
brīnišķi, trūkst tikai istenības ; ar kuŗiem visu pierāda,
bet pašus nepierāda ; kuŗus nedrīkst noliegt, neaiz-
kaŗot svētumu, bet kuŗiem nevar ticēt, ja nav plān-
prātipš“.

Didrò.

„Glaubt nicht, dass ich fasele, dass ich dichte ;
Seht hin und findet mir andre Gestalt!
Es ist die ganze Kirchengeschichte
Mischmasch von Irrthum und von Gewalt“.

Goethe.

Priekšvārds.

Šī grāmatiņa sastādīta no lekcijām, kādas par šo tematu autors lasījis Rīgas Tautas Augstskolā dažādos semestros. Autors nepretendē uz oriģinālītāti. Viņš centies tikai savilkt kopā galvenās atziņas, pie kādām kristiānisma izcelšanās vēsturē ir nākusi modernā Bībeles kritika. Šīs atziņas, protams, nav pa prātam nevien konservātiem, bet arī liberāliem teologiem un it īpaši baznīckungiem, jo tās nostāda kristiānisma izcelšanās problēmas un pašu kristiānismu viņiem nevēlamā gaismā. Bet tur nekā nevar darīt. „Viss tek“ — teica sengrieķu filozofs Heraklīts. Tas nozīmē: viss grozās. Protams, arī uzskatos par kristiānisma vēsturi. Vēl viena lieta. Baznīckungiem nepatīk, ka par reliģijas un baznīcas lietām raksta un runā ļaudis, kas nepieder pie viņu cunftes. Tāds ir arī šīs grāmatiņas autors. Bet arī ar to būs jāsamierinas teologu cunftes vīriem. Nav vairs cunftu laiki. Un vismazāk kritikā. Te galvenais ir, kas teikts, un nevis persona, kuŗa teikusi. Argumentācija „ad hominem“ te vismazāk piemērota.

Jāatzīmē, ka autoram bij zināmas grūtības pie svešvārdu un svešu īpašvārdu rakstības. Te filoloģiski noskaņotam lasītājam netrūks iebildumu. Bet jāņem vērā, ka taisni te mūsu rakstība ir visnenoteiktāka un tādēļ bieži gribot negribot jāsvārsta uz dažādām pusēm.

Autors nedomā, kā ar šo grāmatiņu būtu izsmeloši apcerētas kaut arī tikai galvenākās problēmas, kas stāv sakarā ar tematu. Viņa nolūks ir bijis daudz šaurāks, un proti, ierosināt lasītāja domu modernās kristiānisma kritikas virzienā. Ja tas būtu izdevies, ar to pietiktu.

Autors.

Rīgā, 1931. g.

I. Jēzus problēma modernās kritikas gaismā.

1. Pirmkristiešu Jēzus mīts.

Kristiānisms savos pirmsākumos ir saistīts ar visādiem brīnumiem. Brīnumi notiek uz katra soļa. Brīnumi sākumā, brīnumi beigās. Ģētes teiciens, ka „brīnums ir ticības mīļākais bērns“, attiecināms it īpaši uz kristīgo ticību.

Starp šiem neskaitamajiem visāda veida brīnumiem, kuŗos visnotāj tiek pārkāpti viselementārākie dabas likumi, vislielākais, bez šaubām, ir persona, kuŗu baznīca uzlūko par kristiānisma nodibinātāju, un proti, Jēzus.

Pirmatnējā kristiānisma mācība par Jēzu īsos vilcienos ir apmēram šāda.

Jēzus ir augstā un varenā Dieva vienpiedzimušais dēls, kas sēdēja debesis pie sava dievišķīgā tēva labās rokas. Bet tiklab tēvs, kā arī dēls nenocietināja savas sirdis debesu greznībā un spožumā. Tie bij žēlsirdīgi un ar iežēlošanu noraudzījās uz nelaimīgo cilvēku postu virs zemes. Tur valdīja Sātāns un viņa galms, kas sastāvēja no neskaitāmiem velniem (demoniem), kuŗi pavadināja mirstīgos cilvēkus uz ļaunu un grēku. Šie cilvēki savas miesīgas dabas un nepārvaramo vājību dēļ nespēja pretoties Sātāna un viņa rokas puišu velnišķīgai pavadināšanas mākslai. Viņi visnotāj grēkoja un tādēļ pēc Dieva, viņu radītāja, taisnības pelnīja „mūžīgo nāvi“, neizdzēšamas elles ugunis, nogrūšanu tur, kur ir „kaukšana un zobu tricēšana“. Dievam bij žēl šo ļaužu, jo viņš bij mīlestība, bet viņš tiem nekā nevarēja līdžēt, jo viņš bij nevienmīlestības, bet arī taisnības Dievs, kas spriež taisnu tiesu katram pēc viņa nopelniem.

No šī drausmīgā stāvokļa bij tikai viena izeja, un proti, „izpirkšanas upuris“. Tikai ar šādu upuri varēja cilvēkus paglābt no grēka un viņa ļaunajām sekām. Sātānu varēja pārvarēt un piespiest atteikties no nelaimīgajām dvēselēm tikai tad, ja sevi atdos nāvei cilvēks, kuŗam nav nekādu grēku, nekādas vainas, nekādu traipu. Ja šāds vispilnīgākais cilvēks izcietīs kauna pilnu nāvi, kāda piekrtī tikai vislielākiem ļaun-

dariem, tad Sātānam tiek viss samaksāts un tam nevar būt vairs nekādu prasību uz nelaimīgo mirstīgo cilvēku dzimumu.

Bet šāds bezgrēcīgs cilvēks taču nebij atrodams virs zemes, kur jau sen visa radība bij nogrimusi „grēku zankī“. Bez grēka bij tikai Dievs un viņa „vienpiedzimušais dēls“ — pirmā būtne no visām, kādas dievišķīgais tēvs bij radījis. Tikai tad, ja šis tīrais Dieva „vienpiedzimušais dēls“ pieņemtu cilvēka veidu un nokāptu no debesīm, kur tas sēž uz debesu troņa pie sava tēva labās rokas, un nolaistos virs zemes, tikai tad būtu radies bezgrēcīgs cilvēks, kas citādi virs zemes nav atrodams. Tikai tad, ja šis dievcilvēks uzpurētu sevi un atdotu sevi cilvēces ienaidnieku rokās, kurī tam liktu pārciest moku un kauna pilnu nāvi pie krusta staba, tikai tad būtu sniegts nepieciešamais „izpirkšanas upuris“ un grēcīgājiem cilvēkiem rastos cerība uz glābiņu.

Pateicoties dievišķīgā tēva un dēla neizmērojamai žēlastībai un cilvēku mīlestībai, tas arī notiek: tēvs upurē savu „vienpiedzimušo dēlu“ un dēls labprātīgi uzņemas nest šo upuri. Dieva dēls, kurš nolaizdamies virs zemes dabū Jēzus vārdu, tiek negantā kārtā vajāts, zaimots un nonievāts. Tas izcieš neizsakāmas mokas. Un šīs mokas, neraugoties uz to, ka viņš ir Dieva dēls, nav illūzoras, bet patiesas, jo nolaizdamies virs zemes viņš pieņem patiesu cilvēka miesu un cilvēka jušanu. Viņš sajūt visas fiziskās ciešanas, tāpat kā visi mirstīgie zemes cilvēki. Bet visas šīs mokas, kā arī šausmīgo nāvi pie krusta staba viņš padevīgi pacieš, lai paglābtu cilvēkus no „nāves un no velna varas“.

Un, raugi, dievišķīgais upuris nav bijis veltīgs: pēc kauna pilnas pazemošanas nāk dievišķīga apskaidrošana. Trešā dienā krustā sistais ceļas augšā no mironiēm dievišķīgā varenībā un spožumā; uzkāpj debesis un sēžas atkal pie sava tēva labās rokas. Nāve ir uzvarēta. Bet cilvēkiem, ja tie tic krustā sistājam dievcilvēkam un bauda viņa miesu un asinis, ir dota iespēja tikt vaļā no grēkiem un no nāves, un katra atsevišķa mirstīgā cilvēka dvēsele, pēc tam kad miesa mirusi, var, tāpat kā krustā sistais Jēzus, uzkāpt debesis un tur baudīt mūžīgu dzīvošanu svētā laimē un priekā.

Tāds īsumā ir pirmkristiešu reliģiskais mīts par Jēzu un viņa pestīšanas darbu. Gadu simteņiem ilgi kristieši svēti ticēja šim mītam kā neapšaubāmai reālai patiesībai. Un arī šo baltu dienu tam tic oficiālā baznīca un visi baznīcas ticīgie

kristieši. Baznīcai joprojām Jēzus ir vienā un tai pašā laikā patiess dievs un patiess cilvēks. Šai ziņā tā nepielaiž nekādu šaubu, nekādas kritikas.

2. Liberālā teoloģija.

Tomēr šī kritika nebij atturama. Nav vairs tie laiki, kad baznīca ar varas un spaidu līdzekļiem var aizbāst muti katram, kas iedrošinājas baznīcai nevēlamā kārtā runāt par reliģijas un baznīcas lietām. Kultūras un demokrātijas uzvara ir vedusi pie zinātnes brīvības, kuŗas galvenākie ieroči ir brīva pētīšana un brīva kritika. Šai brīvai pētīšanai un kritikai mūsu dienās ir jāpadodas nevien laicīgām, bet arī reliģiskām lietām.

Tādēļ nav nekāds brīnums, ka reliģijas kritikā starp dažādām problēmām ieņēmis ļoti svarīgu vietu arī Jēzus problēma, ap kuŗu saistas svarīgi jautājumi pie kristiānisma izcelšanās.

Zinātniskai un filozofiskai domāšanai attīstoties, izglītotākus cilvēkus vairs nevarēja apmierināt tradicionālais baznīcas uzskats par Jēzu kā dievcilvēku, kas kā tāds pastāvējis nevis reliģiskā mītā, bet gan vēsturē, reālā dzīvē, un darījis visus tos brīnumus, kādus tam baznīcas tradīcija piešķir. Visi šie nostāsti pārāk runāja pretīm jaunlaiku zinātniskam pasaules uzskatam un zinātniskam domāšanas virzienam un metodei, lai tie izglītotās aprindās varētu uzturēties spēkā un cirkulēt kā neapšaubāma patiesība.

Uz Jēzu sāka skatīties nevis vairs kā uz dievu, kuŗš cilvēka veidā staigājis pa zemes virsu, darījis brīnumus, cēlies augšā no miroņiem, bet kā uz vienkāršu mirstīgu cilvēku, kuŗu vēlākā laikā viņa piekritēji, pie tā laika plašāko masu tumsības un lētticības, pamazām iecēluši dievu kārtā. Pie tāda uzskata turējās jau 18. g. s. apgaismības filozofi un racionālisti ar slavēno Voltēru priekšgalā. Šis uzskats iesakņojās vēl vairāk 19. g. s., un nevien pie lajiem, pie laicīgās intelliģences, bet arī pie daudziem teologiem. Vakareiropā izveidojās tā sauktās „liberālās teoloģijas“ skola, kuŗa arī dažādās variācijās skatījās uz Jēzu nevis kā uz dievu, bet kā uz lielu, izcilu, apdāvinātu un gaišredzīgu cilvēku, kuŗš uzstājies ar nolūku radīt jaunu reliģiju un to arī ar panākumiem nodibinājis. Tā cēlies kristiānisms.

Šie liberālie teologi atmet kristiānisma izcelšanās izskaidrojumā tradicionālo pārdabisko dievatklājības principu, uzsver cilvēka Jēzus lielo, ārpus katra salīdzinājuma stāvošo etisko spēku, viņa īpatņa personu un viņa nodibinātās reliģijas, līdz tam vēl nepieredzētās un neaizsniegtās, vienīgi tai piemītošās etiskās un dzīvi paceļošās vērtības.

Lai šo cilvēcīgu Jēzu ļaudīm darītu tuvāku, viņu prātam pieejamāku, tā sakot, tveramāku, no šo liberālo teologu aprindām radās vesela literatūra, kuras temats bij „Jēzus dzīve“. Liberālie teologi centās sniegt pēc iespējas pilnīgu, vispusīgu, un galvenais, pilnīgi cilvēcīgu Jēzus biogrāfiju un viņa reliģiskā darba raksturojumu. Viens no tipiskākiem šīs literatūras paraugiem ir pazīstamā E. Renana „Jēzus dzīve“. Jāsaka, arī viens no meistariskāki uzrakstītiem.

Šī liberālās teoloģijas skola pag. gadu simtenī arvien pieauga, sagādādama lielas galvas sāpes konservatīvajiem teologiem resp. oficiālai baznīcai. Celoņi gluži saprotami. Oficiālā baznīca ļoti dibināti baidījās, ka ar Jēzus humanizēšanu, uz kuru iziet liberālā teoloģija, tiek grauts galvenākais tradicionālā kristiānisma pamats, un proti, dievcilvēka ideja, dievišķīgā pestītāja un „izpirkšanas upura“ ideja, kādu mēs raksturojām 1. nodaļā. Atmetot no Jaunā testamenta visu, kas tur pārdabisks un saistīts ar brīnumiem, kas nesaietas ar jaunlaiku zinātnei un cilvēka prātu, lai tādējādi izlobītu no turienes, zīmejoties uz Jēzu, „vēsturisko kodolu“, liberālā teoloģija, pēc konservatīvās teoloģijas pilnīgi dibināta ieskata, vispār saticina uzticību uz „svētājiem rakstiem“ un viņu dievišķīgo inspirāciju.

Vairāk kā saprotami, ja oficiālā baznīca — nevien katoļu, bet arī citkārt reliģiskā ziņā „dumpīgā“ protestantu baznīca — apkaņo šīs liberālās teoloģijas idejas kā kaitīgu „ķecerību“. Baznīca baidās no kritikas, jo tā zin, ka rūp tikai izraut dažus ķieģeļus no gandrīz 2000 gadus vecās kristiānisma ēkas un tā var kuru katru brīdi sabrukt. Baznīca baidās no gaismas — arī no tās gaismiņas, kas nāk no liberālās teoloģijas svečītes — jo viņa zin līdz ar Šopenhaueri, ka „ar reliģijām ir tāpat, kā ar jāņtārpiņiem: tām vajadzīga tumsība, lai spīdētu“.

3. Nekristītais farizējs Flavijs Jozefs.

Bet arī liberālai teoloģijai stāvoklis nav apskaužams. Viņas ķibeles ir tā, ka viņa iedomājusies savu Jēzu nevien kā

cilvēku, bet arī kā vēsturisku personu, kuŗa dzīvo-
jusi apm. 1900 gadus atpakaļ. Un, lūk, to viņai nākās grūti
pierādīt.

Ja liberālā kritika grib attaisnot savu mācību pār cilvēcisko un vēsturisko Jēzu, tad viņas vienīgais avots var būt kautkāds vēsturisks avots. Tikai cilvēciska dzīve ir tikai cilvēciskas vēstures lieta un uz šo pēdējo tā arī dibināma. Te izšķirošs vārds sakāms vispirms vēstures, un proti, profānās (laicīgās) vēstures dokumentiem.

Kādi ir šie dokumenti?

Teiksim jau no paša sākuma: ļoti neizdevīgi liberālājai teoloģijai un visiem tiem, kuŗi grib uzturēt spēkā vēsturisko Jēzu, resp. Jēzus vēsturisko eksistenci.

Laikmets, kuŗā baznīca un arī liberālā teoloģija ierādījusi Jēzus dzīvi, pieder pie tiem, kuŗi mums diezgan labi pazīstami no dažādiem profāniem (laicīgiem) tekstiem. Bet visi tā laika autori klusē par Jēzu.

Te vispirumā vietā krīt svarā Flavijš Jozefs. Tas pēc dzimuma bij jūds, dzīvoja Palestīnā, rakstīja l. g. s. otrā pusē pēc mūsu laika reķina, tā tad, dažus gadu desmitus pēc šķietamās Jēzus nāves, un rakstīja galvenā kārtā par Palestīnas vēsturi, kā arī par romiešu prokūratoru (gubernatoru) Palestīnā — Ponciju Pilatu, to pašu, kuŗš pēc kristiešu tradīcijas itkā būtu līcis Jēzu piesist krustā. Bet Flavijš Jozefs nekā nezin par Jēzu un pat nemin viņa vārdu. Tas vēlākiem kristiešiem likās tik savādi un nepielaižami, ka tie jau diezgan agri pasteidzās „apstrādāt” kādu Flavija Jozefa darbu („Jūdu arhailoģija”) tādā kārtā, ka šī darba 18. grām. 3. nodaļā iesprauda teikumus, par kuŗu viltojumu nevar būt ne mazāko šaubu. Šie teikumi skan: „Ap šo laiku parādījās Jēzus, gudrs cilvēks, ja viņu var saukt par cilvēku. Jo viņš bij brīnišķīgu darbu darītājs, ļaužu mācītājs, kuŗi ar prieku uzņēma patiesību, un viņš pievilka sev daudz jūdu un arī daudz grieķu (hellīņu). Tas bij Kristus (Mesija). Un kad viņu uz mūsu tautas augstāko vīru apsūdzību Pilats nosodīja uz krustu, daudzi no tiem, kuŗi viņu no sākuma mīlēja, neatstāja to, jo viņš tiem parādījās trešā dienā atkal dzīvs, kā to un neskaitāmas citas brīnišķīgas lietas dievišķīgie pravieši (profeti) bij sludinājuši par viņu. Vēl līdz šai dienai nav izbeigusies pēc viņa vārda nosauktā kristiešu draudze“.

Nevar teikt, ka šis viltojums būtu no veiklājiem. Jau pēc satura. Kā zināms vēsturnieks Jozefs piederēja pie tās jūdu sektas, kuŗa saucās par farizējiem — tiem pašiem farizējiem, pret kuŗiem Jaunā testāmenta evaņģeliji raida uz katra soļa savas dzēligās naida bultas. Un ja nu Jozefs būtu rakstijis, kā stāv augšā pievestā citatā, tad taču katram saprotams, ka viņš būtu nevis farizējs, bet gan kristietis, resp. Jēzus atzinējs un piekritējs, jo no šī citata redzams, ka viņa autors atzīst Jēzu nevien par Mesiju, bet arī to, ka viņš trešā dienā augšamcēlies no mironiēm. Un ja jau nu Jozefs būtu Jēzu atzinis par Mesiju, tad šī atziņa katrā ziņā būtu atstājusi noteicošu iespaidu uz visu Jozefa darbību un rakstiem, un neparedītos tikai dažos šo rakstu teikumos, tikai tā garāmejojot. Bez tam šie teikumi nepavisam neieder tai vietā, kuŗā tos lasām. Tiem runā noteikti pretīm viss pārējais konteksts, kur iet runa par smagām nelaimēm, kādas piemeklējušas jūdu tautu Romā un Jeruzalēmē. Starp tām, ārpus jebkādas sakarības, Jozefs nekādā ziņā nevarēja iespraust minētās rindiņas par Jēzu, ja šo rindiņu saturu neuzlūko arī par lielu jūdu tautas nelaimi, kas taču nu laikam nebūs iepējams. Bet ko nevarēja Jozefs, to varēja vēlāk kāds par Jozefa klusu ciešanu tik svarīgā lietā skandalizēts kristietis.

Kad īsti šis viltojums noticis, nav noteicams. Tikai jākonstatē, ka šī vieta ir zināma kristīgās baznīcas vēsturniekam Eusebijam (4. g. s.), bet vēl nav zināma baznīcas tēvam Origenam (ap 200. g.). Līdz pat viduslaiku beigām par viņas īstenību nešaubījās. Bet ar 16. g. s. kritika sāka to apšaubīt. Un tagad to uzskata par viltojumu visi objektīvākie teologi, un tikai tie, kuŗiem gar zinātnisko kritiku nav nekādas daļas, turpina šai lietā, kā arī visās citās lietās, turēties pie viduslaiku uzskatiem.

4. „Pia fraus“.

Mēs neuzkavēsimies tuvāk pie pāris citām vietām Jozefa „Archaioģijā“, kuŗas arī izmantotas, lai piesauktu Jozefu Jēzus vēsturiskai eksistencei par liecinieku, kaut arī netiešā kārtā. Tanīs lieta grozās ap „Jēkabu, Jēzus sauktā Kristus brāli“, kuŗu kopā ar citiem jūdu virspriesteris Ananus licis akmeņiem nomētāt. Arī šīs vietas ir notoriski viltojumi, kas redzams jau no tā, ka viena no šīm vietām, kuŗu lasījis Origenis, nav

vairs atrodama nevienā no mūsu Jozefa rokkrakstiem — tā tad pēc E. Širera („Geschichte des jüdischen Volkes“ I. Bd.) vārdiem bijusi singulārs kristīgs iespraudums, — kas nav pārgājis vispārējos Jozefa tekstos — bet otra, kuŗa lasāma mūsu tekstos, nav pastāvējusi, pēc dibinātiem spriedumiem, Origena laikā.

Sakarā ar šiem viltojumiem Jozefa tekstos, mēs atļausimies dažus vārdus teikt par kristiešu tekstu falsifikācijas praksi vispār. Šī prakse ir gandrīz tikpat veca, kā pats kristiānisms. Jau 2. g. s. beigās Korintas biskaps Sv. Dionisijs, sūdzēdamies par viņa vēstūļu viltošanu, pastāsta, ka ir daudz ļaužu, kuŗi iedrošinas viltot pat „tā kunga rakstus“, — t. i. evaņģēlijus. Tāpēc arī nav nekāds brīnums, ka jau kopš kristiānisma pirmsākumiem bij apgrozībā lielāks daudzums visādu apokrifisku jeb viltotu rakstu. Pa daļai tie bij viltoti no sākuma līdz galam, pa daļai tikai vietām, skatoties pēc laika un apstākļu prasībām (kā to mēs redzējam pie Jozefa tekstiem), pa daļai tie bij evaņģēliska, pa daļai vēsturiska, pa daļai pamācoša rakstura, pa daļai tie attiecās uz laicīgiem, pa daļai uz „svētiem“ rakstiem. Visbiežāki centās jaunāka laika rakstus nostādīt kā izejošus no vecāka laika autoritātes — vēsturiskas vai dogmatiskas — lai tādejādi piešķirtu tiem lielāku svaru un nozīmi. Visai šai viltojumu fabrikācijai bij viens nolūks: pakalpot „svētai“ lietai, cīņā pret neticīgo pasauli nostiprināt „svētās“ lietas pozīcijas. Tādēļ to arī mēdza nosaukt latīņu valodā par „pia fraus“ (dievbijīgo blēdību). Kā tādu to kristiānisma aprindās bieži uzskatīja nevis par nosodamu, bet gan par slavējamu un teicamu rīcību.

Ar laiku šādu apokrifisku rakstu saradās vesels milzums, starp tiem daudzi galīgi nejēdzīgi un smieklīgi. Lai minām tikai korespondenci starp Pilatu un cezaru Tiberiju; starp apustuli Paulu un romiešu filozofu Seneku; Pilata sievas Klaudijas Prokulas vēsturi; Jēzus vēstules kādam Edesas ķēniņam, lai gan par šādu Edesas ķēniņu vēsture nekā nezina; 12 patriachu testāmentu; Mozus testāmentu; Mozus debess braukšanu; Pētera ceļojumu un apokalipsi; Henocha grāmatu. Bij pat safabricēts kāds edikts, ar kuŗu cezars Tiberijs ieceļ Jēzu dievu kārtā. No visa tā redzams, ka brīžiem šīs „dievbijīgās blēdības“ nekaunībai nav bijušas nekādas robežas.

Tiesa gan, vēlākā laikā baznīca atmeta lielu daļu no šādiem ražojumiem „ad maiorem dei gloriam“ (dievam par lie-

lāku godu). Protams, ne aiz patiesības mīlestības, bet vienkārši, lai nebūtu jāpiedzīvo bez lielas vajadzības nepatīkama blamāža, kad nedarbi nāks dienas gaismā. Citādi baznīca nekad nav atteikusies no viltojumiem, ja tie ir bijuši viņas interesēs un ja daudz maz tai ir bijušas cerības noslēpt nedarbu pēdas. Par to mums vēl nāksies runāt.

5. Filons, Justs, Talmūds.

Atgriezīsimies atpakaļ, pie vēsturiskiem avotiem. Mēs redzējām, ka no Flāvija Jozefa nav iespējams gūt neviltotus pierādījumus Jēzus vēsturiskai eksistencei. Aplūkosim citus profānos autorus, kuŗi te var krist svarā.

Līdz mūsu dienām uzglabājušies ievērojami darbi no jūdu filozofiskā rakstnieka Filona. Tas dzīvoja Aleksandrijā, kuŗa tai laikā bij viens no galvenākiem kultūras, zinātnes un literatūras centriem. Filonam vajadzēja būt Jēzus laika biedrim un to pārdzīvot, ja baznīcas chronoloģija par Jēzu ir dibināta. Tomēr, neraugoties uz to, ka viņš uzmanīgi sekoja visam tam, kas notiek Palestīnā, un vairākkārtīgi to arī apmeklēja, viņš ne pušu plesta vārda nav dzirdējis par Jēzu, ne par viņa dzīvi, ne par viņa mācību, ne arī par viņa traģisko galu. Šis fakts, ievērojot vēl to, ka Aleksandrija Jerūzalēmei ir tikpat kā kaimiņos, ir ļoti zīmīgs.

Ap to pašu laiku dzīvoja Palestīnā vēl kāds jūdu vēsturieks, saukts Justs no Tiberiades. Tas rakstīja par to pašu laikmetu, kā Flavijs Jozefs. Viņa raksti gan diemžēl nav uzglabājušies līdz mūsu dienām, bet toš vēl 9. gadusimtenī lasījis Konstantinopoles baznīcas galva Fokijs. Arī viņa rakstos nav bijis neviena vārda par Jēzu. Fokijs šo dīvaino lietu izskaidroja ar viņa „launprātību“, un proti, aiz „launprātības“ tas savā tā laika vēsturē neesot nekā rakstījies par Jēzu. Protams, šāds „izskaidrojums“ Fokija laikmetam, varbūt, bij pārliecināošs, bet mūsu dienās tas gan nebūs ņemams nopietni. Totiesu jo dīvaināki, ka arī tagad vēl rodas teologi, kuŗi mēģina rīkoties pie reizes ar analogiskiem argumentiem. Tā piem. gadās tādi no Jēzus vēsturiskās eksistences aizstāvjiem, kuŗi negribēdami uzturēt spēkā kā tīru patiesību acīmredzāmos viltojumus Flāvija Jozefa tekstos un nevarēdami samierināties ar domu, ka Jozefs, kuŗš Jēzus laikā aprakstījis pēdējos sīkumus Palestīnā, nekā nav zinājis par Jēzu,

motivē Jozefa (un tāpat arī Filona) klusēšanu vai nu ar viņu naidu pret kristiešiem, vai ar nevēlēšanos, aprakstot kutelīgo Jēzus lietu, kaitēt savas tautas interesēm pie romiešu varas vīriem. Viss tas ir tukša izrunāšanās, uz kuŗu var atbildēt vienīgi ar zobgalīgo jautājumu, kādu šādiem laudīm uzstāda S. Luþļinskis savā grāmatā „Das werdende Dogma vom Leben Jesu“, un proti, „vai konservatīvs vācu vēsturnieks drīkstētu „noklusēt“ 1848—1849. g. g. revolūciju un sociāldemokratisks—1870—1871. g. g. notikumus, nepalikdami galīgi smieklīgi, un nevien pie saviem pretiniekiem, bet arī pie saviem piekritējiem?“

Iekams lauzīt savas galvas ar šādām neiespējamībām, vai nav vienkāršāki un prātīgāki atzīt, ka šie jūdu vēsturnieki vispār nekā nav zinājuši par Jēzu un kristiešiem kā mesiānisku sektu, kuŗa viņu laikā jau būtu spēlējusi ievērojamāku lomu jūdu tautas dzīvē.

No mums pieejamiem jūdu pirmavotiem vēl paliek pāri T a l m ū d s, no kuŗa arī pie reizes mēdz pievest dažas vietas kā liecības par Jēzu. Zem Talmūda nosaukuma iet kāds rabinu rakstu krājums no laika posma starp 100. g. pirms mūsu laika rēķina un apm. 600. g. pēc tā. Tikai diemžēl šim krājumam nav gandrīz nekādas vēsturiskas nozīmes. Un tās nedaudzās vietas, kuŗās iet runa par Jēzu, izvirza neatrisinamas problēmas. Nav pat zināms, vai te domāts evaņģēliskais Jēzus vai kāds cits Jēzus. Talmūdā minēts kāds Jēzus, Panteras dēls, kuŗš jūdu ķēniņa Janeja laikā (106—79. g. pirms mūsu ēras), tā tad ilgi pirms evaņģēliju Jēzus, nomētāts akmeņiem un pakārts Jeruzalēmē pasahsvētku priekšvakarā par dieva zaimošanu. Bet kādā citā vietā Talmūds identificē šo Jēzu ar kādu citu Jēzu, kuŗš, cik var noprast, dzīvojis ap 130. g. pēc mūsu ēras (rabi Akibas laikā) un arī esot nomētāts akmeņiem un pakārts pasahsvētku priekšvakarā, tikai ne Jeruzalēmē, bet Mazāzijas Lidā. Viss tas nedod nekādu pieturus punktu evaņģēliskā Jēzus jautājumā, jo vairāk tādēļ, ka pie jūdiem tai laikā Jezhua jeb grieķizētais Jēzus ir bijis tikpat izplatīts vārds, kā piem. pie mums Kārlis vai Jānis.

Turpretim tās vietas Talmūdā, kuŗās itkā domāts evaņģēliskais Jēzus, ir nenozīmīgas, jo tanīs atrodam tikai vēlāku karikatūru agrākām kristiānisma tradīcijām. Arī teologs Heitmilers spiests konstatēt: „Viss tas, kas rabiniskā un citā vēlākā literatūrā atrodams par Jēzu, ir galvenā kārtā naida iedvēsta karikatūra evaņģēlisko tradīciju atsevišķām daļām: kaut-

kādas vēsturiskas ziņas šis materiāls nedod." (Heitmüller. „Jesus“).

Tā kā līdz ar prof. Drevsu („Die Christusmythe“) jānāk pie slēdziena, ka „nav nekādas jūdu liecības par Jēzus vēsturiskumu“.

Piegriezīsimies romiešu datiem.

6. Tacits, Suetonijs, Plinijs.

Te sakarā ar mūsu jautājumu tiek cilāti galvenā kārtā divi romiešu autori, divi ievērojami vēsturnieki — Tacits un Suetonijs.

Tacita „Annales“ (15,44) uzskata par pirmo nekristīgo romiešu tekstu, kur iet runa par Kristu. Tas sakarā ar tā sauktām Nerona vajāšanām. Tur starp citu lasām: „... Nerons uzlika izmeklētus sodus ļaudīm, kuŗi bij ienīstī viņu noziegumu dēļ un kuŗus tauta nosauca par kristiešiem. Kristu, no kuŗa bij nācis šis nosaukums, Tiberija valdīšanas laikā prokūrators Poncijs Pilats bij notiesājis uz nāvi. Uz laiku apspiesta šī negēlīgā māņticība uzplauka no jauna nevien Jūdejā, no kurienes nāca šis ļaunums, bet arī Romā, kur saplūst visas nebūšanas un nekrietnības, un atrod sev piekritējus“.

Ja arī atzitu, ka ar Tacitu šai vietā nav noticis tas pats, kas ar Flavija Jozefa „Archailogiju“ (18,3,3), t. i. ka tā nav kristiešu parastais viltojums, tad vispirms jāņem vērā, ka Tacits savu „Annales“ ir rakstījis cezara Trajana laikā ap 117. gadu. Šai laikā kristieši jau bij izplatījušies pa visu Romas impēriju. Bez šaubām bij tikpat izplatījušās arī kristiešu tradīcijas un nostāsti lielāka skaita evaņģeliju veidā. Tie drīkstēja būt zināmi arī plašākām romiešu aprindām un arī Tacitam. Vācu vēsturnieks Ed. Meiers izteic domu, ka Tacits savus datus varēja ņemt vienkārši no kristiešu ticības apliecības formulas, kas viņam varēja būt zināma no kristiešu tiesas procesiem (Ed. Meyer. „Ursprung und Anfänge des Christentums“ 1. Bd.)

Tadējādi minētā vieta Tacita tekstā nevar būt nekāds autentisks pierādījums Jēzus vēsturiskai eksistencei, to tiesu jo mazāk, ka Tacits nemin pat Jēzus vārdu. Bet „Kristus“, ko viņš min, ir tikai grieķu tulkojums ebreju vārdam „mesija“, kas nozīmē „svaidītais“.

Tas pat pie tā noteikuma, ja Tacita teksts šai vietā ir īsts. Bet arī par to nav nekādas drošības. Par šīs vietas īstenību daudzi jaunākie kritiķi stipri šaubās un daži no tiem noteikti uzskata to par falsifikāciju. Norādīsim tikai uz amerikānieti Viljamu Smitu, kurš savā interesantajā grāmatā „*Ecce Deus*“, uz sīkas teksta analīzes pamata, nāk pie stingra slēdziena, ka Tacīts nekādā ziņā nav varējis rakstīt to, kas lasāms viņa „*Annales*“ 15. nodaļā 44. punktā, ne pēc satura, ne pēc formas, ne arī pēc kopsakarības. Diemžēl mums šīs grāmatīņas robežās nav iespējams tuvāki pakavēties pie šīs interesantās analīzes. Aizrādīsim tikai, ka ne romiešu vēsturnieks Kasijs Dions, kas rakstīja 100 gadus pēc Tacīta, ne arī vecāki kristiešu autori, kā Romas Klemenss, Ignacijs un c., nekā nezin par kristiešu vajāšanu Nerona laikā tik plašos apmēros, kā to lasām pie Tacīta.

Bez tam vārds „kristieši“, kādu lieto Tacīts, toreiz, nemaz nebija parasts un neviens cits tā laika rakstnieks tos neapzīmēja ar šo vārdu. Pat Kasijs Dions 3. gadu simtenī runā par cēzara Domiciana (1. g. s. beigās) vajātiem kristiešiem kā par jūdu reliģijas piederīgiem. Paši kristieši toreiz sauca sevi par nāzariešiem, jesejiešiem, izvēletiem, svētiem, ticīgiem, un tos vispār turēja par jūdiem. Viņi pa lielākai daļai pildīja Mozus likumus, un tauta nevarēja tos atšķirt no pārējiem jūdiem. Bet ka Tacīts, kā domā Voltērs un angļu vēsturnieks Gibbons, viņa laikā lietoto nosaukumu būtu attiecinājis uz jūdu sektantiem Nerona laikā, jau tādejā vien maz ticams, ka Kristus grieķu valodā taču nozīmēja tikai Mesiju. Bet visi jūdi bez izņēmuma cerēja uz Mesiju, tā tad šai ziņā bija kristieši (A. Drews. „*Die Christusmythe*“)

Vispār ar Tacīta „*Annales*“ ir diezgan šaubīga lieta. Šī darba parādīšanās resp. atrašana 15. un 16. gadu simtenī ir visai tumša un miklāina. Viņa abi atradēji, starp kuriem viens ir pazīstamais humānists un vecu manuskriptu tirgotājs Podžo Bračolini, nav varējuši skaidri un gaiši pateikt, kā viņi tikuši pie šī vērtīgā rokraksta. Arī viņa saturs lietpratējiem rada aizdomas, tā kā pacēlušās balsis, kuras pat apgalvo, ka „*Annales*“ no sākuma līdz beigām ir viltojums (sk. P. Hochart „*De l'authenticité des Annales et des Histoires de Tacite*“ un „*Nouvelles considérations au sujet des Annales et des Histoires de Tacite*“). Bet par to lai spriež speciālisti.

Otrs romiešu vēsturnieks Suetonijs, kurš rakstīja drīzi pēc Tacīta, apsprieždams 52. gada notikumus, saka, ka

cezars Klaudijs izraidījis no Romas jūdus, kuŗi „nepartraukti dumpojušies“, kāda Chresta sakūdīti (impulsore Chresto). Ļoti uzkrītoši ir tas, ka par šo lietu nekā nemin Flavijs Jozefs, kuŗš savā vēsturē rūpīgi atzīmē visas likstas, kādas jūdus šai laikā piemeklejušas. Pavisam otrādi, viņš atsaucas ļoti labvēlīgi par Klaudiju, kuŗš arī patiešām nepavisam nav bijis naidīgs jūdiem.

Kā arī nebūtu, jākonstatē, ka būtu pavisam aplami no šīs īsās atzīmes Suetonija rakstos mēģināt izlobīt kādu, kaut arī aplinku, liecību pār Jēzu, kuŗa vārds pat nav minēts.

Kas zem šī „Chrestus“ domāts, nav skaidri saredzāms. „Chrestus“, kas nozīmē apm. to pašu, ko latviskais „lāga vīrs“, bij ļoti izplatīts vārds Romā, it īpaši starp brīvlaistiem vergiem. Var jau būt, ka zem šī vārda slēpās kāds tuvāk nepazīstāms jūdu aģitators. „Bet ja zem Chrestus saprot Christus — saka A. Drevss — tad tas vienkārši ir latīņu tulkojums vārdam mesija, un tad šī vieta varētu lielakais izteikt tikai to, ka Romas jūdus viņu mesijas gaidas pamudinājušas uz nemieriem.“ Ka te nevar būt domāts Jēzus, redzāms jau no tā, ka šī kustība pie jūdiem, kuŗi „nepartraukti dumpojušies“, ir bijusi tikai turpinājums tām agrākām kustībām, kuŗas notikušas jau priekškrīstiskā laikā zem Tiberija. (Friedländer, „Der Antichrist in den vorchristlichen jüdischen Quellen“).

Arī kāda cita vieta Suetonija rakstos (Nerona biogrāfijā), kuŗā iet runa par nāves sodiem kristiešiem, „ļaudīm, kas padevušies jaunai un kaitīgai māņticībai“ (16. nod.), ja šī vieta ir īsta, var rādīt tikai to, ka jau Nerona laikā kristieši bijuši pazīstāmi un ka dažos gadījumos tie sodīti ar nāvi,

Varētu vēl minēt romiešu rakstnieka un administratora Plinija jaunākā vēstuli cezaram Trajanam (1. g. s. sākumā). Arī tur iet runa par kristiešiem. Bet tur nekas nav teikts par kristiānisma celšanos vai viņa nodibinātāju. Plinijs pastāsta gan par dažām kristiešu parašām Bitīnijā ap 110. gadu. Arī grieķu rakstnieks Lukians (120—200. g.) ieminas par „kristiešiem“ un „krustā sisto vīru Palestīnā“ savos rakstos („De morte Peregrini“ 11, 41; „Alexander“ 25, 31; „Philopatris“ 12). Bet tas jau nāk ap 150. gadu. Ap to laiku jau droši vien evaņģeliskie nostāsti bij galīgi izveidojušies. Tie bij jau plaši izplatīti starp kristiešiem, kuŗi lielā skaitā bij izkaisīti pa visām Romas imperijas malām. Tie droši vien bij iespiedušies arī tā sauktajos „pagānos“ un tādēļ datiem par

kristiānisma tradīcijām viņu literatūrā kopš 2. g. s. vidus nevar būt nekādas autentiskas vērtības. Tāpēc nav nozīmes šai ziņā pie šīs literatūras tālāk kavēties.

Mums jānāk pie slēdziena, ka nav neviena laicīga vēsturnieka, kurš dokumentāriski un kaut cik neapšaubāmi dotu liecību, ka evaņģēliskais Jēzus būtu vēsturiska persona resp. kautkad dzīvojis zemes virsū.

7. Kad cēlusies Jaunā derība.

Lasītājs jautās: bet kāpēc tad mums rakņāties pa jūdu un pagānu literatūrām, meklējot pēdas vēsturiskajam Jēzum? Vai tad mums nav pietiekošā daudzumā Jaunās derības rakstu, kuŗos melns uz balta attēlota Jēzus biogrāfija un mācība?

Bez šaubām, rakstu tur ir diezgan. Tikai diemžēl no vēsturiskā viedokļa skatoties tie nepelna daudz uzticības. Mēs jau redzējam, kā kristieši savās interesēs bij „apstrādājuši“ Flaviju Jozefu. Mēs redzējam arī, ka viņi ikreiz, kad trūka attiecīga dokumenta, bij gatavi uz ātru roku tādu safabricēt. Tas rāda, ka pirmkristiešu vēstures rakstīšanai piemita pilnīga vienaldzība pret vēsturisku patiesību. Patiesība vai nepatiesība — tas nekrita svarā; vajadzēja gūt iespaidu — tas galvenākais, un te visi līdzekļi bij atļauti.

Jāsaka gan, ka kristieši šai ziņā nebij izņēmums. Tas pats konstatējams jūdu reliģiskā literatūrā. Piem., Mozus vārdā rakstīja 7. gadusimtenī priekš mūsu ēras („Deuteronomija“); Zālamana vārdā — 2. gadusimtenī pr. m. ēras („Zālamana sakāmvārdi“, „Zālamans mācītājs“, „Zālamana gudrība“); Dāvida vārdā — psalmus (Dāvida dziesmas) dažādos laikmetos; Dāniela grāmatu uzrakstīja 2. g. s. pr. m. ēras, bet uzdeva 6. gadusimtenī u. t. t. u. t. t.

Tāpat rīkojās arī „pagānu“ mistiskās sektas pirms un pēc mūsu laika rēķina. Piem. par jaunpitagoriešiem pazīstamais grieķu filozofijas vēsturnieks Ed. Celers raksta tā: „Jaunpitagorieši gribēja, lai viņus uzskata par vecā Samosa filozofa uzticīgiem mācekļiem. Un, lūk, lai savu mācību nostādītu par vecpitagorisku, viņi izdarīja to neskaitāmo rakstu falsifikāciju, kuŗa visu ko, cik jauns tas arī nebij un cik zināma arī nebij

viņa platoniskā vai aristoteliskā izcelšanās, nekautrēdamies ielika mutē Pitagoram vai Architam“ (Ed. Celler, „Philosophie der Griechen“, 3. d., 2. nod.).

Tas bij arī kristiešu parastais paņēmiens. Tā kā jākonstatē, ka no pirmkristiešu rakstiem ļoti maz nāk no autoriem, kuņiem tie piešķirti, kā pa lielākai daļai tie cēlušies vēlākā laikā, nekā tie uzdoti un ka viņu pirmatnējie teksti ar dažādiem vēlākiem pārstrādājumiem, piemētinājumiem un iespraudumiem stipri grozīti, skatoties pēc apstākļiem un vajadzības.

Mums jau nācās aizrādīt uz Korintas bīskapa Dionisija (2. g. s. beigās) sūdzēšanos par falsifikātoriem, kuņi iedrošinas viltot pat „tā Kunga rakstus“. Viņa laika biedrs Celzs, pēc Origena vārdiem, pārmet kristiešiem: „Jūs uzstājaties ar pasakām un neprotiet tām piešķirt pat ticamību, lai gan daži no jums, līdzīgi piedzērušiem, kuņi paši pret sevi vērs roku, trīs vai četri, vai pat vēl vairāk reiz pārstrādājuši jūsu evaņģēlijus, lai atspēkotu iebildumus, kādus pret jums ceļ.“

Nevar būt nekādu šaubu, ka neviens no evaņģēlijiem vai citiem Jaunās derības rakstiem nav sarakstīts no evaņģēliskā Jēzum laikmeta laudīm resp. no šķietamā Jēzum laika biedriem. Nedaudzi no tiem būs vecāki par Jeruzālemes izpostīšanu, t. i. par 70. g. pēc musu laika rēķina. Varbūt dažas no tām vēstulēm, kuņas iet zem apustuļa Paula un citu apustuļu vārda. Lielākā daļa no šiem rakstiem, vispirms visi evaņģēliji, nāk no laikiem pēc Jeruzālemes izpostīšanas. Tas redzāms no pašiem evaņģēlijiem. Tā piem. Marka evaņģēlijs, kuņu uzskata par vecāko, liek Jēzum prāvietot Jeruzālemes izpostīšanu, kas nozīmē, ka tā jau bij notikusi, kad autors sācis rakstīt. Mateus ev. liek Jēzum mutē šādus vārdus pret jūdīem: „Jūs dosiet atbildi par visām asinīm, kas izlietas kopš taisnā Ābela līdz Sacharijam, Barachija dēlam, kuņu jūs nokāvēt starp templi un altāri“. (Mt. 23) IZRĀDAS, ka Jeruzālemes aplenkšanas laikā patiešām kāds Sacharija, Barachija dēls (Fl. Jozefs viņu nosauc par Baruchu), nogalināts starp templi un altāri. Tamlīdzīgas vietas, sakarā ar Jeruzālemes izpostīšanu, atrodāmas arī Lūkasa evaņģēlijā.

Tieši kādā laikā pēc Jeruzālemes izpostīšanas šie kanoņiskie evaņģēliji sarakstīti — grūti noteikt. Jādomā dažādos laikos līdz 2. g. s. vidum, kad šo evaņģēliju rinda noslēdzās ar jaunāko no tiem — Jāņa evaņģēliju.

Tik vēlā šo evaņģēliju parādīšanās liekas būt grūti saprotama, ja lietas patiešām norisinājušās tā, kā to apgalvo šo rakstu autori. Ja Jezus būtu spēlejis to lomu, kādu viņam evaņģēlisti piešķir, un personīgi nodibinājis kristiānismu, tad taču viņam evaņģēliji būtu sekojuši uz pēdām. Tad ir pilnīgi neizskaidrojams tas lielais laika spridis, kāds pastāv starp cilvēkā iemiesotā dieva atnākšanu un ziņojumiem par viņa vārdiem un darbiem. — Jāatzīmē, ka pēc teologu iedalījuma 3 pirmos evaņģēlijus (Mateusa, Marka un Lūkasa) sauc par *s i n o p t i s k i e m* (no grieķu vārda „sinopsis“, kas nozīmē apm. pārskatamību, pārredzamību). Tas tādēļ, kā pēc šo teologu domām, tanīs tiekot atstāstīti apmēram tie paši notikumi vienādā kārtībā. Turpretim Jāņa evaņģēlijs neesot ar tiem salīdzināms un tādēļ aplūkojams atsevišķi. Vai nu kopā, vai atsevišķi, tomēr jākonstatē, ka nevien starp sinoptiķiem un Jāni ir neizlīdzināma plaša, bet arī starp visiem citriem ir lielas savstarpīgas nesaskaņas. Tā kā franču filozofam Didrē bij taisnība, kad tas teica: „Ir ārkārtīga bezkaunība runāt par evaņģēlistu saskaņotību, kad pie vieniem ir ļoti svarīgi fakti, par kuriem pie otriem nav ne vēsts“. Arī kāds franču teologs saka: „Ja Jēzus ir runājis un darijis tā, kā mēs to redzām pirmajos 3 evaņģēlijos, tad viņš nav runājis un darijis tā, kā mēs to redzām ceturtā evaņģēlijā“ (Loisy „*Quelques lettres*“).

Ļoti raksturīgi — un to uzsver S. Ļubļinskis savā grāmatā „*Das werdende Dogma vom Leben Jesu*“ — ka zīmējoties uz jūdu sabiedriskām un partiju attiecībām evaņģēlijos atspoguļojas ne tik daudz pirmais gadu simtenis, kā galvenā kārtā otrais resp. tie apstākļi, kādi šai ziņā pamazām izveidojās pēc 70. gada jūdu katastrofas un it īpaši pēc pēdējās lielās jūdu sacelšanās, tā sauktās Bar Kochbas sacelšanās, cezara Hadriana laikā 2. g. s. trīsdesmito gadu sākumā. It īpaši tas zīmējas uz lielo naidu starp tautu un farizējiem, par ko uz katra soļa runā evaņģēliji. Ļubļinskis norāda, ka no kristiešu ēras pirmajiem septiņiem gadu desmitiem nav zināms gluži nekas, kas liktu spriest par naidu starp tautu un farizējiem. Pavisam otrādi, daudzi apstākļi liek domāt, ka farizēji atrada tai laikā stiprāko atbalstu taisni tautas masās, kurās farizējos ieraudzīja pretsvaru viņam nesimpatiskājam tempļa priesteru aristokrātijai, tā sauktajiem saducejiem.

„Bet ar svētās pilsētas izpostīšanu un valsts bojā iešanu iestājās pilnīga pārvērtība. Ļaudis, kuŗi no šī laika vadīja

nāciju un kuŗi arī sagatavoja vēlākās sacelšanās Trajana un Hadriana laikā, varēja būt tikai rakstu mācītāji, jo līdz ar templi bij kritusi arī upurēšana un priesteru aristokrātija. Toreiz jūdiem pēc lielās katastrofas draudēja saplūšana ar citām imperijas tautām, un to vajadzēja katrā ziņā aizkavēt. Te bij divi līdzekļi: arvien pastiprināta bauslības stingriba un tad nesaudzīga mistikas un mistēriju izskaušana no jūdu reliģijas un jūdu tautas dzīves. Protams, ka šīs dziļās pārmaiņas nevarēja norisināties bez asām cīņām, un tauta, kuŗa jūtās apspiesta no iepūtiem rakstu mācītājiem un pievilta savās reliģiskās vajadzības, atbildēja ar drūmu naidu. . . . Te mums ir situācija, kāda attēlota evaņģēlijos, ar vienīgo izšķirību, ka tā attīstījusies gandrīz gadu simteni vēlāk" (S. Ļubļinski, „Das werdende Dogma vom Leben Jesu“).

Te parādas viens no lielākiem anachronismiem, kādu evaņģēlijos un citos Jaunās derības rakstos ir daudz. Tie stipri traucē vēsturisko orientāciju un kristianisma izcelšanās laikmeta vēsturisko izpratni.

Ņemsim pašus evaņģēliju autorus. Kas ir šie Marks, Mateuss, Lūkass, Jānis? Tas nav zināms. Nav pat zināms, vai šādi vīri ir pastāvējuši. Baznīca gan teicas, tos pazīstot. Marks esot ap. Pētera pavadonis un tulks; Mateuss — kāds muitnieks, kas pieslējies Jēzum; Lūkass — kāds Antiochijas ārsts; Jānis — Jēzus „mīļākais mācekļis“. Bet tie taču ir tukši apgalvojumi, kuŗiem nav nekādu pierādījumu. Un apgalvojumiem, kuŗiem nav solidu pierādījumu mūsu dienās vairs netic, it īpaši, ja šie apgalvojumi runā krasi pretīm vēsturiskai iespējamībai un chronoloģijai.

8. Brīnumu rekordi evaņģēlijos.

Būtu pavisam aplami skatīties uz evaņģēlijiem kā uz vēsturiskiem rakstiem, no kuŗiem varētu gūt kādu noteiktāku jēdzienu par Jēzu kā vēsturisku personu. Evaņģēlistu mērķis ir nevis rakstīt sava varoņa vēsturi vai biogrāfiju, bet sniegt savas sektas piekritējiem reliģiski-dogmatisku literāturu. Evaņģēliju reliģiski-mītiskais raksturs ir neapstrīdāms. Tādēļ mēs no evaņģēlijiem mācāmies gan pazīt Jēzu kā reliģiska kulta tēlu, bet nepavisam kā reālu vēsturisku personu. Holandiešu pazīstamais Jaunās derības kritiķis Van den Bergh van Eysinga kādā vietā izsakās: „Ja mēs citādi nekā nezinātu par

Atilu, kā to, ko lasām Nibelungu dziesmā, tad mums būtu jā-saka: Nav drošs, vai viņš vispār dzīvojis jeb vai viņš nav tikpat mītiska persona kā Sigfrids. Avoti par Jēzus dzīvi nav labāki“.

Galvenākie avoti ir evaņģeliji.

Kā katram zināms, šie evaņģeliji, tāpat kā lielākā daļa no Jaunās derības rakstiem, sastāv pa $\frac{4}{5}$ no visāda veida brīnumiem un pārdabiskām lietām. Evaņģelisti itkā sacenšās savos brīnumnostāstos. Nemsim piem. miroņu uzmodināšanu. Marka evaņģelijā Jēzus tiek aicināts pie Jaira meitiņas, kuŗa ir gandrīz pie miršanas. Visi to uzskata jau par mirušu, bet Jēzus saka: Viņa tikai gul, „talitha kumi“ (t. i. meitiņ, celies augšā), un meitiņa uzcēlās un staigāja (Mk. 5. nod.).

Pie Lūkasa nāk vēl klāt jauneklis no Nainas, kas arī tiek uzmodināts, neraugoties uz to, ka viņš jau tik ilgi miris, ka to nes apbedīt. Jēzus to uzmodina no šķirsta (Lk. 7. nod.).

Bet Jāņa evaņģelistam ar to vēl nepietiek. Tas pastāsta par Lācara uzmodināšanu, bet Lācars jau 4 dienas gulējis kapā un jau smirdēja (J. 11. nod.). Tas patiešām ir rekords!

Brīnumu pavadīts Jēzus nāk pasaulē (jaunaviskā dzemdēšana, Betlēmes zvaigzne, enģeļu kori), brīnumu pavadīts viņš aiziet no tās (zemes trīce, aptumšošanās, tempļa priekškara pārplīšana, kapu atdarišanās, miroņu augšām celšanās un beidzot paša Jēzus augšāmcelšanās).

Brīnumos paiet arī evaņģeliju varoņa zemes darbība. Šo brīnumu priekšā nobāl Herakla un citu grieķu varoņteiku brīnišķīgie varoņdarbi. Jēzus pārspēj visus tā laika slavenākos brīnumdarus, kā Sīmani Magu, Apoloniju no Tianas u. c.

Starp šiem brīnumdarbiem daži ir ļoti uzjautrinoši, kā piem. vesela leģiona velnu sadzīšana cūku barā (Mk. 5.). Jau Voltērs savā laikā lauzīja galvu, kā tas iespējams zemē, kur cūkas skaita par nešķīstiem dzīvniekiem un tādēļ tās netur, un ar kādām tiesībām Jēzus drīkstējis nodarīt tik lielu skādi cūku īpašniekam, jo cūkas, sadzīto velnu tirdītas, drāzušās no kalna jūrā un nosliukušas.

Citi atkal no šiem brīnumdarbiem ir ļoti buršīkozi, kā piem. ūdeņa pārvēršana par vīnu Kānas kāzās (Jāņa ev. 2.). Šis brīnumdarbs sagādājis mūsu dienās ļoti lielas galvas sāpes ļoti kristīgājiem Amērikas prohibicionistiem, kuŗi šai lietā ieraudzījuši žūpības veicināšanu no Jēzus puses. Un ne bez

pamata, jo pēc visiem apstākļiem spriežot Kānas kāzinieki ir bijuši jau krietnā „švunkā“ (iztukšojuši visu kāzu vīna krājumu, kas taču, šķiet, nebij mazais), kad Jēzus nāca ar savu „marku“. Klīst pat baumas, ka Amērikas kristīgie atturībnieki nodomājuši izlabot Bībeles „neatturīgās“ vietas šeit un citur tādejādi, lai vīns tiktu atvietots ar „augļu sulu“... Un patiešām, ja jau „svētie raksti“ tik daudz „laboti“, kādēļ lai liegtu dievbijīgiem atturībniekiem šo „mazo“ „labojumu“ atturības lietas interesēs?

Vēl citi no Jēzus brīnumdarbiem ir ļoti praktiski un parocīgi, un proti, kad, piem., tūkstošiem izsalkušu paēdina ar 5 maizēm un 2 zivīm (Mt. 14., Mk. 6.); kad ēstgribas brīdī atrod ezermaalā nevien zivis, bet arī ugunskuru, kur tās uzcept (Jāņa 21); kad nodokļa nomaksai trūkstošo naudas gabalu atrod zivs mutē (Mt. 17) u. t. t.

Bet starp šiem brīnumdarbiem pagadās arī tādi, kuŗi liekas netaisni un, ja atļauts teikt, mazliet muļķīgi. Tāds, piem., notiek kādā vietā, kur Jēzus pie kāda vīgu koka grib pamieloties ar vīgēm, bet neatrazdams tās (jo pēc evaņģelista vārdiem „vēl nebij vīgu laiks“) smagi nolād nelaimīgo, bet nevainīgo vīgu koku: „No tevis vairs neviens ne mūžam augļus neēdīs“ (Mk. 11.). Un patiešām kociņš tulīņ nokaltis līdz saknei.

Nevar, protams, atstāt neminētus Jēzus medicīniskos brīnumdarbus. Tādus visi evaņģelīsti pieved neskaitāmā daudzumā un zīmējoties uz visdažādākām kaitēm. „Un pie viņa nāca daudz ļaužu, kuŗiem bij līdzī tizli, akli, mēmi, kropli un daudzi citādi; tos viņi meta Jēzum pie kājām. Un viņš ārstēja tos, tā kā ļaudis brīnījās, redzēdami, ka mēmie runāja, kroplie tapa veseli, tizlie staigāja, aklie redzēja“ (Mt. 15.). Grieķu ārstniecības dievam Asklepijam būtu nācies grūti uzrādīt līdzīgu medicīnisku praksi.

Par velnu un „nešķīsto garu“ izdzišanu no cilvēkiem — šo sevišķo Jēzus speciālitāti — mēs jau minējām, sakarā ar nelaimīgajām gadareniešu cūkām. Tas bij tikai atsevišķs gadījums, varbūt viens no famozākiem, katrā ziņā grandiozākais. Bet tādu, kaut arī mazākā mērogā, bij daudz. Starp tiem tomēr atzīmējamas ļoti grūtas operācijas, kā piem. gadījumā ar skaisto grēcinieci Mariju Magdalēnu, kuŗa bij „daudz milējusi“ un kuŗai Jēzus izdzen ne vairāk kā septiņus, jādōmā, grūti izdzenāmus erotiskus velnus, kas nelaimīgajā sievietē bij ieņēmuši mājas vietu (Lk. 8).

Visi šie un tiem līdzīgi nostāsti, bez šaubām, ir jauki lasīšanai un var jau būt, ka reliģioziem ļaudīm tie līdz pat mūsu dienām ļoti noder sirds uztaisīšanai un ticības stiprināšanai (vēl reiz atkārtojam Ģešes vārdus, ka „brīnums ir ticības mīļākais bērns“), bet vēsturniekam, kurš grib noskaidrot vēsturiskus faktus, šai gadījumā Jēzu kā vēsturisku personu, tie gan nekā lietišķa nedod, ja daudz, tad raksturo attiecīgā laikmeta masu psiholoģijas nevaldāmo kāri pēc brīnišķīgā un pārdabiskā, kas savienota ar zemu izpratni par dabu un sabiedrību.

9. Brīnišķīgais un dabiskais.

Mums teiks: bet evaņģēliji taču nesastāv no pārdabiskām brīnumteikām vien. Tur atrodāmi arī dati, kuri liekas ļoti reāli un nemaz nerunā pretīm parastājiem dabas likumiem. Varbūt, ka atmetot evaņģēlijos visu teiksmaino, leģendāro, mūsu pasaules uzskatam nepieņemamo, un paturot dabisko, reālo, iespējams izlobīt „vēsturisko kodolu“ vēsturiskam Jēzum. Tā arī mēģina rīkoties liberālā teoloģija. Procedūra ir apmēram šāda: brīnumi jāatmet evaņģēlijos pie malas, arī augšāmcelšanās brīnums, jo neviens mirušais nevar atstāt savu kapu. Bet krustā sišana taču nav nekāds brīnums, bet gan dabisks notikums, kas tai laikā nācis priekšā neskaitāmas reizes. Tā tad krustā sišana dibinās uz patiesību; tā tad tā ir cilvēka Jēzus biografijas neaizkarama sastāvdaļa, kāmēr debesīs uzbraukušo dievu Kristu var noliegt.

Šī loģika no pirmā acu uzmetiena liekas diezgan pārliecinoša, bet to apgāž jau vairākkārt citētais S. Ļublinskis ar šādu gluži dibinātu argumentāciju: „Bet ja šī krustā sišana tiek stāstīta tikai augšāmcelšanās dēļ? Ja es gribu ziņot par kādu brīnumu, tad es to varu taču tikai tādējādi, ja pastāstu, ka kāds dabisks notikums pārvērties par kautko gluži preteju. Teiksim, bezcerību slimnieks, pateicoties dievišķīgai palīdzībai, piepeši top vesels; kāds plēsīgu zvēru aprīts paliek nezvēra vēderā pie dzīvības un tiek izsplauts; mirušais top uzmodināts! Premisas (priekšnoteikumi) ir tīri dabiski notikumi: var būt smagi slims, var aprīt plēsīgi zvēri, var nomirt. Bet ja šādi, ar īstenību pilnīgi saskanoši fakti tiek stāstīti tikai tādēļ, lai būtu pamats brīnumam, tad man ir dibināts motīvs arī šo īstenību turēt par ad hoc (šim nolūkam) sagudrotu fantazijas

produktu (par pasaciņu, dzejojumu, mītu).“ (S. Ļubļinski „Das werdende Dogma vom Leben Jesu“). Patiešām nevar taču visu, kas iespējams, kas nerunā pretīm reālītātes noteikumiem, turēt par pašu šo reālītāti resp. par kautko tādu, kas īstenībā faktiski noticis, jo tādā gadījumā par dzīvē notikušiem būtu jāskaita visi modernie romāni, vismaz naturālistiskie. Tadēļ arī tur, kur evaņģelijos neiet runa par brīnumiem, bet atstāstītas dabiski iespējamās lietas, būtu aplami bez tuvāka pārbaudījuma uzskatīt tās par notikušām.

Arī zīmējoties uz dabiski iespējamām lietām evaņģelijos viss ir nenoteikts, neskaidrs un nedrošs. Ne chronoloģijas, ne topografijas ziņā evaņģeliji nedod nekādu drošāku pieturas punktu. Tas jāatzīst arī teologiem. Tā piem. J. Veiss, iztirzādams Marka evaņģeliju, spiests konstatēt, ka „chronoloģija nav viņa stiprā puse“, kā „laika ziņā nekas nav drošs pie šī evaņģelista“. „Nekur nav atrodams kāds datis, kas varētu noderēt par pamatu patiesai laika noteikšanai.“ Tāda pat nenoteiktība Veisam jākonstatē arī pie Marka vietu atzīmējumiem. „Viņa ģeografiskais skatiens neiet pāri galvenākām vietām: Galileja, Pereja, Jūdeja, Galilējas jūra un ģml. Bet ka viņam nav nekāda skatienu par vietu apstākļiem, tas, piem., redzams no nodaļas, kas grupējas ap abām ēdināšanām. Kā Jēzus šeit braukā pa jūru šurpu turpu, kā viņš piepeši atrodās Tiras un Sidonas apgabālā un tad atkal uz austrumiem no jūras — to var sastādīt tikai tāds rakstnieks, kuram nav ne mazākās jausmas par šo apgabalu topografiju.“ „Viņam nav daļas ne gar laiku, ne gar vietu“ (J. Veiss „Das ältteste Evangelium“, citēts pēc A. Drews „Die Christusmythe“).

Lieta nav lābāka ar citiem evaņģelistiem. Ari tie neatzīst ģeografiju un laika ziņā mēdz mētāties ar izteicieniem, kā piem. „tai laikā“, „tanīs dienās“, „pēc astoņām dienām“, „kādā sabatā“, „tai pašā stundā“, „kādā dienā“, „kad laiks bij pildījies“ u. t. t. Ar šādu „chronoloģiju“, protāms, tāļu nevar tikt. Tāda tā ir visām pasakām.

10. Kad un kur Jēzus dzimis ?

Daudziem, varbūt, nebūs zināms, bet tas ir nenoliedzāms fakts, ka no evaņģelijiem nav izpētāms, kad viņu Jēzus ir dzimis. Nesakarīgie dati, kādi divos evaņģelijos — Mateusa un Lūkasa — atrodāmi zīmējoties uz Jēzus dzimšanas gadu

neiztur nekādas kritikas. Mateus un arī Lūkass liek Jēzum piedzimt jūdu ķēniņa Heroda laikā, bet šis Herods jau bij miris 4 gadus priekš mūsu laika rēķina resp. priekš tā sauktās Kristus dzimšanas. — Lūkass pastāsta, ka Jēzus piedzimšana notikusi tāī laikā, kad cezars Augusts izdevis pavēli, „lai visa pasaule tiktu pierakstīta.“ Bet ir zināms, ka šāda vispārēja Romas imperijas pierakstīšana vai skaitīšana (census) Augusta laikā nemaz nav notikusi. Lūkass vēl ziņo, ka šīs skaitīšanas laikā par Sirijas pārvaldnieku (legatu) bijis Kvirinijs. Bet mēs no vēstures zinām, ka Kvirinijs bijis par pārvaldnieku Sirijā sākot ar 6. gadu pēc tā datuma, kas pieņemts Kristus dzimšanai. Šai laikā, pēc etnarcha Archalaja padzīšanas, Jūdeja tika pārvērsta par Romas provinci. Un tad, jādomā, tiešām izdarīta skaitīšana jaunajā provincē (nevis „visā pasaulē“, kā ziņo Lūkass), lai nokārtotu nodokļu lietu. Ja Lūkasa evaņģēlijā domāta šī skaitīšana, tad jākonstatē, ka Herods jau 10 gadus bij miris pirms tās, un evaņģelista dati par Jēzus dzimšanas laiku nepavisam nav saskaņojami. Arī konservatīvais vēsturnieks Ed. Meiers, kurš ļoti respektē Lūkasa „vēstures darbu“, spiests konstatēt, ka te Lūkass nodarījis „rupju chronoloģisku kļūdu.“ (Ed. Meyer „Ursprung und Anfänge des Christentums“, 1. Bd.).

Tādējādi mēs redzam, kā tur, kur evaņģelisti pieskaņās vēsturiskiem datiem un personām, iznāk aplamības un jucekļis.

Kur baznīca rāvusi savu Jēzus dzimšanas gadu, un proti, 753. gadu pēc vecā romiešu laika rēķina (ab Urbe condita) — grūti pateikt. Katrā ziņā no evaņģelistu jucekļīgās chronoloģijas tas nav izlobams. Bet baznīca jau daudz ko zin, kas zinātnei nav zināms. Tā zin nevien citiem nezināmo Jēzus dzimšanas gadu, bet arī viņa dzimšanas dienu, un proti, 25. decembri, kurū tā svin kā Ziemassvētkus. Baznīcas tēvi, Origens (3. g. s.) un Tertulians (3. g. s.) gan nekā nezina, ka 25. decembris ir Jēzus dzimšanas diena. To nezina arī pirmkristiešu draudzes un līdz pat Nikejas baznīcas koncilam (4. g. s.) tās nekādus Ziemassvētkus kā Jēzus dzimšanas svētkus nesvin. „Ne otrā, ne trešā gadu simtenī pēc mūsu laika rēķina baznīca nedomāja par to, ka būtu jānoteic svētku diena pestītāja dzimšanai“ (H. Usener „Das Weihnachtsfest“). Tas būtu bijis arī pagrūti, jo evaņģēliji ne ar vienu vārdu nenorāda uz Jēzus dzimšanas mēnesi un dienu, pat ne uz gada laiku. Bet kas bij pagrūti pirmatnējai baznīcai, tas bij gluži nieka lieta

vēlākai, un tā beidzot bez liekas kautrēšanās par Jēzus dzimšanas dienu noteica 25. dec., kas no seniem laikiem bij populārs dažādu „pagānisko“ saules dievu svētku datums. Baznīca prot labāki izpalīdzēties kā evaņģelisti, kuņiem laika rēķinos, kā redzējām, stipri jūk...

Arī dati par Jēzus dzimšanas vietu, kādus atrodam evaņģelijos, var radīt tikai šaubas. Evaņģelists Mateuss apgalvo, ka Jēzus piedzimis Betlēmē. Bet vecākais Marka evaņģēlijs nesniedz nekādas ziņas ne par Jēzus piedzimšanu Betlēmē, ne par viņa dzimšanu vispār. Tas pastāsta tikai, ka Jēzus „no Nācāretes Galilējā“ nogājis pie Jordānas, lai tur viņu Jānis kristītu. Tāpat arī ev. Jānis nekā nezina par Jēzus dzimšanu un dzimšanas vietu. Beidzot Lūkasam jāstāsta pavisam neiespējamais stāsts par ceļojumu no Nācāretes uz Jāzēpa dzimto pilsētu Betlēmi, itkā skaitīšanas dēļ, lai darītu iespējamu Jēzus piedzimšanu „Dāvida pilsētā“ — Betlēmē. Mums jāuzskata šis stāsts par neiespējamu, jo skaitīšana notika dzīves vietās. Būtu jau arī pavisam traki, ja visiem Palestīnas iedzīvotājiem skaitīšanas dēļ, bez kādas praktiskas vajadzības, būtu jāceļo uz dzimtenes vietām. Tā jau būtu īsta „tautu staigāšana“!

Bet ja nu Jēzus piedzimis Betlēmē un nevis Nācāretē, tad kādēļ to sauca par nācārietu? Tādēļ, lūk, „lai piepildītos, ko teikuši pravieši, kā viņš sauksies par nācoreju“ (Mt. 2.). Bet ķibeles tā, ka šis „nācorejs“, pēc nopietnu pētnieku atziņas, nestāv nekādā sakarā ar pilsētu Nācāretu, par kuru jāšaubas, vai tāda tāi laikā pavisam pastāvējusi. Vismaz Fl. Jozefs un Talmūds, kuņi uzskaita lielu daudzumu Galilējas vietu vārdu, nemin Nācāretu, un tā parādās uz kartes tikai kopš 4. gadusimta. Jaunās derības kritiķis B. V. Smits ļoti pārliecinoši pierāda, ka te drīzāk lieta grozās ap senso semītisko vārda sakni N-C-R (Na-Ca-Ru), kas sastopama jau pāris tūkstoš gadus pr. Kristus babiloniešu uzrakstos, un nozīmē dažādās variācijās „sargu“, „aizstāvi.“ Tādējādi Jēzus Nācarejs (Nācorejs) nozīmētu apm. to pašu, ko Jēzus Sargs. Pēc tam, kad šis simbols vēsturizējās, no tā varēja izaugt pilsēta Nācārete (B. V. Smith „Der vorchristliche Jesus“).

Kāpēc Jēzum vajadzēja piedzimt Betlēmē? Tāpēc, ka viņš bij Mesija (Kristus), un Mesijam bij jānāk no Dāvida cilts pilsētas Betlēmes, jo, lūk, pravietis (Micha) bij teicis: „Un tu, Betlēme, jūdu zemē, nebūt neesi mazākā starp Jūdas valdnie-

kiem: jo no tevis nāks valdnieks, kas valdīs manu tautu Izraēli.“

Liekas, ka no šitādiem „datiem“ spriest par vēsturisko dzimšanas vietu vēsturiskam Jēzum var gan naivas vecmāmiņas, bet ne vēsturiski izglītoti cilvēki.

Vispāri jāsaka, ka evaņģelisti mēdz rīkoties diezgan savādi ar vietu nosaukumiem. Bieži vietu nosaukumi tiem sagādā vielu dažādiem nostāstiem. Piem., ja Betānija nozīmē „nabagu nams“, tad tur pie Jēzus svaidīšanas notiek pamatīga izrunāšanās par nabagiem; ja tiek minēta Betfage, kas nozīmē „vīgu nams“, tiek pastāstīta smieklīgā epizode, kur Jēzus dusmas izgāžas gluži bērnišķīgā kārtā pret kādu nelaimīgu vīgu koku. Teologs H. Raške norāda uz veselu virkni gadījumu, kur nekas cits, kā vietas nosaukums devis motīvu nostāstam (H. Raschke „Die Werkstatt des Markusevangelisten“).

Cik patvaļīgi evaņģelisti mēdz rīkoties ar vēsturiskām personām, to spilgti rāda Mateusa drausmīgais nostāsts par Betlēmes bērnu apkaušanu, kas esot izdarīta uz Heroda pavēli Jēzus dzimšanas laikā. Ja kautkas tikai drusku līdzīgs šim „slaktiņam“ patiešām būtu noticis, tad tas, bez šaubām, būtu iespaidies neizdzēšamā atmiņā nevien notikuma laika cilvēkiem, galvenā kārtā veselas pilsētas tēviem un mātēm, bet arī vēlākām paaudzēm. Bet bez Mateusa neviens cits par to neziņo, neizslēdzot pārējos evaņģelistus. Skaidrs, ka nostāsts no sākuma līdz galam pilnīga pasaciņa. Sakarā ar to kāds baznīcas vēsturnieks izsakas: „Apbrīnojāmi, cik īsa laika vajadzēja šai mītus vērptošai sektu dzīvē, lai gaišā vēstures gaismā stāvošu personu, kāda ir ķēniņš Herods I., padarītu par tiešām pasakainu bērnu rijēju, kuŗa bildi priekš nedaudziem gadu desmitiem Jozefs zīmēja gandrīz pārāk cilvēcīgos vilcienos“ (Hausrath, „Jesus“).

11. Kad Jēzus miris?

Zīmīgi, ka neviens no kanoniskajiem evaņģēlijiem nekā nezin pastāstīt par Jēzus dzīvi līdz pat viņa 30. gadam, izņemot mazsvarīgo epizodi pie Lūkasa par Jēzus debatēm ar rakstu mācītājiem Jeruzalēmes templī, kad tam bijuši 12 gadi. Par visu tālāko līdz pat 30. gadam tas pats Lūkass zin tikai pateikt tukšo frazi: „Un Jēzus pieņēmas gudrībā, augumā un žēlastībā pie Dieva un cilvēkiem (Lk. 2).

Liekas drusciņ par maz. Totiesu jo vairāk, ka tiklab Lūkass, kā arī Mateus zin pastāstīt visādas brīnišķīgas lietas sakarā ar Jēzus dzimšanu. Tāda pat nezināšana par Jēzus dzīvi konstatējama arī pie tā sauktajiem apokrifiskajiem resp. baznīcas neatzītajiem evaņģēlijiem. Jaatzīme, ka pirmkristiešiem bij liels daudzums dažādu evaņģēliju — pāri pār 50. Tie mums pazīstāmi zem dažādiem nosaukumiem: „Ap. Andrēja evaņģēlijs“, „12 apustuļu ev.“, „Barnaba ev.“, „Elionitiešu ev.“, „Kristus bērības ev.“, „Nikodema ev.“, „Ap. Pētera ev.“, „Jēkaba ev.“ u. t. t. No šīs evaņģēliju pārpilnības baznīca atstājusi tikai četrus, kurus tā skaita par „īstiem“, bet pārējos par „neīstiem jeb apokrifiskiem. Tādēļ arī baznīca papūlējusēs šos „neīstos“ gandrīz visus iznīcināt, tā kā no tiem atlikuši tikai fragmenti; no daudziem — tikai nosaukums. Bet ka kristiānisma pirmajos gadu simteņos šie baznīcas iznīcinātie evaņģēliji ir bijuši ne mazāk „svēti“ raksti, kā baznīcas kanonizētie, to pierāda tas fakts, ka pirmo divu gadu simteņu laikā baznīcas tēvi atsaucas gandrīz vienīgi tikai uz evaņģēlijiem, kurus baznīca vēlāk atzinusi par „neīstiem“. Tas starp citu pierāda arī to, ka 4 kononizētie evaņģēliji nenāk no tām personām, kurām tie piešķirti. Un kas tur vairāk lasāms, tā piem. sauktajā „Bērības evaņģēlijā“, ir tādas nejēdzīgas blēņas un bērnu pasaciņas, par kurām i runāt nav vērts.

Piemēra dēļ pievedīsim dažas vietas. Jēzus bērniņš izgatavo no jēla māla 12 zvirbulus un liek tiem laisties. Savus skolotājus, kuri viņu grib pamācīt, viņš ar savu nerātību apmulsina. Viņa tēvs dabū pasūtījumu izgatavot kādam bagātņiekam gultu; bet abi sāņdēļi neiznāk vienādā gaŗumā; tad Jēzus izstiepj īsāko līdz vajadzīgam gaŗumam. Kāds krāsotājs uz brīdi atstājis savu katlu, kurā tam jānokrāso dažādās krāsās lakati un drēbes. Jēzus bērniņš sabojā viņam darbu, iemezdams čupu lakatu kādā katlā ar indīgo krāsu. Kad viņu par to izbar, viņš izvelk attiecīgos lakatus no katla tai krāsā, kādā tie pasūtīti u. t. t. Ar vārdu sakot, kaut arī nerātns, bet īsts „brīnumbērns.“

Ļoti liela neskaidrība pastāv pie evaņģelistiem arī zīmējoties uz Jēzus mūža beigām. Lūkass piešķir Jēzum 30 gadus Tiberija valdīšanas 15. gadā, t. i. 29. gadā pēc kristīgās ēras, laikmetā, kurā viņš liek Jānim Jēzu kristīt. Bet tiek izteiktas domas, ka Lūkass šo datu ņēmis no kādas Fl. Jozefa vietas, kurā pēdējais runā par Jāņa nāvi, sakarā ar kādu 36. gada

notikumam (par cik šī vieta autentiska, arī nav zināms), pieņemot 7 gadu posmu starp Jāņa uzstāšanos un minēto notikumu (S. Reinach „Orpheus“). Lūkass liek vilkties Jēzus darbībā 1½ gadu, turpretim ev. Jānis — 3½ gadus. Jānis liek teikt jūdiem uz Jēzu, ka viņam vēl nav 50 gadu. („Tad jūdi sacīja uz viņu: Tev nav vēl 50 gadu un tu esi Abraamu redzējis?“ Jāņa ev. 8.). No tā pirmatnējā baznīca sprieda, ka viņam bijuši tuvu pie 50, teiksim 49 gadi. Bet tādā gadījumā, ja viņš dzimis Heroda laikā — 4. g. priekš kristīgās ēras, viņš būtu miris 45. gadā, tā tad nevis Tiberija, bet Klaudija valdīšanas laikā. Un patiešām, neīstais Pilāta ziņojums, kuŗu safabricējuši kristieši, adresēts Klaudijam. Bet ja Jēzus dzimis Kvirinija skaitīšanas laikā, t. i. 6. gadā pēc kristīgās ēras un ja viņš dzīvojis 49 gadus, tad viņš būtu miris 55. gadā, un proti, Nerona laikā. Tāds bij arī daudzu Jeruzalēmes kristiešu ieskaits, pie kā tie neatlaidīgi turējas. Beidzot baznīcas vēsturnieks Eusebijs (4. g. s.) min kādu citu viltotu Pilāta ziņojumu, kas Jēzum liek mirt 21. gadā, kas pēc Eusebija vārdiem neesot iespējams, jo sekojot Fl. Jozefa datiem Pilāts tai laikā nav bijis prokūrators Jūdejā. Tā tad pats Jēzus notiesāšanas fakts zem Pilāta nav pierādīts.

No visa tā jānāk pie slēdziena, ka apm. gadusimteni pēc kristīgās ēras neviens lāgā nevarēja pateikt ne kad Jēzus dzimis, ne kad viņš mācījies, ne arī kad viņš miris.

12. Varoņdarbi, kuŗi nav ticami.

Ļoti maz uzticības evaņģelisti pelna arī sayos nostāstos par Jēzus tā saukto „ciešanu un miršanu.“ Šos nostāstus liberālā teoloģija, un arī viens no viņas redzamākiem pārstāvjiem, nesen mirušais A. Harnaks uzskata par drošāko vēsturisko daļu visos evaņģelijos. Tos liberālā teoloģija galvenā kārtā mēdz saukt palīgā, lai pierādītu Jēzus vēsturisko personību. Bet neraugoties uz to, arī šie nostāsti no sākuma līdz beigām, līdz Jēzus augšāmcelšanās un debesbraukšanas aprakstiem, ir tik lielā mērā pārpildīti ar visādiem brīnumiem, pretrunām un galīgi neiespējamām un nejēdzīgām lietām, kā arī no tiem pilnīgi neiespējams izlobīt vēsturisku kodolu.

Šie nostāsti, kā zināms, iesākās ar Jēzus iejāšanu Jeruzalēmē. Jau viņu prologs sākās ar nejēdzību, uz kuŗu jau gandrīz priekš 100 gadiem norādīja Jaunās derības kritiķis Bruno

Bauers, atzīmēdams „literārisko brīnumu“, kuŗu „Mateuss izdara tādejādi, ka Jēzus vienā un tai pašā laikā iejāj uz diviem ēzeļiem“ (Bruno Bauer, „Kritik der Evangelien“, III. Bd.) Lutera tulkojumā gan šī vieta ir notušēta. Tāpat arī latviešu tulkojumā, kas saskaņots ar Lutera tulkojumu. Tur lasām: „Un atveda to ēzeļa māti un to kumeļu, un uzlika savas drēbes un sēdināja viņu tur virsū“ (Mat. 21, 7). Bet grieķu oriģināltekstā lasāms melns uz balta: „Un viņi atveda to ēzeļa māti un kumeļu, un uzlika savas drēbes uz tiem (epano auton) un sēdināja viņu uz tiem (epano auton).“ Tas, protams, ir sīkums, bet tomēr rāda, kādas aplamības evaņģelistiem pie reizes spēj iedvest „svētais gars.“

Pate iejāšana Jeruzalēmē norisinās ar lielu aplombu. Tas ir īsts Jēzus triumfs. Jeruzalēmes tautas masas ir saviļņotas visaugstākā mērā. Tās sagaida Jēzu, kā ķēniņu, ar gavilēm, līgsmību un sumināšanu. „Ļaužu vairums izklāja savas drēbes uz ceļa; citi atkal cirta koku zarus un kaisīja tos uz ceļa. Ļaudis, kas gāja pa priekšu, kā arī tie, kas sekoja, kļiedza sacīdami: Hozanna tam Dāvida dēlam; slavēts, kas nāk tā Kunga vārdā! Hozanna visaugstumos!“ (Mat. 21, 8, 9).

Iejājis Jeruzalēmē, Jēzus nebūt neizturās rāmi un mierīgi, bet dodas nekavējoties uz templi un sarīko tur vēl nepiedzīvotu traci: apgāž naudas mainītāju galdus un baložu pārdevēju krēslus, pašus mainītājus un pārdevējus, kuŗi tur pilnīgi legāli un likumīgi nodarbojās ar savu amatu, patvarīgi izdzen no tempļa, nolamā augstos priesterus un ļaužu vecājos, teikdams, ka muitinieki un maukas drīzāk nāks Dieva valstībā, nekā viņi (Mat. 21). Ar vārdu sakot, rīkojās pa templi, kā īsts diktātors. Augstie priesteri un rakstu mācītāji gan ir nikni, bet nedrīkst nekā uzsākt pret viņu, jo, lūk, „visi ļaudis izbrīnījās par viņa mācību“ (Mk. 11, 18).

Šāda varmācīga tempļa „tīrīšana“, kuŗa bij vērsta pret valdošām jūdu partijām — saducējiem un farizējiem — ja uz to skatītos vēsturiski, varēja notikt tikai pēc sekmīgā apvērsuma, kuŗa priekšgalā gājis Jēzus. „Ja Jēzus gribēja pret saducēju un farizēju gribu ienākt Jeruzalēmē un tīrīt templi, tad viņam iepriekš bij jāuzvar ielu cīņā“ (K. Kautsky, „Der Ursprung des Christentums“).

Tas, protams, varēja notikt, bet ja tas būtu noticis, tad katrā ziņā tas nevarēja palikt apslēpts. Šo cīņu un viņas sekas būtu atzīmējis, piem., Fl. Jozefs, kuŗš savā vēsturē runā

par visādiem šī laikmeta sīkumiem. Bet tas taču nav nekāds sīkums, ja ticēt evaņģēlijiem! Iedomājaties vien: Jēzus ierodas jūdu galvas pilsētā, dabū tautas masas savā pusē, līdzšinējie stāvokļa valdinieki — farizēji un saduceji — ārkārtīgi nobīstās un nonāk lielā uzbudinājumā; uzbudinājums pāriet uz virspriesteri un sinedrionu — augstākām reliģiozām iestādēm, kuŗas bauda vislielāko ievērību nevien Palestīnā, bet arī pie jūdiem visās Romas imperijas malās. Šāds savilņojums un satricinājums Jerūzalemē nevarēja palikt nezināms nevienam jūdām, kas kaut cik interesējās par savas tautas sabiedrisko un reliģiozo dzīvi. Bet Fl. Jozefs, kuŗš sīki apraksta tā laikmeta mesianiskās sacelšanās Palestīnā, nemin ne pušu plēsta vārdu par šo dumpi un katastrofu, neraugoties uz to, ka taisni ar Ponciju Pilātu viņš visos sīkumos nodarbināts. Arī Filons, Pilāta laika biedrs, nezina neko pastāstīt par visu šo neikdienišķo epizodi.

Nu, kā lai tai tie?

Neticams arī viss turpmākais.

Jēzus tiek apcietināts. Bet lai to izdarītu viņa pretiniekiem bijis nepieciešams uzpirkt par 30 sudraba gabaliem kādu no viņa piekritējiem — Jūdasu, kas to uzrādītu. Savāda lieta! Jēzus tautas masu vadonis — ierodās ar lielu pompu Jerūzalemē — aģitē atklāti templi un ārpus tā — autors visādiem incidentiem — sacel kājās visu oficiālo Jerūzalemi. Liekās, to pazīst katrs ielas puika. Un tomēr, viņa nāvīgājiem ienaidniekiem, jūdu varas vīriem jātērē nauda, lai atrastu kādu, kas viņu uzrādītu! Pie tam nevis, lai uzrādītu, kur viņš paslēpies — tas vēl būtu saprotams — bet kuŗš viņš ir starp viņa piekritējiem; jo par Jēzus slapstīšanos evaņģelisti nerunā. Pavisam otrādi, pēc viņu nostāsta, Jēzus gājis klaji un droši pretim savam liktenim, „lai piepildītos, kā rakstos stāv.“ Sakarā ar to, Kautskis gluži pareizi aizrāda, ka jūdu varas vīru rīcība būtu bijusi apm. tāda pat, kā „ja Berlīnes policija būtu algojusi spiegu, kas tai uzrādītu personu, kuŗa saucās Bebels.“ Tā būtu zemē nomesta nauda, tāpat kā evaņģelijos minētie 30 sudraba gabali...

13. „Sīt viņu krustā!“

Pēc Jēzus apcietināšanas sākās viņa tiesāšana. Arī par šo tiesāšanu evaņģelistu nostāsti ir tādi, ka tiem piešķirt vēstu-

risku nozīmi nav iespējams. Vispirms jākonstatē, ka visa tiesāšanās procedūra neatbilst ne jūdu, ne romiešu tiesību noteikumiem. Savā grāmatā par kristiānisma izcelšanos Kautskis tuvāki pakavējās pie šīs tiesāšanas gaitas, norādīdams uz viņas nevēsturisko, izdomāto raksturu.

Aplūkosim galvenākos momentus.

Pēc saņemšanas Jēzu noved tai pašā naktī virspriestera namā un tūlīn sākās viņa tiesāšana. Process norisinās brīnišķīgi vienkārši un viņa gaita pēc evaņģelista attēlojuma ir šāda :

„Augstie priesteri un viss sinedrions meklēja liecību pret Jēzu, lai viņu nonāvētu, un neatrada : jo daudzi nodeva nepatiesu liecību pret viņu, un liecības nebij līdzīgas... Un virspriesteris nostājies vidū prasīja Jēzum : Tu neko neatbildi ? Ko viņi par tevi liecina ? Bet viņš klusēja un nekā neatbildēja. Atkal virspriesteris klausināja to un sacīja viņam : Vai tu esi Mesija, augsti slavētā dēls ? Jezus atbildēja : es esmu, un jūs redzēsiet cilvēka dēlu sēžam pie spēka labās rokas, un nākam ar debesu mākoņiem. Bet virspriesteris saplēsa savas drēbes un sacīja : Kādu mums vēl vajaga liecinieku ? Jūs dzirdējāt zaimošanu ; kā jums liekas ? Bet viņi visi nosprieda, ka tas pelnījis nāvi“ (Mk. 14).

Vai var iedomāties vēl ātrāku un vienkāršāku procedūru ? Tiesa sanāk tūlīn pēc vainīgā apcietināšanas, nevis tiesas namā, bet pie virspriestera, un nekavējoties, bez kādām ceremonijām, tīri mājas kārtībā, piespriež vainīgam nāves sodu tai pašā naktī. Jāatzīst, ka nekāda mūsaiķu „noziegumu pastiprināta apkaŗošana“ nevar aizsniegt tādu zibeŗātrumu.

Šāds nāves spriedums, ja arī pielaistu, ka jūdiem (sinedrionam) romiešu valdīšanas laikā vēl bij tiesība piesprieŗ nāves sodus — par ko ļoti jāšaubās — runāja pretim jūdu tiesas praksei, pēc kuŗas tūlīn driķsteja taisīt gan attaisnojošu spriedumu, bet nosodošu tikai otrā dienā pēc procesa.

Tas vēl nekas. Lieta top vēl brīnišķīgāka tāļākā stadijā, un proti, kad tā nonāk līdz Pilātam, kuŗam sinedriona „fiksais“ nāves spriedums jāapstiprīna.

Tā kā romieti Pilātu neinteresē jautājums, vai Jēzus sevi sauc par „augsti slavētā dēlu“ vai nesauc, tad evaņģelisti liek jūdu sinedrionam, rakstu mācītājiem un vecājiem, Jēzu apsūdzēt Pilāta priekšā par tautas kūdīšanu pret romiešiem, par

valsts nodevību, par to, ka viņš sevi sauc par jūdu ķēniņu. AINU PILĀTA PRIEKŠĀ EVANGĒLISTS ATTĒLO TĀ :

„Pilāts jautāja viņam (Jēzum): Vai tu esi jūdu ķēniņš? Bet viņš atbildēja viņam: Tu to saki. Un augstie priesteri ļoti viņu apsūdzēja. Bet Pilāts viņam jautāja atkal: Tu nekā neatbildi? Redzi, ko visu viņi pret tevi liecina. Bet Jezus vairs neatbildēja neko, tā kā Pilāts brīnījās. Uz svētkiem viņš mēdza atbrīvot vienu gūstekni, kādu viņi prasīja. Bet važās bij ieslēgts kāds vīrs, vārdā Barabas, kopā ar dumpiniekiem, kuŗi dumpī bij izdarījuši slepkavību. Un nāca ļaudis un sāka prasīt, lai viņš dara kā vienmēr. Bet Pilāts viņiem atbildēja: Vai jūs gribat, lai es jums atbrīvoju jūdu ķēniņu? Jo viņš zināja, ka augstie priesteri viņu aiz skaudības bij nodevuši. Bet augstie priesteri mudināja ļaudis, lai labāk viņš tiem atbrīvotu Barabu. Pilāts viņiem atbildēja atkal: Ko jūs gribat, lai es daru ar to, kuŗu jūs saucat par jūdu ķēniņu? Bet viņi kļiedza atkal: Sīt viņu krustā! Tad Pilāts prasīja viņiem: Ko viņš ļauna darījis? Bet viņi kļiedza vēl stiprāki: Sīt viņu krustā! Pilāts, gribēdāms ļaudīm iztapt, atbrīvoja viņiem Barabu, bet Jēzu, kad viņu bij šautis, nodeva, lai to sistu krustā“ (Mk. 15).

Pie Mateusa Pilāts iet pat tik tāļi, ka ļaužu puļa priekšā mazgā rokas, paskaidrodāms: Es esmu nevainīgs pie šī taisnā asinīm; pielūkojiet paši. Un visi ļaudis atbildēja: Viņa asinis lai nāk pār mums un mūsu bērniem! (Mat. 27, 24).

Nevar būt ne mazāko šaubu, ka viss šis nostāsts ir fantāzijas auglis no sākuma līdz galam, jo tas visās vietās runā pretim vēsturiskās reālītātes iespējamībām. Vispirms pate apsūdzība. Grūti iedomāties, ka jūdu vadošās aprindas, cik ļaunas un viltīgas tās arī nebūtu, iedrošinātos pret kādu no jūdiem celt sūdzību pie romiešu prokūratora par dumpības garu pret romiešiem tai laikā, kad jūdu tautas masas veda neatlaidīgu un asiņainu cīņu pret Romas virsvaldību un par nacionālo neatkarību. Un ja arī šīs aprindas to būtu darījušas, tad droši var teikt, ka tautas masu piekrišanu tās nekādā ziņā nebūtu guvušas. Jūdu tautas masām nebij ne vismazākā iemesla krist sašutumā par kādu vīru, kas naidīgi izturētos pret romiešu virskundzību un uzaicinātu cezaram nemaksāt nodokļus. Ja to kāds patiešām būtu darījis — evaņģēlistais Jēzus vai cits — tad tas būtu rikojies jūdu radikālās partijas, tā saukto dzelotu garā, kuŗi tai laikā bij vadošie pie Jeruza-

lēmes iedzīvotāju masām, un, protams, gūtu pie šīm masām dedzīgu piekrišanu, nevis naidu.

Bet ko stāsta evaņģelisti par šīm masām? Tie tās attēlo ārkārtīgi satrakotas pret Jēzu. Tās nemitīgi klieudz vienā balsī: „Sīt viņu krustā! Lai viņa asinis nāk pār mums un mūsu bērniem!“ Kādēļ? Tādēļ, ka, luk, Jēzus, pēc jūdu priesteru un rakstu mācītāju denūciācijas, aģitējis pret romiešu virskundzību, pret to pašu virskundzību, kuŗu šīs pašas masas nevarēja ne acu galā ieredzēt. Tas taču ir rokām taustāms absurds. Te nav ne mazākā politiskā saprāta un loģikas.

Lieta top totiesu jo nejdzīgāka, ja ņem vērā, ka tikai dienu pirms tam šīs pašas masas, pēc to pašu evaņģelistu nostāsta, sagaidījušas Jēzu Jerūzalēmē, kā ķēniņu, ar „Hozanna“ saucieniem, ar bezgalīgu līgsmību un gavilēm, apsviekdamas to kā „mūsu tēva Dāvida valstības“ nesēju (Mk. 11, 10). Un otrā dienā? Šīs pašas masas fanātiskā naidā klieudz „Sīt viņu krustā!“ Kas tad noticis? Kas pamudinājis šīs masas piepeši grozīt savus uzskatus pavisam pretējā virzienā? Lūk, to paši evaņģelisti nezina pateikt un aprobežojās ar pāris tukšām frazēm, kā, piem., „augstie priesteri sakūdīja ļaudis“, „pierunāja ļaudis“ u. t. t.

Protams, var jau nākt ar novazātiem izteicieniem par „masu nepastāvību“, par viņu „grozīgo prātu“ un tml. Bet tā būtu tikai tukša izrunāšanās, jo nekur un nekad nav pieredzēts, ka kādai masai rastos fanātisks naidis bez kāda pamata, bez kāda motīva, tā sakot, no zila gaisa; ka tā bez kāda iemesla sāktu slāpt pēc tā cilvēka asinīm, kuŗu tā vēl vakar dievinājusi.

Pilnīgi neiespējams ir arī Pilāta raksturojums evaņģelistu nostāstā. Pilāts attēlots kā mīksts, piemīlīgs, pat līdz bezraksturībai labsirdīgs onkulīts, kuŗš visādi cenšās Jēzu atbrīvot, neraugoties uz to, ka Jēzus nemaz nenoliedz savu vainu un nemēģina atspēkot jūdu autoritātu apsūdzības. Un kad viņam tas neizdodās, viņš sentimentāli mazgā savas rokas nevainībā.

Tāds nu Pilāts, kādu mēs viņu pazīstām no vēstures, nepavisam nav bijis. Cluži otrādi, viņš ir bijis viens no niknākiem un plēsīgākiem Romas prokūratoriem Jūdējā. Pie Filona atrodāma kāda vēstule no ķēniņa Agripas, kuŗā pēdējais rūgti sūdzās par Pilātu. Viņš apzīmē prokūratoru kā nelokāmas, ietiepīgas un rupjas dabas cilvēku. Agripa želojas par smagu

apspiešanu, kāda notiek zem šī vīra: par kukulņemšanu, laupīšanu un patvarību; par noziedzīgu ļaunprātību un varmācīgām slepkavībām; par bezgalīgu un šausmīgu cietsirdību. Arī no Fl. Jozefa rākstiem redzams, ka Poncijs Pilāts bijis viens no nesaudzīgākiem prokūrātoriem, kas vienmēr dzīvojis naidā ar jūdiem, rīkojis visādas provokācijas un piekōpis visnekautrīgākās izspiešanas. Pat Romai ar laiku Pilāta rīcība likās par traku, un tā 36. g. atsauca Pilātu, no kuŗa laika šis vīrs nozūd no vēsturiskās skatuves.

Šis vēsturiskais Pilāts nu nekādā ziņā nelīdzinas evaņģēlistu labsirdīgājam lāga vīram, kas baidās no nāves sprieduma un arī neuztraucās sevišķi par to, ka Jēzus saucās par jūdu ķēniņu. No tā var taisīt tikai to slēdzienu, ka arī šai gadījumā evaņģēlistiem vai nu nav bijusi nekāda jēga par vēsturisko patiesību, vai arī tie nav gribējuši ar to skaitīties, ja tā nav iederējusi viņu nolūkos.

Šie nolūki ir skaidri redzami: nostādīt jūdus pēc iespējas sliktā un atbaidošā gaismā, attēlot tos ļaunākus un negēlīgākus, nekā ienistos apspiedējus — Romas gubernātorus. Šāds naidis starp ortodoksāliem jūdiem un kristiešiem sāka ieviesties tikai pēc Jerūzalēmes izpostīšanas un it īpaši pēc Bar Kochbas sacelšanās. Tādēļ ir dibināts iemesls domāt, ka arī te evaņģēlistu nostāstā atspoguļojas 2. g. s. sākuma apstākļi, kas ir antīdatēti (atlikti atpakaļ) par apm. 100 gadiem.

Neticams arī tas, ka Pilāts pēc paraduma jūdiem uz Liendienām ļāvis izvēlēties atbrīvošanai vienu gūstekni. Par šādu paradumu ārpus evaņģēlijiem nekas nav zināms. Bez tam tas runā pretim romiešu praksei, kuŗa prokūrātoriem nedeva apzēlošanas tiesības. Bet ja šai gadījumā mums būtu darīšana ar izņēmumu, tad tomēr, liekas, pilnīgi izslēgts, ka Pilātus savu apzēlošanas tiesību būtu cedējis nejaušam ļaužu pūlim. Bet pielaidīsim arī to. Pieņemsim, ka pūlim šī tiesība bij dota un tas Jēzus vietā bij izvēlējis Barabu. Bet tas taču nenozīmēja, ka Pilāts bij spiests likt krustā sist Jēzu, pie kuŗa tas „neatrod nekādas vainas.“ Evaņģēlists ieminās, ka to viņš darījis, lai „iztaptu ļaudīm“ (Mk. 15, 15). Šāda „iztapība“ gan sagaidāma no evaņģēlistu Pilāta, bet ar vēsturisko Pilātu lieta bij citāda. Par to var palasīties pie Fl. Jozefa, kuŗš pastāsta kādu gadījumu, kad „lāga vīrs“ Pilāts bij konfiscējis Jerūzalēmes tempļa bagātības. Tas radija lielu sašutumu tautas masās. Bet ko darija Pilāts? Tas izsūtīja pārgērbtus zaldātus starp šim

masām un lika tās apstrādāt ar dunčiem. Tā vēsturiskais Pilāts mēdza „iztapt ļaudīm.“

14. „Redziet, kāds cilvēks!“

Pirms krustā sišanas Jēzus tiek nodots Pilāta zaldātu izsmieklam un nozaimošanai. Evāģelists par to ziņo sekojošo: „Bet kareivji viņu noveda pilī, tas ir tiesas namā, un sasauca visu baru. Un tie viņam apvilka purpura mēteli, un nopinuši ērkšķu kroni uzlika viņam galvā. Un tie sāka viņu sveicināt: Sveiks, jūdu ķēniņ! Un sita viņa galvu ar niedri un viņu apsplaudīja, un ceļus locīja un viņu pielūdza. Un kad tie viņu bij apsmējuši, tad viņam novilka purpura mēteli un viņam apvilka viņa paša drēbes un viņu aizveda, lai sistu krustā“ (Mk. 15, 16—20).

Šai nostāstā nav nekā neiespējama. Tas varētu būt arī vēsturisks. Un tomēr par viņa vēsturiskumu vairāk kā jāšaubās. Viņa vājā puse ir tā, ka tam trūkst oriģinalitātes. Uzkrītoši tas, ka šis nostāsts ļoti atgādina kādu senseno ritu, kuŗu ilgi pirms kristiānisma pielietoja dažos svētkos. Tā, piem. babiloniešu „Sacaēa“ svētkos ietēpa kādu uz nāvi notiesātu gūstekni ķēniņa drēbēs, sēdināja uz troņa un 5 dienas ilgi ļāva tam izturēties kā ķēniņam. Pēc tam viņam ķēniņa drēbes novilka, pēra viņu un sita krustā. Angļu mītologs Dr. Frezers to izskaidro kā kombināciju no tradicionālās parašas upurēt noziedznieku kā grēku āzi un speciālās parašas nonāvēt dievišķīgu cilvēku, lai piešķirtu dzīvei vispār un augu dzīvei sevišķi jaunus zelšanas spēkus. (Dr. Frazer, „Golden Bough“).

No Filona mēs zinām, ka cezara Kaligulas laikā (37—41) Aleksandrijas pūlis, lai izsmietu jūdu ķēniņu Agripu, ietēpa ķēniņa drēbēs kādu vājprātīgo, ar dīvaino vārdu Karabas, godināja to kā ķēniņu un sauca par „maris“, kas siriski nozīmē ķēniņu. Bet vārdam „Karabas“ nav nekādas nozīmes ne aramējiešu*) ne grieķu valodā. Tādēļ jau Filons nāca uz tām domām, ka te ir raksta kļūda, un jālasa nevis „Karabas,“ bet gan „Barabas,“ kas nozīmē „tēva dēls.“ — Evāģelijos mēs redzam Jēzu izsmiešanas nolūkā kvalificētu kā jūdu ķēniņu, ar kroni, ķēnišķīgo purpura mēteli un niedru rokās sceptera

*) Jūdi tai laikā Palestīnā runāja pa lielākai daļai aramējiski. Senebrēju valoda jau toreiz bij „mirusi“ valoda.

vietā. Tāds ir arī Filona Karabas. Bet tad paceļās jautājums, ko nozīmē epizode ar dumpinieku Barabu, ar pūlim atļauto izvēli starp Jēzu un Barabu. Sakarā ar to interesanti atzīmēt, ka Origens ap 250. gadu lasījis kādā vecā Mateusa ev. rokrakstā, ka Barabas saucies Jēzus Barabas. Viss tas pavedina uz domām, ka šai epizodei iespējama arī cita variācija, un proti, ka Jēzus sists krustā nevis Baraba vietā, bet kā Barabas. — Katrā ziņā arī aiz šī evaņģelistu nostāsta pavisam grūti saredzēt kādu konkrētu vēsturisku faktu. Viss tinās biežā, necaurredzamā legendu miglā.

15. Ap. Pauls un „vēsturiskais Jēzus“.

Sapņemot kopā visu iepriekš sacīto, jānāk pie slēdziena, ka evaņģēliji nedod mums nekādus neapšaubāmus pierādījumus par vēsturisko Jēzu. Arī šķietami dabiskais, iespējamais viņos ir tāds, kas nevar pretendēt ne uz kādu vēsturisku ticamību, nerunājot jau nemaz par fantastisko, acīm redzami fiktitīvo un mītoloģisko. To jūta jau baznīcas tēvs Augustīns (4. g. s.), kad tas rakstīja: „Es neticētu evaņģēlijam, ja nebūtu baznīcas autoritātes.“ Bet ja nu šo „baznīcas autoritāti“ atmet pie malas kā šim gadījumam nepiedienīgu? Kas tad? Tad jāatzīst, ka evaņģēliji ir dokumenti, kuŗi nekā nespēj dot Jēzus reālās dzīves vēsturei. Tie vislabākā gadījumā var rādīt tikai to, ko pirmatnējā baznīca ir ticējusi par Jēzu 2. g. s. sākumā pēc mūsu laika rēķina.

Un pārējie Jaunās derības raksti? Tiem vēl mazāka nozīme kā liecībām Jēzus vēsturiskai eksistencei. Tiem pa lielākai daļai ir tīri dogmātisks, reliģiskās propagandas un kulta raksturs. Jēzus tanīs parādās vēl noteiktāki, nekā evaņģēlijos, nevis kā vēsturiska persona, bet kā reliģiska kulta centrālfigūra, kā metafiziska būtne, kā zemes virsū nolaidies un iemiesojies dievs.

Tas visgaišāki redzams no Jāņa atklājības (parādīšanās) grāmatas. Te Kristus attēlots kā nokauts jērs ar 7 ragiem un 7 acīm. Katras saites ar Jēzu kā vēsturisku personu zūd. Tas it īpaši sakāms par 12. nod., kur zīmēta Mesijas piedzimšanas aina. Sieva parādās pie debesīm, tērpta saulē, mēnesis zem kājām un uz galvas kronis no 12 zvaigznēm. Tai pretim uzglūn milzīgs ugunīgs drakons, kas ar savu asti trešo daļu no zvaigznēm nosviež uz zemes. Viņš taisās sievas dzemdē-

jamo Mesiju tūlīn aprīt. Bet bērns tiek uzņemts pie Dieva un viņa troņa, kamēr sieva aizbēg tuksnesī.—Katram redzams, ka šis Mesijas tēls ir tīri mitoloģiskas dabas, kuŗam nav nekā kopēja ar Jēzus vēsturisku dzimšanu.

Arī ap. Paula Kristus tēls ir pilnīgi neatkarīgs no kādas vēsturiskas Jēzus personas. Dieva dēls, kuŗš bijis jau pirms pasaules radīšanas, caur kuŗu pasaule radīta un caur kuŗu tai jātop pestītai, parādās cilvēka veidā virs zemes, lai grēcīgo zemes cilvēku atpestīšanas dēļ mirtu un pēc tam atkal visā godībā augšāmceltos un sēstos pie Dieva labās rokas. Tāds ir Paula Kristus Jēzus. „Nekur pie viņa (t. i. Paula) nav atrodamas ne mazākais individuāls vilciens no Jēzus dzīves; nekur nekas, kam nebūtu dogmatiska nozīme un kas norādītu, ka viņš Jēzu būtu turējis par vēsturisku personību, kuŗa tikai nesen būtu mirusi. Viņa Jēzus Kristus ir bez vecākiem, bez dzimtenes, bez mācības, bez mācekļiem. Viņš nedara arī nekādus brīnumus, izņemot vienreizējo viņa augšāmcelšanās brīnumu. Viņš mirst no demonu vai zvaigžņu garu rokas, jo tie jāsaprot zem „šīs pasaules valdinieku“ nosaukuma (A. Drews, „Die Christusmythe“).

Tādējādi arī ap. Pauls nevar noderēt par liecinieku Jēzus vēsturiskai eksistencei, lai gan taisni šo, tā saukto, „pagānu apustuli“ liberālā teoloģija uzskata par vienu no galvenākām stutēm savai vēsturiskā Jēzus argumentācijai. Bet ar pašu šo Paulu ir ķibeles. Arī viņa paša vēsturiskās personas apliecība nav gluži skaidra un neapšaubāma. Katrā ziņā var skaitīties par pierādītu, ka lielākā daļa no vēstulēm (grāmatām), kas iet zem viņa vārda, ir sarakstītas un „apstrādātas“ no dažādiem autoriem dažādos laikos līdz pat 2. g. s. vidum. Jau pazīstāmā vācu Tibingenas teologu skola uz rūpīgu pētījumu pamata nāca pie slēdziena, ka no 13 Paula vēstulēm 9 ir neīstas, atzīdama par īstām tikai vēstuli romiešiem, abas vēstules korintiešiem un vēstuli galatiešiem. Jaunākā laikā ir kritiķi, kuŗi nevienu Paula vēstuli neatzīst par autentisku un pašu šo vēstulju rakstītāju Paulu netur par vēsturisku personu. Te pirmā vietā mināma holandiešu radikālā kritika, kuŗa nākusi pie atziņas, ka šīs vēstules ir pilnīgi safantazētas; ka pie viņu sarakstīšanas strādājuši vairāki autori dažādos laikos un ka zem Paula vārda slēpjas vesela skola, kuŗa šo personu izdomājusi, lai pēc galīgās Jeruzalēmes izpostīšanas cezara Hadriāna laikā (135. g.), kad izcēlās nāvīgais naidis starp jūdiem un kristiešiem, panāktu pilnīgu kristiānisma nošķiršanu no jūda-

isma un atrastu savai, no Mozus likumiem atbrīvotai, reliģijai autoritātīvu sankciju (Van den Bergh van Eysinga, „Die holländische radikale Kritik des Neuen Testaments“).

Arī Luḅļinskis ir tanīs domās, ka cilvēka Paula eksistence ir tikpat problēmatiska kā cilvēka Jēzus eksistence. Jaunās derības „Apustuļu darbi“, no kuŗiem vienīgi nāk kautkādas ziņas par viņa dzīvi, sastādas gluži tāpat kā evaņģeliji no mītiskām un racionālām sastāvdaļām, kuŗas tāpat ka evaņģelijos grūti atšķirt vienu no otras. Var pat teikt, ka „Apustuļu darbi“ gandrīz vēl lielākā mērā pildīti ar brīnumnostāstiem, nekā evaņģeliji, pie kam starp šiem brīnumnostāstiem te, kā tur, novērojama uzkrītoša līdzība un paralele, kas var radīt tikai nopietnas aizdomas par šīs kristiānisma pirmsākumu „vēstures“, par kādu „Apustuļu darbus“ skaita arī liberālā teoloģija, patstāvību un oriģinālītāti.

Bez tam daudzi „Apustuļu darbos“ attēlotie notikumi, kā piem. kristiānisma ātrā izplatīšanās Jerūzalēmē, Stefāna notiesāšana, pirmās draudzes asiņainā vajāšana un arī vairākie incidenti ar Paulu, kuŗos bijušas ievilkta tiklab jūdu, kā arī romiešu iestādes, būtu fakti, kuŗiem nekādā ziņā nebūtu varējuši kļu su ciešot p aiet gaŗām Jozefs vai Filons. Bet ne viens, ne otrs nemin ne par šiem notikumiem, ne arī par Paulu, neraugoties uz to, ka šim pēdējam vajadzēja būt viņu laika biedrim.

Nav mūsu uzdevums izšķirt sarežģīto Paula jautājumu. Tādēļ aprobežosimies ar konstatējumu, ka šķietamo Paula vēstuļu Jēzum nav nekā kopēja ar kādu vēsturisku Jēzu, jo Paula Jēzus ir pilnīgi transcendentāla, mistiska būtne.

16. Apustuļu vēstules.

Pārējiem Jaunās derības rakstiem mēs šai jautājumā varētu mierīgi p aiet gaŗām: viņu vēsturiskā vērtība nav lielāka.

Atzīmēsim tikai to, kā arī šinīs rakstos (apustuļu vēstulēs un apustuļu darbos) nav runas par cilvēcisko Jēzu. Liekas ļoti savādi, ka šie apustuļi, visnotāj atsaukdami es uz Vecās derības praviešu autoritāti, nekad nepiesauc Jēzus cilvēcisko realitāti, ar kuŗu viņi itkā bijuši kontaktā. Pēteris un Jānis, kuŗus dēvē par Jēzus mācekļiem, ar viņu vārdu apzi-

mētās vēstulēs runā par Jēzu vienmēr tikai kā par dievišķīgās atklājības principu.

Arī pēc Jēzus vārdiem, izteicieniem un pavēlēm, kādas lasām evaņģēlijos, mēs par velti meklēsim apustuļu vēstulēs. Tas totiesu jo divaināki, ka vismaz dažas no šīm vēstulēm kristiešu mācību formulējušas ilgi pirms evaņģēlijiem un uzskatāmas par kristiānisma vecākiem rakstiem. Tas izskaidrojams tikai ar to, ka šo vecāko rakstu autoriem nekas nav bijis zināms par evaņģēlijos pievestiem Jēzus vārdiem, izteicieniem, pavēlēm. Paliek jautājums, no kurienes tos ņēmuši evaņģēlisti. . .

Apustuļu vēstulēs Jēzus drīzāk ir dievišķīga abstrakcija, nekā konkrēta dievišķīga persona. Neviena vārda nevien par pašā Jēzus personu un dzīvi, bet arī par viņa apkārtnes vietām un personām.

Pēc mūsu zināšanas, visā Jaunā derībā, izņemot evaņģēlijus, tikai vienā vietā itkā pamirdz kautkas vēsturisks sakarā ar Jēzu, un proti, Paula 1. vēstule Timotejam, kur minēts: „Kristus Jēzus, kas deva Poncija Pilāta priekšā savu jauko liecību“. Bet šī vēstule, kaut gan apzīmēta ar Paula vārdu, ir sarakstīta tikai ap 2. g. s. vidū, un tādēļ minētais izteiciens nevar krist svarā.

Paliek slēdziens: ar kristiānisma rakstiem, kas sakopoti Jaunajā derībā, nav pierādāms, ka evaņģēliskais Jēzus ir bijis vēstures persona resp. bijis reāls cilvēks, kas dzīvojis zināmā vēsturiskā laikmetā.

Tas jāatzīst arī bezpartejiskākiem, objektīvākiem teologiem, ne tikai no radikālā lēģera. Tā piem. ortodoksālais teologs Kelerš (Kähler) raksta sekojošu: „Mums nav neviena avota Jēzus dzīvei, kuŗu vēstures pētnieks varētu atzīt par uzticamu un pietiekošu. Es uzsvēpu: Jēzus no Nācāretes biografijai pēc tagadējās vēstures zinātnes mēroga. Pestītāja ticams tēls ticīgiem ir pavisam cita lieta. Mūsu avoti, t. i. tā sauktie evaņģēliji, stāv pirmkārt tik izolēti, ka bez tiem nekā nevarētu zināt par Jēzu, lai gan viņa laikmets un viņa dzīves skatuve citādi vēsturiski ir pilnīgi gaiša; viņu varētu noturēt par draudzes fantāzijas tēlu ap 100. gadu. Tāļak šie avoti neizteik neapšaubāmi no aculieciniekiem. Bez tam tie ziņo tikai par viņa dzīves pēdējo, isāko posmu. Un beidzot šis

ziņas norit divos pamatveidos (domāti ir 3 pirmie evaņģeliji, no vienas puses, un Jāņa ev. — no otras), kuŗu dažādība, ievērojot viņu šķietamā vai iedomātā izcelšanās laika tuvumu, rada lielas šaubas pret atmiņu pareizību“ (Kähler, „Der sog. historische Jesus und der geschichtliche, biblische Christus“).

Tas ir iznīcinošs teologa spriedums visiem „Jēzus dzīves“ autoriem un visiem tiem, kuŗi no Jaunās derības leģendu un mītu blāķa cenšas izlobīt drošu kodolu vēsturiskam Jēzum. Izlietojot kādu G. Brandesa salīdzinājumu viņa grāmātā „Die Jesus-Sage“, jāsaka, ka šādiem lobītājiem klājas tāpat kā Ibsena Peram Gintam, kuŗš domājis sīpolam atrast kodolu, nolobīdams vienu šķēlīti pēc otras, bet izrādījies, Gintam par lielu pārsteigumu, ka sīpolam nemaz kodola nav, ir tikai šķēlītes. . .

Vēsturiskā kodola trūkums evaņģelijos, zīmējoties uz cilvēku Jēzu, bij arī par cēloni tam, ka jau agri baznīcas autoritātēm nācas cīnīties pret dažādiem skeptiķiem, kuŗu pirmtips sastopāms pašos evaņģelijos „neticīgā Toma“ personā. Tā Antiochijas bīskaps Sv. Ignacijs ap 110. g. raksta, ka Jēzus dzimšana un nāve nav bijusi zināma Sātānam — „šīs pasaules valdniekam“. Sakarā ar to viņš runā arī par zināmiem ļaudīm, kuŗi viņam taisījuši šādu iebildumu: „Ko es neatrodu archivos, tam es neticu evaņģelijos“. No tā var spriest, ka lādzīgajam Antiochijas bīskapam bijis jācīnās pret velna iedvēsmotiem oponentiem, kuŗi meklējuši publiskos archivos dokumentus par Jēzus dzimšanu un nāvi, un paskaidrojuši, ka tādi nav atrodami. Nesamulsināmais Ignācijs šādiem dokumentu meklētājiem braši atbild: „Man nav vajadzīgi nekādi citi dokumenti, kā Jēzus Kristus, viņa krusts, viņa nāve un viņa augšamcelšanās un viņa radītā ticība“.

Tomēr ar šādām cēli pietiskām atbildēm nepietika. Lai apklusinātu skeptiķus, jau kopš 2. g. s. pirmās puses sāka fabricēt viltotus dokumentus, par kuŗiem jau bij runa.

Ši dokumentu fabrikācija nav beigusies vēl līdz šo baltu dienu. Tā vēl nesēn laikraksti ziņoja, ka kāds amerikāņu archeologs atradis kādā Tibetas klosterī rokrakstu „par Jēzus Kristus ceļojumu uz Indiju“. Rokraksts starp citu „pierādīšot Jēzus vēsturisko īstenību“. Nu, lai vēl kāds saka, ka teiciens „lux ex oriente“ („gaisma no austrumiem“) nav dibināts arī mūsu dienās!

17. Radikālās kritikas ieskats.

„Tikai nelga var noliegt, ka Jēzus ir dzīvojis“ — saka vācu filozofijas profesors Deisons savā grāmatā „Die Philosophie der Religion“. Kategoriski un iznīcinoši teikts. Bet grūti ticēt, ka šādi bravūrīgi izteicieni, kaut arī tie nāktu no profesoriem vai augstiem baznīcas kungiem, varētu atvietot vēsturisko dokumentu trūkumu, kuŗu atzīst paši teologi, vismaz daļa no tiem. Tādēļ nav arī jābrīnās, ka jaunākā laikā Jaunās derības kritikā radies radikāls virziens, kas nevien norāda uz šo trūkumu, bet arī klaji un noteikti noliedz vēsturisko Jēzu un apgalvo, ka evaņģēlistais Jēzus nekad nav dzīvojis kā reāls cilvēks, ka tas no paša sākuma, pie kristiānisma izcelšanās, bijis vienīgi jaunās reliģijas mistiskā kultūras tēls, ar citiem vārdiem, transcendentāla dievišķīga būtne, kuŗai mītoloģiski-vēsturiskā veidojumā piešķirti cilvēka atribūti.

Viens no šī virziena redzamākiem pārstāvjiem — Arturs Drevs kādā vietā izsakās: „Mes faktiski nezinām nekā par Jēzu, kā to arī bieži vairs nenoliedz no teologu puses. Tādējādi nevienam, arī sprediķotājam no kanceles, nav patiesībā vairs nekādas tiesības gleznot Jēzus bildi ar evaņģēliju krāsām un to izlietot kā pamatu kristīgās ticības patiesībai. Ja izrādās, ka viss, bet absolūti viss, ko mēs evaņģēlijos lasām par Jēzu, nāk no dzejojuma uz Vecās derības pamata un no zvaigžņu debess, . . . tad loģiski nepielaižams pieņemt, ka tomēr aiz evaņģēliju nostāstiem varētu slēpties kāda vēsturiska personība. Jo ja pielaistu, ka tas varētu būt, tad augstākā mērā neticams, ka šī personība nepavisam nebūtu atstājusi nekādas redzamas pēdas vēsturiskā atmiņā un viņas „vēsturei“, kādu mēs to redzam evaņģēlijos, trūktu jebkuŗa patiesi vēsturiska iezīme. Lai iedomājamiem tik: Pats Dievs cilvēka veidā nolaižās virs zemes un gadiem ilgi dzīvo kā cilvēks starp cilvēkiem — un neviens personīgs vilciens no viņa dzīves nav palicis laika biedru un vēlāko paaudžu atmiņā! Evaņģēlisti grib aprakstīt Jēzus dzīvi, un patapina šim nolūkam vielu no Mozus, Eliās, Elijas u. t. t. dzīves. Pat viņa visu pārspējošie brīnumdarbi nav iespiedušies cilvēku atmiņā! Jo atstāstītie viņa brīnumi visi ir pakaldarinājums tiem brīnumiem, kādus darijuši augšminētie! Viens no diviem: vai nu dēvētais kristiānisma nodibinātājs ir bijusi tik „varena

personība", kā to cildina teologi; tad evaņģeliji varētu par viņu stāstīt ne tikai izdomājumus. Vai atkal viņš nemaz nav bijis tik izcils; tad viņš nevarēja kristiānismu „nodibināt” un pamudināt evaņģelistus sniegt Jēzus „vēsturi”. Katrā gadījumā Jēzus, par kuru mēs nekā nezinām, kā, lielākais, viņa varbūtējo dzīvi, ir visādā ziņā mums pilnīgi vienaldzīgs tēls, un pūles tomēr zīmēt uz evaņģeliju pamata viņa bildi, iztēlot viņa „īpatnību” un visu pārspējošo lieliskumu un cildināt viņu kristīgai draudzei kā pestītāju un viņas morāliskās rīcības paraugu, ir nekas vairāk kā vārdu spēle” (A. Drews, „Die Entstehung des Christentums aus dem Gnostizismus”).

Kādā citā vietā tas pats A. Drevs formulē savu uzskatu par Jēzu no pozitīvās puses tā: „Kā visas dažādu tautu dievības, tā arī Jēzus ir tikai simbols, personificēts atspoguļojums zināmai reliģiozai pamatnoskaņai pie viņa piekritējiem, un proti, tai noskaņai, ka Dievam, lai viņš varētu būt cilvēku pestīšanas princips, jābūt nevien taisnībai, bet drīzāk mīlestībai, un Jēzus vēsturiskums ir tikai sekas apziņai par to, ka šī pārgrozītā pamatnoskaņa izlauzusies uz ārieni taisni ap to laiku, kad nolikta Jēzus dzīve” (A. Drews, „Das Markusevangelium als Zeugnis gegen die Geschichtlichkeit Jesu”).

Uz Jēzus problēmu, nevis kā vēsturisku, bet kā mistiski-mitoloģisku, puslīdz vienādi skatās arī pārējie radikālā virziena pārstāvji, kā anglis Robertsons, amerikānietis Smits, francūzis Kušu (Couchoud), polis Ļublinskis, holandietis Van den Bergh van Eysinga u. c. Starpība tikai tā, ka vieni, noskaidrojot kristiānisma izcelšanos, vairāk uzsver antīkas kultūras elementus šīs kultūras pagrimšanas laikmetā (Ļublinskis), otri — „dzejojumus uz Vecās derības pamata” un astralmitoloģiju (Drews), trešie — vienkārši mitoloģiju (Robertsons, Smits).

Pats par sevi saprotams, ka pret radikālo virzienu, kurš pēdējos pāris desmit gados paguvjis savus uzskatus nostiprināt ar daudziem sīkiem un pamatīgiem pētījumiem dažādos laukos, kas stāv sakarā ar reliģiju vēsturi, ved niknu karu nevien konservatīva, bet arī liberālā teoloģijā. Konservatīva teoloģija to dara tādej, ka radikālais virziens un zinātnisks kristiānisma vēsturnieks vispār nevar pielaist, ka patiesībā dievcilvēks būtu nokāpis no debesīm zemes virsū, jo dabas zinātņu un filozo-

fijas attīstība cilvēci tāli aizvedusi pāri senāko pasaules laikmetu cilvēku primitīviem un bērnišķīgiem ieskatiem. „Katrš brīnums ir neiespējamības lieta, un tāpēc dievcilvēks visos apstākļos var būt tikai mīts, tikai simbols zināmām psihiskām un ētiskām realitātēm“ (Lublinskis). — Liberālai teoloģijai šīs raizes par dievcilvēka likteni gan nav, bet tā dodas cīņā, redzēdama, ka radikālais virziens tai atņem vēsturisko Jēzu. Un kas tad liberālai teoloģijai paliek pāri, ja tai atņem šo vēsturisko Jēzu? Tukša vieta. Turpretim konservatīvai teoloģijai paliek vismaz dievs Jēzus, cik arī viņa ideja nerunātu pretim zinātnei un pozitīvam cilvēka prātam.

Lūk, kāpēc liberālā teoloģija cīņā pret radikālo virzienu ir sevišķi nikna. Tai cīņa iet uz dzīvību un nāvi. Kā Hamletam tai stāv priekšā liktenīgais jautājums: „To be or not to be?“ („būt vai nebūt“).

Tas nav joks pie tik vājās pozīcijas, kādā tā atrodas. Bez tam tai jācīnās ļoti neizdevīgos apstākļos. Atrazdamās atgaiņāšanās stāvoklī, liberālā teoloģija nevar tā, kā viņas vecākā māsa — konservatīvā teoloģija, kritiskā brīdī meklēt glābiņu aiz pārdabiskuma un dievišķīgās atklājības valņiem. Un ja viņa to arī darītu, tad līdz ar to tā savas pozīcijas būtu zaudējusi, un kas tas sliktākais viņai — tādā gadījumā to varētu apkarot ar viņas pašas ieročiem.

18. „Lielie vīri“ vēsturē.

Viens no iemīļotākajiem liberālās teoloģijas argūmentiem, cīņā pret vēsturiskā Jēzus noliedzējiem, ir vecu vecā ideālistiskā vēstures uzskata teorija par „lielām personībām“ kā vēsturiskā procesa vadītājam un noteicējam. Visus galvenākos notikumus vēsturē šī teorija mīl izskaidrot ar „ģeniālu personu“ jeb „lielu vīru“ uzstāšanos. Šie „lielie vīri“ devuši, masām ideālus, nosprauduši tām mērķus un ar nelokāmu gribu vadījuši masas pretim šiem mērķiem. Rezultātā — lieli vēsturiski notikumi. Arī kristianisma izcelšanās un izplatīšanās ir viens no lielākiem vēstures notikumiem. Tā tad arī viņa priekšgalā vajadzējis būt „ģeniālam cilvēkam“. Un tas bijis Jēzus no Nācaretes.

Nerunājot jau nemaz par neizprotamo dīvainību ar „ģeniālo cilvēku“ no Nācaretes, kuŗš ievadījis vienu no lielākiem vēstures notikumiem, bet par kuŗu vēsture nekā nezīn (tā tad,

liels un ģeniāls, bet nezināms!), jākonstatē, ka šī teorija par „lielām vīriem“ kā vēstures motoriem kopš Marksa ir galīgi bankrotējusi. Tagad to atrod par greizu un nedibinātu nevien marksisti, bet arī daudzi pilsoniski zinātnieki. Tā, piem., jau vairākkārt citētais V. B. Smits šīs teorijas pārstāvjiem atbild ar šādiem, pilnīgi pamatotiem vārdiem: „Ir nepareizi, ka lielu vēsturisku pārvērtību laikmeti un kustības stāv vienmēr vai arī tikai vispār atkarībā no atsevišķām lielām personībām. Bieži ir bijuši gadījumi, kur nav bijis neviena visu pārvaldoša individa, bet vairāki vai arī daži sadarbojušies un saskaņojušies varenas idejas izteiksmē. Es atgādināšu tikai Francijas revolūciju. Cik daudz vadošu garu, visi apmēram vienādi lieli, — un neviens vienīgs nepacēlās līdz patiesai diženībai un lieliskumam, vienalga absolūti vai relatīvi! Tikai kad revolūcija bij beigusies un ātrā kustība atslāba, nāca varenais korsikānietis un sāka visu spiest atpakaļ“ (V. B. Smith, „Ecce Deus“).

Smits pieved vēl citus piemērus no vēstures. Viņš min Amerikas revolūciju 1776. g. un pilsoņu karu 1861—64. g.; viņš min renesansi un reformāciju. Visas šīs kustības un viņu ideoloģijas nebūt nav atsevišķu „lielu personu“ darbs. Visām tām ir daudz dziļāki vēsturiski cēloņi, nekā atsevišķu, kaut arī ģeniālu personu uzstāšanās. Saimnieciskie un no tiem atkarīgie sociālie faktori ir ievadījuši visas šīs un citas lielās vēsturiskās kustības. Tie ir bijuši viņu pirmcēloņi. Pārgrozības ekonomikā, kurās savukārt rada ražošanas spēku attīstība, ir dziļākais pamats visām vēsturiskām kustībām, tiklab politiskām, kā kultūrālām, kā arī reliģiskām.

Ar to nebūt nav teikts, ka lielu personību loma vēstures procesā līdzinātos nullei. Šī loma pie reizes var būt ļoti liela. Bet tā ir iespējama tikai tad, ja zināmai kustībai nobrieduši visi nepieciešamie saimnieciskie un sociālie priekšnoteikumi. Un kur tie nobrieduši, tur nebūt nav nepieciešama viena noteikta personība, lai dotu kustībai idejisku ierosinājumu, lai, tā sakot, noliktu šo kustību uz sliedēm un dzītu to pa šīm sliedēm tālāk. Ierosinājums var nākt, un arī faktiski nākt, nevis no vienas, bet no daudzām līdzīgi noskaņotām un idejiski sagatavotām personām. Kristiānisms te nav izņēmums. Arī šīs kustības izcelšanās nav atsevišķas „lielas personības“ darbs. Un ja pie tam vēl mums šī „lielā personība“ nav vēsturiski dokumentēta, ja arī kristiānisma reliģiskā ideoloģija

nav individuēli oriģināla un viengabalaina — kā tas patiesībā ir un kā mēs to vēlāk redzēsīm no konkrētiem piemēriem — tad ir gluži veltīgs darbs vēl rakņāties un meklēt pēc šīs „lielās personības“. Šāda meklēšana vislabākā gadījumā var nobeigties tikai ar slēdzienu, pie kāda nācis Anri Barbiss savā interesantajā grāmatā „Les Judas de Jésus“, un proti, ka quelqu' un a passé“ („kāds ir bijis“). Bet tas taču mūs nevar interesēt, jo lieta grozās nevis ap „kādu“, bet ap evaņģe-
lisko Jēzu, kuŗā vēsturiskai eksistencei, kā mēs redzējam, nav atrodāmi pierādījumi ne profānā vēsturē, ne arī evaņģe-
lijos un citos Jaunās derības rakstos.

II. Kristiānisma izcelšanās sociālie pamati.

1. Jāmeklē „rakstos“.

Ja arī visi četri evaņģeļi un pārējie Jaunās derības raksti (Apustuļu darbi un apustuļu vēstules) mums nekā droša un ticama nesniedz par vēsturiskiem notikumiem kristiānisma izcelšanās laikmetā un par Jēzus personu un darbiem, tad tomēr tiem ir tā lielā vērtība, ka tie ir gandrīz vienīgais pāri palikušais avots, no kuŗa var smelties informāciju par pirmatnējā kristiānisma sociālo raksturu, par viņa ideāliem un centieniem. Citus avotus, kuŗiem būtu šai ziņā ne mazāka vērtība, baznīca, nākusi pie varas, aizbēra. Tā nesaudzīgi iznīcināja visus pirmatnējā kristiānisma rakstus, kuŗi nesaskanēja ar viņas attīstības tendencēm. Tā aizgāja bojā dažādu pirmkristisko virzienu, kā piem. kristiešu gnosticisma, darbi, no kuŗiem uzglabājušies tikai īsi izvilkumi, kas atrodāmi viņu apkaŗotāju — baznīcas tēvu Ireneja, Epifānija, Tertuliana tendenciozos pretrakstos. Tā tika iznīcināti arī daudzie evaņģeļi, kuŗus neuzņēma Jaunās derības kanonā un no kuŗiem labākā gadījumā atlikušie tikai niecīgi fragmenti. Tāds pat liktenis ķēra arī nekristisko literāturu, ja tā runāja pretīm baznīcas interesēm. Tā piem. novākts pie malas Justs no Tiberiades, kuŗš savā vēstures darbā, laikam, rakstīja baznīcai nevēlamā garā par kristiānisma pirm-

sākumiem; zudis arī filozofa Celza vērtīgais raksts pret kristiānismu, un no viņa mēs zinām tikai to, kas citēts baznīcas tēva Origēna pretraktā. Ir pietiekošs pamats domāt, kā arī tanīs nekristiskos rakstos, kuŗi aizsnieguši mūs, kā piem. Fl. Jozefa rakstos, ir nevien falsificēts teksts, bet arī nostrīpots viss, kas baznīcai nav bijis parocīgs.

Tādējādi baznīca no pirmatnējā kristiānisma dokumentiem atstājusi sveikā tikai tos, kuŗi bij pielāgojami viņas nolūkiem.

Vienmēr jāpatur prātā, kā arī svarīgākais no šiem sveikā atstātiem dokumentiem — Jaunā derība — faktiski ir baznīcas veidojums, tā sakot, viņas audžu bērns. „Baznīca — saka teologs A. Kalthofs — Jaunā derībā ir devusi sev savu pašas kanonu, viņa te iepriekš ir noteikusi, kam jābūt kanoniskam, t. i. baznīcas atzītam. Kanoniskās prasības, kuŗas bij izšķirošās pie rakstu sakopojuma, noteica arī jau šo rakstu sastādīšanu, tiklab pēc satura, kā pēc formas“, (A. Kalthoff, „Das Christus-Problem“). Var tikai piekrist, ja Kalthofs norāda, ka nevis Jaunā derība ar saviem evaņģēlijiem, salīdzinot ar baznīcu, ir pirmatnējais, normatīvais, bet gan otrādi — baznīca ir pirmatnējais, bet Jaunā derība ar evaņģēlijiem — vēlākais, atvasinātais, sekundārais.

Tas jāņem vērā, ja grib spriest par pirmatnējo kristiānismu, izejot no Jaunās derības rakstiem. Jāskaitas ar to, ka ne visās vietās šinīs rakstos atspoguļojas pirmatnējie apstākļi un idejas, kā daudzkas ir vēlāko laiku produkts, kad nodibinājās baznīcas organizācija ar savām specifiskajām interesēm.

Tomēr labāku materiālu par kristiānisma pirmsākumiem mums diemžēl nav. Bet ar zināmu uzmanību arī no tiem var iegūt vispārīgu objektīvu jēdzienu par kristiānisma izcelšanos ja tos aplūko sakarā ar tiem diezgan plašajiem datiem, kas atrodas zinātnes rīcībā, zīmējoties uz Romas un Orienta vēsturisko, kultūrālo, mītoloģisko un reliģisko attīstību.

Pašiem par sevi Jaunās derības stāstošajiem rakstiem (evaņģēlijiem un apustuļu darbiem) nav gan lielākas vēsturiskas vērtības, kā piem. Homēra „Iliadai“ un „Odisejai“. Bet arī Homēra epiem ir vairāk kā dzejiska nozīme vien. Ja arī no tiem nevar smelties vēsturiskas ziņas par Trojas karu, un viņa dalībniekiem, tad tomēr sengrieķu varonlaikmeta sabiedrisko attiecību, kultūras, tautas parašu un garīgās dzīves raksturojumam tie ir pirmās šķiras avoti. Tas pats jāsaka arī par minētajiem kristiānisma rakstiem. Aplūkoti no kritiska vie-

dokļa, tie var sniegt mums vairāk vai mazāk gaišu ainu par pirmkristiešu sabiedriskiem apstākļiem, idejām un centieniem, kaut arī viss personīgais un konkrētais tanīs ir tīts mītu, leģendu un mistisku pārdzīvojumu miglā.

2. Sociālais faktors.

Kristiānisma izcelšanās pirmā vietā ir sociāls fēnomens. Tas nozīmē, ka viņa izcelšanās galvenākie un dziļākie cēloņi meklējami attiecīgā laikmeta sociālos apstākļos, kuŗi savukārt ir šī laikmeta saimniecisko faktoru darinājums. To parasti negrib atzīt lielais vairums kristiānisma vēsturnieku un eksegētū (iztulkotāju). Tie nevar pielaist, ka viņu reliģijas izcelšanās varētu stāvēt kaut kādā atkarībā no tik „materiālām lietām“, kā sociālie apstākļi, nerunājot jau nemaz par ekonomiku.

Pat radikālais virziens kristiānisma kritikā cenšas stingri turēties tikai ideoloģijas robežās, ignorējot sociālos apstākļus vai nu pavisam, vai runājot par tiem tikai kā par blakus lietu. Tā, piem., radikālais Ļubļinskis, uzstādot savā grāmatā „Die Entstehung des Christentums aus der antiken Kultur“ jautājumu: „Vai kristiānisms bij sociāla kustība?“ — atbild neteikti noliedzoshi. Pie tam viņš piebilst, ka vārdu „sociāls“ viņš saprotot „sociālā jautājuma“ un modernā sociālisma nozīmē. Bet tā ir viņa kļūda, ka viņš šo vārdu saprot tik šauri. Protams, nevienam nenāks prātā apgalvot, ka kristiānisma izcelšanās būtu vedama sakarā ar mūslaiku „sociālo jautājumu“, vai pat ar moderno sociālismu. Bet ar to sociālās kustības jēdziens nebūt neaprobežojas. Sociālās kustības ir norisinājušās tādos laikmetos, kad par modernā sociālisma jautājumiem nevarēja būt ne runas. Var pat teikt, ka viss vēstures process taču nav nekas cits, kā dažādu sociālo kustību process. Pareizi konstatēja Markss un Engelss jau vairāk kā 80 gadus atpakaļ, ka „katras līdzšinējās sabiedrības vēsture ir šķiru cīņas vēsture“. Bet šķiru cīņa ir sociāla kustība arī tad, kad šai šķiru cīņai nav nekādi modernā sociālisma, pat jebkāda sociālisma mērķi.

Arī antikās Romas vēsture ir šķiru cīņas vēsture no sākuma līdz galam, un, tā tad, arī nepārtrauktu sociālo kustību vēsture. Arī tas laikmets Romas vēsturē, kad pamazām sāka izveidoties kristiānisms, tā sauktais principata laikmets nav šai ziņā nekāds izņēmums. Tiesa gan, cezariskājam absolūtišmam nodibinoties, kad tika iznīcinātas republikāniskās brīvī-

bas, kad absolūtiskā valsts un plūtokratiskā sabiedrības iekārta ar milzīgu sociālu, politisku, saimniecisku un morālistisku slogu nospieda plašās tautas masas, sociālās kustības nespēja brīvi izpausties un redzami parādīties sabiedrības virsotnē. Bet tas nenozīmē, ka sociālām kustībām imperijas laikā cēloņi būtu izzuduši. Šķiru preteškība un antagonisms pastāvēja joprojām, pat palielinājas, absolūtisma spiedienam pieaugot. Un ja tas nevarēja izpausties atklātībā, tad totiesu jo vairāk tas rūga un mutuļoja slepenībā. Tāpēc Ļubļinska apgalvojumam, ka „sociālā kustība Romas cezarvalstī bij izslēgta“, un tā tad kristiānisms nevarēja būt arī sociālā kustība, nav nekādas nozīmes.

Kopš Oktaviana uzvaras pie Akciuma (31. g. pr. m. ēras) un principata nodibināšanās, pilsoņu karu laikmets gan bij izbeidzies; arī republikas laikmeta asiņainās vergu sacelšanās (Spartaka u. c.) vairs neatkārtojās. No ārienes valdīja miers. Bet principats šķiru intereses nebūt nebija izlīdzinājis, un apspiestām tautas masām dzīve nebija kļuvusi vieglāka; tāpat arī vergiem, uz kuriem dibinājās visa Romas imperijas saimniecība, nebija iemesla turēt labāku prātu pret saviem apspiedējiem un izsūcējiem, nekā tas bija iepriekšējos vergu sacelšanās laikmetos.

Republikas iekarošanas politika un pilsoņu kari pēdējā gadu simtenī pirms republikas bojā iešanas bija izputinājuši romiešu brīvo zemnieku kārtu, kuŗa bija galvenākais pamats citkārtējai republikas varenībai. Uz zemnieku saimniecību drupām izauga latifundiju (lielo zemes īpašumu) sistēma, kuŗa dibinājās uz vergu vai kļaušinieku, tā saukto kolonu, darba. Šīs latifundijas ar savu vergu lauksaimniecību un vergu amatniecību izkonkurēja vēl atlikušos brīvos zemniekus un amatniekus vai arī padarīja viņu dzīvi sūru un grūtu.

Latifundiju sistēma gan lika pamatus izšķērdīgai un iepūtiģai plūtokratijai (bagātnieku kundzībai), bet tautsaimnieciskā ziņā tā bija negatīva. Tā nevien neveicināja ražošanas spēku attīstību, bet taisni otrādi — to kavēja, jo vergu darbs latifundijās bija primitīvs un neražīģs.

Tadējādi taisni imperijas laikmetā Romas saimnieciskā dzīve sāka milzu soliēm slīdēt uz leju. Šīs saimnieciskās pagrimšanas procesā izpostītās eksistences saplūda pilsētās, galvenā kārtā Romā (jo „visi ceļi ved uz Romu“), kur tās pildīja nepārredzamās skrandu proletāriāta rindas.

Tāds stāvoklis bij Romā un Itālijā. Provincēs tas bij vēl bēdīgāks. Tur nelabvēlīgie saimnieciskie apstākļi vēl pasliktinājās ar Romas bezmērīgo izsūkšanu un plēšanu. Plašo masu stāvoklis Romas imperijā kristiānisma izcelšanās laikmetā it visur bij smags un neapskaužams.

3. „Kas ģeķīgs pasaulei“ . . .

Nevar būt nekādu šaubu, ka sociālā ziņā kristiānisma pamats, no kuŗa tas izaudzis, ir Romas imperijas proletāriskie elementi — nemantīgie slāņi, no dzīves likstām un sociālās netaisnības vajāti ļaudis. Jau pēc pašas kristiešu tradīcijas kristiānisma dēvētais autors ir bijis namdaris un viņa pirmie piekritēji — nabaga zvejnieki, visādi sīkmaņi, neizglītoti, sabiedrībā neievērojami un pat atstumti ļautiņi.

Uz to norāda arī ap. Pauls savā 1. vēstulē korintiešiem, sacīdams :

„Jo raugait, brāļi, savu aicināšanu, ka nav daudz gudru pēc miesas, ne daudz spēcīgu, ne daudz no augstas dzimtas. Bet kas ģeķīgs pasaulei, to Dievs ir izredzējis, lai gudros apkaunotu, un kas nespēcīgs pasaulei, to Dievs ir izredzējis, lai spēcīgos apkaunotu; un kas zemas dzimtas un nicināts, to Dievs ir izredzējis, lai iznīcinātu to, kas ir kas“ (1. Kor. 1,26—28).

Tā tad pirmatnējā draudzē nav ne izglītotu, ne mantīgu. Šo draudžu proletārisko raksturu sevišķi uzsvēŗ pazīstamais Romas kultūrvēsturnieks Fridlenders. Viņš raksta:

„Cik daudz arī nebij cēloņu, kas kopīgi veicināja evanģelija izplatīšanos, tad tomēr skaidrs, ka augstākās aprindās priekš 2. g. s. vidus vai beigām tam bij tikai atsevišķi piekritēji. Te par stiprāko kavēkli bij nevien filozofiskā, kā arī pārējā, ar dievu ticību cieši saistītā izglītība, bet te piesliešanās kristīgai ticībai veda arī pie bīstamiem konfliktiem ar pastāvošo iekārtu; beidzot atteikties no visām laicīgām interesēm tanīs aprindās, kuŗām bij vara, gods un bagātība, bij visgrūtāki. Nabagie un zemie, saka Laktancijs (4. g. s. baznīcas rakstnieks. Aut.), tic vieglāki, nekā bagātie. Pie pēdējiem, bez šaubām, bieži būs pastāvējusi taisni naidīga noskaņa pret kristiānisma sociālistiskām tendencēm. Turpretim sabiedrības zemākos slāņos kristiānisma izplatīšanās, kuŗu ārkārtīgi veicināja jūdu izkaisīšana, norisinājās ļoti ātri, sevišķi Romā.

„Tomēr Romas imperijā kristieši vēl 3. gadu simtenī bij nevien niecīgs mazākums, bet arī šis mazākums, vismaz līdz 3. g. s. sākumam, piederēja vienīgi pie sabiedrības zemākām šķirām. Pagāni zoboļās, ka kristieši var piegriest sev tikai vientiesīgos un vergus, sievas un bērnus, ka viņi esot neizglītoti, rupji un zemnieciski cilvēki, viņu draudzes sastāvēt pa lielākai daļai no maziem ļaudīm, amatniekiem un vecām sievietēm. To neapstrīdēja arī paši kristieši. Nevis no Licejas un Akadēmijas, saka Hieronīms (4. g. s. baznīcas tēvs. Aut.), bet no zemākās tautas (de vili plebecula) pulcējas Kristus draudze“ (L. Friedländer, „Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms“, III. B. d.).

Bet kristieši nekaunējās par šo savu neizglītību un garīgās kultūras trūkumu. Gluži otrādi : bieži tie pat lepojās un lielījās ar to. Tā Pauls saka :

„Jo ir rakstīts : Es samaitāšu gudrību gudriem un iznīcināšu prātu prātīgiem. Kur tie gudrie ? Kur tie rakstu mācītāji ? Kur tie šīlaika zinātnieki ? Vai šīs pasaules gudrību Dievs nav darījis par ģeķību ? Jo kad pasaule caur savu gudrību Dievu neatzina Dieva gudrībā, tad Dievam ir patīcis, caur ģeķīgu sludināšanu ticīgos darīt svētus“ (1. Kor. 1,19—21).

4. Naids pret bagātniekiem.

Protams, ka izsalkušām, spaidītām un vārdzinātām masām, kas pulcējas pirmkristiešu draudzēs, varēja būt tikai mazs apmierinājums no tā, ka „Dievam ir patīcis, caur ģeķīgu sludināšanu ticīgos darīt svētus“. Tās instinktīvi meklēja pēc ļaunuma cēloņiem, un vienu no galvenākiem ieraudzīja p r i v ā t ī p a š u m ā u n b a g ā t n i e k o s.

Cik lielā mērā baznīca vēlākos laikos nav grozījusi Jaunās derības rakstus bagātniekiem par labu, tomēr arī tai veidā, kādā tie uzglabājušies līdz mūsu dienām, tur atrodamas daudzas vietas, kurās nepārprotami liecina par nevaldāmu šķir un a i d u p i e p i r m k r i s t i e š i e m p r e t b a g ā t n i e k i e m.

Nesim rakstu, kas iet zem ap. Jēkaba vārda un sarakstīts ap 2. g. s. vidu. Tas ir viscauri nikna proklāmācija pret bagātniekiem. Paklausaties tik :

„Tad nu jūs bagātie, raudiet un kauciet par tām bēdām, kas pār jums nāk. Jūsu bagātība ir sapuvusi un jūsu drēbes

kodu saēstas. Jūsu zelts un sudrabs ir sarūsējis, un viņu rūsa būs par liecību pret jums un aprīs jūsu miesas kā uguns : jūs esat mantas krājuši pēdējās dienās. Redzi, strādnieku, jūsu tīrumu plāvēju alga, ko jūs atrāvuši, brēc, un plāvēju saucieni ir nakuši tā Kunga Cebaot ausīs. Jūs esat uzdzīvojuši un kārtību dzinuši virs zemes, jūs savas sirdis esat barojuši, kā uz kaujamu dienu. Jūs esat nosodījuši, jūs esat nokavūši taisno, viņš jums pretim neturas. Tad nu esiet pacietīgi, brāļi, līdz tā Kunga atnākšanai“ (Jēk. v. 5,1—7).

Bet stingrais Jēkabs netur labu prātu arī uz bagātņiekiem pašu kristiešu rindās, jo ap 2. g. s. vidu, kad vēstule rakstīta, sāka šinīs rindās pamazām iespiesties arī bagātņieki, meklēdami dvēseles glābiņu, kādu solīja kristiānisms. Jēkabs tos nostrotē :

„Zemas kārtas brālis lai lielas ar savu augstību, bet bagātais ar savu zemību, jo viņš paies kā zāles puķe. Jo saule ir uzlēkusī ar karstumu un zāli izkaltējusi, un viņas puķe ir nokritusi un viņas vaiga jaukums nozudis ; — tāpat arī bagātais savītis uz saviem ceļiem“ (Jēk. 1,9—11).

Pavisam cita lieta ir ar nabagiem. Tos Jēkabs spiež pie krūts, cildina un aizstāv :

„Klausait, mani mīlie brāļi : vai Dievs nav izredzējis šīs pasaules nabagus, kas ir bagāti ticībā un tās valstības mantiniekī, kuŗu viņš apsolijs tiem, kas viņu mīlo ? Bet jūs esat nicinājuši nabagu. Vai bagātie nav tie, kas jūs apspiež un jūs velk pie tiesām ? Vai tie nezaimo to labo vārdu, pēc kuŗa jūs esat nosaukti ?“ (Jēk. 2,5—7).

Arī evaņģelijos vietu vietām vēl nāk priekšā šis asais naidis pret bagātņiekiem. Te vistipiskākais ir Lūkasa evaņģēlijs. Palasiet šai evaņģelijā tā saukto „Kalna sprediķi“ (pie Lūkasa gan tas tiek turēts ielejā) un tur jūs atradīsiet šādu apsvētīšanu :

„Svētīgi esat jūs nabagi, jo jums pieder Dieva valstība. Svētīgi esat, kas tagad izsalkuši, jo jūs tapsiet paēdināti. Svētīgi esat, kas tagad raudat, jo jūs smiesaties“ (Lk. 6,20—21).

Bet ne tā bagātiem. Tiem Lūkasa Jēzus piedraud šādiem vārdiem :

„Bet vai jums bagātiem, jo jūs jau esat saņēmuši savu algu. Vai jums, kas esat piebarojušies, jo jūs izsalksiet ! Vai

jums, kas tagad smejat, jo jūs noskumsiet un raudāsiet“ (Lk. 6,24—25).

Šis fanātiskais naidis pret bagātajiem ir tik nevaldāms, ka Jēzus aizmirst tā paša „Kalna sprediķa“ vārdus par to, ka jā-mīl savi ienaidnieki, jādara labs nīdējiem, jālūdz par tiem, kas apkaitina. . .

Bet „Kalna sprediķis“ nav vienīgā vieta, kur Lūkasa Jē-zus izrēķinas ar bagātņiekiem. Šai ziņā ļoti zīmīgs ir arī no-stāsts par „bagāto vīru un nabaga Lācaru“, nostāsts, kas pā-rējos evaņģelijos nav atrodams. Kad abi viņi bij nomiruši, tad nabaga Lācaru „eņģeļi aiznesa Abraama klēpi“, bet ba-gātais nokļuva „ellē un mokās“. Kādēļ? Vai tādēļ, ka Lā-carus būtu bijis dievbijīgs, bet bagātais — bezdievīgs grēci-nieks? Par to Lūkass nemin ne vārda. Šo divējādo likteni paskaidro Abraams, kad ellē nokļuvušais bagātņieks griežas pie viņa pēc palīdzības. Viņš saka: „Piemini, dēls, ka tu savu labumu esi dabūjis savā dzīvības laikā, Lācarus turpretim — ļaunumu; bet tagad šis top iepriecināts, bet tu topi mocīts“ (Lk. 16,25).

Tā tad elles mokas tādēļ vien, ka bagāts, un „Abraama klēpis“ tādēļ vien, ka nabags! Ka izredzes bagātņiekiem uz „Dieva valstību“ pavisam vājas, to Lūkasa Jēzus gaiši un skaidri pateic ar šādu izsaucienu: „Cik grūti bagātie ieies Dieva valstībā! Viegļāki ir kamielim iet caur adatas aci, nekā bagātam ieiet Dieva valstībā!“ (Lk. 18,24—25).

Bet vai tad bagātiem nav nekāda glābiņa? Ir gan. Uz šo glābiņu norāda Lūkasa Jēzus sarunā ar kādu virsņieku, kas pie viņa griezies ar jautājumu, kas tam jādara, lai iemantotu „mūžīgu dzīvošanu“. Kad Jēzus tam aizrādījis uz baušļiem un virsņieks atbildējis, ka tas tos turējis „no pašas jaunības“, tad Jēzus sacījis: „Vienas lietas tev vēl trūkst: pārdod visu, kas tev ir, un izdali nabagiem; tad tev manta būs debesīs, un nāc un staigā man pakaļ“ (Lk. 18,22).

Tā tad atteikšanās no privātīpašuma un mantas izdalīšana nabagiem ir „Conditio sine qua non“ (nepieciešams priekš-noteikums) „mūžīgai dzīvošanai“ Dieva valstībā. Uz to, pro-tams, ne labprāt gribēja ielaisties bagātņieki, kā tas izrādījies arī pie minētā virsņieka, kurš, dzirdējis Jēzus noteikumu, „ļoti noskuma, jo viņš bija ļoti bagāts“. Cena „Dieva valstībai“ bagātņiekiem bij par dārgu. . .

5. Baznīca „iežēlojas“ par bagātniekiem.

Nevien šai vietā, bet arī daudzās citās vietās tiklab Lūkasa, kā pārējos evaņģēlijos, Jēzus nopel bagātību, mantu un privātpašumu vispār, norādīdams, ka nevar vienā laikā kalpot „Dievam un Mamonam“, un prasīdams atteikšanos no mantas, lai kļūtu par viņa mācekli.

Vēlāk, kad no kristiānisma izaugušā baznīca sāka nodibināt kompromisu ar valdošām un mantīgām šķirām un pati sāka pārvērsties par mantas un varas organizāciju, šis pirmatnējā kristiānisma fanātiskais naidis pret bagātniekiem un privātpašumu baznīcai bij ļoti neērts. Tā centās no evaņģēlijiem izskaust vietas, kur šis naidis asāki izpaudās, lai padarītu kristiānismu pieņemamu arī mantīgiem ļaudīm. Un ja viena otra no šīm vietām bij pārāk dziļi iesakņojusies kristīgo draudžu tradīcijās un to nevarēja vienkārši izmest laukā, tad vismaz centās nogludināt viņas asumus oportūnisma garā. Šī procedūra vislabāki redzama pie Mateusa evaņģēlija.

Tā piem. nostāsts par „bagāto vīru un nabaga Lācaru“ no tā izmests pavisam; izmesta arī Lūkasa epizode par mantojuma dalīšanu (12,13—15) un tā paša evaņģēlista stāstījums par „bagāto cilvēku“, kuŗa tīrums „bij nesis papildnam augļus“ (12,16—21), jo arī šīs vietas var būt par piedauzību bagātniekiem.

Bet visinteresantākais ir, kā Mateusa ev. redaktori „apstrādājuši“ „Kalna sprediķi“. Ar šo „Kalna sprediķi“, protams, nevarēja rīkoties tā, kā piem. ar „bagāto vīru un nabaga Lācaru“, jo tas, jādama, bij pārāk pazīstams un populārs. Bet taču varēja šo to „palabot“. Un palūkojiet, kas iznācis. Mateuss liek Jēzum „atdarīt muti“ un teikt:

„Svētīgi tie, kas garā nabagi, jo debesu valstība viņiem pieder. . . Svētīgi tie, kas izsalkuši un kam slāpst pēc t a i s n ī b a s, jo tie taps piepildīti“ (Mt. 5,2—6).

Tā tad te „svētīgi“ ir nevis „nabagi“, kā pie Lūkasa, bet gan „garā nabagi“ un viņiem piederēs nevis „Dieva valstība“, kā pie Lūkasa, bet „debesu valstība“. Pareizi Kautskis norāda savā grāmatā par kristiānisma izcelšanos, ka nav īsti saprotams, kas domāts zem šiem „garā nabagiem“: vai idioti, vai tādi, kuŗi tikai savā garā i e d o m ā j u š i e s, ka viņi ir nabagi, bet patiesībā nav nekādi nabagi, t. i. turas pie īpašuma, bet apgalvo, ka viņiem tas nav sirds lieta. Luļlinskis

izsaka domas, ka zem šiem Mateusa „garā nabagiem“ jāsaprot vienkāršie ticīgie, kuŗi, pretēji filozofiski noskaņotājiem gnostikiem, nelepojas ticības lietās ar savu augstāko gudrību un izpratni.

Lai nu būtu kā būdams, tomēr jākonstatē, ka Mateusa evaņģelijā nabagi vārda tiešā nozīmē nav „apsvētīti“, kā to redzam pie Lūkasa. Mateuss īsto nolūku gaiši rāda arī tas, ka lāstus bagātājiem, kas ļoti raksturīgi Lūkasa „Kalna sprediķī“, viņš izmetis pavisam.

Zīmīgi arī tas, ka Mateusa Jēzus saviem apsvētajiem „garā nabagiem“ piesola nevis „Dieva valstību“, kuŗu pirmkristieši, kā mēs to vēlāk redzēsim, saprata ļoti reāli un materiāli, bet gan zilājās tālēs iedomāto, viņpasaulīgo „debesu valstību“ . . .

Beidzot Mateusa Jēzus, gluži pretēji Lūkasa Jēzum, svētī nēvis tieši izsalkušos, bet allēgoriski izsalkušos, un proti, izsalkušos un izslāpušos „pēc taisnības“, kuŗi maizes vietā tiks pamieloti ar „taisnību“.

Izlabojumi bagātņiekiem pieņemamā virzienā pie Mateusa konstatējami arī vēl citās vietās, piem. nostāstā par bagāto virsņieku, kas griezies pie Jēzus ar jautājumu, ko viņam būs darīt, lai iegūtu „mūžīgu dzīvošanu“. Mateusa Jēzus atmet Lūkasa Jēzus stingrību par mantas pārdošanu un izdalīšanu nabagiem. Viņš saka bagātājam jauneklīm: „Ja tu gribi būt pilnīgs, tad ej, pārdod, kas tev ir, un dod nabagiem“ (Mt. 19, 21). Tā tad tas jādara tikai „pilnības“ dēļ un nevis, kā pie Lūkasa, obligātoriski. Ja darīsi — būs labi, ja nedarīsi — arī nebūs slikti!

Tā baznīca prata izrīkoties ar „svētajiem rakstiem“, kad to prasīja viņas intereses. Nav arī brīnums, ka tā „izrevidētais“ Mateuss baznīcai kļuvis par vismiļāko evaņģeliju.

6. Pirmkristiešu komūnisms.

Naidis pret bagātņiekiem un pret privātipašumu radīja pirmkristiešos savdabīgus komūnistiskus centienus, kuŗi veda pie draudzes komūnistiskas organizācijas. Arī tam mums ir uzglabājušies brīnišķīgā kārtā pierādījumi no Jaunās derības, resp. no „Apustuļu darbiem“. Tur lasām: „Un viņi pastāvīgi turējās pie apustuļu mācības, kopdzīves, maizes lau-

šanas un lūgšanām. . . Bet visi, kas bij ticīgi, palika kopā un visas lietas tiem bij kopīgas; un tie pārdeva visu savu mantu un īpašumu, un to izdalīja visiem, kā kuņam vajadzēja“ (2, 42, 44, 45).

Un tājāk :

„Un ticīgo draudze bij viena sirds un viena dvēsele, un neviens neko no savas mantas nesauca par savu, bet viss tiem bij kopīgs. . . Un starp viņiem arī nebij neviena, kam kas pietrūka, jo kuņiem bij tīrumi vai nami, tie tos pārdeva, un maksu no tā, kas bij pārdots, atnesa un nolika apustuļiem pie kājām, un katram tika izdalīts, kā kuņam vajadzēja“ (Ap. d. 4, 32, 34, 35).

Pie šī komūnistiskā principa pirmkristiešu draudzes, kā liekas, turējās ar lielu stingrību, jo citādi nav izskaidrojams nostāsts par laulāto pāri Ananiju un Safiru tanīs pašos „Apustuļu darbos“. Nostāsts patiešām drausmīgs. Izrādās, ka kāds vīrs, vārdā Ananija, pārdevis savu mantību un tikai daļu „nolicis pie apustuļu kājām“, bet pārējo, ar savas sievas Safiras ziņu, paturējis sev. Par to tas dabū no Pētera krietnu bārienu un no Dieva bārgu sodu, jo tas „krita pie zemes un nomira“. Tas pats notiek arī ar viņa sievu (Ap. d. 5,1—11).

Šīs vietas „Ap. darbos“ ļoti nepatīk, aiz gluži saprotamiem iemesliem, mūsu dienu baznīckungiem. Tie nemīl par tām runāt. Un ja par tām ieminās, tad tie cenšās ar parasto frazeoloģiju tās aizrunāt prom, kas tomēr tiem neizdodas. Tiem atliek tikai nožēlot, ka baznīca savā laikā, kad tā sastādīja savu „svēto rakstu“ kanonu, nav novākusi pie malas šīs „pie-dauzīgās“ vietas un vēl dažu labu citu.

Bet šādi komūnistiski centieni nav nekas īpatnējs pirmkristiešiem vien. Antīkā vēsture var uzrādīt daudzus piemērus, kur kristiānisma izcelšanās laikā un jau ilgi pirms tam pastāvējušas komūnistiskas teorijas un sektas. Mēs pie tiem nevaram uzkavēties un sūtīsim lasītāju, ja viņam ir interese, kaut arī pie R. Pelmaņa (Poehlmana) grāmatas „Die Geschichte des Antiken Kommunismus und Socialismus“, kuņā savākts par šo lietu bagātīgs materiāls, protams, pilsoniski apgaismots un novērtēts.

Arī Palestīnai nebij svešas komūnistiskas sektas kristiānisma izcelšanās laikmetā. Te pirmā vietā jāmin eseniešu jeb esejiešu ordenis. Tas mums pazīstams no Filona un Fl. Jozefa aprakstiem. Šinī komūnistiskā ordenī Jozefa laikā

skaitījās ap 4000 vīru, kuŗi dzīvoja kopīgās ordeņa mājās uz laukiem dažādās Jūdejas vietās.

Filons raksta par eseniešiem : „Viņi tur dzīvo kopīgi pēc korporācijām, draudzības savienībām un galda biedrībām organizēti un kārtīgi nodarbināti kolektīva labā. Nevienš netiecas pēc īpašuma, ne pēc mājas, ne verga, ne zemes gabala, ne ganāmpulka, ne pēc kā cita, kas kautkā sagādā bagātību. Bet visu bez izšķirības likdami kopā, viņi kopīgi to izlieto. Naudu, kuŗu viņi iegūst no dažādiem darbiem, viņi nodod izvēlētam pārvaldniekam. Tas saņēmis to, nopērk, kas vajadzīgs, un izsniedz bagātīgu uzturu un citu, kas dzīvei nepieciešams“.

Komūnisms pie viņiem bij izvests līdz galējām robežām. Tas ietvēra arī drēbes. Tā Filons saka : „Nevien pārtika, bet arī drēbes viņiem bij kopīgas. Ziemai pastāv bieži mēteļi un vasarai viegli apvelkamie, tā ka katrs var tos lietot pēc patīkas. Jo kas vienam pieder, tas pieder arī visiem, un kas visiem ir, tas ir arī katram atsevišķi“.

Eseniešu dzīves veidu apraksta Fl. Jozefs, kas kādu laiku arī bijis viņu ordeņa loceklis, sekojoši :

„Pēc rīta lūgšanas tos atlaiž viņu pārstāvji, un katrs iet pie tā darba, kādu viņš mācījies. Kad viņi līdz piektai stundai (t. i. apm. līdz plkst. 11. Aut.) cītīgi strādājuši, viņi sapulcējas noteiktā vietā, apjožas ar linu drēbēm un mazgā miesu ar aukstu ūdeni. Pēc šīs tīrīšanās viņi iet ēdiena mājā, kur nevienš netiek, kas nepieder pie viņu sektas. Viņi tur ieiet tik tīri un glīti, kā kādā templī. Kad viņi tur klusi nosēdušies, nāk maiznieks un noliek katram priekšā maizi; tāpat pavārs noliek katram priekšā bļodu ar ēdienu. Tad nāk priesteris un svētī ēdienu. Un nav atļauts ko baudīt, iekams nav noskaitīta lūgšana. Pēc pabeigtas pusdienas maltītes viņi tāpat izsaka pateicību, un tā tad tiklab ēšanas sākumā, kā arī beigās slavē Dievu, kā visa uztura devēju. Tad viņi atkal novelk savas drēbes kā svētu uzvalku un ķeŗas atkal pie darba līdz vakaram. Vakariņas notiek tāpat kā pusdienas. . . Ne bļautīšanās, ne troksnis neapgāna māju, un kad viņi viens ar otru runā, viens runā pēc otra, ne visi reizē, tā ka ļaudīm, kuŗi ir ārpus viņu mājas, klusā dzīve mājā liekas kā godbijības pilna mistērija. Viņu klusās dzīves cēlonis ir pastāvīga mērenība, jo viņi neēd un nedzeŗ vairāk, kā to prasa viņu dzīves uzturēšana“.

Tāda bij šī komūnistiskā eseniešu sekta pēc Filona un Fl. Jozefa apliecinājuma. Šī sekta, pēc Jozefa datiem, nodi-

binājusies ap 150. g. pr. mūsu ēras un pastāvējusi līdz Jerūzalēmes izpostīšanai resp. līdz 70. g. pēc mūsu ēras, kad tā līdz ar citām jūdu nacionālām patstāvības iestādēm nozūd no vēsturiskās skatuves.

Nav nekāds brīnums, ka kautkas līdzīgs būs pastāvējis arī pie pirmkristiešu draudzēm, totiesu jo vairāk, ka pievestās vietas no „Ap. darbiem“ nepārprotami liecina par komunistiskiem centieniem, kādi tur pastāvējuši.

7. „Nemiet vērā lilijas“ . . .

Ja arī komunistiskā prakse ir nevien šķietama, bet tieši konstatējama pie pirmkristiešiem un citām tā laika pa daļai reliģiskām sektām un brālībām, tad tomēr būtu aplami pielīdzināt to mūsu dienu komūnismam vai sociālismam. Antīkais komūnisms, kuŗu mēdz arī nosaukt par patēriņa komūnismu, ir pavisam citādas dabas. Galvenākā viņa iezīme ir tā, ka tas dibinājas uz kopīgu patēriņu un nevis uz kopīgu, sabiedrisku ražošanu. Par ražošanu pie šīm komūnistiskām sistēmām reti kad iet runa, un ja arī, tad tikai par tādiem darbiem, kuŗi atsevišķām personām ienes naudu darba algas, vai pārdoto personīgo ražojumu veidā. Turpretim sabiedriskas ražošanas problēma nepastāv. Nepastāv aiz tā vienkāršā iemesla, ka pie tā laika sīkājiem, individualajiem ražošanas līdzekļiem sabiedriska ražošana nepavisam nav iespējama. Bet gluži labi iespējama ir kopīga dzīve un kopīga patērēšana. Tādēļ arī šis antīkais komūnisms ir gandrīz bez izņēmuma kopīgas mājturības komūnisms.

Bet kopīgi patērēt var tikai tad, ja ir kas, ko patērēt. No kurienes to ņemt? Te antīkajam komūnismam pastāvēja trīs iespējamības: personīgais darbs, personīgās mantas (ja tāda ir) nodošana kopīgā lietošanā un ubagošana kopīgai patērēšanai. Vēl ceturto iespējamību, un proti, zagšanu un laupīšanu, var atstāt neminētu kā noziedzīgu un grūti pielietojamu.

Ja eseniešu mājturības komūnismam par pamatu lielā mērā bij, kā mēs to redzējam no Fl. Jozefa liecības, personīgais darbs, tad to pašu gan nevarēs teikt par pirmkristiešu komūnismu. Personīgais darbs, nerunājot jau nemaz par sabiedrisko, pie tā, liekas, lielu lomu nav spēlējis. Tas dibinājies galvenā kārtā uz pārējam divām iespējamībām — uz draudzes locekļu privātīpašuma nodošanas koplietošanā vai, parei-

zāki, tās naudas nodošanas draudzes kopējam patēriņam, kas ienākusi privātīpašumu pārdodot, kā par to rakstīts „Ap. darbos“, un uz ubagošanas.

Ļoti zīmīgi, ka evaņģelisti liek Jēzum runāt par visu ko, tikai ne par darbu. Un ja arī viņam pagadās kautko teikt sakarā ar darbu, tad tikai negatīvā kārtā. Raksturīga šai ziņā ir kāda vieta Lūkasa evaņģelijā, kur zīmējoties uz darbu izklāstīta īsta saulesbrāļa filozofija. Tur Jēzum likti mutē šādi vārdi:

„Nerūpējaties savas dzīvības dēļ, ko jūs ēdisiet, ne miesas dēļ, ar ko jūs gērbasaties. Dzīvība ir vairāk nekā barība, un miesa vairāk nekā drēbes. Nemiet vērā kraukļus, kas ne sēj, ne plauj, kam nav ne klēts, ne šķūņa, un Dievs tos uztur. Cik daudz labāki jūs esat, nekā putni! Un kuŗš starp jums raizēdamies savam mūžam spēj pielikt vienu olekti? Ja nu jūs tur nespējat ne vismazāko, ko tad raizējaties par pārējo? Nemiet vērā lilijas, kā tās aug: ne tās strādā, ne tās vērpj, bet es jums saku, ka pat Zālamans visā savā godībā tā nebij apģērbs, kā viena no tām. Ja nu Dievs zāli laukā tā apģērbj, kas šodien stāv un rītu top iemesta krasnī, cik vairāk jūs, mzticīgie! Tā arī nebēdājaties, ko ēdisiet un ko dzērsiet, un neuzbudināties par to. Visas šīs lietas pagāni pasaulē meklē, jūsu tēvs zin, ka jums šo lietu vajag. Bet meklējiet Dieva valstību, un tad jums visas šīs lietas taps piemestas. Nebsties, tu mazais ganāmais pulciņ, jo jūsu tēvam labpatīk dot jums šo valstību. Pārdodiet, kas jums ir, un dodiet nabagiem“ (Lk. 12, 22—33).

Nevar teikt, ka šai kraukļu un liliju idealizācijai būtu cik necik solidāks tautsaimnieciskais pamats, tomēr tā varēja būt diezgan pārliecinoša diedelnieciskiem skrandu proletariāta elementiem, kas uz saviem saimnieciskiem spēkiem nevarēja palaisties, bet mesianisma iedvēsmoti gaidīja uz Romas imperijas sabrukumu un „Dieva valstību“, kuŗu tam tēvam labpatīk dot „mazājam ganāmam pulciņam“.

Bet kāmēr šī vilinošā „Dieva valstība“, jeb pareizāki paša „ganamā pulciņa“ valstība, nav „pienākusi“ tikmēr „ganamam pulciņam“ jācenšas iztikt, maigāki izsakoties, no labu ļaužu „labprātīgiem ziedojumiem“.

Kā ar noskatīšanos uz kraukļiem un lilijām vien vēders nebūs pilns, to saprot arī evaņģelistu Jēzus un tādēļ, izsūti-

dams savus mācekļus pasaulē, liek viņiem pie sirds šādus praktiskus vārdus:

„Un kuŗā namā jūs ieiesat, sakiet papriekš: miers lai ir ar šo namu! Un ja tur būs kāds miera bērns, tad jūsu miers uz tā dusēs; bet ja nē, tad tas pie jums atgriezīsies. Tanī pašā namā paliekat, un ēdat un dzerat, kas viņiem ir, jo strādniekam sava alga pienākas; neeita no viena nama uz otru. Un kuŗā pilsētā jūs ieiesat, un tie jūs uzņem, tur ēdat, ko jums ceļ priekšā. Un dariet tur veselus vājos un sakiet tiem: Dieva valstība tuvu pie jums ir nākusi. Bet kuŗā pilsētā jūs ieiesat, un tie jūs neuzņem, tad izgājuši uz viņu ielām sakiet: Arī tos pīšļus, kas mums no šīs pilsētas pielip, mēs nokratam uz jums; tomēr to ziniet, ka Dieva valstība jums tuvu ir nākusi“ (Lk. 10, 5—11).

Bet ar to lieta nebūs beigta, ka šāda neviesmīlīga pilsēta saņems savus „pīšļus“ atpakaļ. To sagaida vēl bargs sods, jo Jēzus piebilst: „Bet es jums saku, ka Sodomas ļaudīm viņā dienā būs vieglāki, nekā tādai pilsētai“.

„Dieva valstībā“ nāk ar dusmību pret visiem tiem, kas neļūt viņas tuvošanos un neēdina un nedzirda viņas sludinātājus.

8. Pirmkristieši un ģimene.

Pirmkristiešu rakstos, tiklab evaņģelijos, kā arī citos, mēs vietu vietām sastopam ļoti naidīgu izturēšanos pret ģimeni un ģimenes dzīvi. K. Kautskis šo raksturīgo parādību izskaidro ar pirmkristiešu sociālo stāvokli un viņu komūnistiskām tendencēm. Ja komūnisms pamatojas nevis uz kopīgu ražošanu, bet gan uz kopīgu patērēšanu, ja tas cenšas savu komūnistisko kolektīvu pārvērst jaunā ģimenē, tad gluži dabiski, ka tradicionālās ģimenes saites tam var būt ļoti traucējošas. Kopīgā mājturība izslēdz atsevišķo mājturību, uz kuŗas lielā mērā dibinājas tradicionālā ģimene. Tādēļ arī pie visām veclaiku patērēšanas jeb mājturības komūnisma sektām atsevišķā laulība un ģimene sagādāja lielas grūtības. Tādēļ arī pie šīm sektām bij novērojami centieni atsvabināties no individuālās ģimenes. Te bij divas iespējamības: vai nu pilnīga atturēšanās no laulības dzīves, tā sauktais cēlibāts, vai sievu kopība un ārī laulības kopdzīve. Abas šīs iespējamības konstatējamas pie šīm sektām, pirmkristiešu sektas neizslēdzot.

Mums šeit nav iespējams izsekot, kā seksuālais jautājums nokārtojies pie šīm dažādām sektām. Pievedisim tik pāris piemērus.

Esenieši pa lielākai daļai noraidījuši katru sakaru ar sievieti. Fl. Jozefs raksta par viņiem: „Viņi ienīst laulību, tomēr viņi pieņem svešus bērnus, ja tie vēl ir jauni un apmācāmi, tura tos kā savus bērnus un audzina tos savos tikumos un parašās. Nevar teikt, ka viņi gribētu atcelt vai aizliegt laulību un cilvēku vairošanos. Bet viņi saka, ka vienmēr jā-sargas no sievietes netiklības, jo neviena no tām neapmierinas ar vienu vīru“ („Jūdu kara vēsture“ 2,8). Kādā citā vietā viņš saka: „Viņi neņem sievas un netur vergus. Viņi ir tānīs ieskatos, ka pēdējais ir netaishība, bet pirmais dod iemeslu nesaskaņām“ („Jūdu arhailogija“ 18, 1). Tā tad viscauri praktiski un nevis askētiski motīvi.

Bet no tā paša Fl. Jozefa var spriest, ka daļa no eseniešiem turējusies arī pie citādas, diezgan dīvainas „sievu izmēģināšanas“ prakses („Jūdu kara vēsture“ 2,8).

Arī pie pirmkristiešiem uzstāšanās pret laulību notikusi nevien cēlibāta, bet arī sievu kopības vārdā. Tā, piem., par karpokrātiēšu sektu (no 2. g. s.) raksta kristiānisma vēsturnieks Fleiderers: „Epifans (Karpokrata dēls) mācīja, ka dievišķīgā taisnība devusi radījumiem visu vienlīdzīgā īpašumā un baudā. Tikai cilvēku likumi inesuši pasaulē „manu“ un „tavu“ un līdz ar to zādztību un laulības pārkāpšanu un citus grēkus; kā arī to saka apustulis: „Caur likumu nāk grēku atzīšana“ (Rom. 3, 20; 7, 7). Tā kā pats Dievs vīriem iedēstījis vareno dzimuma dziņu sugas uzturēšanai, tad dzimuma kāres aizliegšana ir smieklīga, divkārt smieklīga ir kāres aizliegšana pēc tuvāka sievas, ar ko kopīgais tiek padarīts par privātipašumu“ (Pfleiderer, „Urchristentum“ II. Bd.).

Tā tad sievu kopība, tāpat kā mantu kopība, pēc šī gnostiķa domām, ir no paša Dieva iecelta.

Kā arī nebūtu ar seksuālā jautājuma atrisinājumu pirmkristiešu sektās, nenoliedzams paliek tas, ka evaņģeliskā Jēzus izturēšanās pret ģimeni ir noteikti naidīga. Šis naidis nepārprotami parādās vairākās vietās evaņģelijos. Ņemsim, piem., Marka evaņģeliju. Tur lasām par Jēzu:

„Tad viņa māte un viņa brāļi nāca un ārā stāvēdami lika to saukt. Un ap viņu sēdēja ļaudis un sacīja viņam: redzi, tava māte un tavi brāļi ārā tevi meklē. Viņš tiem atbildēja:

kas ir mana māte un mani brāļi? Un viņš visapkārt uzlūkoja tos, kas ap viņu sēdēja, un sacīja: redziet, mana māte un mani brāļi. Jo kas Dieva prātu dara, tas ir mans brālis un mana māsa un mana māte" (Mk. 3, 31—35).

Nevar teikt, ka šinīs vārdos izpaustos, neteiksim liels, bet kāds respekts pret saviem vecākiem un ģimenes locekļiem. Bet ar to vēl nepietiek: Jēzus pat uzaicina ienīst savu ģimeni. Paklausaties:

„Ja kas nāk pie manis un neienīst savu tēvu un māti, un sievu un bērnus, un brāļus un māsas un arī turklāt savu paša dzīvību, tas nevar būt mans mācekļis" (Lūk. 14, 26).

Būs lieki paskaidrot, ka šis katēgoriskais noteikums pavisam grūti savienojams ar pavēli par tēvu un mātes godāšanu Mozus bauslībā, no kuŗas pēc tā paša Jēzus vārdiem „nezudīs neviena, ne vismazākā rakstu zīmīte jeb rakstu galiņš“, „tiekams debess un zeme zudīs" (Mat. 5, 18).

Mateusam, kas centies izraut evaņģēlijam „asākos zobus“, arī šī vieta acīmredzot izlikusies pārāk kodīga, un tādēļ viņš to notrulina šādā kārtā:

„Kas tēvu un māti vairāk mīļo nekā mani, tas manis nav vērts, un kas dēlu vai meitu vairāk mīļo nekā mani, tas manis nav vērts" (Mat. 10, 37).

Var pievest arī vēl citas vietas, kur Jēzus ieteic pilnīg neskaitīties ar ģimeni, pat visnopietnākos gadījumos. „Zīmīga vieta atrodama atkal pie Lūkasa, kuŗš nemīl runāt „puķu valodā“.

„Un viņš (Jēzus) kādam citam sacīja: seko man. Bet tas sacīja: Kungs, atļauj man papriekš noiet, savu tēvu aprakt. Bet Jēzus tam sacīja: lai miroņi aprok savus miroņus, bet tu ej un sludini Dieva valstību. Arī kāds cits sacīja: Kungs, es tev sekošu, bet atļauj man papriekš atvadīties no tiem, kas manā namā. Bet Jēzus tam sacīja: neviens neder Dieva valstībā, kas savu roku pieliek pie ārkla un skatās atpakaļ" (Lūk. 9, 59—62).

„Lai miroņi aprok savus miroņus!" — tas ir pārāk stipri teikts kādam lāga vīram, kuŗam nupat nomiris tēvs un kuŗš, kā krietnam dēlam pieklājas, grib nelaikī godam pavadīt uz pēdējo dusu. Bez tam „Dieva valstība" taču nebij nekāds zaķis, ka, baidoties no viņas aizbēgšanas, būtu jāatstāj pat tēvs neaprakts, jo miroņi pirms viņu augšāmcelšanās pastarā dienā diezin vai to būtu spējuši aprakt. . .

Visas šīs vietas evaņģelijos būtu pilnīgi neizprotamas, pat neįēdzīgas, ja pirmkristiešiem ģimene būtu spēlējusi lielāku lomu. Bet tas nu nav bijis, un aiz iemesliem, uz kuriem isumā norādijām šīs nodaļas sākumā. Ģimenes idejai par šķērslī bij „Ap. darbos“ aprakstītais draudžu patērēšanas komūnisms, kas nebij saskaņojams ar ģimeni un laulību. Epizodē ar Ananiju un Safiru mēs redzam raksturīgu illūstrāciju konfliktam starp ģimeni resp. laulību un uz patērēšanas komūnisma dibināto kolektīvu.

Bet arī tiem, kuri staigāja apkārt „Dieva valstību“ sludinādami, tā sauktiem apustuļiem, laulība nekādā ziņā nebij pieļaujama. Tie prata izpalīdzēties ārpus tās. Tā, piem., ap. Pauls kādā vietā izsaucas pret saviem, mums tuvāk nepazīstamiem „tiesātājiem“: „Vai es neesmu brīvs? Vai es neesmu apustulis? . . . Vai mums nav brīv ēst un dzert (Jāsaprot: uz draudzes rēķina. Aut.)? Vai mums nav brīv kādu mūsu vest līdz par sievu, tā kā arī tie citi apustuļi un tā Kunga brāļi un Kefas?“ (1. Kor. 9, 1, 4, 5).

Protams, ka pie šādiem noteikumiem laulība un ģimenes dzīve ir pavisam nepiemērota, tiklab materiālā, kā arī citādā ziņā. Nav arī brīnums, ka tā paša raksta iepriekšējā nodaļā Pauls silti vien ieteic atturēties no laulības.

Par ap. Paula dēkainiem ceļojumiem ar „kādu mūsu“ stāsta brīnišķīgas lietas kāds romānveidīgs raksts, kas pēc Tertuliana domām sarakstīts otrā gadusimtenī un pazīstams zem nosaukuma „Paula darbi“. Šai rakstā starp citu spēlē lielu lomu kāda jauna dāma, vārdā Tekla. Un, lūk, ap šo Teklu un Paulu vijas jauka leģenda. Pēc šīs leģendas Tekla bijusi līgava kādam aristokratiskam jauneklīm Ikariumā. Kad Pauls tur ieradies un runājis, skaistā Tekla tā aizrāvusies no viņa un viņa runas, ka tā uz vietas atteikusies no sava līgavaiņa. Bet pēdējais savās bēdās apsūdzējis Paulu pie pilsētas pārvaldnieka kā cilvēku, kas ar savām runām atviļ sievas un jaunavas no laulības. Paulu iemet cietumā, bet Tekla prot ielavīties pie viņa, un tos abus atrod kopā. Pēc tam bargais pārvaldnieks izraida Paulu no pilsētas un nelaimīgajai Teklai piespriež uguns nāvi. To izglābj brīnums, jo, lūk, liela lietus gāze apdzēs sārtu un izklidina sanākušos skatītājus.

Tekla izglābusies sastop Paulu uz lielceļa un iet viņam līdz. Pauls ņem to zem rokas un abi omulīgi dodas uz Antiochiju. Bet arī te nelaime. Skaisto Teklu ierauga kāds varas

vīrs un uz vietas iemīlās. Tas piesola Paulam par viņu bagātu atlīdzinājumu. Pauls, baidīdamies no sarežģījumiem, uzvedas kā zaķa pastala un steidzas apgalvot, ka viņam tā nepiederot un viņš to nepazīstot. Bet Tekla dūšīgi pretojas aristokrātiskajam negantniekam, kurš viņu grib dabūt savā varā. Par to viņu noiet plēsīgiem zvēriem cirku. Un atkal brīnums! Zvēri to neaiztiek un tā tiek vaļā. Tā drošības pēc apģērbjas vīriešu drēbēs, nogriež matu un atkal seko Paulam, kurš tai uzdod mācīt Dieva vārdu.

Tāda īsumā ir šī Teklas legēnda. Ir pamats domāt, ka daudz kas no šīs legēndas ir atlaists nost, kas vēlāk baznīcai licies piedauzīgs, bet arī uzglabātā veidā nostāsts ir jauka illūstrācija apustuļa vārdiem: „Vai mums nav brīv kādu mūsu vest līdz par sievu?“ . . .

9. „Dumpības gars“ evaņģelijos.

Baznīca mēdz iztēlot kristiānismu kā padevības, pazemības, nepretošanās, ar vārdu sakot „Dieva miera“ reliģiju. Un patiešām baznīca to arī par tādu ir padarījusi. Tomēr ir pamats domāt, ka kristiānisms viņa izcelšanās laikā nebūt tik miermīlīgs nav bijis.

Nemiērs ar pastāvošo iekārtu, naidis pret bagātņiekām, gaidas uz tuvu mesianisku pārgrozību un ar to saistīto Romas virskundzības sabrukumu, bez šaubām, ir radījušas pirmatnējā kristiānismā dumpīgas tendences. Šīs tendences izpaužas arī vēl šur tur evaņģelijos, neraugoties uz to, ka baznīca vēlākā laikā, kad tā tiecās pēc kompromisa ar pastāvošām varām un šim nolūkam arī pieskaņoja Jaunās derības kanonu, centās izdēdēt no kristiānisma dokumentiem nepaklausības un dumpības garu.

Tā Lūkass liek Jēzum teikt šādus dumpīgus vārdus :

„Es esmu nācis uguni mest uz zemi, un kā es gribētu, lai jau degtu. Bet man būs tapt kristītam ar vienu kristību, un kā man bail, kā mēr tā būs pabeigta. Vai jums šķiet, ka esmu nācis dot mieru virs zemes? Es jums saku: nebūt nē, bet ienaidu. Jo no šī laika vienā namā pieci būs savā starpā ienaidā, trīs pret diviem un divi pret trim“ (Lk. 12, 49—52).

Un Mateuss :

„Nedomājiet, ka es nācis mieru atnest virs zemes; es nesmu nācis atnest mieru, bet zobinu“ (Mt. 10, 34).

Ka ar šo zobinu nav domāta nekāda allēgorija vai vārdu spēle, tas izredzams no kādas citas vietas, kur pie pēdējā mielasta attēlota Jēzus gatavošanās uz cīņu pret saviem ienaidniekiem. Jēzus saka saviem mācekļiem :

„Tagad, kam ir maks, tas lai to ņem, tāpat arī kulīti. Un kam nav, tas lai pārdod savu mēteli un nopērk zobinu. . . Bet tie sacīja: Kungs, redzi, šie ir divi zobini. Un viņš tiem sacīja: ir diezgan“ (Lk. 22, 36, 38).

Tad tiek pastāstīts, ka Jēzus ar saviem piekritējiem izgājis uz Eļļas kalna. Nevar teikt, ka ar diviem zobiniem varētu ko lielu apsākt.

Tomēr tālākais nostāsts, cik juceklīgs, pretrunīgs un nereāls tas arī nebūtu, liek domāt, ka te uzglabājusies kāda atmiņa par apvērsuma mēģinājumu, bet tā aiz vēlākiem politiskiem motīviem (nolūkā tīrīt „svētos rakstus“ no „dumpības gara“) tā notušeta un saputrota, ka pārvērtusies par absurdisku incidentu.

Viens piemērs. Pēc tam, kad Jēzus partizāni, apbruņojušies uz paša Jēzus pavēli, sadursmē sāk laist darbā savus ieročus un viens no viņiem nocērt ar savu zobinu augstā priesterā kalpam ausi, bandas vadonis piepeši liek bāzt zobinus makstīs, un nevis tādēļ, ka ieroču lietošana būtu kļuvusi velīgā, bet aiz negaidītiem motīviem, kurus Mateuss izsaka šādos vārdos: „Bāz savu zobinu viņa vietā, jo visi, kas ķeras pie zobina, ar zobinu tiks nogalināti“ (Mt. 26,52)). Jēzus izrādas par principiālu pretinieku zobina lietošanai. Bet tad nu paliek nesaprotams, kādēļ tad Jēzus saviem piekritējiem lika apbruņoties ar zobiniem. Vai tiešām tikai tādēļ, lai viņi palepotos ar tiem, kā jauni kadeti ?

Par to, ka kristiešu tradīcijās varēja būt vieta arī šādām dumpīgām atmiņām, nav ko brīnīties. Kristiānisma izcelšanās laikmetu var ar pilnām tiesībām nosaukt arī par dumpju un apvērsumu mēģinājumu laikmetu Palestīnā, it īpaši Jeruzalēmē. Sistematiski, pēc nelieliem laika sprīžiem, parādas kāds eksaltēts barvedis, kurš uzdodas par „Mesiju“, sapulcina ap sevi lielākā vai mazākā skaitā dumpīgās Galilējas bandas un Jeruzalēmes proletāriskos elementus, apsolas padzīt romiešu garnizonu no Jeruzalēmes un nodibināt jūdu nacionālo un politisko patstāvību, no kurās arī jūdu zemākie slāņi gaidīja sava stāvokļa uzlabošanos.

Fl. Jozefs uzskaita veselu virkni šādu „mesiānisku“ atbrīvotāju, kuŗi dibinādamies uz radikālajām masām, sagādāja lielas rūpes romiešu varas vīriem.

Kad Herods, jūdu ķēniņš no „romiešu žēlastības“, gulēja uz nāves gultas (4. g. pr. Kr.), Jeruzalēmē izcēlās lieli nemieri, kuŗi vērsās pret Heroda, kas pats nebij jūds, dažādiem administratīviem soļiem, it īpaši pret to, ka viņš bij iedrošinājies novietot uz tempļa zelta ērgli — romiešu varas simbolu. Nemierus apspieda ar ieročiem. Pēc Heroda nāves izcēlās jauni, vēl plašāki nemieri ap Lieldienām. Tos asiņaini apspieda Heroda dēls Archelajs ar savu kaŗaspēku, pie kam nogalināti ap 3000 jūdu. Tomēr nemieri nerimās. Kad Archelajs aizceļoja uz Romu, lai tur tiktu apstiprināts par jūdu ķēniņu, tautas masas Jeruzalēmē atkal sacēlās. Uz Jeruzalēmi devās ar kaŗaspēku Sīrijas pārvaldnieks Kvintilijs Vārs — tas pats, kuŗš cīņā pret germāņiem pazaudēja labākos Romas leģionus Teitoburgas mežā (9. g. pr. Kr.) un vēlāk krita cīņā pret cheruskiem. Vāra kaŗaspēks apspieda sacelšanos. Atstājis vienu leģionu Jeruzalēmē prokūratora Sabina rīcībā, Vārs atgriezās Antiochijā. Sabins, paļaudamies uz šo leģionu, sāka visādi spaidīt jūdus; plēsa un laupīja ko varēdams. Tas noveda pie jaunas sacelšanās. Ap Vasarsvētkiem saplūda Jeruzalēmē daudz ļaužu, starp tiem lielā skaitā dumpīgie galilējieši. Šīs masas bij pietiekoši stipras, lai ielenktu romiešu leģionu kopā ar mirušā Heroda savāktiem zaldatiem. Jeruzalēmē stārp ielenktajiem un ielencējiem norisinājās sīkstas cīņas.

Tai pašā laikā sacēlās arī lauki. No Galilējas bandām sastādījās veseli kaŗa pulki. Viņu vadonis, kāds J ū d a izsludinājās par jūdu ķēniņu un par „Mesiju“. Jau viņa tēvs Ecechia bij pazīstams Galilējas laupītāju virsnieks, kuŗu savā laikā sodīja ar nāvi. Perejā sapulcināja savu bandu kāds cits „Mesija“ — Heroda bijušais vergs S i m o n s; vēl kādai citai priekšgalā gāja kāds gans A t r o n g s.

Tikai ar lielām pūlēm romiešiem izdevās tikt galā ar šo plašo sacelšanos. Vāram bij jānāk ar 2 leģioniem un lielākiem palīgpēkiem, lai atbrīvotu Jeruzalēmē aplenkto. Sods, pēc romiešu paraduma tādos gadījumos, bij šausmīgs: 2000 gūstekņu piesita krustā, daudzus citus pārdeva par vergiem.

Kādu laiciņu bij miers. Bet neilgi. Kad Jūdeja nokļuva tieši zem romiešu pārvaldības, resp. kad to pārvērta par Romas provinci (6. g. pēc Kr.) un kad pēc Kvirinija izvestā cenza

(skaitišanas) tika sadalīti nodokļi, uz skatuves parādas atkal Jūda Galilejietis un organizē jaunu sacelšanās mēģinājumu kopā ar farizēju Saduku, kuŗa uzdevums bij sadumpot Jerūzalēmes masas. Tomēr praktisku panākumu šim mēģinājumam nebij.

Tāds bij Palestīnā laikmets, kuŗā pēc kristiešu tradīcijas piedzimis Jēzus. Kā lasītājs redz, tas bij revolūcionāru kustību, asu cīņu un dumpju laikmets, kuŗā nekādā ziņā nevarēja runāt par „mieru virs zemes un labu prātu cilvēkiem“.

10. Dzelotu dumpji.

Bet šie dumpju un sacelšanās mēģinājumi nebūt neizbeidzās ar Judejas pārvēršanu par Romas provinci. Taisni tagad sāka nostiprināties, līdzās farizēju partijai, ap kuŗu grupējās dažādi sīkpilsoniski elementi, radikālā dzelotu partija, kuŗas pamats bij galilejas laupītāju bandas un Jerūzalēmes proletārieši. Mērenais farizējs Fl. Jozefs raksturo šo partiju šādiem vārdiem: „Ceturto no šim mācībām (līdzās farizēju, zaduceju un eseniešu mācībām) ievēda Jūda Galilejietis. Viņa piekritēji citādi visādi turējās kopā ar farizējiem, izņemot to, ka viņi neatlaidīgi mīlēja brīvību un paskaidroja, ka tikai Dievu var atzīt par kungu un valdnieku. Viņi gatavi drīzāk pārciest vislielākās mokas un ļaut tās pārciest arī saviem draugiem un radiem, nekā saukt kādu cilvēku par savu kungu. Bet es negribu par to gaŗi runāt, jo pietiekoši zināms, cik viņi šādās lietās ir stūrgalvīgi. Es nebažījos par to, ka man neticēs, bet drīzāk, ka es neatrādīšu vārdus, lai pietiekoši aprakstītu, ar kādu varonību un kādu izturību viņi cieš vislielāko mocību. Šis trakums, kā lipīga slimība, pārgāja uz visu tautu, kad prokūrators Gesijs Flors (64—66 p. Kr.) nelietīgi izlietoja savu varu pret viņiem, tā ka viņš tos iedzina izmisumā un atkrišanās no romiešiem“ (Arch. 18, 1,1). Šo dzelotu sacelšanās mēģinājumi nebeidzās līdz pat lielājam jūdu kaŗam, kuŗu viņi uzsāka un kuŗa beigu cēlienā Jerūzalēmi izpostīja līdz pamatiem cezara Vespasiana leģioni, viņa dēla Tīta vadībā (70. g. p. Kr.).

Jūdu kaŗš ar savu, jūdiem tik bēdīgo rezultātu bij tikai gala noslēgums veselai virknei apvērsumu mēģinājumu, kuŗu priekšgalā gāja visādi „Mesijas“, „pravieši“, „brīnumdari“. Masas tiem akli ticēja, un jo smagāks bij romiešu jūgs, jo

lielāka bij ticība uz „Dieva sūtītiem“ atbrīvotājiem, uz viņu brīnumdarbiem tautas atbrīvošanas labā.

Zem prokūratora Fāda (amatā no 44. g. pēc Kr.) rodas kāds „praviets“ Teuda, kuŗš sapulcina ap sevi lielu ļaužu pūli pie Jordanas. Uzņēmums neizdodas. Fāda jātnieki pūli izklīdina un pašu „pravieti“ saņem gūstā. Tam nocērt galvu.

Pēc Teudas prokūratora Fēliksa laikā (52—60 p. Kr.) uzpeld kāds anonīms Ēģiptes jūds, kas savukārt grib izmēģināt roku. „Viņš bij burvis, — raksta Fl. Jozefs — un ar savām burvībām panāca to, ka viņu turēja par pravieti. Viņš pavedināja 30.000 cilvēkus, kas viņam pieķērās. Tos viņš veda no tukneša uz tā saukto Eļļas kalnu*), lai no turienes iebruktu Jerūzalemē, pārvarētu romiešu garnizonu un iekārotu kundzību pār tautu“. Arī šis pasākums neizdodas. Fēliksa zaldati izklīdina pūli, daudzus saņem gūstā, bet pašam „ēģiptietim“ ar mazu pulciņu izdodas aizbēgt.

Tomēr, neraugoties uz visām neveiksmēm un romiešu organizētās varas pārspēku, revolūcionārā kustība gāja plašumā. Lasot aprakstu, kādu par šīs kustības izplatīšanos un viņas šķiras raksturu sniedz konservatīvais Jozefs, kuŗš tai bij aculiecinieks, nāk atmiņā briesmu stāsti, kādus mūsu reakcionārās pilsonības lapas laida vaļā pret revolūcionāro kustību Latvijā. Jozefs raksta :

„Tikko bij nomierināts šis dumpis (domāta „ēģiptieša“ sacelšanās. Aut.), atkal izlauzās, kā no sasirguša un līpīgām slimībām pārņemta ķermeņa, jauna sērga. Daži burvji un slepkavas apvienojās un ieguva lielu piekrišanu. Viņi aicināja visus uz cīņu par brīvību un piedraudēja nāvi tiem, kuŗi joprojām gribēja palikt padevīgi un paklausīgi romiešu valdībai, sacidami : „Tos, kuŗi labprātīgi liec savu muguru kalpības jūgā, vajag atbrīvot pret viņu gribu“. Viņi apstaigāja visu jūdu zemi, izlaupija bagātnieku namus, noslepkavoja tur ļaudis, aizdedzināja sādžas un rikojās tik neganti, ka no viņiem visa jūdu tauta jutās spaidu stāvoklī. Un dienu no dienas šī kaitīgā sērga izplatījās arvien vairāk“ („Jūdu karš“ II, 13).

Dažus gadus vēlāk, un proti, 66. gadā šī „kaitīgā sērga“ izvērtās atklātā karā pret romiešiem, pēc tam kad abi iepriekšējie prokūratori — Albīns un Flors — bij pārsnieguši visas

*) Parasti visi šie iebrukumu mēģinājumi Jerūzalemē notika no Eļļas kalna, kas šiem nolūkiem bij visizdevīgākā vieta. Zīmīgi, ka evaņģelisti liek arī Jēzum doties kopā ar saviem mācekļiem „cīņā“ uz Eļļas kalnu.

robežas jūdu tautas izlaušanās un apspiešanā. Kaš vilkā 4 gadus un beidzās ar Jeruzalēmes izpostīšanu. Romas vara bij pārāk liela un spēcīga, lai mazā jūdu tauta, kuļa bij vienīgā, kas toreiz Romas imperijā negribēja padoties cezaru režīmam, šo varu spētu lauzt. Bez tam šī tauta nebija vienota. Cīņā stāvēja galvenā kārtā zemākie slāņi, turpretim mantīgās aprindas — farizēji un zaducēji — jau no sāka gala tiecās vairāk uz mieru un kompromisu, nekā uz karu ar romiešiem.

Pats par sevi saprotams, ka šim revolūcionārajam laikmetam jūdu vēsturē vajadzēja atspoguļoties arī kristiānisma ideoloģijā, kuļa no šī laikmeta izauga. Totiesu jo vairāk, ka kristiānisms sociālā ziņā cēlās no tiem pašiem sabiedrības zemākajiem slāņiem, no kuļiem rekrūtejas revolūcionārā kustība. Vai starp dumpīgajiem „praviešiem“ un „Mesijām“ ir bijis arī kāds ar Jēzus vārdu, nav zināms. Par to vēsture nekā nesaka. Un kas zīmējas uz evaņģelisko Jēzu, tad viņa vēsturiskā eksistence, kā mēs redzējam, nav pierādama. Viņa „dumpīgie“ izteicieni un „dumpīgās“ epizodes (piem. Eļļas kalnā), kas izlobāmi no evaņģelijiem, varēja būt ārpus katras sakāribas ar kādu konkrētu personu vai gadījumu, vienkārši vēsturiskā laikmeta nogulšņi pirmatnējā plēbējiskā, dzelotismam vismaz pēc sociālās bāzes radnieciskā kristiānismā. Šie dumpības nogulšņi varēja koncentrēties kā opozicionāli sociālpolitiski atribūti ap pastāvošai iekārtai naidīgo pirmkristešu reliģiskā kulta vēsturizēto centrālfiguru — Jēzu. Lai gan vēlāk baznīca šos atribūtus atrada par ļoti neērtiem, tomēr tā nespēja tos pilnīgi atņemt Jēzus tēlam un izskaust tos pavisam no ticības kanona.

11. Pazemība un naidis.

Nav jau noliedzams, ka „dumpīgām“ vietām evaņģelijos var nostādīt pretim vēl lielākā skaitā vietas, kas sludina mieru, paklausību, pazemību. Bet šī pretruna izskaidrojas ļoti vienkārši, ja ņem vērā dažādos apstākļus, kādos kristiānisms attīstījies. Pavisam maldīgs ir tradicionālais uzskats, itkā kristiānisms būtu radies vienā rāvienā pilnīgi gatavā veidā, apmēram tāpat kā, pēc sengrieķu lēģendas, Atēna no Ceisa galvas — ar vairogu rokā un bruņu cepuri galvā. Tā domā tie, kuļi uzskata kristiānismu kā „dievišķīgās atklājības“ dāvanu, vai tie, kuļi tanī ierauga vienas personas oriģināldarbu.

Patiesībā kristiānisms ir ilgākas attīstības produkts, kuŗa rašanos ietekmēja laiku un vietu dažādība.

Pirms Jeruzalēmes izpostīšanas kristiānisms veidojās revolūcionārā atmosferā, par cik viņa veidošanās šai laikmetā saistīta ar Jūdeju un Palestīnu. Pēc Jeruzalēmes izpostīšanas te apstākļi radikāli grozījās. Revolūcionārais laikmets bij likvidēts. Izredzes uz sekmīgu apvērsumu un atkratīšanos no Romas jūga pa lielākai daļai bij zudušas. Revolūcionārais entūziasms masās izgaisa. Dzelotizms, kuŗš bij sacelšanās kustību dvēsele, jūdu karā dabuja nāvīgu triecienu, no kuŗa tas vairs neatspirga. Bar Kochbas sacelšanās Hadriana laikā bij tikai jūdu augstāko aprindu nacionālisma agonija.

Šādos apstākļos tautas masās ieviesās un nostiprinājās kompromisa, pielāgošanās un rezignācijas gars, kuŗš jo tipisku izpausmi guva vēlāk cildinātāja „kristīgā padevībā un pazemībā“.

Bet kristiānisma attīstība jau pirmsākumos ir saistīta nevien ar Palestīnu un jūdu tautu. Iziedams no jūdu tautas, kristiānisms drīzi vien lauž nacionālos rāmjus un cenšas izvērsties par universālu reliģisku kustību visas Romas imperijas un viņas dažādo sastāvdaļu apjomā. Arī Romas imperijā, tāpat kā Palestīnā, kristiānisms sociālā ziņā savos pirmsākumos dibinājās uz proletāriskiem elementiem.

Romas imperijas proletāriāta saimnieciskais un sociālais stāvoklis kristiānisma izcelšanās laikā bij neapskaužams. Bet cik slikts šis stāvoklis arī nebij, proletāriātam trūka jebkuŗa izredze uzlabot to revolūcionārā ceļā. Revolūcionārā kustība tai laikā bij pilnīgi sveša parādība Romas imperijā, atskaitot Palestīnu. Proletāriāts bij galīgi nomākta šķira, kuŗa nevarēja paļauties uz saviem spēkiem, lai nodrošinātu savu ļaunu varbūtību pilno dzīvi. Romas imperijas proletārietim vairāk kā jebkuŗam citam cilvēkam bij jāpalaižas uz līdzilvēku pretim nākšanu un palīdzību. It īpaši krita svarā atbalsts no šķiras brāļa puses, kuŗa stāvoklis gadījuma dēļ bij uzlabojies. Tas šo atbalstu arī neliedza, jo viņš zināja, ka apstākļi ir grozīgi un var nākt laiks, kad viņam pašam būs jāmeklē palīdzība. Tādēļ līdz ar pirmatnējo kristiānismu no šiem apstākļiem gluži dabiski izauga visāda veida savienības: nabagu atbalstīšanai, slimo kopšanai, sabiedriskai labdarībai u. t. t. Tās bij parādības, kuŗas Romas imperijai senākos laikos, kad proletārizācijas process vēl nenorisinājās masu apmēros, bij pilnīgi svešas. Savstarpīga izpalīdzība un labdarība bij šai ļaunu šķirai dzīves

jautājums. Paši dzīves noteikumi šiem ļaudīm uzspieda evanģelisko prasību par tuvāku mīlestību un žēlsirdīgā zamarieša praksi.

Šī eksistences nedrošība, šī mūžīgā atkarība, šī nespēka un nevarības sajūta radija Romas imperijas proletāriešos arī attiecīgu psiholoģiju un morāli. Tā nebij nekāda cīņas un pašapziņas drosmes morāle; tā līdzinājās drīzāk vergu un ubagu morālei. Lēnprātība, pazemība, pacietība un padevība bij viņas galvenākās sastāvdaļas. Šos „tikumus“ dikteja Romas proletāriātam viņa nopiestais un visādā ziņā nedrošais stāvoklis. Bij ieteicāms aizmirst apvainojumus un piedot, kas nācis no „ātrām dusmām“, jo naids un dzīņa pēc gandarījuma varēja izpostīt atkarīgā proletārieša eksistenci un tādējādi kaitēt pirmā vietā viņam pašam. Katrs process, katrs strīds ir „no ļaunā“. Pat par lamu vārdiem draud elles uguns. Turpretim stāv teikts: „Mīliet savus ienaidniekus, svētījiet tos, kas jūs nolād, dariet labu tiem, kas jūs ienīst“. . . (Mt. 5,44). Šāda morāle — un šis morāles kodekss ir „Kalna sprediķis“ — bij pilnīgi saprotama pie ļaudīm, kuriem nebij nekādas iespējas aizstāvēt savas tiesības, uzstāties par savām interesēm, pretoties saviem ienaidniekiem. Atlika tikai „mīlēt un svētīt“ šos ienaidniekus, no kuŗu labas vai ļaunās gribas atkarājās šo nelaimīgo ļaužu eksistence. . .

Patiešām bez kādas izvēles, bez kāda plāna, kā neapreķināmas un neparedzamas nejaušības spēle, atvērās un aizdarās Romas imperijas proletāriešu eksistences avoti — vareno devība un nekārtīgais, līdzās vergu darba konkurencei, slikti atalgotais darbs. Tādēļ dzīvības jautājums bij nesanīsties neviens ar saviem šķiras brāļiem, bet arī ar īstenājiem „ienaidniekiem“, evanģelijos tā nostrotētājiem „bagātņiem“ un varenājiem. Tādēļ pirmā vietā pacietība un pašnoliegšana līdz galējām robežām. „Kas tevi sit pa labo vaigu, tam pagriez arī kreiso“, un „kas tevi dzen vienu jūdzi, ar to noeļ divi“. Var cerēt, ka „ienaidnieks“ tiks atbruņots ar šādu nepārspējamu pacietību, jo rīt varbūt dzīve atkarāsies no bagātņiem un vareno žēlastības dāvanām, no „druskām, kas krit no kungu galda“.

Bet cik pārmērīga arī nebij šo nemantīgo ļaužu pacietība un padevīgā nepretošanās, kuŗa izskaidrojās ar tā laika sabiedriskām attiecībām, tomēr varēja iestāties un iestājas brīži, kad arī šiem panesīgājiem antīkas pasaules pabērņiem pacie-

tības mērs bij pilns un spaidītā, kājām mīdītā personībā sakrājās un sabiezēja tumši negaisa mākoņi, no kuriem nevaldāmi izlauzās bargi dusmu pārkoņi. Par to liecina daudzas vietas arī evaņģēlijos, uz kuŗām mēs norādījām iepriekšējā nodaļā un kuŗās Jēzus nikni paziņo, ka viņš nav nācis nest mieru, bet zobinu, ka viņš grib pasauli aizdedzināt, ka taisnājiem būs pārdot mēteļus un nopirkt zobinus. Nomāktā un apslāpētā psīche veda pie pārmērīgas pacietības un mīlestības. Bet vai tam, kas šo pārmēru pieņēma bez atlīdzības! Tādam šī pārmērīgā mīlestība piepeši pārvērtās par pārmērīgu naidu. Nabaga Lācars liek bagātņiekam, kas viņu gauži lūdz pēc ūdens pilītes, lai dzesētu savu kaistošo mēli, nepielūdzami smakt elles ugunīs. Tas pats Jēzus, kuŗš runā augstākās žēlsirdības vārdus, teic šausmīgos vārdus par mūžīgu pazudināšanu, par mūžīgām mokām „tumsībā, kur būs kaukšana un zobu trīcēšana, kur tārps nekad nemirst un uguns nekad neapdziesť“. Tas pats Jēzus, kas ieteic 70×7 kārtīgu piedošānu, nikni nolād nevien atsevišķus cilvēkus, bet veselas pilsētas, kā, piem., Choracīnu, Betzaidu un Kapernaumu (Lk. 10,13—15). Un tāi pašā laikā, kad viņš nolād šīs pilsētas par to, ka tās nav ticējušas viņam un nav uzņēmušas to, viņš izturas ļoti žēlīgi pret kādu zamariēšu miestu, kas vainīgs tai pašā grekā. Kad viņa mācekļi grib pazudināt to un „likt ugunij krist no debesīm un aprīt to“, Jēzus nobaŗ tos un saka: „Cīlvēka dēls nav nācis pazudināt cīlvēku dvēseles, bet glābt tās“ (Lk. 9, 56).

Visas šīs acīs krītošās pretruņas — šī līdz augstākai potenci sadzītā žēlsirdība, mīlestība un pacietība, no vienas puses, un brīžiem tikpat lielais naids, atriebības kāre un dusmība, no otras — būtu gluži nesaprotamas, ja neņemtu vērā Romas imperijas proletārisko slāņu skaldīto psīcholoģiju, kuŗa zem šo slāņu pretrunīgā sociālā stāvokļa ietekmes veidojusies abu šo galējību virzienos. Evaņģeliskais Jēzus ir savā ziņā šo dzīves izmesto, panīkušo proletārisko slāņu morālistiskais simbols, kuŗā iemiesojusies viņu pauperiskā mīlestība un pauperiskais naids.

Bet nevien morālistiskais simbols, arī likteņa simbols. „Kristus liktenis ir proletāriāta liktenis Romas imperijā, kas iemiesots plastiskā tēlā, tipiski ideālā bildē. Cīlvēka dēls, kas nezina, kur savu galvu nolikt, kas dzīvo no savu līdzcīlvēku žēlastības dāvanām, kas nerūpējas par ritdienu un visu atstāj debesu tēvam, kuŗš baŗo zvirbuļus un apģērbj lauku līlijas, — saistītais cīlvēka dēls, kuŗu nonievā varenie un viņu kaŗa kalpi, ar pātagām šausstais, pie dzīves moku staba pienaglotais cīlvēka

dēls — tas ir Romas pasaules proletāriāts. Ar kvēlojošiem un asiņainiem vilcieniem tā laika proletāriāts viņā ir uzcēlis nemirstīgu pieminekli. Pie krusta pienaglotā Kristus tēlā ir iemiesotas viņa ciešanas un tai pašā laikā viņa cerības uz „pestīšanu“, vecās pasaules proletāriāta lēnītēja moku pilna panikšana“ (E. Schmitt „Die Kulturbedingungen der christlichen Dogmen“).

12. Romas proletāriāts un modernais proletāriāts.

Ir ļaudis, kuŗi šo Romas proletāriāta simbolizēto Kristus tēlu un tanī iemiesoto morāli ieteic kā ideālu paraugu arī mūsu laiku proletāriātam; ir arī proletārieši mūsu dienās, kuŗi tam notic un šo paraugu pieņem par savas dzīves ceļa rādītāju. Nekas nevar būt aplamāks par tādu rīcību.

Mūsu laika proletāriāts atšķiras, kā diena no nakts, no senās Romas proletāriāta. Kopējais ir gandrīz tikai nosaukums. Tiesa gan, arī modernais proletāriāts tagadējā kapitālistiskā sabiedrībā ir nemantīga, apspiesta šķira. Bet modernais proletāriāts, pretēji Romas proletāriātam, ir sabiedrības pamatšķira, uz kuŗas dibinājas visa kapitālistiskā saimniecība. Tā ir šķira, kuŗa ražo kapitālistiskās saimniecības vērtības un arī virsvertību, kuŗu piesavinas kapitālistu šķira.

Turpretim Romas proletāriāts bij pa lielākai daļai parazitiska šķira. Lai gan nevar teikt, ka visi Romas brīvie proletārieši būtu sastāvējuši no ubagiem, un vergi būtu bijuši vienīgie strādnieki, tomēr vergu darbs bij toreizējās saimnieciskās dzīves pamats. Šis vergu darbs demoralizēja arī brīvo, strādājošo proletāriātu, kas sastāvēja galvenā kārtā no amatniekiem un visādiem gadījuma strādniekiem. Strādājošā proletāriāta tuvākais ideāls bij tāds pat kā ubagiem, un proti, dzīvot bez darba uz bagātnieku rēķina. Par vajadzīgiem produktiem lai gādā vergi.

Raksturīgi, ka arī „žēlsirdīgais“ kristiānisms, kuŗš no paša sākuma bij galvenā kārtā šī „brīvā“ proletāriāta reliģija, nebūt neizgāja uz verdzības iznīcināšanu. Tas redzams no viņa rakstiem. Tā, piem., vēstulē kolosiešiem, kas iet zem ap. Paula vārda lasām šādu uzaicinājumu vergiem:

„Jūs, vergi, paklausiet visās lietās tiem, kas pēc miesas jūsu kungi, ne priekš acīm kalpodāmi, itkā gribēdami cilvēkiem patikt, bet sirds vientiesībā Dievu bīdamies“ (Kol. 3, 22).

Tā paša Paula 1. vēstulē Timotejam :

„Visiem, kas ir vergi zem jūga, būs savus kungus visā godā turēt, lai nezaimotu Dieva vārdu un mācību“ (1. Tim. 6, 1).

Apmēram tas pats lasāms arī vēstulē, kas iet zem Pēterā vārda, kur „kalpi“ tiek uzaicināti „visā bījāšanā“ paklausīt „nevien tiem labiem un lēniem, bet arī tiem bargiem kungiem“ (1. Pēt. 2, 18).

Ja šī vergu morāle un pauperu pacietības un pazemības morāle bij pilnīgi piemērota Romas pa lielai daļai parazitiskam proletāriātam vai tā sauktajam skrandu proletāriātam, tad mūsu laika proletāriātam tā vienkārši ir pretīga. Modernais proletāriāts nedzīvo uz sabiedrības rēķina, tas nepārtiek no kungu bagātības, gluži otrādi — kungi krāj savas bagātības no proletāriāta saražotās un viņam nesamaksātās virsvērtības. Tādēļ viņam arī nav jāzemojās kungu priekšā un jāgaida no viņiem žēlastības dāvanas.

Apzinājies savu sociālo stāvokli un savu lielo saimniecisko lomu, modernais proletāriāts cīnās par netaisnā kapitālisma iznīcināšanu un jaunas sabiedriskas iekārtas nodibināšanu, kur būtu novērsti tagadējie sociālie ļaunumi un pirmā vietā kapitalistiskā izsūkšana un mantīgo šķiru virskundzība.

Šai cīņā „Kalna sprediķa“ morāle ar savu nepretošanos, ar savu pacietību, ar savu pazemību modernajam proletāriātam ir nevien nederīga, bet taisni kaitīga. Tā nāk par labu vienīgi kapitalistiskiem izsūcējiem un apspiedējiem. Tā vislielākā mērā kavē modernā proletāriāta šķiras cīņu par savu atbrīvošanu no kapitālisma jūga. Kapitālisma kungi jau to vien gaida, lai tie varētu netraucēti proletāriātam sist pa abiem vaigiem, novilkt viņam nevien mēteli, bet arī svārkus, dzīt to vienas jūdzes vietā divas. Kas iznāktu no proletāriāta atbrīvošanas cīņas, ja tas sāktu mīlēt savus šķiras ienaidniekus resp. savus izsūcējus; sāktu „svētīt“ tos, kas viņu nolād; sāktu darīt labu tiem, kas viņu ienīst? Tā nebūtu vairs cīņa.

Bet bez cīņas mūsu laiku proletāriāts ir nožēlojams kapitālisma vergs un nevarīgs izsūkšanas objekts, kā to ir rādījuši senākie posmi kapitālisma attīstībā, kad šīs cīņas vēl nebij.

Lūk, kāpēc „Kalna sprediķa“ morāle ir nepieņemama cīņā stāvošam mūsu laiku proletāriātam. Bet tie, kas viņam to ieteic, ir vai nu naivi un vientiesīgi ļaudis, vai slīpēti un vil-

tīgi proletāriāta ienaidnieki, kuŗi zin, ko viņi ieteic un kāpēc viņi to ieteic.

Modernājam proletāriātam viņa cīņā ir izveidojusies pavisam citāda morāle. Tā dibinājas uz nesamierināmu naidu pret izsūkšanu un apspiešanu, naidu pret varmācību, naidu pret sociālo netaisnību, no vienas puses, un uz savas šķiras solidaritāti, izturību, pašreizējīgu uzupurēšanos un drosmi cīņā par cilvēci atbrīvojošo sociālismu — no otras puses. Ja uz to „Kalna sprediķa“ morāles aizstāvji iebilst, ka tā pa lielai daļai ir naida morāle, tad uz to var atbildēt, ka mīlestība bez naida ir stulba, ka mīlēt visu nozīmē mīlēt arī ļaunu, bet mīlēt, neienīst un nepretoties ļaunam ir absolūts ļaunums.

Tādēļ nevien no modernā proletāriāta viedokļa, bet arī no jebkuŗa abstrakta viedokļa „Kalna sprediķa“ morāle ir greiza un neatzīstama. Un ja tomēr tā savas izcelšanās laikā spēlējusi lielu lomu, tad vienkārši aiz tā iemesla, ka Romas imperijai nevarīgajām, no bagātnieku un vareno žēlastības atkarīgajam proletāriātam — pa lielākai daļai parazitiskajam skrandu proletāriātam, kuŗam nebij ne lielu sociālu mērķu, ne uzdevumu, no kuŗa vidus „Kalna sprediķa“ morāle izauga, nekas cits neatlika, kā bučot pātagu, ar kuŗu to pēra un dievināt krustu, kuŗā to piesita, kā savu nerimstošo moku, ciešanu un bēdu simbolu.

13. Pastara diena un Dieva valstība.

Bet dievinot savu krustu, vēlinās antikās pasaules sērdienī — proletārieši un vergi — klusībā loloja stipras cerības, ka nāks liela pārgrozība, kuŗā vecā moku pilnā pasaule ies bojā un jauna labāka nāks viņas vietā. Protams, ne jau viņi paši, nevarīgie un kājām midītie zemes tārpi būs šīs pārgrozības darītāji un jaunās pasaules nesēji. Nē — nāks dievišķīgs „pestītājs“, nabagu un vārdzināto draugs, kuŗa elkonis būs varens, kuŗš spriedīs bargu tiesu par šīs pasaules varenajiem un visiem cietējiem nesīs sen gaidīto gandarijumu.

Romas imperijā jau kopš Jūlija Cezara nāves (44. g. pr. Kr.) sāka iesakņoties masās pārliecība par drīzu pasaules galu. Triumvirāta šausmīgie savstarpīgie kari, viņa proskripcijas, triju toreiz pazīstamo pasaules daļu izlaupišana, masu grūtais saimnieciskais stāvoklis — viss tas šo pārliecību tikai nostiprināja.

Bet it īpaši Palestīnā ideja par draudošo pasaules katastrofu bij dzīva. Te to lielā mērā veicināja mesiāniskā kustība un nespēja ar dabiskiem līdzekļiem tikt vaļā no romiešu virskundzības. Pie zemākiem slāņiem, no kuņiem uzdīga kristiānisms, šī ideja saistījās ar otru ideju, un proti, par „Dieva valstības” nākšanu bojā aizgājušās ļaunās pasaules vietā.

Evangēliji nav nekas cits kā „labā vēsts” par šīs „Dieva valstības” tuvošanos. Viss tur grozās ap šo „Dieva valstību”, kuŗa tiek salīdzināta gan ar sinepēm, gan ar raugu, gan ar jūrā izmestu tiklu, gan ar desmit jumpravām u. t. t.

Marks, ziņodams par Jēzus darbības sākumu, saka: „Jēzus nāca uz Galilēju, sludinādams Dieva labo vēsti un sacīdams: tas laiks ir piepildīts, un Dieva valstība ir tuvu atnākusi”. (Mk. 1, 14, 15).

Arī pārējie Jaunās derības raksti runā visnotaļ par pastara dienu un „Dieva valstību”.

„Bet mēs gaidam pēc viņa (t. i. tā Kunga) apsolišanas jaunas debesīs un jaunu zemi, kur taisnība mājō” (2. Pēt. 3,13).

„Visu lietu gals ir tuvu” (1. Pēt. 4, 7).

„Tas Kungs nāks ar saviem daudz tūkstošiem svēto turēt tiesu par visiem” (Jūd. 14, 15).

Jāņa parād. gr. sludina jaunu Jeruzalēmi, kuŗa nolaidīšoties no debesīm (21. nod.)

Lūkass zin gaiši un skaidri pateikt, kā notiks šī „Dieva valstības” nākšana. Tas nebūs nekāds joks. Palasiet:

„Un zīmes notiks pie saules, pie mēneša un pie zvaigznēm, un virs zemes ļaudīm būs bail, un tie būs pārbijušies, un jūra un ūdens vilņi kauks. Un cilvēki nīcin iznīks no bailības, gaidīdami tās lietas, kas nāks virs zemes, jo debesu stiprumi kustināsies. Un tad tie redzēs to cilvēka dēlu padebesī nākam ar lielu spēku un godu” (Lk. 21, 25—27).

Lūkass zin arī, ka uz to nebūs ilgi jāgaida un visas šīs šausmas, sakarā ar „Cilvēka dēla” nākšanu, notiks visdrīzākā laikā.

„Patiesi, es jums saku: šī paudze neaizies, iekams viss tas būs noticis” (Lk. 21, 32).

To zin arī Marks un liek Jēzum vēl noteiktāki izteikties ap viņu sanākušiem ļaudīm:

„Patiesi, es jums saku: daži no tiem, kas šē stāv, nāvi nebaudīs, pirms tie nebūs redzējuši Dieva valstību ar spēku nākam” (Mk. 9, 1)

Bet pie Mateusa Jēzus liek iegaumēt saviem mācekļiem :

„Un jūs būsiet ienīdēti no visiem mana vārda dēļ. Bet kas pastāv līdz galam, tas taps izglābts. Bet kad tie jūs vajā šinī pilsētā, tad bēgat uz citu. Patiesi, es jums saku : jūs nebūsiet vēl izstaigājuši Izraeļa pilsētas, iekams tas cilvēka dēls nāks“ (Mt. 10, 22, 23).

Ap. Pauls savā 1. vēstulē tesalonīķiešiem apraksta tuvāk, kā lietas iekārtosies, kad „Cilvēka dēls“ būs atnācis :

„Bet, brāļi, es negribu jūs atstāt nezināšanā par tiem, kas aizmiguši, lai jūs nenoskumstat tā kā tie citi, kam nav cerības. Jo ja mēs ticam, ka Jēzus ir miris un augšamcēlis, tāpat arī Dievs tos aizmigušos caur Jēzu atvedīs līdz ar viņu. Jo to mēs jums sakam kā tā Kunga vārdu, ka mēs, kas dzīvojam un atliekam uz tā Kunga atnākšanu, neaizsteigsimies tiem aizmigušiem priekšā. Jo pats tas Kungs nāks zemē no debesīm ar kliegšanu, ar virsenģeļa balsi un ar Dieva bazūni, un tie iekš Kristus mirušie uzcelsies papriekš. Pēc tam mēs, kas dzīvojam un esam atlikuši, tapsim aizrauti līdz ar tiem padebešos tam Kungam pretim gaisā; un tā mēs būsim arvien pie tā Kunga“ (1. Tes. 4, 13—17).

Tā tad mirušiem priekšroka pie „tā Kunga atnākšanas“. Tie iet avangardē, Bet arī dzīvo arijergardei ir savi labumi. Tie „nāvi nebaudījuši“ tiek aizrauti mākoņos „tam Kungam pretim gaisā“.

Tikai diemžēl lieta nenonāca līdz eksperimentam. Ap. Paula jaukā lidošanas teorija nedabuja sev apstiprinājumu praksē. Paaudze pēc paaudzes gāja kapā „baudīt nāvi“, padebeši nāca un gāja, bet velti naivie vārdzinātie ļautīgi gaidīja uz „Cilvēka dēla“ atnākšanu šinīs padebešos. Velti arī gaidīja uz viņa tik svēti solīto „Dieva valstību“, kuŗai pēc tā paša solījuma vajadzēja nākt visā drīzumā un pārsteidzoši „tāpat kā zaglim naktī“ (Pauls, 1. Tes. 5, 2). „Dieva valstība“ nenāca un „Dieva bērni“ joprojām atradās un atrodas „šīs pasaules valdnieka“ — Sātāna varā, vaidēdami katrs zem sava krusta.

14. Dieva valstības Leiputrija.

Kāda bij šī „Dieva valstība“, kuŗu pirmkristieši tik karsti gaidīja ? Uz kādiem labumiem tie cerēja ? Kādu laimi tie vēlējās ?

Katra cilvēka vēlēšanos nosaka pirmā un galvenā kārtā apstākļi, kādos tas dzīvo. Un parasti viņš karsti vēlas to, kas viņam trūkst, bet kas viņam ļoti vajadzīgs. Pirmkristieši šai ziņā nebij izņēmums. Viņu stāvoklis tā laika sabiedrībā arī noteica viņu ilgas un cerības.

Pirmkristiešu sociālais stāvoklis, kā jau vairākkārt norādīts, nebij spīdošs. Tie nāca no sabiedrības zemākiem slāņiem un bieži cieta trūkumu un postu. Tie bieži bij izsalkuši un no-raizējušies par dienišķās maizes riecieniem. Bieži tie dabuja just pārestības un nepelnītus apvainojumus. Bieži tiem bij jācieš no vareno varmācībām un patvarībām.

„Dieva valstībai“ vajadzēja novērst visas šīs nedienas. Viss, kas šai dzīvē trūka, tur vajadzēja būt papildnam. Vis-pirms izsalkušam tur vairs nebij vietas, jo „Dieva valstība“ taču pēc Lūkasa „Kalna sprediķa“ vārdiem pieder nabagiem un izsalkušiem. Tādēļ kārtīga p a ē š a n a pirmā vietā.

Jēzus draud tiem, kuŗi negrib viņam sekot, ar izslēgšanu no mielasta sabiedrības lielā tiesas dienā:

„Tur būs kaukšana un zobu trīcēšana, kad jūs redzēsiet Abraamu un Izaaku un Jēkabu un visus praviešus Dieva valstībā, bet jūs pašus izmestus ārā. Un nāks no austrumiem un rietumiem, no ziemeļiem un dienvidiem, un sēdēs pie g a l d a*) Dieva valstībā“ (Lk. 13, 28,29).

Sēžot pie galda „Dieva valstībā“ varēs pieēst pilnu vēderu maizes. „Svētīgs, kas maizi ēd Dieva valstībā“ — saka kāds, noklausījies Jēzus pamācību par mielastu sarīkošanu nabagiem, kropļiem, tizliem, akliem, par ko sarīkotajam „taps atdots, kad tie taisnie augšamcelsies“ (Lk. 14,12—15).

Bet arī par i e d z ē r š a n u būs gādāts „Dieva valstībā“. Savā pēdējā mielastā Jēzus paziņo:

„Bet es jums saku, ka es no šī laika vairs nedzēršu no šiem vīna koka augļiem līdz tai dienai, kad es to ar jums no jauna dzēršu sava Tēva valstībā“ (Mt. 26, 29, sal. arī Lk. 22,18.)

Īpaši privilīgētā stāvoklī būs apustuļi „Dieva valstībā“, apm. majordomu lomā. Tie varēs nevien ēst un dzert, bet arī tiesu turēt par citiem. Jēzus saka:

*) Lūkasa latviešu tulkojumā šī vieta nepareizi pārtulkota tikai ar vārdu „sēdēs“. Grieķu „anaklithesontai“ šai nozīmē tulkojams: „sēdēs pie galda“, kā to arī Luters pareizi tulkojis pie Lūkasa un nepareizi pie Mateusa (8, 11, 12). Neizprotams, kādēļ latviešu tulkotājs gribējis latviešus atstumt no „Dieva valstības“ galda un likt tiem sēdēt nomalūs.

„Es jums atdošu šo valstību, kā to man mans tēvs atdevis, lai jūs esat un dzērtu pie mana galda manā valstībā un sēdētu uz krēsliem, tiesādami tās divpadsmit Izraēļa ciltis“ (Lk. 22, 29, 30).

Bet daži no šiem apustuļiem gribētu sēdēt rezervētos krēslos. Tā, piem., abi Cebedeja dēli — Jēkabs un Jānis uzstāda jau iepriekš pretenzijas, lai tiem ierādītu vietas „Dieva valstībā“ pie labās un pie kreisās rokas Jēzum. Tas rada sašutumu pārējos 10 apustuļos. Tikai pēc Jēzus paskaidrojuma, ka tas nav viņa kompetencē, izbeidzas šis strīdiņš par vietu sadalīšanu „Dieva valstībā“.

Pie reizes Jēzus paskaidro, kā nevien gluži nabagiem un izsalkušiem ir liels aprēķins censties pēc „Dieva valstības“, bet arī tiem, kam kautkas ir. Viņš saka :

„Un kas atstāj mājas vai brāļus vai māsu vai tēvu vai māti vai sievu vai bērņus vai tīrumus mana vārda dēļ, tas to ņems simtkārtīgi, un iemantos mūžīgu dzīvošanu“ (Mt. 19,29).

Tā bij Jēzus atbilde uz Pētera bažīgo jautājumu; „Redzi, mēs visu esam atstājuši un tevīm gājuši pakal; kas mums par to būs?“ Jādama, ka mazdūšīgais Pēters varēja būt pilnīgi apmierināts ar šādu atbildi, jo „visu atstājušie“ dabū atpakal „Dieva valstībā“ simtkārtīgi visu, ko tie atstājuši, bet arī piedevām vēl „mūžīgu dzīvošanu“. Apmierināti varēja būt arī visi citi, kam kas bij, un pie šādiem noteikumiem droši varēja mainīt savu mantu pret „Dieva valstību“, ja vien viņi tai ticēja. . .

Protams starp mantīgajiem nebija daudz tādu, kas tai ticēja, jo materiālais stāvoklis tos nespēda tai ticēt, un manta ir pārāk smags balasts fantazijas lidojumiem. Tāpēc jau arī evaņģelisti lika Jēzum mutē vārdus, kā „kamielim vieglāk izlīst caur adatas aci, nekā bagātam ieiet Dieva valstībā“.

Bet totiesu jo vairāk „Dieva valstībai“ ticēja nabagi, jo tā taču pēc evaņģeliju vārdiem bij „labā vēsts nabagiem“. Kādos fantastiskos ieskatos pirmkristieši turējās par „Dieva valstības“ materiāliem labumiem, par to visgaišāko liecību dod kāds nostāsts, kuŗu viens no pirmajiem baznīcas tēviem, un proti, Irenejs esot dzirdējis no prezbītera Jāņa, tā Kunga mācekļa, mutes : „Nāks dienas, kad augs vīna koki, katrs ar 10.000 zariem un katram zaram bus 10.000 nozaru un katram nozaram būs 10.000 pumpuru un katram pumpuram būs 10.000

ķekaru un katram ķekaram būs 10.000 ogu un katra oga pie izspiešanas dos 25 metretus (katrs pa 40 litriem) vīna. . . tāpat arī kviešu grauds nesīs 10.000 vārpas un katra vārpa — 10.000 graudus un katrs grauds — 10 mārciņas tīru baltu miltu u. t. t.“ (Irenaeus, Contra Haer. V).

Kā proletāriskā masa saprata šo „Dieva valstību“, var spriest no tam, ka tāds izcils baznīcas tēvs kā Irenejs negrib nekā dzirdēt par šādu vietu tikai simbolisku iztulkošanu, bet grib, lai visu to saprot pilnīgi burtiski. Lai nu viens saka, ka pirmkristiešu reliģiskai fantāzijai nav bijis stipri materiālistisks pamats!

15. Miesas augšāmcelšanās.

Cik materiāla bij šī pirmkristiešu „Dieva valstība“, tik materiāli bij ar viņas iemītņieki. Tā bij domāta kā valstība, kuŗas iemītņieki, tiklab tie, kas no miroņiem augšāmcēlušies, kā arī tie, kas to sagaidījuši dzīvi būdami, turpinās savu atjaunoto eksistenci pilnā miesībā, kā fiziskas personas.

Tas vairāk kā saprotams. Jo ko tad izsalkušajiem un izslāpušajiem pauperiem būtu līdzējusi fantāzija par neskaitāmiem vīna metretiem, kas izspiesti „Dieva valstībā“ un neap-rēķinamiem pudiem „tīru, baltu miltu“, kas tur samalti Dieva dzirnavās, ja tos nevarētu praktiski izlietot un baudīt. Bet baudīšanai nepieciešama pirmā un galvenā kārtā miesa. Tādēļ arī pirmkristieši stingri turējās pie augšāmcelšanās miesā jeb pie miesas augšāmcelšanās. Bagātie kristieši, kā ziņo Tertulians (3. g. s. Apologeticus, § 42), likuši iebalzamēt savus miroņus, tāpat kā ēģiptieši, lai uzglabātu dvēselei viņas mitni. Aiz šī paša iemesla kristiānisms aizliedza liķus sadedzināt, kā to darīja romieši, un stāvēja par viņu aprakšanu.

Pirmo gadu simteņu kristiešiem bij apmērām tāda pat ideja par dvēseli kā mežoniem. Dvēsele bij kautkas līdzīgs cilvēka dubultniekam, kuŗu miegs vai nāve atdalīja no miesas ietērpuma. „Mirusie ir aizmigušie“ — tāds bij Paula uzskats (1. Kor. 15,20). Lai tie uzmostos dubultniekam vajadzēja tik novietoties atpakaļ liķī.

Tā laika grieķu-romiešu filozofu ideja par „nemateriālo dvēseli“ kristiešus maz interesēja. Tie nezināja, ko ar to iesākt. Viņu galvenās rūpes bij miesa, kuŗas augšāmcelšanos

tie vēlējās. Bet te radās zināmas grūtības. Miesā ir iznīcīga. Tā satrūd pēc nāves. Kā lai tā ceļās augšā? Šī problēma sagādāja kristiešiem lielu galvas lauzišanu. Gar to nopūlās arī Pauls. „Kāds teiks: Kā tad miroņi uzmodisies? Kādā miesā tie nāks?“ (1. Kor. 15,35). Jautājums āķīgs. Pauls cenšas ar viņam piemītošo brammanību izkulties no tā, nogremdēdams to sofistiskās izrunās par „dabīgo miesu un garīgo miesu“ un apgalvodams, ka iznīcīgā miesa pārvērtīsies par neiznīcīgu (1. Kor. 15,35—44). Un tas notiks tiklab pie tiem, kas „Dieva valstības“ nākšanas momentā būs miruši, kā arī pie tiem, kas būs dzīvi. Pauls raksta:

„Redzi, es jums saku noslēpumu: mēs gan visi neaizmigsim, bet mēs visi tapsim pārvērsti, it piepeši, acumirkli, pie pēdīgās bazūnes skaņas: Jo bazūne skanēs un miroņi taps uzmodināti un mēs tapsim pārvērsti“ (1. Kor. 15, 51, 52).

Noslēpums, bez šaubām, miklains un neizprotams, kā jau daždien mēdz būt ar noslēpumiem. Bet katrā ziņā tas nav miklaināks un neizprotamāks, kā tā paša Paula „pierādījumi“ par augšāmcelšanos vispār tiem, kas sākuši par to šaubīties. Nu, paklausaties:

„Ja nu Kristus top sludināts, ka tas no miroņiem ir uzmodināts, kā tad daži starp jums saka, ka miroņu augšāmcelšanās neesot? Bet ja miroņu augšāmcelšanās nav, tad arī Kristus nav augšāmcelies. Un ja Kristus nav augšāmcelies, tad mūsu sludināšana ir veltīga, un jūsu ticība arī veltīga“ (1. Kor. 15, 12—14).

Labs „pierādījums“, kur nepierādītu pierāda ar vēl nepierādītāku! Taču jādombā, ka toreizējiem kristiešiem šādi „pierādījumi“ bij pilnīgi pietiekoši, jo kā gan lai citādi izskaidro to faktu, ka kristiešu autoritātes pirmajos gadu simteņos arī nemaz nemeklēja pēc citādiem pierādījumiem. Vel viens piemērs no Augustīna: „Jēzus Kristus augšāmcelšanās un viņa uzkāpšana debesīs miesā, kuņģā tas uzmodināts, tiek sludināta visā pasaulē. Ja tā nav ticama, tad kādēļ visa pasaule tai tic?“ (De civitate Dei).

Kas lai nebūtu pārliecināts par šādu „neapgāžamu“ argumentu?

16. Jēzus kā paraugs.

Patiesībā lieta arī nemaz negrozījās ap argumentiem, bet ap ticību. Galvenais bij ticība, ka Jēzus augšāmcelies no mi-

roniem un pie tam svarīgākais — augšamcēlies miesā. Šo augšamcēlšanos miesā evaņģēliji noteikti uzsver.

Ar diviem no saviem mācekļiem Jēzus pēc savas augšamcēlšanās bij sastapies kādā miestā — Emavā. Viņš paēdis ar tiem vakariņas un pazudis. Tāļāk Lūkass ziņo:

„Un tanī pašā stundā viņi cēlās, griezās atpakaļ uz Jeruzalēmi un atrada tos vienpadsmit sapulcētus un tos, kas pie tiem bija. Tie sacīja: tas Kungs patiesi ir augšamcēlies un Sīmanim parādījies. Un viņi šiem stāstīja, kas bij noticis ceļā un ka viņi to pazinuši no maizes laušanas. Un kad viņi runāja par šīm lietām, pats Jēzus stāvēja viņu vidū un tiem sacīja: miers ar jums! Bet tie ļoti izbijās un bailēs tiem likās, ka tie redz garu. Un viņš sacīja tiem: kādēļ jūs esiet tā izbijušies un kādēļ šaubas rodās jūsu sirdīs? Redzat manas rokas un manas kājas, ka es pats tas esmu. Aptaustiet mani un apskatiet, jo garam nav miesas un kaulu, kā jūs redzat man esam. Un to sacījis viņš tiem rādīja savas rokas un kājas. Bet kad tie to aiz prieka vēl neticeja un brīnījās, viņš tiem sacīja: vai jums šē kas ir, ko ēst? Un tie tam cēla priekšā ceptas zivs gabalu un tīru medu. Un viņš ņēma un apēda to, viņiem redzot“ (Lk. 24, 33—43).

Tā tad Jēzus pēc savas augšamcēlšanās parādās saviem mācekļiem nevien pilnīgā cilvēka ķermenībā, bet arī ar krietnu apetīti. Emavā viņš ēda maizi un Jeruzalēmē — zivi un medu. Arī Jāņa evaņģelijā lasām nostāstu, kurā apliecināta Jēzus ķermenība un veselīgā ēstgriba pēc viņa augšamcēlšanās. Jēzus sastapās ar saviem mācekļiem pie Tiberijas ezera, pēc tam, kad viņi cauru nakti zvejojuši un nekā nav noķēruši.

„Bet kad gaisma jau bij uzaususi, Jēzus stāvēja malā, bet mācekļi nepazina, ka tas ir Jēzus. Tad Jēzus tiem sacīja: bērni, vai jums nav ko ēst? Tie viņam atbildēja: nav. Bet viņš tiem sacīja: metiet tiklu pa laivas labo pusi, tad jūs atradīsiet. Tad tie izmeta tiklu un vairs nespēja to vilkt tā pulka zivju dēļ. Tad tas māceklis, ko Jēzus mīlēja, sacīja Pēteram: tas ir tas Kungs. . . Kad tie nu izkāpa malā, tie redzēja ogles uz zemes un zivis uz tām, un maizi. . . Un Jēzus tiem saka: „nāciet un turiet azaidu“ (Jānis 21, 4—12).

Jēzus augšamcēlšanās bij kā paraugs viņa piekritēju augšamcēlšanās cerībām. Ja Jēzus augšamcēlies miesās, tad arī viņa piekritēji augšamcēlsies miesās. Jēzum pēc augšamcēlšanās ir bijusi laba apetīte, arī viņiem būs. Un par šīs ape-

tītes apmierināšanu nebūs vairs jā rūpējās un jābažījās, nebūs vairs jāpalaižās uz nedrošo zveju Tiberijas vai citos ezeros, nebūs vairs jāzemojās un jāklanās bāgātnieku priekšā — par to gādās „tas Kungs“, kuŗa valstībā tie sēdēs pie galda, tāpat kā viņš gādājis par „lielo ļomu“ Tiberijas ezera zvejniekiem.

Tomēr šī pirmkristiešu fantāzija par materializēto „Dieva valstību“, par „Dieva valstību“ virs zemes, kur ēdis un dzers „tā Kunga“ izredzētie atjaunotās miesās, pamazām izgaiss. Tam bij divi galvenie cēloņi: pirmkārt, tas apstākļis, ka šī „Dieva valstība“, kuŗa likās tik tuva, neraugoties uz visiem solījumiem, nenāca un nenāca, un otrkārt, aģitācija par „Dieva valstību“ virs zemes kļuva baznīcai ļoti neērta un nevēlama, kad baznīca sāka dzīties pēc šīs zemes vareno labvēlības, kuŗiem šāda aģitācija aiz gluži saprotamiem iemesliem nevarēja būt pa prātam. Tādēļ baznīca sāka laist vaļā „kontrāgaraiņus“, un „svētos rakstos“ sāka parādīties tādi izteicieni no Jēzus mutes, kā, piem., „Mana valstība nav no šīs pasaules“ (Jānis 18, 36). Ļoti materiālā „Dieva valstība“ sāka arvien noteiktāki pārvērsties par ēterisko „Debesu valstību“. Jau Mateuss, pretēji pārējiem sinoptiķiem — Markam un Lūkasam — runā gandrīz vai vienīgi par „Debesu valstību“.

Tomēr pārrunas par pārveidoto „Dieva valstību“ un viņas iemītnieku būtni nerimās arī vēlāk. Radās arvien jaunas problēmas, kuŗas prasīja atrisinājumu. Sv. Augustīns savā grāmatā „De Civitate Dei“ ticīgiem ir atstājis jaukus piemērus par savām pārdomām šīs lietās. Jautājums: kādi būs augšāmcelušies miesā? Vai viņi būs jauni vai veci, skaisti vai neskaisti? Tā ka debesīs jāvalda vienlīdzībai, tad atzīts, ka visi ķermeņi atdzims vienādi pēc auguma, skaistuma un vecuma: nevienlīdzīgie tiks izlīdzināti. Kristus vecums miršanas laikā skaitās par ideālāko: tā tad tāds arī būs izredzēto vecums. Veči kļūs jaunāki, lai nepārsniegtu to, un jaunekļi kļūs vecāki, lai aizsniegtu to.

Vēl jautājums: Vai sievietes ielaidīs paradīzē? Šis jautājums bij sacēlis plašas debātes un vedis pie lielām galvas laužīšanām. Nebij lāgā iespējams aizcirst tām durvis deguna priekšā, kaut gan tāda vēlēšanās bija. Bagātākās no tām taču daudz ziedoja „svētai lietai“, un bez tam taisni sievietes bij dedzīgākās propagandā. Neko darīt — jāielaiž. Bet tām pirms ielešanas paradīzē jāatstāj pie durvīm dzimuma organi. Šādam grūti izpildāmajam noteikumam par iemeslu, bez šaubām, būs

bijis tas, lai paradīzē nenotiktu pie izredzētiem tādas „nesvētas“ lietas, kā pie „svētiem“ draudzēs, jo vismaz par korintiešiem ap. Pauls bij spiests teikt: „Visnotaļ dzird, ka maucība pie jums, un vēl tāda maucība, kādas nav ne pie pagāniem“ (1. Kor. 5,1). Citi baznīcas speciālisti „Dieva valstības“ lietās gan apgalvoja, ka sievietes celsies augšā ar dzimumorganiem, bet no tiem viņām debesīs nebūs nekāda labuma, jo tur izredzētiem vienīgais prieks būs Dieva apbrīnošana. Šis svarīgais jautājums netika galīgi izšķirts Sv. Augustina laikā. Un tagad? Grūti teikt. Bet svētais Hiponas bīskaps turējās pie pēdējā ieskata. — Tomēr viņam darija raizes citi svarīgi jautājumi. Izredzētie nevarēs aizmigt acis, jo viņiem vienmēr būs jāapbrīno Dievs. Būtu ļoti nepatīkami nekad neaizdarīt plakstiņus — tā dibināti atzīmē Sv. Augustins — bet būtu vēl nepatīkamāki izlaist to Kungu no acīm, kaut arī tikai uz vienu acumirkli. Te vienīgais atrisinājums varēja būt — un pie tāda arī nāca šis lielais baznīcas spideklis — ka izredzētie šķatīs Dieva vaigu arī tad, kad viņiem plakstiņi būs cieti. — Šādām ērkšķainām problēmām ziedota 22. un pēdējā grāmata Sv. Augustina brīnišķīgajā sacerējumā „De Civitate Dei“.

17. Elle.

Bet miesas augšāmcelšanās kristiešiem bij nepieciešama nevien, lai „izredzētie“ varētu baudīt visā pilnībā „Dieva valstības“ labumus, kādi tiem šai „Sātāna valstībā“ bij liegti, bet arī lai „atstumtie“ dabūtu pienācīgu sodu. Kristiānisma sākumos starp šiem „atstumtajiem“ pirmo vietu ieņēma bagātnieki, kā mēs to redzējam starp citu arī no nostāsta „par bagāto vīru un nabaga Lācaru“, jo bagātnieki jau šeit virs zemes dzīvojot bij dabūjuši „savu tiesu“, tā tad pēc izlīdzinošās taisnības tiem pēc nāves bij „jācieš mokas“, lai nabagiem, kuŗi dzīvojot cietuši mokas, — dotu iespēju pēc nāves „Dieva valstībā“ dabūt savukārt „savu tiesu“. Bet vēlāk kristiānisms zem baznīcas iespaida, cenzdamies izlīgt un salabt ar bagātniekiem, „pienācīgo sodu“ pēc miroņu augšāmcelšanās paredzēja nevis vairs bagātniekiem, bet pirmā vietā „neticīgiem“, kuŗus uzskatīja par vislielākiem grēciniekiem.

Kā „izredzētiem“ bij paredzēta materiāla „Dieva valstība“, tā „atstumtiem“ — materiāla elle. Par šīs elles dabu un iekārtu grūti sastādīt noteiktu jēdzienu no Jaunās derības

rakstiem. Nav arī noskāršams, kur tā atrodas. Brižiem tā minēta kā vieta, kur ir „galēja tumsība“; brižiem kā vieta, kur notiek „kaukšana un zobu trīcēšana“; brižiem kā vieta, kur „neizdzēšama uguns, kur viņu tārps nemirst un uguns neizdzīst“. Kā arī nebūtu, viens ir skaidrs — tā ir vieta, kur paredzētas nežēlīgas mokas.

Un lai nu šīs mokas būtu īstas fiziskas mokas, tad grēciniekiem šai materialajā ellē jātiek iemestiem ar visu fizisko ķermeni. Tas bij arī viens no motīviem, kāpēc Tertulians uzskatīja par nepieciešamu miesas augšāmcelšanos. „Cilvēkam — tā viņš saka — nepieciešami jātop par to, kas viņš ir bijis, lai saņemtu no Dieva atalgojumu vai sodu, kādu viņš pelnījis... tādēļ ka dvēsele var just tikai tad, ja tā ir savienota ar materiju, kura to ietver, un šī materijs ir miesa; un tādēļ, ka dvēsele ir pelnījusi miesā un ar miesu tādu likteni, kādu tā izjutis pēc Dieva sprieduma“ (Apologetus, 48). Apustuļi, baznīcas tēvi un ticīgie nekā nespēja iedomāties par miroņu augšāmcelšanās ciešanām un priekiem, ja tur nav miesas klāt.

Bet pie šīs miesas klātbūtnes arī elle, tāpat kā „Dieva valstība“, uzdeva baznīcas tēviem grūti atrisināmas problēmas. Labi, grēcinieks degs elles ugunīs, bet galu galā taču sadegs un mokām būs beigas, jo miesa nevar degt un nesadedgt. Uz šādu iebildumu apķērīgais Sv. Augustīns, kuņam vienmēr padoms bij pie rokas, atbildēja, ka cilvēka miesa, pirms grēkos krišanas, nebijusi iznīcīga un nāvei padota, un ka pie miroņu augšāmcelšanās tā tiks atjaunota pirmatnējā stāvoklī, tā tad varēs degt nesadedgdama. „Elles uguns padarīs miesu neiznīcīgu — paskaidro Tertulians — jo ir divējāda veida uguns: viena iznīcina, bet otra uztur, tāpat kā vulkāni vienmēr deg un vienmēr pastāv“ (Apol.). Sv. Augustīns uzķēr Tertuliana argumentu un piemetina: „Redziet salamandru, viņa dzīvo ugunī“. Bet uguns ir pielāgota viņas dabai un neliek tai ciest — iebilst neticīgais. — Dievs ierīkos tā, lai uguns nav pielāgota sodītā grēcinieka miesas dabai — atbild baznīcas tēvs. — Bet miesa taču pieradīs pie nemitīgām ciešanām un nāks brīdis, kad tās vairs nejutīs. — Nebažījaties par to — atbild maigais „svētais“ — Dievs vienmēr atjaunos nosodīto ciešanas.

„Dieva valstība“ jeb „Debesu valstība“ un elle — tie ir divi pretpoli kristiānisma eschatoloģijā (mācībā par pēdējām lietām), abi vienādi fiziski un abi vienādi mūžīgi. Viņu ideja saistīta ar kristiānisma pašiem izejas punktiem. Un lai gan

šī ideja nav nekāds kristiānisma speciālizgudrojums, kā mēs to turpmāk redzēsim, tomēr tam faktam, ka kristiānisms šo ideju jau no paša sākuma pieņēma, ir savi pietiekoši motīvi, kas izriet no sociāliem apstākļiem, kādos kristiānisms izauga.

Romas imperijas tumšās proletārizētās masas, nevarēdamas atrast izeju no sava grūtā sociālā stāvokļa, nespēdamas cīnīties par šī stāvokļa uzlabošanu, sāka gaidīt sev pestīšanu „no augšienes“, sāka spraut sev mērķus ārpus reālītātes iespējamībām, sāka gaidīt uz pasaules bojā iešanu, uz pastara dienu, uz fantastisku nabagu un apspiesto valstību, kurā brīnišķā kārtā nodibināsies pēc lielās katastrofas un kurā tiks paēdināti visi, kas līdz tam bijuši izsalkuši, un iepriecināti visi, kas līdz tam bēdas cietuši. Tā jau veca lieta, ka cerība uz brīnumiem un fantastiskiem glābējiem rodas it īpaši tanis masās, kuŗas visvairāk apspiestas, visvairāk nomāktas un tai pašā laikā visvairāk nevarīgas, nespēcīgas, tumšas un mānīcīgas. Tādas bij Romas imperijas masas kristiānisma izcelšanās laikā.

Bet ar iecerēto paēšanu un iepriecināšanu fantastiskajā valstībā vien nepietika. Cietušajām masām vajadzēja dabūt arī gandarījumu par visu pārciesto. Viņu ienaidniekiem vajadzēja nevien tikt izslēgtiem no fantastiskās valstības, bet arī saņemt par saviem darbiem bargu sodu. Nabaga Lācaram, visā omulībā sēžot Abraama klēpī, vajadzēja noskatīties arī, kā bagātais vīrs mocās briesmīgajās liesmās, jo tikai ar to kristiešu masu acīs gandarījums bij pilnīgs. Tādēļ „Dieva valstībai“ moku kambaris (elle) bij tikpat nepieciešams, kā kapitālismam cietums un katorga.

Arī šai ziņā pavisam citāds stāvoklis ir mūsu laika proletāriātam. Tam nav jāgaida uz pestīšanu „no augšienes“, no chimeriskas būtnes, kas nāks līdz ar mākoņiem „ar lielu varu un godību“, ar kļiedzieniem un bazūnēšanu viņam palīgā. Tam nav jāgaida arī uz fantastisku valstību, kurā būs apmierinātas viņa vajadzības un prasības. Modernais proletāriāts ir nācis skaidrībā ar visu tagadējās kapitālistiskās sabiedrības organizāciju, ar viņas saimniecisko spēku kopsakarību, kurā veidojas proletāriāta dzīve. Tas saprot arī šīs saimniecisko spēku kopsakarības attīstības nepieciešamību un to izšķīrošo lomu, kādu viņš šai attīstībā spēle.

Izprasdams kapitālistiskās sabiedrības iekšējās pretešķības un šo pretešķību izveidošanās procesa likumus, modernais proletāriāts gaiši izprot arī kapitālistiskās iekārtas relatīvitāti

un tos dzinējus spēkus, kas ved uz šīs iekārtas pārvarēšanu. Tas zin, ka galvenais spēks kapitalisma pārvarēšanā un jaunas, no sociālām pretešībām brīvas sabiedriskas iekārtas nodibināšanā ir viņš pats. Viņa valstība ir no šīs pasaules un viņš pats ir šīs valstības nesējs. Šī valstība ir sociālisms un proletāriskā šķiras cīņa ir ceļš us to.

„Debesu valstība“ mūsu laiku proletāriātam ir lieka. No tās viņš labprāt atsakās, totiesu jo labprātīgāki, ka šīs teoloģiskās debesis salauzis kā stiklu jau 16. gadu simtenī tas lielais mūks, kuŗa pieminēklis tagad stāv Romā pretim Vatikanam un kuŗu 1600. gadā pāvests lika sadedzināt uz sārta, un proti, D ņ o r d a n o B r u n o.

Tikpat lieks modernajam proletāriātam ir „Debesu valstības“ moku kambaris — elle, kuŗā senās Romas imperijas nevarīgās proletārizētās masas cerēja redzēt mocamies savus ienaidniekus. Mūsu laiku šķiras apzinīgais un organizētais proletāriāts tiks galā ar saviem šķiras ienaidniekiem šai pasaulē, atstādams viņiem cerību nevis uz elli, bet „Debesu valstību“ viņā pasaulē.

III. Kristiānisma reliģiski-mitoloģiskie pamati.

1. Baznīckungu lēgenda.

Konservatīvie teologi un baznīckungi mēdz visnotāl apgalvot, ka kristiānisms ir pavisam īpatnēja reliģija, kuŗai nav nekā kopēja ar citām bijušām un pastāvošām reliģijām. Tas tādēļ, ka kristiānisms, lūk, esot „dievišķīgas atklājības“ reliģija, turpretim visas pārējās, izņemot jūdaismu, ar kuŗu kristiānisms ir saistīts, bijušas kristiānisma izcelšanās laikā „pagānu“, ar citiem vārdiem sakot, velna iedvēsmotas un velna nodibinātas reliģijas, laudīm par kaunu un samaitāšanu.

Mūsu dienās šādam apgalvojumam var noticēt tikai ļaudis, kuŗiem trūkst viselementārākās zināšanas reliģiju vēsturē, jo zinātniskie pētījumi reliģiju vēstures laukā šo apgalvojumu par kristiānisma oriģinalitāti un īpatnību reliģiskās ideoloģijas ziņā ir pilnīgi apgāzuši. Jau 18. gadusimtenī Voltērs, Didrō,

Holbachs, Dipū, Wolnejs un citi, kas nodarbojušies ar kristiānisma vēsturi, norādīja uz daudziem svešiem no citām, tā sauktām, „pagāniskām“ reliģijām patapinātiem elementiem kristiānismā. 19. gadusimteņa zinātnieku dziļāki pētījumi reliģiju vēsturē tikai apstiprināja šos 18. g. s. apgaismotāju norādījumus. Jau 1819. g. J. A. Richters savā darbā „Das Christentum und die ältesten Religionen des Orients“ nāca klajā ar tezi, „ka kristiānisma galvenākās mācības jau visas izteiktas Indijā un Persijā“, kā piem., „trīsvienības jēdziens, mācības par ļauno un labo principu, par garu krišanu, par iedzīmoto greku, par miroņu augšāmcelšanos, par pasaules tiesu, par labiem un ļauniem eņģeļiem, par starpnieku starp dievu un cilvēkiem, kā arī morāliskās mācības par cīņu ar ļaunu, par miesas kārību iznīcināšanu, par stingru askētisku tikumu“ u. t. t.

Pētījumi šai virzienā gāja tālāk, un tagad zinātnes rīcībā ir bagātīgs materiāls no reliģiju vēstures, kas dokumentāriski rāda, ka kristiānisms nevien nevar lepoties ar savu reliģisko ideju oriģinālītāti, bet gluži otrādi — šī oriģinālitate pie viņa jāmeklē taisni ar uguni un arī tad pa lielākai daļai bez panākumiem. Izrādās, ka kristiānisms, nikni lādēdamies par „pagāniem“ un viņu kultiem, tos klusībā nežēlīgi ir apzadzis, bieži izlietodams šo lādešanos kā acu novadījumu no savas ne visai glītās operācijas.

2. Reliģiju maisījums.

Teritoriāli ņemot, kristiānisma izejas punkts ir Palestīna, nacionāli ņemot — jūdu tauta, kuŗa Palestīnu apdzīvoja. Palestīna bij daļa no senā Oriēta, kas aptvēra veselu virkni senās kultūras zemju, kā Mazāziju, Armēniju, Persiju, Mesopotāmiju (Asīriju un Babiloniju), Siriju, Palestīnu, Ēģipti un citas mazāk nozīmīgas.

Pārlaidīsim skatu vispārējam stāvoklim Oriēta pirms kristiānisma izcelšanās.

Jau kopš asīriešu iekarojumiem (kopš 8. g. s. pr. mūsu laika rēķina) daudzu mazo un lielo Oriēta tautu nacionālais spēks, viņu valstis un kultūras bij salauztas. Tās nespēja vairs pretoties dažādiem iekarotājiem. Pēc asīriešiem nāca persieši, pēc persiešiem — grieķi, pēc grieķiem — romieši. Katra no šīm lielajām tautām valdīja pēc kārtas ilgāku vai

īsāku laiku pār Orientu un viņa daudzajām lielākām un mazākām tautām. Nacionālās robežas izjuka, tautas sajaucās, kam par ceļoni bij pa daļai katrreizējo valdnieku spaidu līdzekļi, kā izraidīšana, kolonizācija u. t. t., pa daļai tirdzniecisko sakaru attīstība, kuŗu veicināja satiksmes līdzekļu izbūve un relatīvā drošība ilgajos miera laikos. Galvenākos politiskos un tirdznieciskos centros radās raibs tautu mistrojums. Tautu mierīgā sadzīvošana veicināja nacionālo pretešķību un nevienādo parašu izlīdzināšanos. Atsevišķo, norobežoto kultūru vietā izveidojās kopēja priekšējās Āzijas kultūra. Līdzās atsevišķām valodām nodibinājās kopēja kultūras valoda. Tāda bij persiešu virskundzības laikā aramejiešu valoda, kuŗa jau kopš asiriešu laika bij tirdzniecības un starptautiskās diplomātijas valoda. Pamazām arī dažādu tautību iedzīvotāju masas piesavinās šo valodu. Arī Palestīnā jau ilgi pirms kristiānisma laikmeta tauta pa lielākai daļai runāja aramejiski. Pēc Aleksandra Lielā iekarojumiem (4. g. s. pr. Kr.), kad Orienta tautas nokļuva grieķu varā, šinis tautās sāka izplatīties grieķu kultūra un valoda. Tomēr zemākos slāņos joprojām palika dzīva aramejiskā kultūra uu valoda.

Pats par sevi saprotams, ka pie šīs vispārējās tautu un kultūru sajaukšanās, tautu dažādās reliģijas nevarēja palikt neaizkartas. Tās pamazām zaudēja savu nacionālo raksturu. Zaldāti, tirgoņi, amatnieki un vergi, ceļodami no vienas vietas uz otru, no vienas tautas pie otras, iznēsāja visur arī savu reliģiju. Tādējādi dažādas reliģijas sajaucās, krustojās un pildījās ar svešiem elementiem, bet arī izlīdzinājās kļuva vienādākas, radnieciskākas. Par to daudzus piemērus sniedz Ed. Meiers savā grāmatā „Geschichte des Altertums“. Babiloniešu dievu kultūri bij sastopami Vidusjūras austrumu piekrastē un Sirijā — Edesā, Sidonā, Palmirā. — Fenīkiešu pilsētas Biblosas ķēniņš uz kāda pieminekļa parādās persiešu tērpā un ar persiešu bārdu, godinādams pilsētas dievieti, veidotu ēģiptiešu stilā. — Arābijas tirdzniecības pilsētā Taimā uzglabājies kāds stabs, uz kuŗa attēlots arābiešu dievs ar asiriešu drēbēm, asiriešu bārdu un ar ēģiptisku bruņu cepuri; viņam pāri priekšējās Āzijas stilā pārveidota ēģiptiešu spārnotā saules ripa. Komagenā grieķu dievi bij identificēti ar persiešu dieviem, piem. Ceiss ar Ahuramazdu u. c. — Babilonisks elements persiešu reliģijā ir septiņas planētas kā likteņa noteicējas, dažādas chimeriskas būtnes, ticība, ka zināmi dievekļi pārvalda katru no 12 mēnešiem, pat katru dienu.

Bet nevien pie ārišķībām konstatējams šis reliģiju sinkrētisms (maisījums). Arī iekšķīgi — reliģiozās ideoloģijas ziņā dažādās Oriēta reliģijas savstarpīgi filtrējās.

Piemēram daudzām Oriēta reliģijām bij kopēja nemirstības ideja, eschatoloģija (mācība par pēdējām lietām), ticība septiņiem dieviem, daudzi mīti, kā gaismas dieva cīņa ar tumsības dieviem u. t. t.

Pastāv uzskats, ka visai priekšējai Āzijai svarīgākais un nozīmīgākais reliģiju maisījums ir bijis persiešu reliģisko ideju un atjaunotās babiloniešu reliģijas sakausējums vai savstarpīgs ietekmējums.

Grieķu un pēc tam romiešu virskundzības laikā orientālisko reliģiju maisījums turpinājās arvien plašākos apmēros, pie kam šai laikā tām pievienojās klāt vēl hellēnistiskie un romiskie reliģiski-filozofiskie elementi.

3. Oriētais gnosticisms.

Hellēnistiskā laikmetā no šī orientālisko reliģiju maisījuma izauga jauni reliģiski veidojumi, jaunas reliģiskas sekta, kuŗu priekšstāvji sevi sauca par „gnostikiem“ (mandaje). Šīs gnostiskās resp. mandaiskās sekta, bij daudzās un dažādas. Idejiski tās sastādījās no persiešu, babiloniešu un ebreju reliģisko elementu mikstūrām dažādās proporcijās. Tādēļ visumā tās ļoti komplicētas. Bet neraugoties uz visu dažādību, izlobama arī kopēja vadošā reliģiozā ideja. Vācu reliģiju vēsturnieks Hermanis Gunkels to attēlo sekojoši:

„Raksturīgs vispirms pesimisms, kas pārņēmis novecojušās un izkurtējušās tauta. Šī pasaule ir ļauna. Cilvēks ilgojas no šīs pārejošās eksistences pēc labākas dzīves, pēc svētlaimīgo dievu nemirstības. Šādai pesimistiskai pamatnoskaņai pielāgota universuma iedalīšana augšējā gaismas valstībā, labā principa valstībā, un apakšējā tumsības un ļauno varu valstībā. Zeme, maisījums no abām, atrodas vidū. Mīti stāsta, kā pasaule, kuŗā mēs dzīvojam, cēlusies kā labā un ļaunā maisījums. Cilvēks pats pieder abām pasaulēm: viņa gars augšējai, viņa miesa apakšējai pasaulei. Cilvēka sirds cenšas tikt atpestīta no šīs zemes un ķermenības, caur vairākām debesīm, kuŗas paceļas viena pār otru, aizklūt priekš augstākā dieva vaiga un tur mūžīgi dzīvot. Pie šādas nemirstības cilvēks nāk pēc nāves, ja viņš dzīvojo, saņēmis slepe-

nus sakrāmentus, un ja viņš zin vārdus, kas tam atslēdz ieeju debesīs. Lai šos sakrāmentus darītu zināmus cilvēkiem un salauztu tumsības varas, viens no augstākiem dieviem, dievspestītājs, pats nokāpis pasaules zemākās telpās. Šī reliģija pastāv slepeno sektu veidā. Tautas reliģijas toreiz bij sevi pārdzīvojušas: tās nevarēja vairs apmierināt tā laika cilvēku dziļakas vajadzības. Slepenās brālības sastopās vienādi noskaņotie. Ar tamlīdzīgām slepenām sektām Orientam vajadzēja būt pārpildītam, saskaņā ar agrāko laiku mazo valstiņu sistēmu. Raksturīgs šādām savienībām ir tas, ka tās nenes nekādus upurus — no tā cilvēka gars tagad atsvabinājies — bet svin visādus sakrāmentus: mazgāšanos, apvaigāšanos, svaidīšanos, ūdens dzēršanu un maizes ēšanu u. c. Duālistiskai noskaņai atbilst askēze. Šīs reliģijas nāk no politeisma (daudzdievības) un tā tad pazīst dažas dievišķīgas būtnes; tomēr tās vairs nav tautu vecie dievi jeb tiem piešķirta mazāka vara. Tā, piem., mandaismā septiņi planētu dievi, kuŗi savā laikā babiloniešu sistēmā stāvēja augstā vietā, ir tikai atkarīgas būtnes, kaut arī vēl šīs pasaules valdnieki. It īpaši zīmīgi, ka tēlus mīl apzīmēt ne tik daudz ar īpašvārdiem, kā ar abstrakcijām: dzīvība, gaisma, dzīvības vārds, gudrība, atziņa. Slepeno sektu valodā raksturīgi, ka tās, lai pasargātu noslēpumu, lieto parastos ikdienišķās dzīves vārdus ar īpašu tehnisku nozīmi; tā, piem., mandaismā eonu vārdi ir: durvis, dzīvokļi, vīna koks u. c., vai lieto noslēpumainus salikteņus, kā „Dzīvības ūdens“, „Otrā nāve“, „Lielā gaisma“, „Pirmais cilvēks“, „Lielais vāgu vadītājs“ (Filons) u. c. — Tāds apm. ir šis gnozis savos pamatvilcienos, kā tas pastāvējis reliģijas griežu laikā no Eufratas līdz Vidusjūrai“ (H. Gunkel „Zum religionsgeschichtlichen Verständnis des Neuen Testaments“).

4. Parsisms.

Konkrētu illūstrāciju šim Gunkeļa abstrakti raksturotam orientāliskam gnosticisam sniedz seno persiešu reliģija, tā sauktais parsisms, no kuŗa daudzi svarīgi elementi arī pārgājuši šai gnosticismā.

Šis parsisms dibinājās uz galīgi izveidota duālisma. Pasaulē pastāv divi principi — labais un ļaunais. Labo principu reprezentē dievs Ahuramazda (Ormuzds), ļauno — Angromainju

(Arimans). Ahuramazda, kā gaismas, patiesības un dzīvības dievs, sēž lielā spožumā uz sava troņa viņa pasaulē, neaizsniedzams un nepieejams saviem zemes radījumiem, ar kuņiem viņš sazinājās tikai caur eņģeļu, dieva sūtņu un dievišķīgu sakarnieku starpniecību. Ļaunais Angromainju — tumsas, melu un nāves dievs valda virs zemes, apdraudēdams un cenzdamies pazudināt ar savu ļauno garu palīdzību Ahuramazdas radītos zemes ļaudis. Starp abiem norisinās nesamierināma cīņa. Tā ir cīņa starp gaismu un tumsību, starp patiesību un meliem, starp dzīvību un nāvi. Šī cīņa, pēc persiešu uzskatiem, bij arī visas pasaules gaitas saturs.

Šo abu pasaules pretešķību cīņā galveno lomu spēlēja Mitra — gaismas, patiesības un godprātības gars, cilvēku dievišķīgais „draugs“, pasaules „starpnieks“, „glābējs“ un „pestītājs“. Kā saules un uzvarošās gaismas iemiesojums, kā nakts un tumsas izklaidētājs, Mitra stāvēja sakaros arī ar nāvi un nemirstību, un tika uzskatīts kā dvēseļu vadonis un soģis apakšzemē. Viņš bij „dievišķīgais dēls“, kuŗu Ahuramazda bij radījis tikpat lielu un godināmu, kā sevi pašu. Kā saules līdzradītājs un sargs viņš aizstāvēja pasaules kārtību cīņā pret viņas ienaidniekiem. Debesu pulku priekšgalā viņš cīnījās par Ahuramazdu un ar savu liesmaino zobīnu aizdzina tumsas demonus atpakaļ tumsībā. Cilvēku galvenākais uzdevums šīs pasaules dzīvē bij ņemt līdzās dievam dalību šai cīņā pret ļaunajām varām. Bet kad laiks būs piepildījies un tagadējais pasaules periods būs noslēdzies, tad pēc persiešu ticības Ahuramazda sūtīs „pestītāju“. Tas būs Mitra pats, kuŗš nonācis pasaulē pēdējā briesmīgā cīņā pārvarēs Angromainju un viņa tumšos pulkus, nogrūžot tos apakšzemē. Tad viņš uzmodinās miroņus pilnā ķermenībā, un pēc vispārējas pasaules tiesas, kuŗā ļauniem piespriedīs elles mokas un labiem — debesu godību, Mitra nodibinās „tūkstošgadu miera valstību“.

5. Pārgrozības jūdaismā.

Reliģiskās kustības Orientā, protams, nevarēja neatstāt dziļu iespaidu arī uz jūdu tautu un viņas reliģiskiem ieskatiem. It īpaši pēc Bābeles gūstniecības (586—536 pr. Kr.) izraēlītiešu pasaules uzskatā notika lielas pārgrozības. 50 gadus izraēlītieši bij pavadījuši svešā zemē. Arī pēc atgriešanās Palestīna

viņi apm. 200 gadus atradās zem persiešu virskundzības. Persiešu iespaids nemitējās arī, kad Aleksandrs Lielais salauza persiešu virskundzību Orientā (330. g. pr. Kr.) un pakļāva visu Orientu zem grieķu iespaida. Pa šo garo laika periodu persiešu reliģijas uzskati stiprā mērā ietekmēja veco izraēliešu reliģisko ideoloģiju, ienesdami tanī veselu virkni jaunu jēdzienu un ticējumu.

Patī jūdu dieva *Jahves* ideja ievērojami grozījās. Vecais Jahve nometa savu pārāk cilvēcisko raksturu, kāds tam bij, kad tas sarunājās ar Ādamu un Ievu dārzā, kaulējās ar Abraamu Sodomas un Gomoras dēļ, ēda pie Zāras plāceņus, lauzās ar Jekabu, allaž dusmojās, allaž bij greizsirdīgs, allaž maldījās savos darbos un nolūkos u. t. t. No uguns un negaisa dieva tas pārvērtās, pēc Ahuramazdas parauga, par tīri garīgu dievību, kurai nav nekā kopēja ar zemes lietām un kurš gaismas spožumā, pati gaisma, sēž uz debesu troņa. Tāpat kā Ahuramazdam, tam rodas veseli pulki enģeļu un dievišķīgu sūtņu, kuri pārzin zemes lietas un izpilda starpnieku lomu starp neaizsniedzamo Jahvi, „Dievu Visaugstāko“, un viņa radījumiem, starp Jahves augsto rezidenci — debesīm un viņa „kāju pameslu“ — zemi.

Jūdu reliģiskā sistēmā sāka ieviesties tāds pat *duālisms*, kā parsismā. Vecajā jūdu ticībā nebija vietas kādam ļaunam dievam līdzās visuvarenājam Jahvem. Jahve bij absolūtais un vienīgais — stiprs, dusmīgs un greizsirdīgs dievs. Tas bij tik greizsirdīgs, ka necieta sev līdzās kādu citu pārcilvēcisku būtni — ļaunuma radītāju. Pats tas uzņēmās arī ļaunuma radīšanu. Praviets Ezaija liek viņam teikt: „Lai zināms top no saules uzlēkšanas un noiešanas, ka neviena nav bez manis: Es esmu tas Kungs, un cits neviens. Es ceļu gaismu un radu tumsu, es daru mieru un radu ļaunumu. Es tas Kungs daru to visu“ (Ez. 45, 6,7).

Bet zem parsisma iespaida rodas Jahvem konkurents, dieva pretinieks, viņa dievišķīgo radījumu un pasaules bojātājs. Kā „šīs pasaules valdnieks“ un elles pulku vadonis viņš sāk mērot savus spēkus ar debesu ķēniņu Jahvi, tāpat kā Angromanju ar Ahuramazdu. Vecās derības jaunākos rakstos viņš sāk parādīties zem Sātāna vārda*). No šiem rakstiem nav redzams, no kurienes tas nācis un kā tas nācis. Sātāns tur ierodas piepeši, bez pases un bez vizas, kā jau pārbēdzējs no svešas reliģijas.

*) Šis vārds arī, laikam, nāk no persiešiem.

Viņš sāk savu debiju ar to, ka „skubina“ ķēniņu Dāvidu skaitīt Izraēli (1. Laiku gr. 22,1). Bet kādā citā vietā mēs lasām, ka uz šo „nedarbu“ Dāvidu skubinājis pats tas Kungs, kad viņa „dusmas atkal iededzās pret Izraēli“ (2. Sam. gr. 24,1). No tā spriežams, ka no Sātāna ierašanās apmulsušie „Izraēļa bērni“ lāgā vēl nevarēja izšķirt, kas īsti dara ļaunumu: tas Kungs, kurš pēc Ezaijas vārdiem dara it visu, tiklab labu, kā ļaunu, vai nupat ieceļojušais ļaunuma speciālists — Sātāns. No sākuma šis Sātāns, redzams, vēl neatrod savu īsto amatu un nodarbošanos. Tas blandās apkārt pa pasauli bez darba, tikai šad tad traucēdams „Dieva bērnu“ mieru. Tā Ījaba grāmatā lasām: „Un notikās kādā dienā, kad Dieva bērni nāca stāties tā Kunga priekšā, tad sātāns aridzan atnāca viņu starpā“ (Īj. gr. 1,6). Tad notiek omulīga kaulēšanās starp Jahvi un Sātānu, no kuŗas redzams, ka greizsirdīgais Jahve puslīdz samierinājies ar savu jauno konkurentu un gluži miermīlīgi sadala ar Sātānu darbības sfēras. Tikai ļoti žēl, ka šoreiz tas notika uz lāga vīra Ījaba rēķina.

Bet vēlāk stāvoklis grozās. Sātāns iedzīvojās savā amatā. Vecā sačirbējušā scheola vietā, kur līdz tam rāmi klīda mirušo ēnas, Sātāns uzbūvēja pēc visiem tā laika arhitektūras likumiem drausmīgu pekli, kuŗas svelmīgās ugunīs bij cept visiem, kas staigāja pa grēku ceļiem. „Dieva bērni“ viens pēc otra krita viltīgā Sātāna tiklos, jo maz bij tik uzticīgu visos pārbaudījumos tam Kungam, kā viņa drošais kalps Ījabs. Jahves un Sātāna attiecības saasinājās līdz pēdējam.

6. Nemirstības ideja pie jūdiem.

No parsisma vai, varbūt, pareizāki caur parsismu jūdiem nāca arī augšāmcelšanās un nemirstības ideja, kuŗai vēlāk kristiānismā bij tik liela nozīme. Vecajam mozaismam un tāpat arī vēl praviešiem šāda ideja bij pilnīgi sveša. Tādēļ arī pazīstamais angļu rakstnieks Jonatans Svifts, izlasīdams Bibelē to vietu, kur pavēlēts: „Un lai tev ir lāpstīņa pie tavām citām lietām, un kad tu ārā sēdēsi, tad tev ar to būs rakt un atkal apraust, ko tu izmetis“ (5. Moz. gr. 23, 13), zobojojās, ka Jahve vairāk rūpējies par jūdu pakaļām, nekā par viņu dvēselēm.

Vecā izraēlītiešu ticība neparedzēja nekādu viņpasaules dzīvi un arī nekādus sodus vai atalgojumus pēc nāves. Jahves

baušļus vajadzēja turēt, lai „labi klatos un ilgi dzīvotu virs zemes“. Tos vajadzēja turēt arī tādēļ, ka pretējā gadījumā pār pārkāpējiem nāks Jahves dusmība un tie saņems bargu sodu tepat virs zemes un tiks „izdeldēti“. Turpretim pēc nāves visiem vienāds liktenis, tiklab labiem, kā ļauniem, tiklab bauslības turētājiem, kā viņas pārkāpējiem. Šī ideoloģija vistipskāki izpaužas „Zālamānā mācītājā“, kur lasām :

„Visas lietas notiek visiem vienlīdzīgi, un viens liktenis taisnam un bezdievīgam, labam un šķīstam, kā arī nešķīstam, tam, kas upurē, kā tam, kas neupurē, labam, kā grēciniekam, tam, kas aplam zvērē, kā arī tam, kas no zvērasta bīstās. Tā ir ļauna lieta pie visa, kas notiek pasaulē, ka visiem viens liktenis ; un arī cilvēku bērnu sirds ir pilna ļaunuma, un neprātība ir viņu sirdīs, kamēr tie dzīvo, un pēc tiem jāmirst. Jo kas vien vēl dzīvo, tam ir cerība ; jo dzīvs suns ir labāks, nekā nomiris lauva. Jo tie dzīvie zin, ka tiem jāmirst ; bet tie nomirušie nezina nekā, tiem arī vairs nav algas. Bet viņu piemīņa ir aizmirsta, un viņu mīlestība un viņu naidība un viņu skaudība jau ir iznikusi, un tiem nav vairs daļas ne mūžam ne pie kā, kas notiek pasaulē“ (Zāl. māc. 9, 2—6).

Interesanti arī slēdzieni un morāle, kādu „Zālamans mācītājs“ sludina, izejot no šīm pesimistiskām bezcerību izredzēm par viņpasauli. Tā ir gluži epekūreiska, optimistiska un dzīves priecīga. Viņš ieteic :

„Ej tad, ēd savu maizi ar prieku un dzer savu vīnu ar labu prātu ; jo Dievam jau ir labs prāts pie tava darba. Lai tavas drēbes allaž ir baltas, un eļļas lai tavai galvai netrūkst. Baudi šo dzīvību ar to sievu, kuŗu tu mīļo, kamēr tev ir šī niecīgā dzīvība, ko viņš tev ir devis pasaulē, visu savu niecīgo mūžu ; jo šī ir tava daļa šinī mūžā un pie tava pūliņa, ar ko tu pūlēties pasaulē“ (Zāl. māc. 9, 7—9).

Tikai pamazām sāk iespieties jūdu tautā no ārienes augšāmcelšanās ideja un rūpes par cilvēka likteni pēc nāves. To liecina starp citu arī šis „Zālamans mācītājs“, kas ir viens no jaunākiem Vecās derības rakstiem un sarakstīts ne agrāki par 2. g. s. pr. mūsu laika rēķina. Tam vēl nav ne mazākās rūpes par viņpasaulē lietām, jo, lūk, „dzīvs suns ir labāks par mirušu lauva“. Augšāmcelšanās ideja pie jūdiem sāk pirmo reizi parādīties kāda vietā Danieļa grāmatā, kuŗa arī sarakstīta ne agrāk par 2. g. s. Tur lasām, ka „daudz no tiem, kas guļ zemes pīšļos, uzmodīsies, citi uz mūžīgu dzīvošanu, bet citi

uz mūžīgu kaunu un negantību“ (Dan. 12,2). It īpaši šī ideja pie jūdiem sāka attīstīties kopš Makabeju laikmeta, kad grūtos kaņos par savu neatkarību jūdu tauta bij zaudējusi daudz varonīgu cīnītāju, kuriem par savu uzupurēšanos, pēc tautas domām, bij jāsaņem atalgojums pēc nāves. Tomēr jākonstatē, kā šī augšamcelšanās ideja iesakņojās nevis oficiālā jūdaismā, bet galvenā kārtā dažādās sektās, no kurām izauga arī kristiānisms un kuņu reliģiskā ideoloģija bij veidojusies zem dažādu orientālisku, it īpaši persiešu, reliģijas iespaida. Aristokratiskā priesteru partija — saducēji — nekā negribēja dzirdēt par augšamcelšanos, stingri turēdamās pie vecajam izraēlitiešu tradīcijām.

7. Savienošanās ar dievu.

Jau ilgi pirms kristiānisma izcelšanās miroņu augšamcelšanās ideja bij plaši izplatīta starp tā sauktajām „pagānu“ reliģijām visā antīkās kultūras pasaulē. Parasti tā bij saistīta ar idejām par paradīzi un eļli, par dievbijīgu dzīvošanu, par vispārēju tiesas dienu un pie reizes arī par pasaules bojā iešanu (parsisms).

Šis ideju komplekss ar dažādām variācijām konstatējams ne vien pie Oriēta reliģijām, bet arī rietumos — pie grieķu mistēriju kultiem, kuři Griēķijā parādījās dažādos veidos pēc tam, kad tradicionālā reliģija un vecais dievu panteons ar Ceisu priekšgalā bij sevi pārdzīvojis un nespēja vairs dot dvēseles apmierinājumu un dvēseles glābiņa garantiju ticīgiem ļautiņiem.

Mistēriju reliģijas pēc savas ideoloģijas stipri līdzinājās H. Gunkeļa raksturotam, orientāliskam gnosticīsmam. Tās arī dibinājās uz ticību par individuālu nemirstību visiem tiem, kuři piedalījušies šinīs mistērijās, uz ticību par priekšā stāvošo algu pēc nāves citā dzīvē, kas sāksies pēc zemes dzīves noslēguma. Kas dzīvojot nav pieņēmis sakrāmentus, tam visā mūžībā būs posta un moku pilna eksistence. Starp šiem sakrāmentiem ir tādi, kuři vēlāk noderējuši par paraugu kristībai un svētam vakarēdienam. Tā, piem., eleusiniskās mistērijās dzēra mistisko dzērienu kikeonu un ēda svēto rausi.

Uzņemšana mistēriju draudzē, iesvētīšana, kuřā dievība savienojās ar ticīgu, notika sakrāmentālā veidā ar kristību, t. i.

ar svētā ūdens aplaistišanu, mazgāšanu vai arī ar apvainagošanu, svaidišanu, ūdens, piena vai vīna dzēršanu, maizes pasniegšanu u. tml. Bet sevišķi sakrāmētāli māģiska nozīme bij svētajam mielastam, par kuŗu bij teiktas zināmas māģiskas formulas. Tā bij atskaņa vecu vecam reliģiskam ieskatam, pēc kuŗa cilvēks var savienoties ar kādu dievu un iegūt dievišķīgu spēku tādējādi, ka viņš to, vai daļas no tā ēd. Tāpat arī mežonis tic, ka tādā pat ceļā viņš var piesavināt gudra cilvēka gudrību vai zvēra spēku.

Ja pretēji šim „pagānisko“ misteriju kultu sakrāmētām no kristiešu puses tika ieteikts kā „īstais dzīvības ēdiens“ ir maize un Kristus biķeris, tad ar to tika atzīts, ka kristiānisms, līdzīgi pārējiem misteriju kultiem, tic, ka ar fizisku ēšanu var uzņemt dievišķību. Tādēļ arī vīna dieva sakrāmētāli - fiziskā uzņemšana rituāli norisinājās tādā pat kārtā, kā šiem misteriju kultiem. Kā mistu mielasti, tāpat arī kristiešu svētais vakarēdiens bij sakrāmētāla savienošanās ar dievišķīgo kulta nodibinātāju un tādēļ tas arī tika uzskatīts par dzīvības un nemirstības mielastu. Kā grieķu Dionisa - Zagreusa misterijās ticīgie domāja, ka viņi ēd pašu dievu, tāpat arī Kristu ēda un dzēra vīna ticīgie, domādami, ka tādējādi pats Kristus pāriet viņos. Par „vakarēdienu“ pie kristiešiem iet runa pirmajos 3 evaņģelijos (Jāņa evaņģelijs no „vakarēdiena“ zin pastāstīt tikai epizodi par kāju mazgāšanu) un 1. vēstulē korintiešiem, un proti, ka Jēzus pēdējā naktī šo „vakarēdienu“ nodibinājis. Viņš ņēmis maizi, pateicies, pārlauzis un sacījis: „Ņemiet, ēdiet, tā ir mana miesa“. Vēstulē korintiešiem vēl piemināts: „... kas par jums lauzta; to dariet mani pieminēdami“. Un viņš ņēmis kausu, pateicies, devis to mācekļiem un sacījis: „Dzeriet no tā. Tā ir mana jaunās derības (testāmenta) asins, kas izlieta par daudziem grēku piedošanai“. (Kor. vēstulē: „Tā ir jaunā derība manā asinī; cikārt jūs to dzeriet, to dariet mani pieminēdami“).

Bet šīs pašas Paulam piešķirtās vēstules iepriekšējā 10. nodaļā, pēc tam, kad draudzes locekļi brīdināti no riņības, plīvēšanas, spēles, maucības un elku dievības, lasām šādu zīmīgu vietu; „Jūs nevarat dzert vienā un tai pašā laikā tā Kunga kausu un velna kausu; jūs nevarat vienā un tai pašā laikā piedalīties pie tā Kunga galda un velna galda“. Šī vieta gaiši pierāda, ka šīs vēstules autoram, vai tas būtu Pauls vai cits kāds, ir bijis pamats uzstāties pret kristiešu sektas locekļu pie-

dališanos arī „pagānu“ vakarēdienos, pie kuriem jau ilgi pirms kristiānisma kauss un ēdiens spēlēja tādu pat mistisku glābiņa lomu. Ir taču starp kristiešiem bijuši arī tādi, kuri, tiekdamijs pēc pestīšanas, turējušies pie tā prātīgā principa, ka „labs labu nemaitā“ un „kas dubults, tas drošāks“.

Kāds cits veids mista savienošanai ar dievu bij „svētā gara“ jeb „pneumas“*) uzpūšana. Tas bij mēģinājums primitīvo „savienošanās“ veidu fiziskas uzņemšanas ceļā atvietot ar „garīgākas“ uzņemšanas jēdzienu. Pēc šī jēdziena, kas arī nevarēja gluži iztikt bez fiziska pamata, dieva „pneuma“ ieģāja ticīgos kā ugunīga dvaša, kā tā, piem., Mitras kultā pie iesvētīšanas rituāla apdvēsa iesvētamos. Ar šīs ugunīgās dvašas ieelpošanu tie pildījās ar „svēto garu“ un pacēlās pie dieva. Viņi tapa citādi, tapa nemirstīgi, jo pateicoties dievišķīgai „pneumai“, kuŗa tagad viņos mājaja, viņi ņēma dalību dieva nemirstībā. Tādējādi šis sakraments pie mistēriju kultiem nozīmēja „jaunpiedzimšanu“ vai „atdzimšanu“, t. i. zemes cilvēka nāvi un jauna nemirstīga un dievišķīga cilvēka piedzimšanu. „Uz mūžību atdzimušie“ — tā saucās lielās „dievu mātes“ Kibelas ticīgie Romā, kuŗu svētnica bij taisni tanī vietā, kur tagad atrodas pāvesta rezidence — Vatikans.

Arī kristiānismā „pneuma“ jeb „hagion pneuma“ ir līdzeklis ticīgo savienošanai ar dievu. Ar „svēto garu“, kuŗu Jēzus pārnēs uz saviem piekritējiem, tie gūst tādas pat spējas darīt dievišķīgas lietas, kādas ir viņam pašam. Kā liesmaina uguns, kā ugunīgas mēles šī „svētā dvaša“ (hagion pneuma) nolaižas uz viņu galvām Vasarsvētkos. Zīmīgi, ka antīkā mākslā arī Dionīsa ugunīgais orgiasms attēlots tādējādi, kā ap viņa galvu lodā ugunīgas mēles. Pie šādiem antīko mistēriju reliģiju ieskatiem top saprotams, ka šīs „svētais gars“ brīžiem diferencējās kā īpaša dievišķīga būtne, brīžiem bij identisks ar pašu dievību, kā, piem., kristiānismā.

Šīm kopsakarībām ir ļoti raksturīgs arī nostāsts par Jordanas kristību, pie kuŗas gaismas gars nolaižas uz Jēzu baloža veidā, kas bij svētais putns arī dievietei Istarai. Maģiskajiem spēkiem, kādus piešķīra kristīgā atdzimšanas mazgāšanās — kristība, pievienojās arī „pneumas“ uzņemšana.

Mistēriju kultiem un arī kristiānismam šāda daudzveidīga ticīgo savienošanās ar kulta dievu likās nepieciešama, lai no-

*) „Pneuma“ pa grieķiski — dvaša, vēsma. Kristiešu „svētais gars“ saucas „hagion pneuma“, kas burtiski nozīmē „svētā dvaša“.

drošinātu tiem „pestīšanu“, „dvēseles pacelšanos pie dieva“ un līdz ar to arī dievišķīgu svētlaimību pēc nāves, no kuŗas šo mistēriju un arī kristiānisma izcelšanās laikā antīkās pasaules dekadences ļaudīm bij lielas bailes.

Kristieši aiz gluži labi saprotamiem motīviem negribēja pielaist, ka viņu sekta visus šos sakrāmentus un maģiskos ritus patapinājusi no „pagānu“ kultiem. Bet tie nevarēja arī apgalvot, ka „pagāni“ tos patapinājuši no viņiem, jo šos sakrāmentus un maģiskos ritus „pagāni“ praktizēja savos kultos jau tad, kad no kristiānisma vēl nebij ne jausmas. Atlika tikai censties iestāstīt, ka Satāns, nojauzdams Dieva prātu nodibināt šos sakrāmentus ļaužu „pestīšanas“ nolūkos, sācis tos priekšlaikus viltot, kā Šveices šokolādi, un pasniegt šo viltojumu apmātajiem „pagāniem“.

8. Pestīšanas dievu dzimšana.

Katrai mistēriju reliģijai bij savs kulta dievs vai dieviete. Tie figurēja kā „pestītāji“ un cilvēku „glābēji“ no nāves un no velna varas. Tādi bij persiešu Mitra, frigiešu Attis un Kibela, siriešu Adonis, ēģiptiešu Oziris un Izida, grieķu Dioniss, Orfejs, Demetra un vēl citi. Ap šiem pestīšanas dieviem un dievietēm vijās vesela virkne dažādu leģendāru nostāstu un mītu. Vispirms viņu piedzimšana saistas ar visādiem brīnumiem. Pestīšanas dievi pa lielākai daļai piedzimst pārdabiski, no kādas jaunavas, pie kam vai nu māte ir mirstīgā un tēvs dievs, vai arī māte ir dieviete un tiek godināta par jaunavu. Arī pestīšanas dievietes tiek pa lielākai daļai sauktas par jaunavām, kaut arī tās būtu dzemdējušas.

Mits par jaunavisku dzemdēšanu antīkā dievu pasaulē bij ļoti izplatīts.

Her a, Ceisa sieva un debesu ķēniņiene, K i b e l a, „dievu māte“, Letona, Apolena un Artemidas māte, pat milas kārā Venēra — visas bij „jaunavas“. Par Heru gāja leģenda, ka tā ikgadus atguva savu jaunavību. Dioniss, kas skaitījās brīžiem par Demetras, mātes, brīžiem par Persefones, meitas — jaunavas, dēlu, tika apzīmēts kā „tīrs“. Persefone, kuŗa pēc grieķu teikas bij pirmo kviešu devēja (zeme), tapa grūta no dievu tēva Ceisa (debess), kuŗš tai tuvojās čūskas veidā (auglīgais lietūs), un dzemdēja Dionisu.

Grieķu dieviete *Demetra*, kuŗu arī reizēm uzskatīja par Dionisa māti, eleusiniskās mistērijās tika saukta par „svēto jaunavu“.

Romiešu ražas dieviete *Cereru* piesauca kā jaunavu, lai gan tā bij dzemdējusi *Liberu* (atbrīvotājs, pestītājs).

Tāpat arī Ēģiptes dieviete *Izidu* (zeme), kuŗu attēloja sēžot uz troņa un zīdot mazo *Horu* (pavasara saule), sauca par svēto jaunavu. Fenīķiešu dieviete *Astoretu* (*Astarti*) kādā atrastā uzrakstā apzīmē par „debesu jaunavu“ un „debesu ķēniņieni“ un attēlo kā sievu ar bērnu klēpī.

Persiešu dievs — pestītājs *Mitra* piedzimst no jaunavas *Miras*. Tāpat arī ķīniešu pestītājs *Šakiamuni* tiek neaptraipīti ieņemts un dzemdēts.

Persiešu *Saratustras* reliģijas vecākā „svētā“ grāmata pastāsta, ka tad, kad laiks būs piepildījies, parādīsies pestītājs, kas atpestīs pasauli. Proti, kāda jaunava mazgāsies *Kazavas* ezerā. Tur priekš gadu tūkstošiem nokritusi dievišķīgā pravieša *Saratustras* sēkla un uzglabājusies engēļu apsargāta pret ļauniem gariem. Un, lūk, šī jaunava bez miesiskas pieskaršanās ieņems un dzemdēs uzvarošo *Saošiantu*, t. i. glābēju pestītāju.

Reliģijas nodibinātāju *Budu*, pēc budistu mācības, ilgi pirms kristiešu laikmeta esot neaptraipīti ieņēmusi viņa jaunavīgā māte, pēc tam, kad tas jau pirms pasaules dzīvojis debesīs.

Grieķiem bij ļoti parasti nostāsti, kā arī izcili mirstīgie vīri bieži piedzimst no jaunavām. Tā grieķu filozofu *Pitagoru* viņa mācekļi turēja par dieva *Apolona* dēlu. Par grieķu filozofu *Platonu*, no kuŗa „pagāniskām“ mācībām daudz ko pie-savinājuši kristieši, atēnieši vēl pie viņa dzīvības ticēja, ka viņa māte, pirms kopošanās ar savu vīru, ieņemta no *Apolona*. Tādas pat leģendas gāja par *Aleksandru Lielo*, cezaru *Augustu*, romiešu kara vadoni *Scipionu Afrikanieti*, sludinātāju un brīnumdari *Apoloniju* no *Tianas* u. t. t. Visi tie skaitījās par jaunavu dzemdētiem „dievu dēliem“.

Arī jaunavīgās mātes simboliskā un mistiskā apaugļošana nebij sveša „pagānu“ mītiem. Tā upes nimfa *Nana Atta* kultā top grūta no kāda granātābola. Ēģiptiešu saules dieva *Hora*, jaunavīgās *Izidas* dēla piedzimšanu ikgadus rādīja ap ziemas saules griežiem tāī brīdī, kad tapa redzama jaunavas zvaigzņu zīme, un proti templī, kur uzturējās svētā govš un svētais

vērsis*). Tiklab govs, kā arī dieviete Izida skaitījās par apaugļotu pārdabiskā kārtā, un proti, no g a i s m a s s t a r a.

9. Jēzus dzimšana.

Nav nekāds brīnums, ka plaši izplatītie mīti par pestīšanas dievu pārdabisko piedzimšanu no jaunavīgām mātēm nevarēja palikt tādā laikmetā, kad sajaucās visas reliģijas, bez ievērojamas ietekmes arī uz jaunās kristiešu sekas pestīšanas kulta dieva Jēzus piedzimšanu. Ja tikdaudz tautām iecerētais „pestītājs“ cēlās pārdabiskā kārtā, tad gluži saprotami, kā arī tām jūdu aprindām, no kurām izauga kristiānisms, vajadzēja rasties tādi pat idejai par viņu „pestītāja“ celšanos. Arī tam vajadzēja ar dievišķīgu palīdzību piedzimt brīnišķīgā kārtā no jaunavas. Tas bij nepieciešams jau tādēļ vien, lai viņa piedzimšana nebūtu mazāk glorioza, nekā pārējiem vecajiem pestīšanas dieviem, ar kuriem tam, kā jaunam iesācējam, nācās grūti konkurēt, it īpaši ar Mitru, kas sava populārā un kristiešu reliģiskai ideoloģijai radnieciskā kulta dēļ bij viņa nopietnākais un bīstamākais sāncensis. Un tā nu notika, ka „svētais gars“ jeb „svētā dvaša“ (hagion pneuma) nāca pār kādu jaunavu Mariju, tāpat kā „gaismas stars“ pār Izidu, un „Visaugstākā spēks“ to „apņēoja“, un viņai piedzima Jēzus (glābējs, pestītājs). Tādējādi kristiešu kulta dievs piedzima ne mazāk slaveni un brīnišķīgi, kā pārējie pestīšanas dievi (Mitra, Dioniss u. c.).

Bet kristiešu pestīšanas dieva ideja bij cieši saistīta ar jūdu mesianisma ideju, jo kristiānisms taču izauga no tām jūdu aprindām, kurās mesianisma ideja bij vispopulārākā, kurās Mesijas atnākšanu gaidīja visdedzīgāki. Viņu pestīšanas dievam vajadzēja būt tai pašā laikā arī gaidītajam Mesijam. Bet Mesijam pēc jūdu tradīcijas bij jānāk no „slavenā“ ķēniņa Dāvida „sēklas“, tāpat kā persiešu pestītajam Saošiantam — no lielā pravieša Saratustras „sēklas“. Te nu radās nopietnas grūtības: Jēzus dievišķīgā un brīnišķīgā piedzimšana bij jāsavieno ar viņa celšanos no Dāvida „sēklas“ jeb cilts. Tas lāgā nebij izdarāms. Bet lietu mēģināja sapravit, vismaz ārišķīgi, tādējādi, ka Jēzus mātei Marijai piešķīra „saderētu“ vīru Jozefu no „Dāvida cilts“, kurš „pēc ļaužu domām“ bijis Jēzus tēvs (Lk. 3,23). Dīvos evaņģēlijos — Mateusa un Lūkasa —

*) Kristieši arī Jēzum, kā zināms, liek piedzimt starp lopiem.

pat uzstādīja cilts kokus, kas pie Mateusa stiepjas no Jozefa caur Dāvidu līdz Abraamam, bet pie Lūkasa pat līdz Ādamam. Bet tās bij veltīgas pūles, jo ja Jēzus bij Jozefa dēls tikai „pēc ļaužu domām“, tad šiem cilts kokiem nav taču nekādas nozīmes. To sāka saprast arī paši kristieši un tādēļ jau agri sāka apgalvot, kā arī Marija esot bijusi „no Dāvida cilts“. Bet tad jau vajadzēja uzstādīt viņas cilts koku un nevis Jozefa. Tomēr labi, ka tas nav darīts, jo kristiešos radās ideja, kā arī Mariju viņas māte Anna ir „neaptraipīti“ ieņēmusi, un tādēļ arī Marijas dāvidiskais cilts koks būtu bijis gluži lieks, ja ar Annu negribēja atkārtot tādu pat dāvīdošanu, kā ar Mariju.

Atgriežoties pie Jozefa cilts koka, jākonstatē, ka viņam vēl ir tā ķibeles, ka tas abos minētos evaņģelijos ir dažāds. Jau Voltērs nekādi nevarēja izprast, kādēļ Mateuss uzdod par Jozefa tēvu kādu Jēkabu, bet Lūkass — kādu Heli jeb Eli; kādēļ vienā cilts kokā skaitās 56 paaudzes, bet otrā tikai 42, kādēļ šīs paaudzes abos ir dažādas; kādēļ solīto 42 vietā var saskaitīt tikai 41. Voltērs arī atrod par piedauzīgu, ka šinīs cilts kokos figurējot prostituētā Rahaba, asinsgrēka piekopēja Tamara, bezkaunīgā Rute un laulības pārkāpēja Betzaba. Bet ja jau Voltērs atrada par vajadzīgu piemeklēt šinīs cilts kokos sieviešu „grēkus“, tad to pašu vajadzēja darīt arī ar vīriešiem, starp kuriem „grēcinieku“ bus ne mazāk, sākot jau pirmā vietā ar pašu „slaveno“ Dāvidu. . .

Evaņģelijos vēl uzglabājušās vietas, no kurām redzams, ka jūdu kristīgie pretojušies Jēzus jaunavīgai piedzimšanai, jo tā tieši runāja pretim jūdu ticībai, ka Mesija nāks no Dāvida cilts. Turpretim pagānu kristīgie, kuriem mītiskā ideja par pestīšanas dieva piedzimšanu dievišķīgā kārtā no jaunavas bij pārgājusi miesā un asinīs, nekā negribēja dzirdēt par Mesiju no Dāvida cilts. Tādēļ arī evaņģelijos pagadas vietas, kurās Jēzum taisni liek noliegt savu celšanos no Dāvida, piem. : „Un Jēzus atbildēja un sacīja, mācīdams Dieva namā : kā tie rakstu mācītāji saka, ka Kristus esot Dāvida dēls? Jo tas pats Dāvids ir sacījis caur Svēto Garu : tas Kungs ir sacījis uz manu kungu : sēdies pa manu labo roku, iekams es tavus ienaidniekus lieku par pameslu tavām kājām. Ja nu Dāvids pats viņu sauc par kungu, kā tad tas ir viņa dēls?“ (Mk. 12, 35—37; sal. arī Mt. 22, 42—45).

Tomēr beidzot uzvarēja jūdu dogma, bet tikai ar kompromisu, un proti, ka ar iespraudumiem tika dota arī vieta dievišķīgai un jaunavīgai piedzimšanai.

10. Jozefs un Marija.

Bet arī Marijas un Jozefa vārdus salīdzinošā reliģiju vēsture un jaunākie Bībeles pētījumi atvasina no mītiskām tradīcijām, tāpat arī pasludināšanu.

Ebrējiem bij vecs mīts, kuŗam par pamatu bij varena dēla pasludināšana tādiem vecākiem, kas jau labi gados, un tā tad arī viņa nākšana pasaulē pārdabiskā kārtā. Tā Abraamam trīs „vīri“, starp tiem arī pats Jahve, pasludina, ka viņa sievai Zārai piedzims dēls, lai gan Zāra jau sen ir pāri tam vecumam, kad rodās bērni. Jūdu priesterim Cacharijam engelis Gābriels paziņo pie dievkalpošanas templī par Jāņa Kristītāja gaidamo piedzimšanu, lai gan viņa sieva Elizabete ir ļoti veca. Sešus mēnešus vēlāk tas pats brīnišķīgo dzimstību pārzinātais Gābriels pieteic jaunavai Marijai Jēzus piedzimšanu. Bet tā ir Jozefam „saderēta“.

Vārds Jozefs norāda uz Jozefa cilti, uz pēcnācējiem no tā Jozefa, kuŗu viņa braļi, pēc ebrēju leģendas, bij pārdevuši Ēģiptē. Bet Palestīnā līdzās tradīcijai, pēc kuŗas Mesija gaidams kā Ben Dāvids, t. i. Dāvida dēls, pastāvēja vēl otra tradīcija, kuŗa cerēja uz Mesiju kā Ben Jozefu (Jozefa dēlu), t. i. no Jozefa cilts. Pie šīs pēdējās tradīcijas turējās zamarieši, kuŗi vienmēr centās Jozefa cilti pacelt uz Jūdas cilts rēķina.

Dabiski, ka kristiešu mesianiskā sekta centās savas propagandas nolukos šīs abas tradīcijas kautkā savienot. Tā pataisīja Mesiju Dāvida dēlu arī par Jozefa dēlu, un proti, tādējādi, ka viņam piešķīra miesīgu tēvu Jozefu, bet tam bij jābūt tik vecam vīram*), lai tomēr tas nevarētu būt īstais tēvs.

Arī vārdam Marija jeb Mirjama pie jūdiem ir mītisks pamats. Tas redzams no Vecās derības Mirjamas — Mozus māsas, kuŗai nav vairāk vēsturiska pamata kā Mozum: tiklab viņa, kā arī Mozus un Jozua (Ježua — Jēzus) ir par mītiskiem cilvēkiem pārvērstas senlaiku dievības. Pēc kādas persiešu tradīcijas viņa ir mītiskā Jozuas māte. Ļoti iespējams, ka Sīrijā ilgi pirms mūsu laika rēķina kādai Marijai — Mirjamai, Jozuas (Jēzus) mātei, parādīts dievišķīgs gods (J. Robertson „Die Evangelien - Mythen“).

Mītiski ir arī visi Jēzus dzimšanas apstākļi, sākot ar kūti, silīti un engeļu koriem, un beidzot ar Betlēmes drausmīgo bērnu slaktiņu.

*) Pēc pirmkristiešu tradīcijas Jozefs bijis diezgan vecs vīrs, kā tas redzams no apokrifiskā „Marijas dzimšanas evaņģelija“.

Kūts motīvs pastāvējis jau no seniem laikiem indiešu krišnaisma dzimšanas rituālā. Mums jau nācās norādīt, kā arī ēģiptiešu saules dieva Hora dzimšana attēlota starp „svētajiem“ lopiņiem. — Tāpat lieta stāv arī ar „autiņos ietīto bērniņu, kas guļ silītē“. Te atrodamas paralēles pie grieķu dievišķīgā bērniņa Hermeja grieķu dzejā un tēlniecībā, un pie dievišķīgā bērniņa Dionisa, kuŗu silītei līdzīgā kurvīti nēsāja apkārt sviņīgās procesijas. Tas pats atkārtojās pie grieķu dievišķīgā bērniņa Jona, kuŗu māte autiņos ietītu un kurvīša šupulī noliek savā kāzu alā (grotē). Katakombu skulptūrās „silīte“ nav nekas cits kā iegarens kurvītis, tāds pat kā grieķu dievišķīgo bērniņu „liknon“ (kurvītis). — Kā Budas dzimšanu apdzied debesu gari, tā arī Jēzus dzimšanu cildina eņģeļu kori. Kā Mitras dzimšanu sagaida gani, tā arī Jēzus dzimšanu apsveic gani.

Arī Jēzus bērniņa vajāšanai no ķēniņa Heroda puses un viņa brīnišķīgajam glābiņam ir vesela virkne analogiju „pagānu“ mītoloģijā. Tādi pat nostāsti pastāv visur Austrumos un Rietumos par dieviem un varoņiem, par Ceisu, Apollonu, Horu, Kiru, Romulu un Remu, Krišnu u. t. t. Radnieciski ir nostāsti par Mozusu dzimšanu un izlikšanu un līdzīgas teikas par babiloniešu ķēniņu Zargonu 1. un dievišķīgo varoni Gilgamešu. Visur te vecais ķēniņš vajā jauno valdnieku, kuŗam pēc pravietojuma jādzimst. Bet vienmēr bērniņš brīnišķīgā kārtā izglābjas un pravietojums piepildās.

Tādejādi jānāk pie neapšaubama slēdziena, ka Jēzus dzimšana un viss, kas ar to stāv sakarā, nav nekas cits kā savārstījums no dažādiem „pagānu“ un jūdu mītoloģijas elementiem. Tas jāatzīst arī nopietnākiem teologiem. Tā, piem., H. Gunkels gaiši un skaidri pasaka, ka viss Jēzus bērības stāsts ir teika („Zum religionsgeschichtlichen Verständnis des N. T.“).

11. Dievu miršana un augšāmcelšanās.

Gandrīz visiem mīstēriju un orientālo reliģiju pestīšanas dieviem bij tas kopējais, ka viņi bij saistīti ar mītu par viņu miršanu un augšāmcelšanos. Šis mīts arī ieņem centrālo vietu šo dievu kultā. Par paša šī mīta izcelšanos salīdzinošā reliģiju vēsture tagad ir pilnīgā skaidrībā.

Lieta tā, ka šie pestīšanas dievi sākumā ir bijuši vai nu astrāldievi (zvaigžņu dievi), vai veģetācijas (augu dzīves) dievi.

Saules dienas un gada gaitā, mēneša augšanā un dilšanā, zvaigžņu zīmē, kas uz laiku pazūd zem apvārksņa, lai pēc tam atkal paceltos pie debesīm, primitīvais cilvēka prāts ieraudzīja dievus, kas pazūd un atgriežas, mirst un augšāmcēlās. Tā, piem., Mitra ir saules dievs, kuŗa dzimšanas diena skaitījās 25. decembris, t. i. ziemas saules griežu diena, kad diena top garāka un saule itkā atdzimst. Uz šo datumu vēlāk baznīca nolika arī Kristus dzimšanu. Ja Oziris, pēc ēģiptiešu mīta, dzīvoja un valdīja 28 gadus virs zemes, tad te saskatams mēneša dienu skaits un ja Ozira naidīgais brālis Zets pie pilna mēneša gaismas saskalda viņa liķi 14 daļās, tad te parādās dilstošā mēneša dienu skaits. Tas liek domāt, ka Oziris sākumā ir bijis arī mēneša dievs.

Tāpat arī daudzās no šīm dievībām ir saskatamas pirmatnējo veģetācijas dievu pazīmes. Viņu miršana un augšāmcelšanās atbilst dabas novīšanai un atkal uzcelšanai. Vēlākā laikmetā daudzus no šiem dieviem pielūdza arī kā saules dievus, jo dabas dzīve virs zemes stāv ciešā atkarībā no saules. Tā ka bieži grūti izšķirt, kāda ir bijusi viņu pirmatnējā nozīme.

Taču par šo dievu pirmatnējo raksturu atsevišķos gadījumos var spriest no svētkiem, kādi svinēti viņiem par godu. Ja sēru svētki par mirušo dievu notika vasaras beigās vai rudenī, tad tā bij puslīdz droša zīme, ka attiecīgais dievs nācis no veģetācijas un nevis no saules dieviem, jo saule tad vēl stāv sava spēka augstumos. Tas pats sakams arī par šo dievu augšāmcelšanās svētkiem pavasarī, jo pavasarī var svinēt savu augšāmcelšanos drīzāk augu daba, nekā saule.

Tomēr pie šo dievu godināšanas vēlākos laikos krita svarā nevis viņu pirmatnējais astrālais vai veģetācijas raksturs, nevis tas vai cits mīts, vai teika par viņiem, bet gan ticētā viņu miršana un augšāmcelšanās. Abus šos momentus svinēja viņu kultā, kas sastāvēja vispirms no viņu nāves un pēc tam arī no viņu atdzīvināšanās vai augšāmcelšanās drāmatiska attēlojuma. Pie veģetācijas dieviem, kā, piem., pie babiloniskā Tamuza, pirmā vietā stāvēja viņu nāves sēru svinības.

Turpretim pie saules dieviem, kā pie babiloniskā Marduka, svarīgākie bij viņu uzvaras gaviļu svētki. Bet pa lielākai daļai, kā, piem., pie mazāziskā Atta, siriskā Adoņa, ēģiptiskā Ozira, abi svētki bij savienoti un vai nu pavasarī, vai rudenī vispirms apsēroja dieva nāvi un pēc tam priecīgi apsveica viņa augšāmcelšanos.

Kristiešu rakstnieki, kā, piem., Minucijs Felikss no 3. g. s., zobojās par šiem kultiem: „Viņi nerimstas ikgadus zaudēt to, ko viņi atraduši, un atrast to, ko viņi zaudējuši. Vai nav smieklīgi sērot par to, ko tu pielūdz, un pielūgt to, par ko tu sēro?” Bet šī zobošanās bij gluži nevietā. Pirmkārt tādēļ, ka kristieši šo mītisko ideju par mirušu un augšāmcelšuos dievu bij patapinājuši no šiem „pagānu” kultiem, un otrkārt tādēļ, ka paši kristieši ikgadus apsēroja sava pestīšanas dieva Jēzus nāvi Lielajā piektdienā un priecājās par viņa augšāmcelšanos Lieldienās. Arī „paganiskajiem” pielūdžejiem viņu dieva attēls nebija pats dievs, kurū tie pielūdza. Viņi zināja, kā tas neredzami rīkojas debesu mākoņos un zemes dziļumos, lietū un vējā, laukā un ganībās. Pavasarī tas atrisināja savu vareno dzīvību, bet rudenī, kad augļi novākti, tas likās miris. Tad ēda no viņa salauztās miesas maizē un dzēra no viņa izlietās asins vīnā (M. Brückner „Der sterbende und auferstehende Gott-Heiland in den orientalischen Religionen”).

Šo dievu lielā reliģiozā nozīme bij tā, ka ar viņu likteni bij saistīta arī viņu pielūdžejiem cerība uz dzīvību pēc nāves. Dieva augšāmcelšanās tika uzskatīta kā šo cerību ķīla. Šādas cerības novērojamas ēģiptiešu Ozira kultā, frīgiešu Atta un citos Mazāzijas kultos, traķiešu Dionisa kultā u. c. Ar maģiskiem rītiem, mazgāšanos un sakrāmentiem, ar asins kristībām*) un svētiem mielastiem ticīgie cerēja panākt savienošanos ar dievu. Un mists, kas bij mazgājies dieva asinīs un savienojies ar to svētā mielastā, skaitījās par atdzimušu uz mužīgu dzīvošanu. Raksturīga ir kāda lūgšana no Mītras liturģijas, kuŗa nobeidzas ar vārdiem: „Kungs, es šķīrjos atdzimis, būdams paaugstināts, un tā ka es esmu paaugstināts es mirstu; piedzimis dzimšanā, kas rada dzīvību, es tikšu nāvē atpestīts un eju to ceļu, kā tu esi licis, kā tu esi ar likumu pavēlējis un radījis sakrāmentu”.

Šāda lūgšana gluži labi varēja nākt arī no pārējo pestīšanas dievu pielūdžeju mutes; arī kristieša mutē tā nebūt neizklausītos dīvaini.

12. Mitra.

Mums šeit nav iespējams aplūkot visu šo pestīšanas dievu mītus atsevišķi, par cik tie mītoloģijai pazīstami. Tādēļ īsumā pakavēsimies tikai pie dažiem, kuŗu radītie kultī visvairāk

*) Jāsaprot aplacīšanās ar attiecīgiem dieviem svēto dzīvnieku asinīm.

ietekmējuši kristiānisma izveidošanos. Tādi, kā mums šķiet, pirmā vietā ir Mitras, Atta, Ozira un pie grieķiem — Dionisa kultī. Par Mitru mums jau attiecīgā vietā bij runa. Tādēļ tur sacīto papildināsim tikai vēl ar sekojošām īsām piezīmēm.

Kā jau aizrādīts, Mitras kā saules dieva dzimšanas diena skaitījās 25. dec., t. i. ziemas saules griežu diena. Pēc teikas tas piedzimis no kādas klints vai dzimis klinšu alā. Zīmīgi, kā arī pie kristiešiem pastāvēja kāda veca tradīcija, pēc kuras Jēzus piedzimis nevis kūtī, bet kādā alā. Šī tradīcija uzglabājusies dažos evaņģēlijos, kurus baznīca ierīdojusi apokrifiskos, t. i. „neistos“; tāpat arī mākslā šīs alas motīvs bieži izlietots Jēzus dzimšanas attēlojumos. Tiklab pie Jēzus, kā arī pie Mitras pirmie brīnumbērna pielūdzēji ir gani. Kā Mitra saucas par „klints dzemdēto“, tāpat arī Kristus tiek saukts par „klinti“, piem, teiciena: „Jo tie dzēra no tās garīgās klints, kas gāja līdz; bet tā klints bij Kristus“ (1. Kor. 10,4). Ar vārdu „Klints“ (Kefas-Petrus) apzīmēja arī Simonu Jonas dēlu, Kristus galvenāko apustuli, kuram piešķīra kā atribūtus arī gaili un atslēgas, kas abi ir veci saules dievu simboli.

Par Mitras galvenāko darbu skaitījās vērša nogalināšana. Šis vēršis bijis mītiska pirmbūtne, no kuras asinīm cēlusies visa zemes auglība. Tādēļ arī Mitru uzskatīja par visa radītāju. Un tā ka šis vērša upuris atkārtosies laiku beigās, lai panāktu pasaules jaunradišanu, tad Mitru uzskatīja arī par pasaules pestītāju, caur kuru notiks šī jaunradišana un miroņu augšāmcelšanās.

Mitra skaitījās par „starpnieku“ starp augstāko dievu Ahuramazdu un cilvēkiem, un par Ahuramazdas palīgu cīņā pret viņa ienaidnieku Angramainju. Sevišķi atzīmējams, ka Mitram piekrita arī persiešu Mesijas Saošianta loma, kas pēc persiešu ticības laiku beigās piedzims no jaunavas, nāks no Austrumiem un atsvabinās pasauli no iznīcības un nāves. Tas sauksies par Astvatēra, kas nozīmē „iemiesojusies dievība“. Viņš galīgi pārvarēs ļauno garu Angromainju un spožā vareņībā valdīs par atjaunoto pasauli, vai lietojot kristiešu izteicienu — „pār jaunu debesi un jaunu zemi“.

Tādējādi Mitra persiešu reliģijā bij pasaules radītājs, starpnieks un pestītājs — gluži tās pašas funkcijas, kas Jāņa evaņģēlijā piešķirtas Kristum. Viņa uzdevums bij arī pārvest atpestītās dvēseles viņā pasaulē. Tur viņš atkal uzstājas kā soģis, priekš kura soģa krēsla jāstājas visiem mirušiem.

Arī Mitra pieskaitāms pie miršanas un augšāmcelšanās dieviem, lai gan vēlākā laikmetā viņa kultā tiek godināta galvenā kārtā viņa uzvarošā saules daba, atbīdot pie malas miršanas momentu. Tomēr pēc „svētās grāmatas“ Avestas Mitra reiz pats bijis mītiskais vērsis, kas nokauts. Katrā ziņā svinēta arī Mitras miršana un augšāmcelšanās. „Klīns dzemdētā dieva“ akmens tēls nolikts uz šķirsta un apsērots; tad novietots svētā alā akmens kapā; no turienes atkal izvākts un kā augšāmcēlies sumināts. Kristiešu baznīcas tēvs Firmikus (4. g. s.) apraksta šo rituālo procesu. Bet tā ka viņam jāziņo arī par „liķa iesvaidīšanas“ paņēmieni, viņš svētās dūsmās izsaucas: „Habet ergo Diabolus Christos suos!“ *) Un tomēr, neraugoties uz Firmika „svētajām dūsmām“, jaunāko laiku pētījumi reliģiju vēsturē neapšaubami pierādījuši, ka pirmkristieši pārņēmuši no Mitras reliģijas nevien „svēto vakarēdienu“, bet arī augšāmcelšanās misteriju. Tā ka Firmika izsaucienu varētu gluži labi apgriest otrādi un teikt: „Habet ergo Christos Diabolos suos!“**)

Mitras kultam bij arī savi sakari ar astroloģiju. Septiņas Ameša Spentas, kuņas pavada Mitru, nav nekas cits kā 7 planētu dievības, kuņas jūdi vēlāk pārņēma kā savus 7 galvenākos eņģeļus. Tāpat Mitras svītē vienmēr figurē 12 Dzodiaka dievības, gluži kā kristiešu Jēzus svītē 12 apustuļi.

Mitras kults tika piekopts alās, pagrabos un apslēptās vietās. Ticīgie sadalījās septiņās pakāpēs un saucās savā starpā par „brāļiem“, tāpat kā kristieši. Viņu augstākais priekšnieks saucās „pater patrum“ (tēvu tēvs). Tas tāpat kā pie kristiešiem drīkstēja tikai vienreiz precēties. Mitras kultam nebij svešas arī svētās jaunavas un atturīgās, kuņas bij devušas šķīstības solījumu.

Sakrāmenti sastāvēja no mazgāšanās, svētiem mielastiem un pieres svaidīšanas, kuņu Tertulians salīdzina ar kristiešu iesvētīšanu.

Mitras kulta ētika dibinājas uz duālisma. No gaismas un tumsības pretešķības rodas pretešķība starp labu un ļaunu, starp patiesību un meliem. Labajam dievam Ahuramazdam stāv pretim ļaunais dievs Angramainju. Cīņa starp abiem norisinās tiklab debesīs, kā arī virs zemes. Cīņa beigsies ar labā principa un gaismas uzvaru. Šis duālisms bij Mitras kulta

*) „Tā tad, arī velnam ir savi svaidītie!“

***) „Tā tad, arī svaidītājam ir savi velni!“

ētikas dzinejspēks. Pastāvējuši arī noteikti „baušļi“, kuņģimums diemžēl vairs nav zināmi. Tomēr var spriest, ka šīs ētikas galvenākie pamati bijuši: tīras domas, tīri vārdi, tīri darbi. Daudzus no Mitrās kulta ētikas principiem vēlāk pārņēmuši pirmkristieši. Tāpēc šie pirmkristieši Mitrās kultu arī uzskatīja par savu bīstamāko konkurentu.

Otrs orientāls kulta, kas atstājis stipru iespaidu uz kristiānismu izveidošanos, ir Mazāzijas (Frīģijas) dieva Atta kulta. Jau diezgan agri šis kulta sāk parādīties arī Romā.

Sākumā tam privāts raksturs, bet cezara Klaudija laikā (41.—45. g. pēc Kr.) to pieskaita Romas oficiālām reliģijām un uzņem valsts svētku kalendārī.

Atta godināšana stāv sakarā ar Mazāzijas dievietes, „lielās dievu mātes“ Kibelas kultu. Arī Attim bij piešķirta brīnišķīgā piedzimšana, un proti, no jaunavas. Par viņa nāvi pastāv divas dažādas teikas. Pēc vienas viņu saplosījis meža kuilis, pēc otras to padarījusi ārprātīgu greisirdīgā Kibela, un tas miris no pašizrāmīšanas zem egles. Tas pārvērties mūžam zaļajā eglē. Egle, kristiešu Ziemassvētku koks, skaitījās arī par Atta svēto koku.

Mazāzijā šī dievcilvēka svētkus svinēja ikgadus no 22. līdz 27. martam, tā tad pavasara sākumā, kad diena un nakts vienādā garumā. Tad nocirta egli, izpušķoja to ar vijolītēm un nonesa to dievietes templī kā pazaudēta cilvēka simbolu. Trīs dienas viņu meklēja priesteri kalnos ar raudām, vaimanām un paškropļošanu. Trešā dienā to paziņoja par atrastu, atkalpiedzimušu, augšāmcēlušos. Tad sākās lielas gaviles un prieka svētki. Sērojošās dievu mātes templī, pēc Firmika nostāsta, Atta tēlu piesējuši krustveidīgi pie egļu koka. Atti pēc viņa augšāmcelšanās piesaukuši kā „tēvu un kungu“. Mākslā to attēlojuši kā ganu ar gana spieķi un ar aunu. Mēs zinām, ka Attis bijis veģetācijas dievs, ka viņa nāve bij mītiska izteiksme dabas pamiršanai ziemā un viņa augšāmcelšanās — dabas atmodai pavasarī.

Tai pašā laikā un ar tādu pat rituālu svinēja Atta svētkus arī Romā. Citur vēl apraka Atta tēlu. Naktī, kad sēras bij aizsniegušas augstāko pakāpi, piepeši iededzināja gaismu. Kaps bij atdarījies, dievs augšāmcēlies. Priesteris apsmērēja sviņētāju lūpas ar svēto eļļu, teikdams šādus vārdus: „Esiet iepriecināti, dievbijīgie, jo kā dievs ir glābts, tāpat arī jums

būs glābiņš grūtā brīdī!“ Ka te lieta grozījās ap glābiņu no nāves, par to nevar būt šaubu.

Atta kulta ētiski-religiskā nozīme vēl gaišāki izpaudās mistērijās, kurās bij savienotas ar oficiālo kultu un kurās piedalījās īpaši tanis iesvētītie. Tās bij slepenas un tādēļ daudz kas par tām nav zināms. Tomēr ir puslīdz skaidrs, ka šīs mistērijas prasījušas iepriekšēju šķīstīšanos, mazgāšanos un askētisku atturēšanos no zināmiem ēdieniem un no dzimumu kopošanās, lai panāktu sakrāmentiem nepieciešamo rituālo tīrību. Sakrāmentu pirmā pakāpe bijusi — svētais mielasts. Tas sastāvējis, cik var spriest no uzglabātiem datiem, no maizes un no vīna, kā arī no citādi aizliegtais zivs. Šīs lietas, kā zināms, nāk priekšā arī pie evaņģēliju ēdināšanām un pie sv. vakarēdiena.

Vēl kāds ievērojams sakrāmentu akts bij vērša upuris un auna upuris. Šai aktā mists nokāpa bedrē, aptinies linu autos kā nomirušais. Pāri viņam bij pārlikti dēļi, uz kuriem upurēja svēto vērsi vai aunu. Gar dēļiem līstošās asinis mists kāri dzēra un pēc iespējas aplacīja ar tām visu ķermeni. Tā apmazgājies ar svētā dzīvnieka asinīm, viņš izkāpa no simboliskā kapa kā atdzimis uz mūžīgu dzīvošanu.

Romā Atta kults bieži savienojās ar Mitras kultu, un arī pa visu Romas imperiju abas reliģijas bij cieši saistītas. Šai savienībā Atta kults vēlāk bij kļuvis daudzās vietās tik līdzīgs kristiešu kultam, ka, pēc Augustīna vārdiem, kāds Kibelas priesteris isteicies: „Et ipse Pileatus Christianus est“, t. i. arī tas ar cepurīti (domāta Atta frīgiešu cepurīte) pats ir kristietis. Arī Atta virspriesteris Romā saucās „papa“ un arī viņš, tāpat kā Romas pāvests, dēvējās „pater patrum“ (tēvu tēvs). Kautkas līdzīgs tiārai bij arī Atta virspriesterim uz galvas. — Nav bez pamata apgalvojums, ka kristīgā baznīca ir nevis izspieudusi, bet drīzāk uzsūkusi Atta kultu.

13. Pestišanas dievi — Oziris un Dioniss.

No visām Orianta reliģijām seno ēģiptiešu reliģijā visvairāk piegriesta vērība nemirstības idejai, dzīvei pēc naves. Tas jau redzams no viņu mirušo kulta, no viņu kapenēm, liķu balzamēšanas u. t. t. Tādēļ nav nekāds brīnums, ka ņemot vērā Ēģiptes lielo nozīmi antīkā kultūrā, viņas reliģija šai ziņā

atstājusi vislielāko iespaidu uz tā laika orientālām reliģijām un arī uz kristianismu.

Seno ēģiptiešu mirušo kultā vislielāko lomu spēlēja dievs Oziris. Viņa miršanu un augšāmcelšanos ikgadus svinēja ar lielām ceremonijām.

Sensenā ēģiptiešu mītā par dievieti Izīdu un viņas brāli un vīru Oziri sastopam atkal tipisku pestīšanas dieva paraugu. Kamēr Oziris kā saules dievs apceļo pasauli, tumsības dievs Tifons gatavo viņam slazdus. Viņš izgatavo skaisti izpušķotu šķirstu, kas piemērots Ozirim, un apsola to tam, kas to ar savu ķermeni taisni piepildīs. Izrādās, ka tikai Ozirim šķirsts pielāgots. Bet pēc tam, kad Oziris tanī iegulies, ļaunais Tifons kopā ar saviem kalpiem aizsūt vāku cieti un iesviež šķirstu ar Oziri Nilā, kas to aiznes jūrā. Izīda (zemes dieviete) sēro par Oziri un meklē to visur; atrod šķirstu ar Oziri Biblā un patslēpj Nilas niedrās. Bet Tifons to tur atrod un sacērt Ozira ķermeni 14 daļās; pēc tam tās izkaisa pa visām malām. Izīda tās sameklē, ar dažādu dievu palīdzību saliek šīs daļas kopā, ietin tādejādi sastādīto Oziri linu autos un apbedī to pēc visa rituāla, kādu ēģiptieši lietoja pie mirušiem. Tā izdodās Oziri atkal atdzīvināt. Un no tā laika tas valda viņā pasaulē kā ķēniņš un mirušo sōģis. Bet viņa dēls Horus (jaunā pavasara saule), tiklīdz viņš jūtas pietiekoši stiprs, uzsāk cīņu pret ļauno tumsības dievu Tifonu un uzvar to. Oziris savā dēlā ikgadus atdzimst un atjaunojas.

Ozira sōģa krēsla priekšā viņā pasaulē jāierodās visiem nomirušiem, jādod atbilde par savu dzīvi un jāsaņem par tikumu alga mūžīgā dzīvošanā vai par grekiem sods mūžīgā pazušanā.

Ticot, ka Oziris pēc briesmīgās nāves augšāmcēlies, ēģiptieši bij tai pārliecībā, ka arī viņiem nodrošināta dzīve pēc nāves. Mirušais pie ēģiptiešiem identificējas ar Oziri un nesa arī viņa vārdu. „Tikpat droši, kā Oziris dzīvo, arī viņš dzīvos; tikpat droši, kā Oziris nevar mirt, viņš arī nemirs; tikpat droši, kā Oziris netiks iznīcināts, arī viņš netiks iznīcināts” — skan kāds senēģiptiešu teiciens no „Miruso grāmatas”. Un tāpat kā Oziris ir augšāmcēlies ne tikai garīgi, bet arī miesīgi, arī pārējiem mirušiem sagaidāma miesas augšāmcelšanās: „Viņiem ir viņu sirds; viņiem ir viņu jūteklī; viņiem ir viņu mute; viņiem ir viņu kājas; viņiem ir visi viņu locekļi”.

Oziri attēloja ar zizli un pātagu rokās, bet bieži arī ar gana vai liekto spieķi, ar strausa spalvu kroni galvā. Kādā

Izīdas mistēriju rituālā Ozira šķirsts parādās, tāpat kā pie Atta, izdabta egļu koka veidā, un Oziris, līdzīgi Attim, piestiprināts pie tā krustveidīgi. Priesteri dažas dienas pavada sērās, itkā meklēdami dieva sagriestās daļas, bet pēc tam piepeši sauc: Oziris ir augšāmcēlies! Tad sēras pārvēršas priekos. — Ozira simbols bij tā sauktais Ozira krusts, kas ēģiptiešiem bij arī nemirstības simbols. Kādās tempļa drupās uz kādas Nīlas salas atrasti attēlojumi, kuŗos Oziris parādās krucifiksa veidā, tam pretim sērojošas sievietes — viņa māsa Izīda un Neftis. Viņš reprezentē arī trijveidību: Fta-Sohari-Oziris — dievs tēvs, pestītājs un pasaules dvēsele.

Ozira kulta svētki notika rudenī no 13.—16. nov. Visur tie bij ļoti svinīgi un ceremoniāli un visur tiem bij divkāršs saturs: sērojoša meklēšana pēc mirušā Ozira un prieka pilnā viņa atrašana un augšāmcelšanās.

Ozira kulta bij sipri izplatīts kristiānisma izcelšanās laikā arī Romā un visā Romas imperijā.

Īsumā atzīmēsim arī kādu Grieķijas kultu, kuŗam reliģiju sinkretisma (sajaukšanās) laikmetā ir bijusi ļoti liela nozīme. Tas ir Traķijas Dionisa kulta, kas vēlākos periodos bij saistīts ar mītiskiem elementiem gan no Atta, gan Ozira kulta.

Dioniss skaitījās par Ceisa un Perzefones dēlu. Jau bērībā Ceiss tam nodod valdību pār pasauli. Bet ļaunie Tītāni, Ceisa ienaidnieki, sacelās pret to. Dioniss mainīgos veidos, kā saule caur mainīgām Dzodiaka zvaigžņu zīmēm, bēg no tiem, bet beidzot Tītāni saķer to, kad viņš ir vērša veidā un saploša. Tālāk mītam ir dažādas variācijas. Pēc vienas teikas Tītāni aprij viņa locekļus, tikai sirds paglābjas un to apēd Ceiss. No tā ceļas jauns Dioniss. Ceiss nogalina Tītānus ar savām zibens bultām. No viņu miesām ceļas cilvēki, kuŗiem nu ir pa daļai Tītānu mežonīgā daba, pa daļai Dionisa dievišķīgā daba. Tie meklē šīs dievišķīgās dabas atpestīšanu, cenzdamies savienoties ar dievu. Pēc otras mīta variācijas, Dionisa saplosītos locekļus dabū Apollons, kuŗš tos saliek kopā un aprok Delfos, kur arī rādīja Dionisa kapu. Pastāvēja arī nostāsts par saplosīto locekļu atdzīvināšanos pēc viņu kopā salikšanas. Te saskatāma analogija tam, ko mēs redzējam pie Ozira mīta.

Dieva godināšana notika pie traķiešiem pa naktīm trokšņainās procesijās, ar lāpām un skaļu mūziku. Pielūdzejī dzina

sev pa priekšu vērsi, kurā tie ieraudzīja sava dieva parādību; beidzot saplosīja to un aprija viņa jēlo gaļu. Tas viņiem nozīmeja savienoties ar dievu un dabūt atpestīšanu no nāves likteņa.

Mikstināts un padziļināts šis kulta nokļuva „orfisma“ veidā pie grieķiem. Tas ļoti plaši izplatījās dažādās orfiskās sektās ar viņu slepenām mācībām un šakrāmentiem, kuŗos tika „pārdzīvotas“ Dionisa „ciešanas“. Šo sektu piekritējiem Dioniss skaitījās par lielu „atpestītāju“, kuŗa mistiskā kopībā tie cerēja tikt brīvi no zemes, kaislību un nāves važām. Viņa svētais stāds bij viņa koks, tāpat kā Demetrai — labība grieķu eleusiniskās mistērijās.

14. „Vispārsteidzošākās analogijas“.

Dr. M. Brikners, aplūkodams savā jau minētā grāmatā dažādu senatnes pestīšanas dievu kultus un salīdzinādams tos ar kristianismu, nāk pie slēdziena, ka starp tiem pastāv „vispārsteidzošākās analogijas“. Tās viņš savēl kopā sekojošās tezēs :

1. Kā kristianismā, tāpat arī dažās orientāliskās reliģijās pielūgšanas un kulta vidus punktā stāvēja ticība par kāda pestīšanas dieva nāvi un augšāmcelšanos ; šis pestīšanas dievs stāvējis zem augstākā dieva, bieži kā viņa dēls.

2. Kā kristianismā Kristus nāves un augšāmcelšanās laiks ir Lieldienas (Pasah) svētki, tāpat arī dažās orientāliskās reliģijās notika dieva nāves un augšāmcelšanās svētki pavasara sākuma laikā.

3. Kā kristianismā, tāpat arī tanīs dažās pagānu reliģijās dievības augšāmcelšanās svētkus svinēja trešā dienā vai trīs dienas pēc viņu nāves.

4. Šī parallēle iet tik tāli, kā arī evaņģēlijos pastāvošā svārstība starp trešo dienu un ceturto (pēc trim dienām) atkarņojas, jo Ozira augšāmcelšanās svinēta trešā dienā, bet Atta ceturtnā dienā pēc viņa nāves.

5. Te kā tur dievības nāve un augšāmcelšanās nozīmēja pestīšanu ticīgajiem, jo ar to viņi guva glābiņu no nāves un atdzimšanu uz mūžīgu dzīvošanu.

6. Dievības nāves un augšāmcelšanās pestīšanas nozīme abās pusēs realizējās ar ticīgo ticību un mistisku savienošanos ar dievu.

7. Mistiskā savienošānās ar dievu piepildījās un izpaudās pie kristiešiem un pie pagāniem svētos rītos, kristībās un mielastos.

Dr. Brikners vēl piezīmē, ka šīs analogijas vēl pastiprinājās ar to, ka šie pagāniskie kultūri plauka taisni tanīs vietās, kurās krīt svarā kā centri pie pirmo kristiešu draudžu izcelšanās un izplatīšanās, kā Autiochija, Aleksandrija, Romā.

Šis Dr. Briknera neapšaubāmi konstatētās analogijas, kā mums šķiet, ir augstākā mērā svarīgas. Ap tām taču koncentrējās viss kristiešu ticības galvenākais saturs. Uz Jēzu kā pestīšanas dievu, uz viņa miršanu un augšāmcelšanos kā garantiju vispārējai miroņu atmodināšanai, uz svētlaimīgu viņpasaules dzīvi Jēzus valstībā liek visas savas cerības naīvais vidusmēra kristietis. Te un nevis kādās abstraktās ētiskās normās meklējams viņa kristiānisms; te ir visa viņa „ticība“. Ar šo „ticību“ viņš, pēc baznīckungu iegalvojuma, jūtas pārāks par nožēlojamiem „pagāniem“. Bet izrādās, ka visa viņa dārgā ticības „manta“ nākusi tieši un, var teikt, bez mūitas no „pagāniem“, ka šie „pagāni“ ilgi pirms kristiānisma centušies glābt savas grēcīgās dvēseles gluži ar tādiem pat līdzekļiem un ticību, kā kristieši līdz pat mūsu dienām. Nav brīnums, ka baznīckungi netur labu prātu uz tiem, kas rakņājas pa salīdzinošo reliģiju vēsturi.

15. Zemes Mesija.

Kristiānismu reliģiskās ideoloģijas ziņā var salīdzināt ar stādu, kas izaudzis no jūdaisma saknes un orientālā reliģiskā sinkrētisma (maisījuma) potes. Jūdaisms un pagānisms — tās ir viņa reliģiskās ideoloģijas sastāvdaļas.

Ar pagānisko poti mēs vispārējos vilcienos iepazīnāties. Tagad pāriesim uz jūdaisko sakni.

Ka kristiānisma izcelšanās ir cieši saistīta ar jūdu īpatņejo mesianisma kustību, tas Jaunā derībā redzams no katras lapas puses. Uz šo mesianismu norādā arī kristiānisma tradicionālā autora otrais vārds — Kristus jeb Christos, kas ir grieķu tulkojums jūdu „Mesijam“, kas savukārt nozīmē „svaidītais“. Tā tad kristieši uzdeva, ka viņu Jēzus ir bijis arī Kristus, t. i. jūdu gaidītais Mesija jeb Svaidītais.

Aplūkosim īsumā mesianisma idejas izveidošanos jūdu tautā kristiānisma izcelšanās laikmetā. Mesianisma idejas pamats

bij jūdu tautas apspiestais stāvoklis. Un jo grūtāks tas bij, jo vairāk iedegās cerība, ka Jahve apžēlosies par savu tautu un sūtīs savu „svaidīto“, savu „Mesiju“, lai tas atjaunotu Dāvida troni un nodibinātu jūdu tautas neatkarību un labklājību. Bet cerības gāja vēl tālāk: šis Jahves sūtītais un svaidītais ķēniņš būs tik liels un varens, ka valdīs nevien pār Izraēli, bet arī pār visām tautām, pār visu pasauli, pie kam valdīs nevis ar zobinu, bet ar savu morālisko spēku un dvēseles cēlumu. Tautas tam labprāt padosies, jo tas būs dievišķīgi apgarots, taisns un dižens savās gaitās.

Šāda Mesijas ideja jo zīmīgi izpaudās tā sauktajās „Zalamaņa dziesmās (psalmos)“, kas sarakstītas 1. g. s. pirmā pusē priekš mūsu ēras. Tas bij bēdīgs laikmets jūdu tautas vēsturē. Savā laikā ar aprīņojamu nacionālu sajūsmu nodibinātā Makabeju monarchija rādīja visas sabrukuma pazīmes. Dinastijas dēģenerējušies prinči ar savām ķildām un savstarpīgu apkaņošanu veda valsti un tautu galīgā postā. Romietis Pompejs ar saviem kara pulkiem uzmācās Jeruzalēmei un ar varu un viltu centās nodibināt savu protektorātu. Enerģiskākā tautas daļa — un tāda toreiz bij tā sauktie farizeji — novērsās ar ignumu no varonīgā Jūdas Makabeja nožēlojamajiem pēcnācējiem.

Tad atminējās, ka Jahve reiz solījis Dāvida namam mūžīgu valdīšanu. „Un tavš nams un tava valstība pastāvēs manā priekšā mūžīgi: tavš tronis būs stiprs mūžīgi“ (2. Zam. 7, 16). Savās bēdās tauta griezās pie Jahves ar lūgšanu atdot Izraēlim viņa likumīgo valdnieku. Jahvem atgādīnāja viņa vārdus, kā arī makabejisko uzurpatoru nekrietnību. „Jahve, tu iecēli Dāvidu par ķēniņu Izraēlim; tu zvērēji viņam un viņa pēcnācējiem, ka tavā priekšā nebeigsies viņa valstība. Mūsu grēku dēļ nāca pār mums grēcinieki, tie uzbruka mums, aizdzina mūs: tie, kuŗiem tu neesi solījis, sagraβα varu“ (Zal. dz.).

„Dāvida dēlam“ jānāk, lai tautu izrautu no posta, satriektu viņas ienaidniekus, nodibinātu laimi un labklājību Jahves izredzētiem. „Redzi, Jahve, un sūti tiem viņu ķēniņu, Dāvida dēlu, tai brīdī, kuŗu tu, Dievs, zini, lai tas valdītu pār Izraēli, tavu kalpu; apjoz tam spēku, lai tas salaustu netaisnos valdniekus!“ (Zal. dz.).

Jūsmīgos vārdos „Zal. dziesmu“ autors apraksta Jahves sūtītā Mesijas, „Dāvida dēla“, atnākšanu. Viņam nebūs vajadzīgi ne kara pulki, ne kara ieroči. Viņa spēks slēpsies viņa lielajā dvēselē. Viņš būs ķēniņš tik brīnišķīgi taisns un svēts,

ka visa pasaule, aizrauta no viņa tikuma, neiedrošināsies darīt netaisnību. Ar savu vārdu spēku viņš izklidinās grēciniekus.

Starp „18 svētībām“, kuŗas sinagogās izlūdzās no Jahves, no tā laika neiztrūkstoši viena skanēja: „Esi žēlīgs par Jerūzalēmi un par Dāvida nama valstību, par tava glābiņa Mesiju!“ (J. Levi „Les dix-huit bénédictiones et les psaumes de Salomon“).

Tomēr Dāvida sēkla neuzdīga. Mesiāniskā „Dāvida dēla“ vietā drīzi vien sāka valdīt pār jūdu tautu romiešu rokas puisis, brutālais tiranns Herods, saukts „Lielais“ (37. g. pr. Kr.), kuŗš gan izbūvēja un izgreznoja Jerūzalēmes tempļi, bet jūdu tautai bij par smagu nastu. Labāki nebij arī viņa dēli. Pēc tam nāca romieši un nodibināja savu dzelzs režīmu Palestīnā. Uz Jerūzalēmi tie sūtīja savus rupjākos un plēsīgākos ierēdņus, kuŗi izlauptīja un provocēja apspiesto tautu uz katra soļa. Tad sākās nemieru un dumpju laikmets, par kuŗu jau mums attiecīgā vietā bij runa.

Tas bij kristiānisma izcelšanās laikmets un tas, protams, ne vismazākā mērā nebij pielīdzināms jūdu fantastu sapņotai Mesijas „miera un labklājības valstībai“. Bet tas netraucēja vēl dedzīgāki raidīt lūgšanas Jahvem par chimērisko „Dāvida dēlu“ un viņa valstību. Jo tumšāka bij dzīves īstenība, jo neatlaidīgāki acis vērsās uz „svētiem rakstiem“, kuŗi taču nedrīkstēja melot. Jo vairāk romieši izlauptīja Palestīnu, jo fantastiskākās krāsās jūdu entūziastiem gleznojās acu priekšā nenovēršamās Mesijas valstības pārpilnība, auglība un bagātība. Jūdu apokalipsēs*) šī valstība bieži attēlojās kā īsta Leiputrija. Tāda tā parādās arī „Barucha apokalipsē“, kuŗa sarakstīta neilgi pirms Jerūzalēmes izpostīšanas (70. g. p. Kr.), bet kā jau ar tādām lietām mēdza būt, bij uzdota kā sarakstīta prav. Jeremijas laikā, protams, lielāka respekta dēļ!

Pēc tam, kad 10 briesmīgas likstas būs nākušas pār Palestīnu, ķēniņš Mesija piepeši atstās savu paslēptuvi, parādīsies un, kā uz burvja mājienu, viss pārvērtīsies:

„Kad reiz piepildīsies viss, kam jānotiek, tad notiks, ka valdnieks Mesija atklāsies... Zeme nesīs savus augļus desmit-tūkstoškārtīgi; vienam vīna kokam būs tūkstoš zaru; viens zars dos tūkstoš ķekaru; viens ķekars tūkstoš ogu; viena oga krūzi

*) Raksti, kuŗi sarakstīti dažādos laikos no dažādiem autoriem un kuŗos šie autori, uzdodamies par „dieva inspirētiem“, runā miklainā valodā par nākotnes lietām un likteņiem, kādēļ tos arī sauca par „atklājībām“ (apokalipsis).

vīna! Tie, kas bij izsalkuši, dzīvos pārpilnībā; viņi redzēs vēl citus brīnumus katru dienu! Vēji pūtīs uz mani, lai nestu, rītos — augļu jauko smaršu, vakaros — mākoņus, kas birdinās veldziņošu rasu“ (Bar. ap).

Mēs redzējām, ka apmēram tādos pat vārdos baznīcas tēvs Irenejs 2. g. s. aprakstīja kristiešu „Dieva valstības“ priekus. Jūdu mesianistu davidiskās Leiputrijas sapni pa otram lāgam sapņoja kristieši. Tiesībās uz to viņus apstiprināja ap. Pauls, cenzdamies pierādīt, ka viņi, kristieši, ir īstie Abrahama pēcnācēji (sk. Rom. 4. un 9. nod.; Galat. 3, 8—29) un tā tad uz viņiem attiecas Jahves solījumi; viņi ir īstie un likumīgie Kanaanas mantinieki; viņiem šai Kanaanā „Dāvida dēls“ nesīs pārpilnību un vīna krūzes. . .

Tādēļ pirmkristieši, kur arī viņi neatradās, vērsa savus skatus uz Jeruzalēmi, kurū apokaliptiskais Mesija rokas apgriezīnā pārvērtīs par paradīzi virs zemes. Kāds cits no pirmajiem baznīcas tēviem, Ireneja laika biedrs, Justins, kurš dzīvoja Efezā un Romā, kādā izdomātā dialogā ar jūdu Trifonu liek pēdējam jautāt:

„Saki man, vai jūs tiešām ticiet, ka šī Jaruzalēme tiks atjaunota? Vai jūs domājat, ka jūsu ļaudis tur sapulcēsies un priecāsies līdz ar Mesiju, kopā ar patriarhiem, praviešiem un mūsu tautas svētajiem?“

Kristietis Justins atbild:

Es neesmu tik nožēlojams, Trifon, lai teiktu citu, nekā es domāju. Es jau tev paskaidroju, ka es un daudzi citi kristieši ar tīro un svēto mācību, mēs to domājam tikpat labi, kā mēs zinām, ka tas notiks. Bet es jau tev aizrādīju, ka daudzi tā nedomā. Ir ļaudis, kas saucas par kristiešiem, bet patiesībā ir heretiķi, bezdievji un neticīgi; es tev aizrādīju, ka viņu mācības ir dievzaimojošas, bezdievīgas un neticīgas“.

No tā var spriest, ka ne visos kristiešos vairs pastāvējusi ticība davidiskai Leiputrijai; kā par šo lietu bijušas 2. g. s. kristiešos nesaskaņas un polemikas. Tas izskaidrojams daļai ar to, ka uz šādu Leiputriju izredzes kļuva arvien vājākas; daļai ar to, ka kristiešos arvien vairāk pieauga to skaits, kuriem „Dāvida dēla“ mesianisms bij svešs un tikpat svešas bij ilgas pēc „atjaunotās Jeruzalēmes“. Bet lāga virs Justins tādas joprojām vēl skaitīja par „ļaudīm, kuri gan saucas par kristiešiem, bet patiesībā ir heretiķi, bezdievji un neticīgie“. Tik ciešas bij pirmkristiešu saites ar jūdu apokalip-

tiku un viņu nacionāliem sappiem! Lai norobežotu sevi un patiesos kristiešus no šādiem „heretikiem“ un „bezdievjiem“ tradīcijā nelokāmais Justins noteikti paskaidro:

„Es un visi tie kristieši, kuŗi ir pilnā mērā pareizticīgi mēs zinam, ka notiks miesas augšāmcelsšanās uz 1000 gadiem atjaunotā, izgreznotā un paplašinātā Jeruzalēmē, kā to apgalvo pravieši Eceķiēls, Ezaija un citi pravieši“ (Dial. ar Trif. 80).

Arī Irenejs bij tāī pārliecībā, ka pirms uzkāpšanas debesīs kristiešiem jāsaņem mantojums virs zemes. Viņi dabūs visu Kanaanu. Viņu vidū Mesija dzīvos atjaunotā Jeruzalēmē. Būdams Lionas (Francijā, toreizējā Gallijā) bīskaps, viņš sapņoja tikai par to, kā viņš pēc nāves celsies augšā uz 1000 gadiem kā pilsonis pārpilnības zemē — Palestīnā. Tas būs prieka un miera laikmets. Visa radība atjaunosies un pārvērtīsies. Plēsīgi zvēri, kā Ādama paradīzē, būs lēni un kalpos cilvēkam. Zemes auglība būs tāda, ka lauvas barosies no salmiem, pēc Ezaijas pravietojuma. „Ja lauvas barojas no salmiem — izsaucās Irenejs — kāda tad būs pati labība, kuŗas salmi būs lauvām par barību!“ (Haer. 5, 31—38).

Austrumos līdz Origenam un Rietumos līdz Augustīnam kristieši gaidīja aplaīmotāju Mesiju virs zemes.

Šim faktam ir svarīga nozīme pirmatnējā kristiānisma vēsturē. Gaidītais „Dāvida dēls“, ideja par cilvēcisko zemes Mesiju (Kristu) spēlēja lielu lomu pie Jēzus tēla izveidošanas. Tā piešķīra tam miesu un asinis, saistīja to ar vēsturi un mātēriālo pasauli.

16. Debesu Mesija.

☒ Bet līdzās šai idejai par zemes Mesiju, par cilvēcisko Mesiju, jau agrī jūdu tautā izauga jauna, kristiānisma attīstībai ne mazāk svarīga ideja, un proti, par debesu Mesiju, par dievišķīgo Mesiju.

Jūdu tautas nelaimēm un ciešanām pieaugot Makabeju dinastijas beigās un vēl vairāk tad, kad romieši sāka brūtāli rīkoties ar Palestīnu, gan tieši, gan ar saviem rokas puīšiem, dažās jūdu aprindās sāka nobriest pārliecība, ka gaidīt uz „Dāvida dēlu“ ir veltīga illūzija, ka „Dāvida dēls“ nekā nelīdzēs, ka nepieciešama dziļāka un radikālāka revolūcija. Nepietiek ar cilvēku valdības maiņu. Jānāk Dieva valdība,

grēku pasaulei jātiek sadragātai, lai tad uz viņas drupām Jahve nodibinātu jaunas debesis un jaunu zemi. Šai Jahves valdībai jānāk tieši, bez kādas iepriekšējas cilvēku, kaut arī „Dāvida dēla“, valdības. Nebij arī grūti atrast „svētos rakstos“ dzīgas vietas, kur „Jahves diena“ ir pasludināta kā tieši priekšā stāvoša, bez kādas cilvēka valdības priekšspēles.

Bet Jahve pats šo augstāko revolūciju neizvedīs, pats tieši neiejauksies zemes lietu nokārtošanā. Mēs jau redzējam, ka Jahve zem parsisma un pa daļai, varbūt, zem grieķu teosofiskās filozofijas iespaida bij zaudējis savas citkārtējās cilvēciskās, pārāk cilvēciskās īpašības. Tas līdzīgi Ahuramazdam bij pārvērties par „dievu visaugstāko“, kurš augstībā un ārpusaulīgā spožumā sēdēja uz debesu troņa, nestādamies nekādos sakaros ar zemes un grēcīgās materijas lietām. Ar zemi un cilvēkiem tas sazinājās caur saviem dievišķīgiem sūtņiem, eņģeļiem un pārējiem debesu spēkiem.

Arī „Jahves dienu“ virs zemes nesīs nevis pats Jahve, bet kāds no debesu spēkiem, kuram viņš to uzdos. Kas tas būs? Te „Jahves dienas“ gaidītājiem nāca palīgā Danieļa apokalipse, un proti, tā vieta, kurā iet runa par „cilvēka dēlu“, kas nāca „debess padebešos“ un par kuru bij teikts: „Un viņam tapa dota valdība un godība un valstība: visiem ļaudīm, visām tautām un valodām būs viņam kalpot; viņa valdība ir mūžīga valdība, kas neiznīkst un viņa valstībai nav gala“ (Dān. gr. 7, 13, 14).

Šai Danieļa apokaliptiskā simbolā ieraudzīja reālu, mistisku un dievišķīgu personību, kurā mūžīgi bijusi pie Jahves un izpildījusi viņa augstākos uzdevumus. Jahve bij kļuvis bezveidīgs. Radās doma, ka līdzās viņam debesis ir redzama būtne, kurā jau pastāvējusi pirms visas radīšanas. Un, lūk, šim Jahves sūtnim, šim viņa vietniekam ir cilvēka veids; tas izskatās, kā „cilvēka dēls“.

Šī ideja dabū pilnīgi konkrētu un gaišu izpaudumu apokaliptiskajā „Henocha grāmatā“, kurā sarakstīta apm. 80 gadus pirms mūsu ēras. Henochs pēc ebreju leģendas bijis septītais cilvēks pēc Ādama. Pēc tās pašas leģendas Jahve to dzīvu uzņēmis debēs, kur pēc tam tas visu laiku mājojis. Kādam „debesu Mesijas“ entūziastam neilgi pirms kristianisma bij ienācis prātā uzrakstīt savas idejas zem šī Henocha vārda, lai piešķirtu tām lielāku svaru, jo, lūk, tik agri debesis uzņemtajam Henocham taču vislabāki vajadzēja zināt visus pasaules noslēpumus.

Šī neapšaubāmā jūdu ražojuma apokalipse ir pilna ar vēlākā kristiānisma idejām. Tā ir saite, kas savieno Dānieļa debešķīgā „cilvēka dēla“ ideju ar ap. Paula kristoloģiju.

Henocha atklātais „pasaules noslēpums“ ir tas, ka pasaules ļaunums ceļās no dumpīgiem gariem jeb engēļiem, kas sagrābuši uz laiku pāsaules varu savās rokās. Nekrietnie ķēniņi un netaisnie priesteri ir šo ļauno engēļu kalpi, visas pasaules nelaimes ir šo ļauno engēļu un viņu kalpu darbs. To novērst un lietas par labu griezt nestāv cilvēku spēkos. Pārgrozība nāks piepeši no augšienes, jo „garu valdnieka“ (tā pie Henocha saucas Jahve) pacietības mērs ir pilns. Nāks diena, kad engēļi un cilvēki tiks tiesāti un pasaulē nodibināta taisnība.

„Cilvēka dēls“ jeb „debesu cilvēks“, „garu valdnieka“ sūtīts, parādīsies pasaulē. „Tanī stundā šis cilvēka dēls bij saukts Garu valdnieka priekšā, viņa vārds Dienu virsnieka priekšā. Pirms saule un zvaigznāji bij radīti, pirms debesu zvaigznes bij radītas, viņa vārds bij saukts Garu valdnieka priekšā“ (Hen. gr. 48).

Viņa ierašanās visu sagāzīs. Miroņi celsies augšā. „Tanīs dienās zeme atdos savus noguldījumus, elle atdos to, ko tā ņēmusi, nāve atdos to, ko tā parādā“ (Hen. gr. 51).

Dumpīgie engēļi tiks nogrūsti ugunīgā bezdibēnā. „Michaels, Gabriels, Rafaels, Fanuels šai lielajā dienā tos sagrābs un iemetīs liesmainā krāsnī, lai Garu valdnieks viņiem atriebtos par grēku, ka tie padevušies Sātānam un pāvedinājuši zemes iedzīvotājus“ (Hen. gr. 54).

Ķēniņi un pasaules varenie brēks pēc žēlastības, bet tiks nesaudzīgi iznīcināti. „Tanīs dienās zemes ķēniņi un zemes varenie lieks savas muguras savu grēku dēļ. Savā baiļu dienā tie neglābsies: es viņus sviedīšu savu izredzēto rokās. Kā salmi ugunī tie liesmos svēto priekšā, kā svins ūdenī tie taps tumši taisno priekšā“ (Hen. gr. 48).

Turpretim taisnie un izredzētie pacelsies apskaidrotās miesās. „Tanī dienā taisnie un izredzētie tiks glābti; viņi neredzēs vairs grēcinieku un ļauno sejas. Garu valdnieks mājās virs tiem, un ar šo Cilvēka dēlu viņi ēdīs, gulsies, celsies mūžīgi mūžos! Taisnie un izredzētie pacelsies no zemes, viņi būs beiguši locīties. Viņus būs apģērbis slavas drēbēs, dzīvības drēbēs Garu valdnieks. Jūsu drēbes nenovecosies, jūsu slava nebeigsies Garu valdnieka priekšā!“ (Hen. gr. 102).

Ortodoksālie jūdi noraidīja šo „Henocha grāmatu“. Turpretim vēlākie kristieši to lasīja aizraudamies un skatījās uz to kā uz „svēto rakstu“. Ap. Jūda to citē (Jūd. gr. 14). Kristiešu apokalipse un Paula vēstules uz to būvētas. Tikai vēlāk Tertuliana laikā „Henocha grāmatu“ sāka pamazām kristietībā nostumt pie malas.

Tomēr būtu aplami domāt, kā „debesu Mesijas“ ideja ir „Henocha grāmatas“ autora oriģinālizdomājums. Viņa laikmetā plašas jūdu aprindas turējās pie šīs idejas. Bez tam, ne arī viņa laikmetā meklējams šīs idejas sākums. Ideja par dievišķīgo Mesiju konstatējama jau praviešu laikmetā. Tā jau vecajam Mesijas tēlam, kāds tas parādās pie Ezaijas 9. un 11. nod., piemīt noteikti pārcilvēciskas īpašības. Mesija, kas bez gala valda, kas top saukts par „vareno Dievu“, par „mūžības tēvu“, kas „ar savu lūpu dvasu“ nokaus bezdievīgo, ir pārcilvēciska, mītoloģiska būtne. Arī Mesijas vēlāko aprakstu variācijas par viņa „mutes ugunīgo dvasu“ liek domāt, ka viņa prototips ir saules dievs. Bībeles kritikā izteiktas domas, ka otrā veida Mesija — zemes Mesija, Mesija kā „Dāvida dēls“ ir tikai dievišķīgā debesu Mesijas pielāgojums jūdu monoteismam, kas necieta citas dievības līdzās Jahvem.

Kā arī nebūtu, neapšaubāms paliek tas, ka laikmetā īsi pirms kristiānisma izcelšanās, kad zem persiešu reliģiskā duālista iespaida par Mesijas ienaidniekiem kļuva grēcīgo un bezdievīgo cilvēku vietā visādi velni un ļaunie gari, jūdu Mesijas tēls arvien vairāk un vairāk pieņēma pārcilvēcisku, dievišķīgu, no mūžības uz mūžību pastāvošu velnu grāvēja raksturu, lai gan tas nes „cilvēka dēla“ un „cilvēka izskata“ nosaukumu. Tāds viņš ir, kā mēs redzējām, „Henocha grāmatā“, tāds viņš ir arī vēlākā, pēc Jeruzalēmes izpostīšanas sarakstītā jūdu apokalipsē, kas iet zem „4. Ezras gr.“ nosaukuma. Un jo tālāk, jo pasakaināks viņš top. Tā „4. Ezras grāmatā“ viņš nevien laižās līdz ar mākoņiem, bet arī izlien no jūras dzelmes — īsts jūras monstros cilvēka veidā. „Es redzēju: lūk! Vējš cēlās no jūras, tik liels, ka tas sacēla visus vilpus. Es redzēju: lūk! Vējš lika iziet no jūras sirds itkā cilvēka izskatam“ (4. Ezs. 13).

Tālāk šis jūras varonis līdz ar mākoņiem dodas ciņā pret saviem ienaidniekiem, kuri viņam uzbrūk milzīgā skaitā. Viņš uzvar tos, ne ar zobinu, bet ar „uguns šalti no savas mutes, ar liesmu vēju no savām lūpām, ar dzirksteli vētru no savas

mēles". „Viss sajaucās, uguns šalts, liesmu vējš, liela vētra, viss gāzās pret uzbrucēju pūli, kas bij gatavs uz cīņu, un sadedzināja to: no neskaitāmā pūļa piepeši palika tikai pelnu putekļi, dūmu smaka" (4. Ezer. 13).

Tas jums nav kautkāds „Dāvida dēls!"

Lai nerastos pārpratums, jāatzīmē, ka šo apokaliptiku ar viņas fantastiskiem Mesijām, kuri tāli pārspēj varoņus no „Tukstoš un vienas nakts", neatzina oficiālais jūdaisms, turēdamies vairāk pie „Dāvida dēla" tradīcijas. Tomēr tā bij caur un cauri jūdiska parādība, kaut arī tur būtu saskatāmi sveši, teiksim, „pagāniski" elementi. Bet kopš Bābeles gūstniecības, viss jūdaisms bij pilns ar „pagāniskiem" elementiem. Oficiālais jūdaisms tai laikā neizturējās arī naidīgi pret apokaliptiskiem jūsmotājiem.

Šī apokaliptika dibinājās uz dažādām eksaltētām mesiāniskām sektām jūdu nacionālā perifērijā. No šīm aprindām cēlās arī kristiānisms, kuŗš no tām patapinājis daudz mesiānistiska māla, lai ar to vēlāk veidotu savu Mesijas tēlu — Jēzu.

17. Divi Mesijas — vienā.

Abus Mesiju tipus—zemes Mesiju („Dāvida dēlu") un debesu Mesiju („Cilvēka dēlu") mesiāniskā jēzistu sekta centās apvienot savā Jēzus tēlā. Tas bij pagrūti izdarāms, ievērojot šo abu tipu dažādību, bet to jēzisti ieskatīja par nepieciešamu propagandas nolūkos. Sak', lai katram Mesija būtu pēc prāta: kas vēlās „Dāvida dēlu", dabū „Dāvida dēlu", kas vēlās „Cilvēka dēlu", dabū „Cilvēka dēlu". Mēs redzējam, ka jēzisti pat centās apmierināt arī tos, kuŗi gaidīja Mesiju no Jozefa cilts. Runājot par Jēzus dzimšanas leģendu, mums jau bij izdevība atzīmēt, kādus nejēdzīgus kuleņus jēzistiem nācās mest, lai dabūtu gatavu šo mesiānistisko virumu visiem pēc garšas. Bet no pretruņām un nesaskaņām pirmkristiešu sekta nebaidījās. Jo kā gan lai citādi izskaidro to nenoliedzamo faktu, ka visa viņu sastādītā kristiānisma sistēma no pretruņām un nesaskaņām vien sastāv. Rūp tikai salīdzināt Paula vēstules ar sinoptiskiem evaņģēlijiem (Mateusa, Marka un Lūkasā), šos sinoptiskos evaņģēlijus ar Jāņa evaņģēliju un beidzot pašus sinoptiskos evaņģēlijus savā starpā, lai par to pārliecinātos. Bet lielākā pretruņa ir pats Kristus mīts, par kuŗu mums vēl nāksies runāt.

Atgriezoties atpakaļ pie abu Mesiju saklīsterēšanas vienā Jēzus personā, jāatzīmē, ka te jēzisti atkal varēja atrast paraugu jūdu apokaliptikā, piem. 4. Ezras gr. Arī ta ir „sastikēta“ no dažādiem gabaliem. Pārsteidzošais ir tas, ka debesu Mesija, kas tik „zibenīgi“ parādās uz skatuves piepeši sāk spēlēt zemes Mesijas lomu. Viņš valda pār Palestīnu un pasauli apaļus 400 gadus un pēc tam aizmieg dieva mierā, gluži kā jeb kurš mirstīgais „Dāvida dēls“. Te pāreja no dievišķīgā Mesijas uz cilvēcisko Mesiju jau ir sataisīta. Jēzistiem atlika tikai lietu noapaļot un konkrētizēt šo dievišķīgo un cilvēcisko Mesiju kā Dieva un Dāvida dēlu — Kristu Jēzu.

Anonimais jūdu apokaliptiķu Mesija (Kristus) jēzistu mesianiskā sektā dabū konkrētu Jēzus vārdu. Kādēļ taisni Jēzus vārdu? Uz to konservatīvie teologi atbild vienkārši, ka Dieva engelis tā pavēlējis Marijai nosaukt viņas dzemdēto Kristu. Liberālie teologi, kuŗi vairs netic pārdabiskām fabulām, bet joprojām stingrj tic, ka Jēzus ir vēsturiska persona, atbild, ka kristiešu pestītājs dabujis šādu vārdu gluži nejauši jeb pareizāki tādēļ, ka Jēzus vārds kristiānisma izcelšanās laikmetā bijis ļoti izplatīts un populārs jūdu tautā.

Bet mēs jau redzējām, ka Jēzus vēsturiskā eksistence nav pierādāma. Un kristiānisma izcelšanās arī nemaz neprasa, lai tam par ierosinātāju un autoru būtu kāda atsevišķa, konkrēta persona. Kristiānisma idejiski-religiskās sastāvdaļas jau bij sagatavojis orientālais mītiskais un religiskais sinkrētisms (maisiņums), orientālais gnozis jeb teosofiskās spekulācijas, grieķu filozofiskās idejas un jūdu religiskā attīstība zem visu šo faktoru iespaida. Arī teologs Gunkels, kuŗš atzīst Jēzus vēsturisko eksistenci, tomēr ir spiests konstatēt, ka „kristoloģijas galvenākās daļas (Hauptstücke) nenāk no vēsturiskā Jēzus, bet ir neatkārīgas no tā un pirms tā cēlušās“ (Zum religionsgeschichtlichen Verständnis d. N. T.).

Nopietni Bībeles kritiķi Drevs, Smits, Van den Bergh van Eysinga u. c. uz religiski-vēsturisko apstākļu analīzes pamata nākuši pie tām domām, ka Jēzus jau pirms kristiānisma izcelšanās jūdu gnostiķu aprindās (sektās) ir bijis pestītāja vārds. Šis vārds „Jošua-Josua-Jēzus, kas arī nozīmē „glābējs“, „palīgs“, „pestītājs“, nak Vecajā derībā bieži priekšā, un vismaz divos gadījumos tas saistīts ar pusmesianistiskām figurām. Viens Josua ievēda Izraēli „apsolitā“ zemē, kur „piens un medus“ tek, kādu laimi gaidīja arī no Mesijas; otrs Josua kā

virspriesteris pārveda jūdus no Bābeles gūstniecības atpakaļ dzimtenē. Pie prav. Zacharijas tas parādās pilnīgi mesianistiskā apgaismojumā, apbalvots ar tradicionāliem mesianistiskiem apzīmējumiem (Zach. 6, 11—13).

Tādēļ ļoti saprotami, ka arī kristiešu sekta piešķīra savam Mesijam (Kristum) šo mesianistisko Jēzus vārdu. Motīvi un vārda mesianistiskais raksturs redzami arī no Jēzus dzimšanas leģendas pie Mateusa, kas liek teikt „tā Kunga engelim“ par Mariju: „Un viņa dzemdēs dēlu, un tā vārdu tev būs saukt Jēzus; jo viņš izpestīs savus ļaudis no viņu grēkiem“ (Mat. 1, 21). Tādējādi arī Jēzus vārdam ir pilnīgi mitoloģiska nozīme, nerunājot jau nemaz par pašu personu.

18. Golgatas krusts un krusta simbolika.

Kristiešu Jēzus personā ietverti nevien abi minētie Mesijas tipi — cilvēciskais (ķēnišķīgais) un dievišķīgais — bet arī vēl trešais, un proti — cietušais, mirušais un augšāmcelies Mesija. No kurienes tas nāk? Vispirms jau no „pagāniem“. Mēs redzējam, ka pie orientālam reliģijām un mistēriju kultiem bij gluži parasta un izplatīta ideja, ka pestīšanas dievs cieš, mirst un ceļas augšā. Mēs redzējam arī, ka ar šo ideju bij saistīta ticīgo cerība par atpestīšanu no nāves un mūžīgu dzīvošanu. Un taisni tādēļ šī ideja bij tik izplatīta un stipra.

Reliģiju sajaukšanās laikmetā arī jūdaisms nokļuva zem dažādiem svešiem reliģiskiem iespaidiem. Kopā ar daudzām citām apkārtejo tautu reliģiskām idejām, jūdu tautā iesakņojās arī ideja par cietušo, mirušo un augšāmceļušos pestīšanas dievu, kurā atstāja savu iespaidu arī uz Mesijas tēla veidošanos. Oficiālā jūdaismā kristiānisma izcelšanās laikmetā gan nav novērojama ticība uz mirušo un augšāmceļušos Mesiju. Bet, kā Gunkels norāda, tas neizslēdz to, ka zināmās slepenās aprindās, pa kaktiem šāda ticība ir pastāvējusi. Un kristiānisms jau taisni ir cēlies no šādām neoficiālām, slepenām jūdaisma aprindām, uz kurām reliģiskā sinkrētisma iespaids bij visdziļāks un visstiprāks.

Ka ideja par cietēju Mesiju nav bijusi gluži sveša dažās jūdu aprindās arī kristiānisma izcelšanās laikmetā, to rāda jau tas, ka Jaunā derībā Kristus ciešanu nepieciešamība bieži tiek demonstrēta ar „rakstiem“ kā pate par sevi saprotama. To

rāda arī Justīns (2. g. s. p. Kr.), kurš savā dialogā ar jūdu Trifonu liek pēdējam teikt: „kā Mesijam būs jācieš, to mēs zinām“. Pie jūdiem arī pastāvēja izšķirība starp Mesiju Jozefa dēlu (Ben Joseph), kurš cieš, un Mesiju Dāvida dēlu (Ben David), kurš uzvar un kā ķēniņš valda.

Bet arī paša jūdaisma oficiālajos „svētos rakstos“ bij sameklējami pietiekoši dati, lai sankcionētu šo „pagānisko“ ideju par pestīšanas dieva ciešanu, miršanu un augšāmcelšanos un attiecinātu to uz Mesijas (Kristus) būtni. Te galvenā kārtā krīt svarā ievērojamā vieta pie Ezaijas 53. nodaļā, kur iet runa par „Jahves kalpu“. Šis „Jahves kalps“ labprātīgi uzņemas cilvēku grēkus, par viņu ļauniem darbiem cieš moka un apsmieklu, un tiek nodots kauna pilnai nāvei, lai gan pats viņš ir bez vainas un ar savu taisnību daudzus taisnus darijis. Bet par to Jahve viņu pēc nāves „paaugstina“ un tas saņem bagātīgu algu „tādēļ, ka viņš atdevis savu dzīvību nāvei un pieskaitīts ļaundariem un ka viņš nesis daudz grēkus un aizlūdzis par ļaundariem“ (Ez. 53, 12).

Bet šis „Jahves kalps“, kuram nevainīgam jācieš visas moka un kauna pilna nāve par pasaules grēkiem, patiesībā nebij nekas cits kā Mesija. „Nevar būt nekādu šaubu—saka Dr. M. Brikners — ka no sākuma ar Dieva kalpu nav domāta kāda vēsturiska persona vai patē Izraēļa tauta, bet gan tas noslēpumainais Mesijas tēls, kas kauna pilnā kārtā miris par tautas grēkiem, lai dienu beigās tiktu uzvarā paaugstināts un aizlūgšanā uzstātos par savu tautu“. Aiz viņa stāv pats Jahve, Jahves gars viņu vada un Jahves prātu viņš izpilda. Ezaija liek Jahvem teikt: „Redzi, tas ir mans kalps, kam es palīdzu, manis izredzēts, pie kā manai dvēselei labs prāts. Es savu garu esmu licis uz viņu; viņš tautām nesis tiesu... Viņš tiesu nesis ar patiesību. Viņš nepagurs un nesalūzīs, kāmēr iecels tiesu virs zemes, un salas cerēs uz viņa bauslību“ (Ez. 42, 1—4). Nepārprotams Mesija.

Līdzīgs tēls atkārtojas pie prav. Zacharijas, kas pats novelk paraleli ar kādu pagānu dievību, kurai svinēja miršanu un augšāmcelšanos: „Un tie uz mani skatīsies, ko tie caururbuši Un par viņu tie sēros, kā sēro par vienīgo dēlu, un viņu apraudās, kā apraud pirmdzimto. Tai dienā atskanēs skaļas bērū vaimanas Jeruzalēmē, kā Hadad-Rimona bērū vaimanas Megīdo ielejā“ (Zach. 12, 10, 11).

Tāda paša veida mesiāniska figūra atkārtojas „Zālamana gudrībā“ — kādā nezināmā Aleksandrijas jūdu autora rakstā,

kas zem Zālamana vārda sarakstīts, laikam, pirmā gadusimtenī priekš mūsu ēras. Arī šī Pseidozālamana „taisnais“ dižojas ar patiesu Jahves atziņu un tādēļ „bezdievji“ to vajā, nonievā, moca un nospriež tam kauna pilnu nāvi. „Vajāsim taisno, jo viņš mums ir apgrūtinošs“ — tā Pseidozālamans liek teikt šiem „bezdievjiem“. Bet Jahve arī šo „taisno“ pēc viņa nāves paaugstina debesu godībā.

Ļoti raksturīga šai ziņā ir 22. Dāvida dziesma. Tur „Jahves kalps“ pats runā par savām ciešanām. Viņš saka: „Bet es esmu tārs un ne cilvēks, cilvēku apsmiekls un ļaunžu nicināts. Visi, kas mani redz, mani apmēda, atpleš lupas un krata galvu sacidami: Viņš palaižas uz to Kungu; lai tas viņu izrauj un viņu izglābj, ja tam pie viņa ir labs prāts“.

Tālāk apsmietais un apmēdītais „Jahves kalps“ sūdzās: „Mans spēks ir izkaltis, kā poda gabals un mana mēle līp pie mana žoda; un tu mani esi nolīcis nāves pīšļos. Jo suni mani apstājuši un ļaundarītāju bars ap mani apmeties; tie manas rokas un manas kājas ir izurbuši... Tie dala manas drēbes savā starpā un met kauliņus par manu apgērbu“.

Savās mokās, „Jahves kalps“ izsaucas: „Mans Dievs! Mans Dievs! Kāpēc tu mani esi atstājis“ (Dāv. dz. 22.).

Mums šķiet, bez tuvākiem paskaidrojumiem, katram būs redzams, ka šai Dāvida dziesmā jau izlikta gandrīz visa Jēzus krustā sišanas programma: apmēdīšana un nonievāšana; caururbtās rokas un kājas; dedzinošās slāpes; pakārtā ļaundara mēdīšanās („ja tu esi Kristus, tad palīdzi sev pašam un mums“ Lk. 23, 39); drēbju dalīšana un kauliņu mešana; beidzot izsauciens: „Mans Dievs! Mans Dievs! Kāpēc tu mani esi atstājis?“ — Un rodas jautājums, kas vēl līdz šo baltu dienu gatavi apgalvot, ka nevis evangēlisti norakstījuši savu krustā sišanas nostāstu no Dāvida dziesmas autora, bet gan šis pēdējais no viņiem, vēl ilgi pirms viņi to bij uzrakstījuši!

Tā no šīm Vecās derības vietām mēs redzam, ka jau ilgi pirms kristiānisma jūdu Mesijas („Jahves kalpa“, „taisnā“) reper-tuārā iegāja nevien ciešanas, bet arī krusta nāve. Šī krusta nāve nepārprotami atzīmēta minētajā Dāvida dziesmā („tie manas rokas un manas kājas ir izurbuši“). Tā to arī sapratuši pirmkristieši, piem., Justins un Tertulians. Bet arī pie

Ezaijas un Pseidozālamana „kauna pilnā nāve“, kāda jāpārcieš „Jahves kalpam“ vai „taisnajam“, nevar būt nekas cits kā krusta nāve, ar kādu tanīs laikos parasti tiesāja vergus un smagus noziedzniekus. Arī grieķu filozofs Platons (miris 348. vai 347. g. pr. Kr.) savā grāmatā „Valsts“, aprakstīdams taisnā ciešanas virs zemes, nobeidz tās ar krusta stabu.

Orientālo reliģiju pestīšanas dievs, kas cieš, mirst un ceļas augšā, sakausēdamies kristiānismā ar šo Vecās derības „Jahves kalpu“ vai „taisno“, radīja kristiānisma īpatnējo dievcilvēka tēlu. Šī sakausēšanās norisinājās bez kādām grūtībām. „Mirstošs dievs — saka teologs Bodisens — vairāk līdzīgs cilvēkam, nekā jebkurš cits“. Viņš norāda arī, ka Oriēta pestīšanas dievi patiesībā nav bijuši nekādi īsti dievi. Tie bijuši nenoteiktas būtnes, kuŗas bijušas augstākas par cilvēkiem, bet zemākas par dieviem. No otras puses, Vecās derības „Jahves kalps“ vai „taisnais“, lai gan pēc savas būtības ir cilvēciska personība, tomēr uzrāda arī dažas dievišķīgas īpašības. Orientālais pestīšanas dievs ir tāds dievs, kas itkā taisās palikt par cilvēku, turpretim „Jahves kalps“ ir tāds cilvēks, kas bezmaz pāriet dievībā. Gluži dabiski, ka pie šo divu elementu sakausēšanas reliģiskā fantazijā iznāca tipisks dievcilvēks, kuŗa pārdabiskā dievišķīgā būtība zem Ezaijas ietekmējuma dabūja noteiktu cilvēcisku personifikāciju — individuālītāti ar miesu un asinīm. Šāda sakausēšana bij jo iespējamāka tādēļ, ka jūdu Mesijas tēls jau bez tam svārstījās starp dievišķīgo un cilvēcisko būtni.

Orientālo reliģiju pestīšanas dievi mira kā nu kuŗais: vienu saplosīja meža kuļlis, otru sacirta gabalos ļaunā tumsības vara, trešais mirst no pašizrāmīšanās u. t. t. Kristiešu pestīšanas dievs jeb dievcilvēks mirst pie krusta staba. Mēs redzējam, ka šis nāves veids bij jau puslīdz skaidri norādīts, var teikt, priekšā rakstīts Vecajā derībā. Kristiešiem atlika tikai to konkrēti inscenēt. Bet lai saprastu krusta nozīmi kristiešu vēlākā simbolistikā, jāņem vērā, ka krustam pie senajām tautām bij nevien moku staba nozīme. Krusts dažādos veidos pie dažām orientālām reliģijām un kultiem bij arī mistisks pestīšanas un dzīvības simbols.

Tā heretiķu apkarotājs Epifanijs (4. g. s. p. Kr.) ziņo par kādu mistēriju, kuŗu Aleksandrijas grieķi svinējuši ziemas saules griežos ap pusnakti par godu jaunavas Kores dzemdētam laika dievam Eonam. Šinis svinībās sarīkota procesija,

kuŗā nests koka dieva tēls ar zeltītām krusta zīmēm uz pieres, abām rokām un ceļiem. Arī Firmiks zin stāstīt, ka „pagāni“ bieži „falsificējuši“ Kristus krustu. Mums jau nācās norādīt, ka krusts bijis ēģiptiešu dieva Ozira zīme, kuŗu ēģiptieši uzskatījuši arī par nemirstības un dzīvības simbolu. Kādā skulptūrā uz Luksora tempļa sienas attēlots Ēģiptes ķēniņu dzimšanas mīts: pēc tam, kad ēģiptiešu Gābriels Tots pasludinājis, ka jaunavīgai ķēniņienei Mautmei piedzims dēls, nākošā ainā redzams, ka ēģiptiešu „svētais gars“ Knefs un dieviete Atora saņem ķēniņienes rokas un tura tai pie mutes ēģiptisko dzīvības krusta simbolu (crux ansata), ar ko tā tiek apauglota.

Ir zināms pamats domāt, ka arī senajiem izraēliešiem nav bijusi sveša krusta mistiskā nozīme. Kaujā pret amalekiešiem Mozus, pēc jūdu leģendas, sagādājis Jozuam uzvaru, turēdams krustveidīgi paceltas rokas. Krusts bijis arī zīme, kādu Jahve pavelējis izraēliešiem vilkt ar jēra asinīm pie viņu durvīm Ēģiptē, lai paglābtos no Jahves nāves enģeļa, kad tas sarīkojis bērnu slaktiņu starp ēģiptiešiem. Vēl zīmīgāks tas, ka jūdi, pēc Justina ziņām, savu Lieldienas (Pasah) jēru parasti cepuši krusta veidā: jēram viens iesms izdurts gareniski un otrs šķērsām caur krūtīm, piestiprinot pie tā priekškājas. Tā ka jērs likās karājoties pie iesmu sastādītā krusta.

Indiešu uguns krusta simboliskā nozīme visiem zināma.

Arī grieķu filozofs Platons kādā no saviem dialogiem („Timajs“), runādams par universuma radīšanu, pastāsta, ka dievs radījis pasaules dvēseli krusta veidā vai pareizāki—greiza krusta, grieķu burta X veidā.

Pats par sevi saprotams, ka krustam šai sakarībā nav nekā kopēja ar evaņģeliju moku stabu. Tam ir pilnīgi patstāvīga nozīme kā pestīšanas simbolam pie daudziem kultiem un sektām ilgi pirms kristianisma. Šie krusta simbolikas cēloņi pie dažādām tautām var būt dažādi. Pa lielākai daļai tie meklejami astrālmītoloģijā un vedami sakarā ar saules un uguns kultu. Tuvāk pie tiem uzskatīties mums šeit nav iespējams.

Kā zināms, arī kristianismā krusts nozīmē nevien moku stabu, pie kuŗa itkā būtu miris kristiešu pestītājs, bet arī mistisku pestīšanas simbolu. Pie kristiešiem krusts ir arī nāvi uzvarošas jaunas dzīvības zīme. Šādā nozīmē šo krustu kā brīnišķīgu amuletu mēs vēl līdz šai baltai dienai redzam priesteru rokās un uz sieviešu un jaunuvu krūtīm. Tāpat arī ilgi

pirms kristiānisma pie senajām „pagānu“ tautām un reliģijām, it īpaši mitraismā, krustu uzskatīja par aizsarga līdzekli pret visādām slimībām un likstām, kādas cilvēkam uzglūn. Tādēļ arī „pagānu“ ļaudis nēsāja pie sevis šo krusta zīmi un grūtos brīžos pārkrustījās. Šai nozīmē šo krustu atrodam uz asīriešu ķēniņu krūtīm, pie romiešu vestaļu kakla, uz Romas leģionu standartiem, uz ikdienišķās dzīves priekšmetiem u. t. t. Ticīgiem bij tā pārliecība, ka no šīs krusta zīmes bēga visas ļaunās tumsības varas, tāpat kā ziemas zvaigznes, čuskas un skorpions, slidēja uz horizontu, kad saule pacēlās uz pavasara krusta, kas radās no diviem viens otru pāršķeļošiem debesu riņķiem — debesu ekvatora un saules ceļa. Tāpēc kristiešu iedomā velns un viņa kalpi vēl līdz šo baltu dienu baidās un bēg no krusta.

19. Kristus kā „Dieva jērs“.

Kristieši sava pestītāja nāvi uzskata par upura nāvi, kuŗa esot bijusi nepieciešama, lai izpirktu cilvēku grēkus un tādējādi atpestītu tos „no nāves un no velna varas“. Šī ideja nav kristiešu oriģinālizgudrojums. Jau ilgi pirms kristiānisma pie senajām tautām pastāvēja ieskats, ka viena cilvēka upura nāve zināmos apstākļos un pie zināmiem noteikumiem var izpirkt visas tautas grēkus un paglābt to no draudošām likstām un ķībelēm.

Pirmatnējos laikos šādi izpirkšanas upuri bieži bij personas, kas stāvēja tautas priekšgalā un tā tad bij itkā atbildīgas par tautas nodarījumiem — ķēniņi un priesteri — vai arī personas, kuŗām bij sevišķa, izcila nozīme. Tā pēc kādas romiešu teikas Kurcijs nogāžas bezdibēnā, lai glābtu savu tautu; Moaba ķēniņš, kuŗu aplenkuši izraēlītieši, upurē savu pirmdzimto dēlu, un aplencēji sajukumā aizvācas; skītieši, pēc Herodota ziņām, liktenīgos brīžos upurējuši savu ķēniņu, kuŗu nokavuši kā upura dzīvnieku; atēnieši upurējuši savus labākos jaunekļus un jaunavas Minotauram, lai nomierinātu šo vērša dievu un pasargātu no viņa dūsmām tautu. Tiriešu Melkarts upurējis pilsētas vārtu priekšā savu „iedzimto“ dēlu Jehudu, apveltīdams to ar ķēnišķīgu godu. Fenīķieši Tirā, ja ticēt Plinijam, vēl tai laikā, kad Aleksandrs Lielais aplencis viņu pilsētu, upurējuši ikgadus vienu jaunekli Melkartam jeb Molocham.

Arī pie izraēlītiešiem bij laiki, kad pavasara iestāšanos atzīmēja ar pirmdzimto nogalināšanu. Vairākas vietas Bībelē atgādina šos cilvēku upurēšanas laikus. Tā, piem., nostāsts, kurā Abraams upurē savu dēlu Izaaku, Jefta — savu meitu u. c. Vēlākos laikos šos cilvēku upurus pie jūdiem atvietoja Pasaha jērs.

Kādēļ taisni jērs? Tam bij savs pamats zvaigžņu mītoloģijā, kā daudzām citām seno tautu reliģiskām parašām un ritiem. Pavasara saules griežu laikā, kad diena un nakts nāk vienādā garumā, saule pāriedama ekvatoru („Pasah“ nozīmē „pāreju“), atradās Dzodiaka Auna zīmē, kurū persieši saprata arī kā jēru. Pie tam šis jērs, kā mēr saule virzījās caur šo zīmi, pazuda saules staros. Reliģiozā fantazijā šī pazušana tēlojās kā debesu jēra upuris pagājušā gada grēku izlīdzināšanai. Tādēļ arī pasaha jēra upuris bij itkā atspoguļojums virs zemes šim astrālām (zvaigžņu) upurim pie debesīm.

Kristiānismā, kā zināms, dažādās variācijās tiek fantazēts par „Dieva jēru“, kas „nes pasaules grēkus“. Visām šīm fantazijām pamats meklējams zvaigžņu mītoloģijā. Tās nāk no „pagānu“ reliģijām, kurās kristiānisms mēdz tik augstprātīgi pelt un nicināt. Mēs jau redzējām, ka orientālo reliģiju pestīšanas dievi, kas mirst un ceļās augšā, pa lielākai daļai ceļas no saules dieviem resp. kultiem. Pavasarī Auna jeb jēra zvaigžņu zīmē dievs (saule) atgriezās no „apakšzemes“, kur tas bij devis gaismu „mirušiem“, t. i. ziemas zvaigznēm, atkal „savā“ valstībā — Dzodiaka vai saules ceļa augšējā lenķī. Tad gaisma svinēja savu uzvaru pār ziemas un tumsības varu, kurā čusku zvaigžņu — ziemas astrālo zīmju — veidā noslīdēja debesu pretējā pusē. Pate saule šai pavasara laikā, kad dienas un nakts garums izlīdzinājās, bij šis jērs, jo pēc astrālmītoloģijas ieskata tā pieņēma tās zvaigžņu zīmes raksturu, kādā tā ikreizi atradās. Jērs, kas karājās pavasara krustā (ekvatora un saules ceļa krustojumā) un saules staros pazuda, simbolizēja lielo izlīdzināšanas upuri, kādu dievs ikgadus nesa par cilvēku grēkiem, lai ar to sagādātu tiem jaunu dzīvi (Sk. A. Drews, „Der Sternhimmel in der Dichtung und Religion d. alten Völker u. d. Christentums“).

Ar to arī izskaidrojas, kādēļ pie vecajām pestīšanas reliģijām, kristiānismu ieskaitot, pestītājs bieži simbolizējas ar jēru. Tas bij tā sauktajā „Auna laikmetā“ (no 2000. g. pirms mūsu ēras līdz 100 g. pēc mūsu ēras), kad pavasara punkts

iekrita Auna zvaigžņu zīmē. Kad pavasara punkts iekrita Verša zīmē, tā sauktajā „Verša laikmetā“ (4000—2000 g. pr. m. ēras), tad cienā bij vērsis un pestītāju godināja zem viņa zīmes, kā, piem., pie Dionisa un Mitras kultiem. Tāpēc arī vērsis spēlēja tik lielu lomu visā mitraisma mītoloģijā. Arī vēl pie Henocha Mesija tiek attēlots kā vērsis vai bifelis: „Es redzeju, ka piedzima balts vērsis ar lieliem ragiem. Visi dzīvnieki laukā un visi putni debesīs bijās no viņa un pielūdza to visu laiku“. Te, bez šaubām, saskatāms mitraisma iespaids. Visiem zināma zivs simbolika pirmatnējā kristianismā. Arī tai pamats meklējams astrālmītoloģijā. Lieta tā, ka pirmajā gadusimtenī pēc mūsu ēras pavasara saules griežu punkts tuvojas Dzodiaka Zivju zvaigžņu zīmei.

Skatoties no šī astrālmītoloģijas viedokļa, top gluži saprotams tiklab jūdu rītuāls ar „Lieldienas jēru“, kā arī kristianisma krusta un jēra simbolika, kā tā starp citu redzama arī „Jāņa atklājības grāmatā“.

Kā jau teikts, jēra upuris pie jūdiem atvietoja senāko cilvēku (pirmdzimto) upuri. Upura mērķis palika viens un tas pats: izpirkt grēkus un pielabināt dievu. Vispār jāsaprot, ka pie senajām tautām bij ļoti izplatīts uzskats, ka jērs ir visnoderīgākais maiņas objekts par cilvēka grēkiem. Tā kādā vecā ķīļu rakstā, tūkstoš gadus priekš Kristus, attēlots, kā priesteris atpestī cilvēku no kādas klizmas vai slimības: „Jēru viņš dod par viņa dzīvību — jēra galvu viņš dod par cilvēka galvu — jēra muguru viņš dod par cilvēka muguru — jēra krūtis viņš dod par cilvēka krūtīm“. Aita bij svēts dzīvnieks pie grieķiem, ēģiptiešiem, kartagešiem. Jūdu ciltsmāte Rahele, kas nozīmē „aita“, norāda uz kādu ebreju cilti, kuņas senču dzīvnieks (totems) būs bijusi aita.

Pasaha svētkos apēda svēto jēru, lai atjaunotu un nostiprinātu cilts svētumu. Jau no senseniem laikiem upuris nav bijis nekas cits, kā svētais mielasts, pie kuņas svētā dzīvnieka asinis, kas rīņoja arī cilts asinsradnieku un viņas dievu dzīslās, atjaunoja un nostiprināja radniecību tiklab starp atsevišķiem cilts locekļiem, kā arī starp pašu cilti un viņas dievu.

No visa sacītā mēs varam spriest, ka nav nekā gluži jauna kristiešu ritā un idejā par to, ka Jēzus ir upura jērs, kas uz Lieldienu (Pasah) upurēts, lai izpirktu cilvēku grēkus, un ka viņa pielūdzēji eucharistijā („svētā vakarēdienā“) dalās viņa miesā un asinīs. Kā Dzodiaka debesu jērs (Auna zīme) karajās

pie pavasara krusta (debesu ekvatora un ekliptikas krustojuma pavasara punktā); kā jūdu Pasahjērs tika upurēts krusteniski, tā arī kristiešu „Dieva jērs“ gāja upura nāvē pie krusta staba. Visam tam neapšaubāmi astrālmītoloģisks pamats.

20. Kristiānisms un platonisms.

Kristiešu kulta dieva — Jēzus — veidošanā spēlējušas lielu lomu nevien orientālās reliģijas un mistēriju kultī, bet arī dažas grieķu filozofijas — galvenā kārtā platonisma un vēlākā stoicisma — idejas. Pēc Aleksandra iekarojumiem grieķu kultūra ātri izplatījās pa visu priekšējo Āziju. Tā iespiedās arī Palestīnā. Neraugoties uz jūdu noslēgtību, grieķu kultūra un parašas samērā īsā laikā laida arī te tik dziļas saknes, ka tās nespēja izraut arī nacionālistiskie Makabeju kari, kuri, stādīdami par mērķi jūdu nacionālo neatkarību, bij jo lielā mērā vērsti pret visiem svešiem iespaidiem. Aleksandra mantinieku, tā saukto, „diadochu“ laikmetā visā priekšējā Āzijā grieķu kultūra guva noteiktu virsroku. Orients hellēnizējās. Līdz ar to grieķu filozofija un domāšana arvien vairāk izplatījās starp Orienta tautām, jūdus neizslēdzot. Pie jūdiem šo hellēnizēšanās procesu veicināja vēl tas apstāklis, kā tie kopš viņu izraidīšanas bij izkaisīti pa visām svarīgākām Vidusjūras austrumu piekrastes vietām, kur tie, nodarbodamies ar visdažādākām profesijām, bij spiesti stāties tuvākos sakaros ar dominējošiem grieķiem.

Hellēnisma laikmetā priekšējā Āzijā pamazām izveidojās vairāki centri, kuŗos sevišķi attīstījās un uzplauka grieķu kultūra un garīgā dzīve. Viens no svarīgākiem bij Ēģiptes pilsēta Aleksandrija, kuŗa atradās Palestīnai kaimiņos. Te it īpaši koncentrējās hellēnisma laikmetā grieķu filozofija un zinātne.

Šī grieķu filozofija un zinātne, pārcelta Orientā, ievērojami pārveidojās. Tā sajaucās ar īpatnējiem Austrumu tautu reliģiskiem un mītoloģiskiem elementiem, un rezultātā radās savdabīgs maisījums, kas bij ļoti noderīgs dažādām teozofiskām spekulācijām.

Mums sevišķi te krīt svarā grieķiskās, resp. platoniskās „loga“ („logos“) idejas saistīšana ar Mesijas ideju aleksandriniskā jūdu-grieķu filozofijā, kuŗas priekšgalā kristiānisma izcelšanās laikmetā stāvēja jau vairākkārt minētais jūds Filons.

Pie šī sakausējuma interesanti, kā no platoniskās ideju mācības tika atvasināts īpatnēji jūdiskais jēdziens par Mesiju (Kristu) kā pasauli radošu un pasauli atpestošu „logu“.

Orientalizētā platonismā valda visasākais duālisms starp dievu un pasauli. Absolūti bezgalīgā tūlumā no pasaules mājo nemateriālā dievība; tai pavisam pretējā pusē materiālā pasaule; starp abām kā vienīgais saistošais loceklis (starpnieks) — ideju pasaule. Kā jau tas pa daļai bij konstatējams pie Platona viņa dialogā „Timajs“, šīs idejas tiek saprastas kā atsevišķi dievi. No neizprotami augstākās dievības radušies augstākie ideju dievi, no pēdējiem savukārt — zemākie, un tā tālāk līdz pat zemākiem demonu gariem, kuŗi stāv vistuvākos un tiešākos sakaros ar cilvēku un materiju un spēlē zināmā mērā perziski-jūdisko „engēļu“ lomu. Tādējādi šī teosofija var ietvert visu politeismu (daudzdievību) un viņa kultu.

Visi no augstākās dievības radušies dievi domāti, pēc cilvēku radniecības analogijas, kā dieva dēli. Un kā tādiem tiem piekriņ starpnieku loma starp transcendentu (aizpasaulīgo) dievību un materiālo pasauli. Kā visu ideju ietveri, kā visas domājošās un aktīvi radošās darbības vienību, līdz ar to kā vispārējo, pasauli veidojošo, dievišķīgo saprātu un visu virzošo dievišķīgo spēku, šo ideju pasauli mēdza apzīmēt par „logu“ („logos“).

Arī šis grieķu „logos“, kas tiešā tulkojumā nozīmē apm. tik daudz kā vārds, doma, saprāts, aleksandriniskā teosofijā tika personificēts kā starpniecisks dieva dēls, caur kuŗu dievs rada un uztur pasauli, un kā tas no dievišķīgajiem spēkiem, kuŗš iežēlojas par cilvēci. Bet šis platoniskais „loga“ jēdziens ir tikai dievišķīgas dabas. Tanī nav nekā materiāla un cilvēciska. Ceļas jautājums, kā tas var nākt sakaros ar cilvēcisko. Un te nu šim „loga“ jēdzienam nāca no orientālisma palīgā cits ideju komplekss. Arī jūdi kopš ilgāka laika gaidīja pestītāju — Mesiju. Kas trūka grieķu „loga“ jēdzienam, tas bij jūdu Mesijas idejai, un proti, cilvēciskais.

Abu ideju sakausēšanu uzņēmās aleksandriniskā jūdu reliģijas filozofija. Aleksandrijas jūdu hellēnizējošais filozofs Filons pilnīgi apzinīgi pārstrādāja jūdu Mesijas ideju grieķu „loga“ idejas garā. Šī sakausēšana bij to tiesu jo vieglāka, ka jūdu Mesijas idejai bij izveidojies, kā mēs redzējam, divdaļīgs — cilvēciski-dievišķīgs raksturs. Platoniskā „loga“ ideja, iespiedamās caur Filona sistēmu jūdu teosofisko jēdzienu pa-

saulē, ievērojami izsmalcināja jūdu senāko, diezgan parupjo un materiālo Mesijas ideju. Filona sistēmā „logos“ parādās kā dievības aktīvais saprāts, kā dieva „radošais vārds“. Filons nosauc viņu par „dieva pirmdzimušo dēlu“ vai par „otro dievu“, par dieva vietnieku, sūtni, tulku, dieva pirmo engeli. Viņš uzskatīja viņu par augsto priesteri, kas pie dieva aizlūdz par pasauli un aizstāv pasaules lietu dieva priekšā. Interesantu analogiju atrodam kristiešu „Vēstulē ebrējiem“, kur lasām: „Tādēļ viņš arī pilnīgi var izglābt tos, kas caur viņu pie Dieva nāk, vienmēr dzīvodams, lai tos aizstāvētu. Jo tāds augsts priesteris mums arī pienācās, kas ir svēts, nonoziedzīgs, neapganīts, atšķirts no grēciniekiem un augstāks par debesīm“ (V. ebr. 7, 25, 26). Domāts te Kristus. Nevar būt nekādu šaubu, ka šī kristiešu terminoloģija par Kristu kā par īpatnēju „augsto priesteri“ patapināta no nekrītieša Filona (par viņa „logu“). Mēs redzēsim, ka arī pašu „logu“ tie patapināja no viņa.

Šis „logos“ tika uzskatīts par pasaules glābēju, aizbildni (paraklets), iepriecinātāju, kas pasaulei pārnēs dievišķīgās žēlastības solījumu, par līdzekli, ar kuŗu dievs radījis pasauli, par pasaules pirmideju, kuŗu dievs reālizējis savā radīšanas darbā un kuŗa parādās visās lietās. Šādā veidā un lomā šis „logos“, kā visu dievišķīgo spēku un darbību kopības izpaudums, pie Filona vietām parādās kā nepersonīgs metafizisks princips, kā dievišķīga darbība, bet vietām kā patstāvīga, no dieva atšķirta personība.

No filonisma šī platonizētā Mesijas ideja pārgāja uz kristiānismu. Visspilgtāki tā izpaužas Jāņa evaņģelijā. Šī evaņģelija sākums ar viņa deklarāciju: „Iesākumā bij Vārds (grieķiski „logos“), un tas Vārds bij pie Dieva, un Dievs bij tas Vārds“, ir tipiski filonisks. No Jāņa evaņģelija filoniskais „loga“ jēdziens kļuva pēcāk par vadošo pamatjēdzienu visai dogmu evolūcijai pirmajos kristīgos gadusimtenos.

No platonisma ir nākuši arī vēl citi būvmateriāli kristiešu reliģiskai celtnei. Tā, piem., arī no Erotā attēlojuma Platona dialogā „Mielasts“ daudz kas ir pārņemts tieši uz Kristu. Gandrīz nevar būt nekādu šaubu, ka idejai par Kristu kā vidutāju starp dievu un cilvēkiem par paraugu ir noderējis arī Platona Erots. Pie ap. Paula mēs lasām: „Jo viens Dievs ir un viens vidutājs starp Dievu un cilvēkiem, tas cilvēks Kristus Jēzus“ (1. Tim. 2, 5). Un pie Platona lasām par Erotu, ka viņš ir

vidū starp nemirstīgajiem un mirstīgajiem. „Erots ir demons, Sokrat, liels, demons, pestītājs, un viss demoniskais, viss dziedinošais dzīvo starp dievu un cilvēku. Demons vienmēr ir sūtnis: viņš nes dieviem cilvēku lūgšanas un upurus, un viņš sludina dievu žēlastību: pestītājs ir vidū un viņš aizpilda plaisu starp nemirstīgajiem un mirstīgajiem un visums ir saistīts caur pestītāju. Caur viņu nāk visa skatīšana un paredzēšana, un caur pestītāju iet upuri un svētība, caur pestītāju dievi runā cilvēkiem“.

„Cilvēka dēlam nav kur savu galvu nolikt“ — tā lasām kristiešu „svētajos rakstos“. Arī par Erotu teikts: Erots ir gluži nabags un skraidā basām kājām. Tam nav pajumtes, kas to aizsargātu. Uz kailas zemes, bez paklāja, tam jāguļ.

Kristus „ir neredzamā Dieva tēls, visu radījumu pirmdzimtais“ (Paula vēst. Kol. 1, 15). „Viņā mājo visa Dievības pilnība cilvēka miesās“ (Kol. 2, 9). „Tāds prāts lai jums ir, kāds arī Kristum Jēzum bijis, kas Dieva tēla būdams neturēja par laupījumu Dievam līdzināties, bet pats sevi ir iztukšojis un kalpa tēlu pieņēmis un tāds kā cits cilvēks tapis, un cilvēka kārtā atrasts pats sevi pazemojis, paklausīgs palicis līdz nāvei, līdz pat krusta nāvei“ (Paula vēst. Fil. 2, 5—8). Par Erotu teikts: Tā ka viņš nav dzimis ne dievs, ne cilvēks, tad viņš drīzi uzzied un ir pilns dzīvības, drīzi pagurst un mirst, bet vienmēr viņš atdzīvojas, jo viņā mājo tēvs.

Bet no visiem Platona tēliem, kas kristiešiem vēlāk nodevējuši par paraugu viņu Kristus tēla veidojumam, svarīgākais ir taisnā tēls, kāds tas uzņemts Platona „Valsts“ 2. grāmatā. Kādā no iepriekšējām nodaļām mums jau nācās minēt par šo Platona taisnā raksturojumu. Platons attēlo viņu šādā veidā: „Pēc tam, kad esam tā stādījuši sev priekšā netaisno, nostādīsim viņam blakus taisno — vienkāršu, cēlu vīru, kurš, pēc Eschila vārdiem, grib labs nevis izlikties, bet būt. Tā tad izlikšanās nobīdama pie malas. Jo, ja viņš grib izlikties taisns, tad viņam kā tādām, kas grib izlikties, tiks piešķirts gods un dāvanas; tad paliek nezināms, vai viņš tāds ir taisnības dēļ vai goda un dāvanu dēļ. Tā tad viņam atņemams viss, atskaitot taisnību, un tas nostādams pretim netaisnajam. Lai gan viņš nedara nekādu netaisnību, tomēr viņu uzskata par ļoti netaisnu, lai viņš izturētu pārbaudījumu zīmējoties uz taisnību, vai viņš nekļūš šaubīgs no apmelojumiem un viņu sekām, bet paliks nelokāms līdz nāvei, visu mūžu turēts par netaisnu,

bet patiesībā būdams taisns; lai abus, kad viņi būs aizsnieguši galējās robežas — viens taisnībā, otrs netaisnībā — varētu novērtēt, kurš no viņiem laimīgāks. Tad teiks, ka šādos apstākļos taisnais tiks šausts, spīdzināts, sasiets, ka viņam tiks izdedzinātas acis, un beidzot, kad viņš visus ļaunumus būs pārcietis, viņu kārs krustā, un nāks pie atziņas, ka jāvēlas nevis būt taisnam, bet tādām izlikties.

Ar šī cietēja taisnā tēlu, kas nāk no Platona un kas viņa raksturojumā paliek nelokāms un nesatricināms cauri visām ciešanām līdz pat krusta nāvei, vēlākā kristianisma ideoloģijā saistījās orientālistiski-jūdiskā atvietojošā izpirkšanas upura ideja, kas platonisko ideju stiprā mērā sadulķoja un barbarizēja.

Ar platonismu vedama sakarā arī kristianisma dogma par iedzīmto grēku. Tā iziet no sugas jēdzienu realitātes platoniskā nozīmē. Ādams, pēc Augustīna un baznīcas ieskata, ir cilvēces platoniskā ideja. Tā tad Ādams ir visu cilvēku iemiesojums. Līdz ar Ādamu grēkā kritusi visa cilvēce. Jaunais Ādams Kristus, kas cilvēci atpestī, ir cilvēces jaunā platoniskā ideja. Tādēļ ar Kristu tiek atpestīta visa cilvēce, tāpat kā ar Ādamu visa cilvēce krita grēkā un līdz pat Kristum nevarēja no šī grēka tikt vaļā.

Arī zīmējoties uz dvēseles nemirstību, uz viņas likteņiem pēc nāves, uz viņpasaulē saņemamiem sodiem par grēkiem un atalgojumiem par tikumiem šīs pasaules dzīvē kristieši pie savas reliģiskās sistēmas izstrādāšanas varēja smelt vielu pilniem spaiņiem no „pagāniskā“ platonisma rezervuāriem. Platons deva tiem pietiekoši sistematizēta materiāla tiklab pastara tiesas inscenējumam, kā arī elles moku kambaru izbūvei un debesu prieku mitekļiem, komfortam un viņu programmai. Atstājot pie malas Platona sarežģītos filozofiskos apcerējumus par dvēseli un viņas likteņiem („Phaedo“, „Apologia Socr.“, „Theaetetus“, „Phaedrus“ u. c.), atzīmēsim tikai raksturīgo vietu „Valsts“ 10. gr. beigās, kur lasām kādu mītisku nostāstu par kādu Pamfīlijas kara vīru Heru, kas kritis kaujā, pamodies no miroņiem un atstāstījis visos sikumos savus brīnišķīgos pieredzējumus „viņā pasaulē“. Tie izrādās uzkrītoši līdzīgi tām iedomām, kādas pastāv pie naīvajiem kristiešiem vēl līdz šo baltu dienu par „pastara tiesu“, debesi un eļli. Jāatzīmē, ka dvēseļu tiesa, pēc Platona, notiek kādā ielejā. Zīmīgi, ka arī jūdiem un kristiešiem radās tradīcija, ka „pastara tiesa“ notiks nekur citur kā Jozafata ielejā, uz austru-

miem no Jeruzalēmes. Pie Platona dvēseļu tiesā par „taisniem“ atzītie tiek atšķirti pa labi un ar sprieduma etiketi uz krūtīm pa īpašu caurumu nokļūst debesīs, bet par „netaisniem“ atzītie tiek nošķirti pa kreisi un ar sprieduma etiketi uz muguras arī pa īpašu caurumu nokļūst ellē — apakš zemes. Sodi „grēciniekiem“ paredzēti dažādi, pēc „grēku“ smaguma, mūžīgas mokas neizslēdzot vislielākiem „grēciniekiem“. Nav aizmirsti arī velni — „mežonīgi un ugunīgi vīri“, kuŗi saķer nelaimīgos grēciniekus, „sasien tiem rokas, kājas un galvu kopā, nosviež gar zemi, dīrā tos, norauj no ceļa un spīdzina uz asiem dzeloņiem“, lai pēc tam nogrūstu tos ellē (Tartarā).

Tādējādi mēs redzam, ka platonismā kristiānisms atrada jau priekšā daudz ko, kas bij gluži noderīgs viņa reliģiskās sistēmas izveidošanai viņas dažādās daļās un vietās. Vispār jāsaka, ka platonisms bij īstais raugs, kas lielā mērā palīdzēja izraudzēt visu galvenāko dogmu mīklu pirmo gadusimteņu kristiānisma abrā.

21. Jēzus un Herkuls.

Runājot par grieķu-romiešu garīgās dzīves iespaidu uz kristiānisma reliģisko ideju veidošanos, jāatzīmē, ka platonisms nebūt nav bijis vienīgais šī iespaida faktors. Ietekmējumi nākuši no daudzām un dažādām pusēm. Var pat teikt, ka vēlākās antīkas kultūra kristiānisma izcelšanās laikmetā bij pilna ar idejiskiem elementiem, kuŗus dzimstošais kristiānisms varēja izmantot un izmantoja savas reliģiskās ideoloģijas sakombinēšanai.

Pievedīsim vēl vienu raksturīgu piemēru, kas sniedz mums no „pagāniskās“ grieķu-romiešu literātūras pilnīgu paralēli Jēzus ciešanai, miršanai un paaugstināšanai. Uz šo piemēru norāda jau vairākkārt citētais Utrechta universitātes prof. Van den Bergh van Eysinga savā grāmatā „La littérature chrétienne primitive“.

Antīkai, laikam, ir bijusi kāda traģēdija, kuŗu sarakstījis Diogēns no Sinopes un kuŗas varonis bijis grieķu populārais pusdievs Herakls. Kā paraugu cilvēcībai un varonībai ciešanās un trūcībā, viņu sauca par visas zemes ķēniņu. Romiešu rakstnieks Seneka viņu attēlo savā darbā „Herkuls uz Etas“.

Van den Bergh van Eysinga izņem atsevišķas vietas no šī darba un dabū šādu bildi Senekas Herkulam:

Herkuls ir dieva dēls, kas parādās virs zemes, lai uzņemtos cilvēku ciešanas un nāvi un pēc tam tiktu paaugstināts līdz dievam tēvam. Kā dieva dēlam viņam ir vieta debesīs, bet viņš grib iegūt šo vietu pie zvaigznēm tikai ciešanu ceļā. Šī ķēnišķīgā personība spēj pazemoties līdz tam, ka pieņem kalpa veidu, lai nestu mieru virs zemes, atbrīvotu cilvēkus no bailēm un lai aizstāvētu taisnību. Neuzvarams viņš reprezentē virs zemes visuvareno kungu, kuŗu viņš sauc par savu tēvu. Viņš, kas līdzīgs dievam, pārcietīs nāvi un tiks apbedīts. Bet nāve viņam ir viegla, viņš nav nelaimīgs: viņš ar prieku upurē savu dzīvību un pārvērš savu nāves dienu slavas dienā. Pašas debesis tiek slavinātas ar šo nāvi; viņš liekas dzimis dievam par godu, un kaut gan visi cilvēki viņu atstāj, pats dievs jūt laimi par savu bērnu, kas nāvei rāda priecīgāku seju, nekā pārējie cilvēki dzīvei. Viņš klusē par spīti visām ciešanām, un nāvei nav varas pār viņu. Gandrīz nav ticams, ka viņš patiešām cieš — tik rāma un majestātiska ir viņa izturēšanās. Tie, kas viņu apbrīno, mēģina vairs neraudāt un sajūt kaunu viņu nožēlot: visiem viņš iedveš vīrišķību. Kad viņš prasa ūdeni, viņu neklausa. Viņa nelaimīgo māti, viņa ciešanu liecinieci, pārņem vislielākās sāpes. Bet viņš noslauka viņas asaras ar remdinošiem vārdiem: „Tavs dēls ir dzīvs!“ Jau tēvs viņu sauc, atver viņam debesis. Ar lūgšanu: „Saņem manu garu visaugstībā! Tēvs, es tevi jau redzu! Es nāku tēvs!“ tas, kas ir dievišķīgs viņā, paceļas debesis, kā mēr viņa miesa, kas pieder mātei, ir salausta.

Lai gan daba ņem dalību dievcilvēka ciešanās, jo dievs liek tumsai valdīt pār zemi un pārkoņiem rūkt, dēls patiešām var teikt: „Viss ir piepildīts“. Viss atrodas viņa varā: viņš ir uzvarējis visus ļaunos spēkus, viņš guvis uzvaru arī pār nāvi un kapu. Arī elle, no kurienes neviens neatgriežas, nespēj viņu noturēt. Kā dieviem līdzīgs, kā pats dievs, viņš paceļas debesis.

Lai gan visas šīs idejas par Herkulu nav sakopotas Senekas darbā tadā pat kārtībā, kā augšā pievests, bet visas tās, kā to uzsver Van den Bergh van Eysinga, burtiski nāk no „Herkuls uz Etas“. Ja arī nav domājams, ka Seneka būtu tieši ietekmējis kristiešu evaņģelistus, tad tomēr jāatzīst, ka paralēle starp Senekas Herkulu un kristiešu Jēzu, vismaz mīršanas epizodē, ir uzkrītoša.

Van den Bergh van Eysinga pastāsta vēl šādu kuriozumu. Augšā pievesto savilkumu viņš publicējis kādā savā darbā jau

1918. g. Kāds jauns lasītājs, kuram „Bībeles stundās“ uzdots sacerēt „domu rakstu“ par pestītāja nāvi, „nošpikojis“ augšā pievesto savirkņēmumu no Senekas citātiem un saņēmis lielu uzslavu no sava pastora! Tā tad kristīgajam lāga vīram, kas vaicājis minētās „Bībeles stundas“, pagāniskais nostāsts par Herkula nāvi pilnīgi atvietojis dziļi kristīgo nostāstu par Jēzus nāvi. Jēzus un Herkuls! Liekas nekā kopēja. Un tomēr rodas paralēles, kuŗas samulsina pat pastorus! Jauks apliecinājums evaņģeliju ideju oriģinālītai! Pat vissvarīgākās vietās tie nevar tikt vaļā no „pagānu“ literatūras rēģiem.

22. „Lai piepildītos, kā rakstos stāv“ . . .

Cik daudz svešu elementu — orientālisku, grieķu, romiešu u. c. — arī neapmēsloja augošo kristiānisma kociņu, tomēr viņa sakne joprojām palika jūdiska. Kristiānisms izauga no sinkrētiskā jūdaisma, kas pats bij piesātināts ar visdažādākiem svešiem elementiem. Kristiānisms stingri turas pie Vecās derības, resp. pie jūdu „svētajiem rakstiem“. Evaņģelists liek Jēzum katēgoriski paziņot, ka viņš nav nācis „atnest bauslību un praviešus“, bet gan piepildīt, un ka „tiekams debess un zeme zudīs, nezudīs neviena, ne vismazākā rakstu zīmīte jeb raksta galiņš no bauslības“ (Mat. 5, 17, 18). Pirmkristieši, aizstāvēdami savu sektu un viņas reliģiskās idejas, atsaucās galvenā kārtā uz Vecās derības rakstiem.

Evaņģelīsti pielieto visus līdzekļus, lai ar Vecās derības palīdzību pierādītu, ka Jēzus ir īstais Mesija (Kristus), kuŗu jūdi nepacietīgi gaidīja kā pestītāju no viņu apspiestības un posta. Šai nolūkā evaņģelīsti rakņājās pa Veco derību, meklē vietās, kur kautkas teiktis vai liekas teiktis sakarā ar Mesiju, lai tad šīs vietas attiecinātu uz savu Jēzu. Ar citiem vārdiem, viņi veido savu Jēzus legendu, izejot no Vecās derības pravietojumiem par Mesiju. Tādēļ nav arī nekāds brīnums, ka visas šīs legendas epizodes brīnišķīgi saskan ar Vecās derības pravietojumiem vai ar to, ko evaņģelīsti zem šiem pravietojumiem iedomājušies, bieži pavisam aplami. „Nāvi un ticīgi ļautiņi domā ieraudzījuši nostāstā par Jēzu Vecās derības pravietojumu piepildīšanos. Patiesībā pavisam otrādi — viss šis nostāsts tā savērts no pravietojumu pierādījumiem un noteikti ir sadzejots, ka Vecā derība ir bijusi par vadošo paraugu (Drevs).

Kā zināms, daudzi notikumi Jēzus dzīvē tiek atstāstīti evaņģēlijos ar piezīmi: „lai piepildītos, kā rakstos stāv“. Dē māti Vecās derības raksti. Bet ir pamats spriest, ka evaņģēlisti lietojuši nevis Vecās derības ebrēju tekstu, bet gan grieķu tulkojumu, tā saukto „Septuagintu“, kurās kļūdas tie pārņēmuši un vietām pat pasliktinājuši.

Jēzus piedzimis no jaunavas, jo, lūk, prav. Ezaja esot teicis, ka ja unava dzemdēšot. Tā tas gan teikts „Septuagintas“ tulkojumā, bet ebrēju oriģināltekstā runa iet par sievu, un proti, par kāda pravieša vai jūdu ķēniņa sievu. Mēs jau redzējam, ka Jēzus piedzimšanai no jaunavas nebūt nebij vajadzīgs kāds Vecās derības pravietojums. Šāda dievu jaunavīgas piedzimšanas ideja bij plaši izplatīta tā laika „paganiskās“ reliģijās un legendās. Bet kristieši to pa varītēm centās izlasīt arī no Vecās derības, lai saistītu to ar jūdu tradīciju. Tikai tas citādi nebij iespējams, kā ar „Septuagintas“ kļūdas palīdzību...

Jēzus cēlies no Nācaretes, jo, lūk, kāds pravietis esot teicis, ka Mesija saukšoties par Nācarieti (Mat. 2, 23). Bet jūs variet izlasīt visus praviešus un visu Veco derību, nekur jūs šādu pravietojumu neatradīsiet. Ezaja, kuŗu piesauc šai lietā, nav nekā tamlīdzīga teicis, bet runā gan par kādu atvasi, kas ebrējiski saucās par „natser“. — Ja te domāta Soģu gr. (13, 7), kur iet runa par Simsonu, kas nosaukts ebrējiski par „nazir“ (Dievam svētīts) — arī tādā gadījumā kļūda būtu ne mazāk rupja. Vispār, kā jau mums pie reizes nācās norādīt, tāda vieta kā Nācarete nav atrodamā nevienā tekstā pirms kristiešu laikmeta. Tādēļ ļoti iespējams, ka tā vienkārši izgudrota greīzi saprastā pravietojuma vajadzībai.

Jēzus piedzimst Betlemē, jo, lūk, prav. Micha (5, 2) esot pasludinājis, ka Mesija nākšot no Betlemes.

Jēzus tiek aizvests uz Ēģipti, jo, lūk, „tas Kungs“ caur prav. Ozeju (11, 1) esot teicis, ka viņš „savu dēlu atsaucis no Ēģiptes“. Tikai ķibeles tā, ka par šo „ceļojumu uz Ēģipti“ zin pastāstīt vienīgi ev. Mateuss, tupretim ev. Lūkasa nostāsts šādu ceļojumu pilnīgi izslēdz, jo Lūkass par „svēto ģimeni“ pēc Jēzus piedzimšanas raksta burtiski tā: „Un visu pabeiguši pēc tā Kunga bauslības, tie atkal griezās uz Galileju, uz savu pilsētu Nācarieti“ (Lk. 2, 39). Nekādas Ēģiptes ekskursijas.

Mateuss izgudro pilnīgi absurdisko razbainiecisko nostāstu par bērnu slaktiņu Betlemē tādēļ, ka, lūk, vajagot piepildīties,

ko prav. Jeremija runājis sacīdams: „Brēkšana ir dzirdēta Ramā, želošanās, raudāšana un daudz kaukšanas. Raele apraud savus bērnus un negribas iepriecinājama, jo to vairs nevaids“ (Mt. 2, 18). Un ja nu jūs uzšķīrāt attiecīgo vietu pie Jeremijas (31, 15), jūs bez kādām grūtībām varat pārliectināties, ka teiktais nav vedams nekādā sakarā ar Jēzu vai ar Mesiju vispār, bet lieta tur grozās ap jūdu pārnākšanu no Bābeles gūstniecības. Mateuss šo vietu vienkārši pievilcis aiz matiem, lai savu pasaciņu par Betleemes bērnu apkaušanu nostādītu kā Vecās derības pravietojuma piepildīšanos. Te varbūt raksturīgāki, kā jebkur citur, izpaužas tas parastais paņēmiens, kā pirmkristieši savas leģendas fabricēja, izlietojot visdažādākos, bieži pilnīgi nederīgus un nelietojamus materiālus no Vecās derības lūžņām.

Lai pierādītu, ka Jēzus tikai pēc trim dienām augšāmcēlies, tiek izlietota Vecās derības bērnu pasaciņa par Jonu. „Jo kā Jona trīs dienas un trīs naktis bija lielas jūras zivs vēderā, tā arī tas Cilvēka dēls trīs dienas un trīs naktis būs zemes klēpī“ (Mt. 12, 40). Katram redzams, ka sakarība starp abām lietām ir gluži ārišķīga, bez kādas iekšējas loģikas. Tā ir tikpat bērnišķīga, kā pats nostāsts par Jonu. Bez tam evaņģelistiem nav vienprātības šai mistiskajā lietā, jo kā jau mums nācās attiecīgā vietā norādīt, pie viņiem pastāv divas versijas: viena — ka Jēzus ir augšāmcēlies pēc trim dienām, un otra — trešā dienā. Sakarā ar to mēs paskaidrojām, ka arī pie „pagāniskajiem“ pestīšanas dievu kultiem pastāvējušas abas šīs versijas zīmējoties uz mirušo dievu augšāmcēlšanos. Mēs jau aizrādījām, ka no šiem „pagāniskajiem“ kultiem kristieši patapinājuši nevien pašu dieva miršanas un augšāmcēlšanās deju, bet arī augšāmcēlšanās dienu (pēc trim dienām un trešā dienā). Tā tad Jonas ciemošanās laiks „lielās jūras zivs vēderā“ šai ziņā bij pilnīgi lieks. Bet ko lai dara? Kristiešiem bij vajadzīgs, lai „piepildītos, kā rakstos stāv“. Tad varēja noderēt arī famozā Jonas dēka...

Izrādās, kā Jēzus „runāja caur līdzībām uz tiem ļaudīm, un bez līdzībām viņš uz tiem nerunāja“ arī tikai . . . lai piepildītos, ko kāds pravietis „runājis sacīdams: es savu muti atdarišu līdzībās“ (Mt. 13, 34, 35). Pameklējot pakal, noskaidrojās, ka te lieta grozās ap kādu Azafa „pamācību“ no Dāvida 78. dziesmas. Runīgais Azafs paziņo, ka viņš gribot atdarīt savu muti līdzībās un runāt par pirmsākumu lietām. Labi. Bet kāds sakars Azafa jaukajam nodomam ar evaņģelistu

Jēzus „lidzībām“? Kāda tad te var būt „piepildīšanās“? Tas būs bijis saprotams, varbūt, tikai pašam evaņģelistam, kuŗam pa varītēm vajadzēja atrast Vecajā derībā kādu vietu, kuŗu pievilkt kā „pravietojuma pierādījumu“ pirmkristiešu sektas iemīļotai līdzību valodai. Bet šī līdzību valoda, kā arī evaņģelistu nemitīgie apgalvojumi, ka viņu Jēzus nav gribējis „atklāties“ un tikt saprasts ārpus sektas stāvošiem, izskaidrojas gluži vienkārši ar visu tā laikā mistēriju kultu un sektu konspirātīvo, noslēpumaino raksturu. Pirmatnējais kristiānisms bij viena no tādām sektām un kultiem. Tad arī bez Vecās derības palīdzības izskaidrojas, kāpēc evaņģelisti uz katra soļa liek Jēzum brīdināt savus mācekļus, lai tie sargās kautko izpaust nepiederīgiem par viņu un viņa misiju. Mistēriju sektas kulta dievs bij noslēpums. Viņa īsto dabu drikstēja pazīt tikai izredzētie, jo pretējā gadījumā, pēc mistu pārliecības, kults zaudēja savu mistisko un glābjošo spēku. Tā tas bij pie „pagāniskiem“ mistēriju kultiem, tā tas bij arī pirmsākumos pie kristiešiem. Ja evaņģelijos sastopamas vietas, kuŗās ieteikts taisni pretējais, un proti, iet pa pasauli, darīt par mācekļiem visus ļaudis u. t. t., tad tās nāk no vēlākiem laikiem, kad kristiānisms bij pārgājis šaurākas sektas robežās un centās izvērsties par universālrelīģiju. Tad arī vajadzēja rakņāties pa Veco derību, lai sameklētu „pravietojuma pierādījumu“ pirmatnējai parašai, kas nesaskanēja vairs ar relīģisko praksi.

Mateuss pat nekautrējās šo „rakstu piepildīšanos“ novest līdz galīgam komismam, padarot to nejdzīgu un aušīgu, piem., kad viņš liek Jēzum iejāt Jerūzalēmē uz diviem ēzeļiem. Kādēļ? Tikai tādēļ, ka pie prav. Zacharijas kādā vietā teikts „Ciānas meitai“: „Redzi tavs ķēniņš nāk pie tevis, . . . jādams uz ēzeļa, uz ēzeļa mātes kumeļa“ (Zach. 9,9). Šo poetisko vārdu paralēlismu jūdu dzejā Mateuss acimredzot izpratis tā, ka Zacharijas „ķēniņš“ jāļ pretim „Ciānas meitai“ pavisam oriģinālā kārtā — uz diviem ēzeļiem. Tāpēc Jēzum šī oriģinālitate jāatkārto, „lai piepildītos, kā rakstos stāv“. Bet varbūt tas pie Mateusa noticis tādēļ, ka arī Septuagintas tulkojumā šo vietu tā var saprast.

Tas pats Mateuss liek bērniem templī kliegt „Hoziana Dāvida dēlam!“ (Mt. 21, 15), lai piepildītos Dāvida dziesmas pantiņš: „No bērniņu mutes tu esi sagatavojis sev uzslavu“ (Dāv. dz. 8, 3).

Domājam pietiks ar šiem „pravietojumu pierādījumiem“, lai gan vēl varētu pievest no evaņģelījiem tādu veselu virkni.

Mēs redzējam, ka tie nekā nepierāda, izņemot to, ka kristiānisms ir centies lielu daļu no saviem patapinātiem un jau citur nonēsātiem apģērba gabaliem piegriezt un izšūt pēc Vecās derības „šnites“. Jāpiekrit kādam pazīstamam 18. g. s. franču baznīckungam, vārdā Meljē (Meslier), kuŗš savā „Testamentā“ apgalvoja, ka izskaidrojot tā, kā to dara pirmkristieši, senēbrēju praviešu, tā saukto „Nabi“, darbus, tanīs varētu atrast visu „Donkichota“ dēku vēsturi, gaiši un skaidri iepriekš praviototi. Jāatzīmē, ka šis pats baznīckungs, ļoti humāns un taisns vīrs, mirdams lūdzis Dievam piedošanu par to, ka pieņēmis amatu, kuŗā jākrāpj ļaudis. Plaša „Testamentā“ viņš izlēcis savas nožēlošanas motīvus.

Atgriežoties vēl uz brīdi atpakaļ pie kristiešu manijas atrast Vecajā derībā visu jau iepriekš pateiktu par viņu Jēzu, jāatzīmē, ka šī manija savā smieklībā aizsniedz patiešām neticamus augstumus. Viens raksturīgs piemērs. Starp Vecās derības ebrēju rakstiem ir arī kāds, kuŗu sauc par „Zalamana augsto dziesmu“. Tas ir tipisks orientālās erotikas ražojums, kuŗā kaislīgos, pa daļai pat ļoti frivolos vārdos apdziedāta Zalamana nevaldamā mīla pret Sulamitu. Viss jau tā būtu labi. Bet kristieši izdomājuši vēl ko labāku, un proti, viņi pacentušies lietu iztulkot tā, ka zem šīs Zalamana un Sulamitas mīlas kvēles jāsaprot ne vairāk ne mazāk kā Kristus „brūtēšanās“ ar savu baznīcu.

Par šo kristiešu inscenēto jauko „brūtēšanos“ jau savā laikā gārdi nosmējās filozofs Voltērs. Norādījis uz to, ka minētā dziesmā iet runa tikai par pupiem, kas līdzīgi torņiem, par skūpstiem uz mutes, par vēderu, kas līdzīgs kviešu kaudzei, par saldkāriģām pozām, par pirkstiem, kas pielikti nemināmām vietām u. t. t., Voltērs ironizē par kristiešu teologiem, kuŗi šo bezkaunīgo dziesmu liek izprast par Kristus laulību ar baznīcu, itkā Kristus taustītu savas baznīcas pupus un liktu rokas pie viņas nemināmām vietām. „Uz ko tad šis iztulkojums dibinājās?“ — jautā Voltērs un atbild: „Uz to, ka Kristus ir vīriešu kārtas un baznīca (grieķiski „ekklezia“) — sievietes. Bet ja sievietes kārtas „ekklezia“ vietā būtu lietots kāds vīriešu kārtas vārds, kā, piem., latīņu „coetus“ vai „conventus“ (kas nozīmē apm. to pašu, ko „ekklezia“ - sapulce), kas tad būtu noticis? Kuŗš notārs tad būtu apstiprinājis šo laulības kontraktu?“

Tā šie kristiešu „pravietojumu pierādījumi“ laimīgi nokļuva savā gala stadijā līdz joku lapu kalambūriem.

23. Bargais Jahve un „mīlais dieviņš“.

„Kristiānisms cēlies no cilvēka bailēm par savu likteni pēc nāves“ — gluži pareizi aizrāda kādā vietā A. Drevss. Šīs bailes pie jūdiem kļuva totiesu jo lielākas, jo dziļāki viņos iesakņojās nemirstības ideja, kuŗa vecajā jūdaismā bij gandrīz pilnīgi sveša, un jo plašāki sāka izplatīties viņos dažādas gnostiskas sektas. Tas bij konstatējams ap kristiānisma izcelšanās laikmetu.

Bet tradicionālā jūdu reliģija nespēja šīs bailes nomierināt. Gluži otrādi. Daudzējādā ziņā tā šīs bailes pat pavairoja. Jūdu reliģija prasīja no saviem piekritējiem Mozus likuma (bauslības) burtisku izpildīšanu, bez kuŗas cilvēkam nevarēja būt nekāda glābiņa. Bet tā nebij viegla lieta plašākām tautas masām, it īpaši tad, kad zem farizejisma iespaida Mozus likums bij izveidojies par nepārredzamu sikumainu un sarežģītu sistēmu. No svāra un obligātoriski bij nevien paša Mozus likuma — tā sauktās Toras — tiešie priekšraksti, bet arī lēmumi un noteikumi, kuŗi pa gadu simteņiem bij pienākuši Torai klāt no ievērojamāko bauslības tulkotāju puses un kuŗi tāpat skaitījās par Jāves „atklājības vārdū“. Bij nodibinājusies īpaša ļaužu šķīra, kuŗas uzdevums bij šī komplicētā reliģiskā kodeksa pārzināšana, iztulkošana un pielietošana. Tie bij tā sauktie „rakstu mācītāji“ — kautkas vidējs starp teologiem un juristiem“, pēc kāda reliģiju vēsturnieka (Bousset) izteiciena.

Ar bezgalīgiem bauslības priekšrakstiem un viņu tulkojumiem plašajām tautas masām bij uzvelta smaga nasta uz pleciem. Masas nespēja orientēties šinīs neskaitamos sīkumainos priekšrakstos un, protams, vēl mazāk spēja tos izpildīt. Bet no otras puses, tai pašai masai bij iekalts, ka katra jūda glābiņš atkarājas no visa likuma, visas komplicētas sistēmas sīkas un burtiskas izpildīšanas.

Pēc vecās jūdu reliģiskās tradīcijas Jahve bij, kautgan taisnīgs, bet arī nikns un atriebīgs dievs, kas pat tēvu grēkus piemeklē pie augumu augumiem. Par bauslības neizpildīšanu draudēja barga izrēķināšanās, par kuŗu šaušalīgas lietas var palasīties 3. Mozus gr. 26. nod. Bet kā lai šo bauslību izpilda vienkāršais masas cilvēks, ja viņš vairs tanī nespēj atrast ne gala, ne sākuma, nerunājot jau nemaz par to, ka visi viņa dzīves apstākļi daudzējādā ziņā bij par nepārkāpjamiem šķēršļiem bauslības priekšrakstu akurātai izpildīšanai?

Pie vislabākās gribas un vislielākās centības viņš nevarēja būt drošs, ka viņš šo bauslību nepārkāpj un nekrīt par upuri Jahves nepielūdzamām dusmām un taisnībai.

Tiesa gan, pēc jūdu ticības, katram atsevišķam individam stāvēja blakus savs sargengelis, kas viņa lietu aizstāvēja taisnā un bargā Jahves priekšā. Arī visai tautai virsengēļa Mīchaeļa jeb „Jahves engēļa“ personā bij savs īpašs sargengelis un aizstāvis. Bet labajiem gariem stāvēja pretim ļaunie, kas vienmēr uzglūnēja nelaimīgajiem cilvēkiem, lai tos ievilktu savos tīklos. Tie skaitījās par visa ļaunuma radītājiem. Tie nesa slimības, pāvedināja cilvēkus uz atkrišanu no Jahves, uz „elku dievību“ un grēku. Ar visādiem līdzekļiem tie centās dabūt savā varā nevarīgo ļautiņu dvēseles. Zem babiloniešu = perziešu = ēģiptiešu reliģiskās fantazijas ietekmējuma arī pie jūdiem ieviesās uzskats, ka visa radība atrodas planētu dievu un zvaigžņu garu varā. Šie pēdējie noteic cilvēku likteņus, un viņu vara skaitījās par tik lielu, ka neviens cilvēks nespēja ar saviem vājiem spēkiem tikt vaļā no viņu noslēpumainās un drausmīgas ietekmes, kas sacēla Jahves dusmas un draudēja ar nepielūdzamu sodību.

Viss tas radīja ticīgos ļautiņos lielas izbailes, dvēseles nemieru un iztrūcināšanos par to, kas notiks, kad būs jastājas Jahves soģa krēsla priekšā un jāatbild par Jahves likumu pārkāpšanu. It īpaši 4. Ežras grāmatā izpaužas šīs šaubas, šī glābiņa nedrošība un ar to saistītās dvēseles bažas un nospiestība pie ticīgiem. Arī Henocha grāmatā mēs lasām: „Cik bailīgi un bīstami ir stāvēt kāda zemes ķēniņa vaiga priekšā, cik daudz šausmīgāki un bīstamāki ir stāvēt priekš vaiga debesu ķēniņam, kas valda pār dzīviem un mirušiem“ (39, 8). Pat pie visdievbijīgākiem farizejiem, kuŗi visvairāk ievēroja un piekopa bauslību visos viņas sīkumos, bailes no Jahves dusmības bij nevaldāmas un neapslāpējamas. Tā no kāda no viņiem (Eleazar ben Azarja) uzglabājies šāds bailības pilns izteiciens: „Vai, mums tiesas dienas dēļ, vai, mums izrēķināšanās dienas dēļ! Ja jau Jozefa priekšā, kas bij tikai miesa un asins, viņa brāļi neizturēja, kad viņš tos vilka pie atbildības, kā reiz cilvēki noturēsies svētā priekšā, kas vienā laikā ir soģis un apsūdzētājs un uz taisnības troņa sēdēdams tiesās ikvienu!“

Tā gauži bažījās par savu likteni pat vissvētulīgākie farizeji, kuŗi visu savu dzīvi varēja ziedot bauslības piekopšanai un katra viņas burta rūpīgai iztīrīšanai. Bet kā vajadzēja

būt ap dušu vienkāršam „lāga vīram“ no tautas? Tas jūta, ka viņam izpildīt visās vietās Jahves taisnību un nepārkāpt viņa likumus nav pa spēkam un ka tādēļ, ja Jahve tiesās tikai pēc taisnības, viņš ir neglābjami pazudis.

Šādos apstākļos pamazām sāka izveidoties jūdu tautas masās uzskats, ka Jahve ir ne tik daudz bargs taisnības dievs, kas nabaga grēciniekus soda pēc viņu nopelniem, resp. pazudina tos par viņu grēkiem, bet gan galvenā kārtā mīlestības dievs, kas apžēlojas arī par tādiem ļaudīm, kuri no tautas masas nākdami, pretēji bauslības vīriem no farizēju vidus, nav bijuši spējīgi apmierināt Jahves taisnību ar stingru bauslības izpildīšanu. Ticība uz Jahvi kā „dievu tēvu“ arvien vairāk izspieda šinīs aprindās ticību uz Jahvi kā bargu un taisnīgu kungu un soģi.

Šī jaunā ideja par Jahvi it īpaši iesakņojās tanīs jūdu noslāņojumos, no kuriem nāca kristiānisms. Kāmēr oficiālajā jūdaismā Jahve, neraugoties uz visām mīkstinošām tendencēm, palika joprojām „taisnais dievs“, kristiānismā viņš pārvērtās par „mīlo dievu“. Mīlestība tapa pie kristiešiem par dievšķīgā „tēva“ galvenāko īpašību. Šīs īpašības izpaušmei nodēreja mīts par dieva dēlu, kuru tēvs nosūtījis no debesīm virs zemes, lai ar šī dēla nevainīgo „izpirkšanas nāvi“ atpestītu cilvēkus no viņu grēkiem un šo grēku sekām. „Jo tik ļoti Dievs pasauli mīlējis, ka viņš savu vienpiedzimušo Dēlu devis, ka visiem tiem, kas tic uz viņu, nebūs pazust, bet dabūt mūžīgu dzīvošanu“ (Jānis 3, 16). Šī ideja, kuŗa guļ pamatos visam gnosticīsmam, vistipiskāki izpaužas Jāņa evaņģelijā. „Un tas Vārds tapa miesa un dzīvoja mūsu vidū, pilns žēlastības un patiesības, un mēs skatījām viņa godību, tādu godību, kā vienpiedzimušā Dēla no Tēva. Un no viņa pilnuma mēs visi esam dabūjuši žēlastību uz žēlastības. Jo bauslība ir dota caur Mozu, žēlastība un patiesība ir nākuši caur Jēzu Kristu“ (J. 1, 14, 16, 17).

„Jaunu bausli es jums dodu, ka jūs cits citu mīlējat, itin kā es jūs esmu mīlējis, ka arī jūs cits citu mīlējiet“ (J. 13, 34).

Šinīs vārdoš izpaužas pirmatnējā kristiānisma galvenākais saturs. Šī „mīlejošā dieva“ ideja un nevis kādas nepierādāmas „izcilas un varenas“ personības uzstādīšana un darbība ir bijusi kristiānisma izejas punkts. Šī ideja kristiānisma izcelšanās laikā bij nepieciešama jūdu tautas masām, lai atbrīvotos no viņām neizpildāmās Mozus bauslības un atraisī-

tos no bailēm, kādas tām uzmācās no „bargā un taisnā“ Jahves par viņa bauslības pārkāpšanu. Ne par velti ap. Paula vēstulū autors, resp. autori nopūlas, lai pierādītu, ka līdz ar Kristu Jēzu bauslībai vairs nav nozīmes, bet gan tikai ticībai, un proti, uz „mīlā tēva“ „mīļo dēlu“ — „Kungu Jēzu“ (Sk., piem., Vēst. Rom.). Nav vajadzīga nekāda bauslība, gar kuŗu gauži nopūlas farizēji: „Jo ja tu ar savu muti Jēzu apliecināsi par kungu un savā sirdī ticēsi, ka Dievs viņu no mironiem uzmodinājis, tad tu mūžīgi dzīvosi“ (Rom. 10, 9). Biedinošā pēcnāves likteņa problēma izšķirās apbrīnojami vienkārši, pie tam pie vislabākiem noteikumiem sabiedētam grēciniekam.

Šī „mīlējošā dieva“ ideja drikstēja būt ļoti simpatiska nevien Mozus likuma ļaudīm, bet arī pie „pagāniem“, starp kuŗiem kristianisms drīzi vien vervēja savus galvenākos piekritēju kadrus. Arī „pagānus“ tai laikā ļoti biedēja pēcnāves liktenis. Un kas tad varēja būt parocīgāki, ka iegūt ticību par šī likteņa vislabāko nokārtošanu ar „mīlējošā dieva“ palīdzību, kad no viņa pārpilnuma nāk „žēlastība uz žēlastības“? (J. 1, 16).

24. Inscēnējums vēsturē.

Ja pieņem — kā to ne bez pamata dara radikālā Bībeles kritika — ka Jēzus ir bijis nevis vēsturiska persona, bet gan pirmkristiešu sektas kulta dievs, kas savus dievišķīgos atribūtus saņēmis no dažādām pusēm caur sinkrētisko t. i. orientālisko reliģiju mistrojuma ietekmēto jūdaismu, tad paceļas jautājums, kādēļ kristiešiem vajadzēja piešķirt Jēzum arī cilvēciskas īpašības, pārvēršot to par dievcilvēku.

Te jāņem vērā vispirms tas apstāklis, kā pie kristiešiem viņu kulta dievs, kuŗam bij daudz kopēja ar dažādu mistēriju un gnostisko sektu dievu īpašībām, cieši saistījās ar specifiski jūdaisko Mesijas ideju. Šī Mesijas ideja pie jūdiem, kā jau to attiecīgā vietā norādījām, dažādos laikmetos stipri svarstījās starp dievišķīgo un cilvēcisko būtņi — starp dievišķīgo „Cilvēka dēlu“ un cilvēcisko „Dāvida dēlu“, resp. „Jozefa dēlu“. Dievišķīgais un cilvēciskais bij puslīdz vienādi nepieciešami elementi jūdu mesianiskā tradīcijā.

Bet cilvēciskais tiecās pēc vēsturiskā, pēc vēsturizējuma, ja tas grib būt reāla parādība, reāls notikums. No dažādām pārējām gnostiskām sektām, kuŗas visas gaidīja uz „pestīšanu“, saistīdamas to ar dažādām mistiskām spekulācijām, kri-

stieši atšķirās ar to, ka viņi bij pārliecināti, ka šis mesiāniskais pestīšanas darbs jau ir izdarīts. Viņu pestīšanas mācībā galvenais kodols bij Kristus (Mesijas) izpirkšanas nāve, ar kuru visa cilvēce tiek atsvabināta no pazudinošā grēku sloga. Bet tādā gadījumā arī šai Kristus izpirkšanas nāvei vajadzēja būt notikušam faktam kristiešu acīs. Noticis fakts savukārt ir domājams tikai vēsturiskā perspektīvē. Tam vajadzēja saistīties ar konkrētu vēsturisku apkārtni un konkrētiem vēsturiskiem notikumiem.

Tā kristiešos radās ideja par vēsturisko, cilvēcīgo Jēzu, kas tai pašā laikā bijis arī dievišķīgais Kristus, un kā šāds dievcilvēks pavisam konkrētos un vēsturiskos apstākļos miris pie krusta staba, lai izpirktu cilvēku grēkus.

Šo Jēzus vēsturizēšanas darbu paveica evaņģelisti, dibinoties uz leģendārām tradīcijām, kādas kristiešu draudzēs bij izveidojušās par Jēzus „vēsturiskumu“. Ka šīs tradīcijas ir bijušas visai nabadzīgas, to pierāda jau tas fakts, ka evaņģelistu nostāsti par Jēzus dzīvi ir pavisam trūcīgi, pa lielāku daļai fantastiski, un kur tie nav fantastiski — tur tie ir nepārliecināši un pat aplami. Tie grozās galvenā kārtā ap Jēzus brīnumdarbiem, viņa mācību un viņa krusta nāvi. Viņa brīnumdarbiem vajadzēja pierādīt, ka viņš ir dieva sūtītais pestītājs, viņa mācībā vajadzēja izpausties viņa piekritēju reliģiozai noskaņai un dievbijības ideālam, un beidzot viņa krustam vajadzēja liecināt, ka Jēzus patiešām ir jūdu gaidītais Mesija un viņa nāve ir lielais izpirkšanas upuris, kas cilvēkus atpestījis no grēkiem. Sniedzot itkā vēsturisku nostāstu par Jēzus dzīvi, ierindojot viņa dzīvi vēsturisko notikumu virknē, attēlojot viņa nāvi kā vēsturisku faktu, evaņģelistu nolūks bij dot ticīgajiem pēc iespējas drošāku garantiju, ka viņu pestīšana nav nekāda illūzija vai reliģiska fantāzija, kādu tai laikā bij pilnas malu malas, bet reāls, neapšaubāms notikums, kā visi citi vēsturiskie notikumi — notikums, kas vislabāki apliecinātu to lielo un kristiānisma ideoloģijā tik svarīgo dieva mīlestību, par kuru runā Jāņa evaņģēlijs. Tie bij galvenākie motīvi Jēzus tēla vēsturizēšanai.

Bet kā šī Jēzus vēsturizēšana nav norisinājusies gludi un bez grūtībām, to rāda tas fakts, ka pašos kristiešos jau no paša sākuma ir pastāvējis stiprs virziens, kas apstrīdējis Jēzus cilvēcisko reālītāti. Tas bij tā sauktais „doketisms“ (no grieķu vārda „dokein“ = likties, rādīties). Šis „doketisms“, pa daļai

nevarēdams sakausēt dievišķīgo un cilvēcīgo Jēzus tēlā par istu vienību, pa daļai bīdamies ar šādu sakausējumu pārāk zemu nospiest dievišķības ideju, apgalvoja, ka Jēzus nav bijis nekāds paties cilvēks, bet tikai šķietams cilvēks, viņa miesa — nevis patiesa, bet šķietama miesa, viņa ciešanas — tikai šķietamas ciešanas, viņa nāve — tikai šķietama nāve.

Pret šo virzienu nikni cīnījās Jēzus vēsturizētāju virziens, kuram likās, ka pie šādām „šķietamībām“ beigu beigās var izrādīties arī pate pestīšana par vienkāršu „šķietamību“ un maldinošu illūziju. Totiesu jo stingrāki „vēsturizētāji“ uzsvēra, ka Jēzus ir bijis īsts cilvēks, kā īsts cilvēks ar savu upura nāvi izpircis pārējos cilvēkus. It īpaši Antiochijas bīskaps Ignacijs (1. g. s. beigās) visu savu mūžu veda asu cīņu pret doketismu, tomēr nevarēdams pievest nekādus dokumentus savai pozīcijai par labu. Sakarā ar to kristiānisma kritiķis, amerikānietis Smits ir spiests kādā vietā konstatēt sekojošo: „Pavisam neticami, ka ja Jēzus bijis vēsturiska personība, kāds pagānu kristiānisma metropoles baznīcas (Antiochijas) bīskaps, divu vai trīs dienu ceļa atstātus no Galīlejas, kur vajadzētu vēl būt liecībām par brīnišķīgo dzīvi un nāvi, bīskaps, kuram vajadzēja vēl pazīt Jēzus pirmos mācekļus vai tiešos piekritējus, kurš būtu varējis izziņāt no tiem veselu gubu biografisku sīkumu, ievērojot nelādzīgo ķecerību, kas visumā noliedza šīs brīnišķīgās dzīves vēsturisko īstenību, kur taču pastāvēja spiedoša nepieciešamība stādīt pretim kaut visniecīgāko faktu, lai atspēkotu ienīsto ķecerību; — pavisam neticami, ka šāds bīskaps tik spiedošos apstākļos nav bijis spējīgs pievest kaut vienu vienīgu pierādījumu, cik nesvarīgs tas arī nebūtu, bet apmierinājies ar apstrīdētās dogmas patiesības apgalvošanu un savu vienīgo liecību atradis Vecās derības tūkstoš gadu vecos pravietojumos“. Protams, ka tas nerunāja par labu „vēsturizētājiem“ un rādīja tikai, ka doketisms ir bijis pirmatnējais, bet „Jēzus vēsture“ — sekundarais, un proti, līdzeklis doketisma apkaņošanai.

Uzvarēja „vēsturizētāji“, un uzvarēja tādēļ, ka to prasīja „pestīšanas“ intereses: „vēsturiskais Jēzus“, lūk, bij drošāka garantija ticīgiem, ka viņu „pestīšana“ ir īsta un reāla.

Ja jau evaņģelisti bij dabūjuši gatavu Jēzus „vēsturiskumu“, tad tiem nenācās arī grūti ierādīt šim „vēsturiskumam“ kādu chronoloģisku vietu, resp. attiecīgu laikmetu. Mums jau nācās, aizrādīt, ka tie pa lielai daļai savus nostāstus

sacepuši no Vecās derības pravietojumu un izteicienu miklas, nosaukdami tos jauki par „rakstu“ piepildīšanos. Arī šai gadījumā pie noteikšanas, kad vēsturizētājam Jēzum bij dzīvot, tie gluži labi varēja izpalīdzēties ar pravietiskām sentencēm no Vecās derības.

Drevss norāda uz dažām no noderīgākām šai ziņā.

Daniela grāmatā lasāms: „Svaidītais (Kristus) tiks izdel-dēts, bēz kādas viņa vainas. Un līdz ar vadoni, kas nāks, tiks izpostīta pilsēta un svētā vieta, un gals nāks ar plūdiem, un līdz galam vilksies kaņš, posts un iznīcināšana“ (Dan. 9, 26). Kā zināms, evaņģelisti rakstīja savus nostāstus pēc Jeruzalemes izpostīšanas (70. g.). Viņiem, protams, nebij nekādu šaubu, ka Kristus Jēzus varmācīgā nāve stāvēja sakarā ar šo Jeruzalemes izpostīšanu, ka tā notikusi neilgi pirms šīs izpostīšanas un ka ar „kaņu“, „postu“ un „iznīcināšanu“ Daniela pravietojumā domāts tas laikmets, kuŗā viņi dzīvo. Tā tad ar Daniela palīdzību evaņģelisti jau iegūst vērtīgu pirksta norādījumu uz Jēzus chronoloģiju.

Bet „meklējot rakstos“ varēja atrast vel tuvākus norādījumus. Vecajā derībā bij atrodams kāds pravietojums, kas pamudināja Jēzus dzimšanai ierādīt to laiku, kāds patiešām evaņģelijos ierādīts. Septuagintā, Vecās derības grieķu tulkojumā, kuŗu evaņģelisti mīlēja izlietot, „meklējami rakstos“, varēja lasīt šādus vārdus: „Neizies no Jūdas valdnieks, ne arī vadonis no viņa cilts, kāmēr nenāks tas, kam ir lemts un kas ir pagānu cerība“ (1. Moz. 49, 10). Jau 4. g. s. baznīcas vēsturnieks Eusebijs rakstīja par šo vietu: „Šis pravietojums palika neizpildīts, kāmēr jūdiem bij ļauts dzīvot zem valdniekiem no viņu pašu cilts, proti, sākot no paša Mozus līdz Augusta valdībai. Tikai šai laikā pirmo reizi saņēma no romiešiem Herods, kāds svešnieks, valdību pār jūdiem. . . Tad jūdu valdības zizlis nokļuva tā rokās, kuŗu pravietojums sauc par „pagānu cerību“. Jo no tā laika izbeidzās vadoņi un valdnieki, kuŗi kopš Mozus sekoja viens otram valdīšanā pār Izraēli (Hist. eccles. I, 6).

Tagad ir sprotams, kāpēc Mateuss lika Jēzum piedzimt „ķēniņa Heroda laikā“. Vajadzēja taču vel lieku reizi piepildīties „rakstiem“, resp. viņu pravietojumam. Jēzus taču skaitījās par „Jūdu ķēniņu“. Tā tad pēc minētā pravietojuma viņam bij jābūt tiešām pēcnācejam vai drīzāk sāpencsim pirmajam jūdu valdniekam no svešas cilts, resp. Herodam. Tā

paša motīva dēļ arī Lūkass ierāda Jēzus dzimšanu Heroda laikā, lai gan tas runā pretim viņa pārējai chronoloģijai. Jo patiešām, ja Jēzus Tiberija 15. valdīšanas gadā, pēc viņa vārdiem, bijis „apmēram 30 gadus vecs“, tad Herods Jēzus dzimšanas laikā katrā ziņā bij jau 4 gadi kā miris. Bet ja Jēzus piedzimis tad, kad Kvirinijs bijis par legātu Sirijā, ko Lūkass arī apgalvo, tad Herods gulēja kapā vismaz kopš 10 gadiem. Bet ko lai dara? Lai „raksti“ piepildītos, chronoloģijai jāpiekāpjas, it īpaši vēl, ja lieta grozās ap Jēzus iedabūšanu vēsturē. . .

25. Neīsta morāle.

Baznīca līdz šo baltu dienu nevar nolielīties vien ar kristiānisma morāli. To tā dara apzinādamās, ka ar orientāliski-jūdisko mītoloģiju vien bažot tautu masas tādā laikmetā, kad zinātnes gaisma iespiežās pat vistumšākos kaktos, top arvien grūtāk. Laikmets vairs netic leģendām un pasakām, kuŗas baznīca grib nostatīt par reālām patiesībām. Tadēļ baznīca mūsu dienās mīl uzsvērt kristiānisma morāliskās vērtības, neatsakoties, protams, muļķot vientiesīgākos ļautiņus ar brīnumdarītajām dievmātēm, svētām relikvijām, evaņģēliju leģendām u. t. t,

Kristiānisma morāli baznīca mēdz kvalificēt kā tādu, kas stāv ārpus katra salīdzinājuma, tā sakot, „ārpus konkurences“. Tik augstus un cēlus morāles principus pasaule līdz kristiānismam neesot pieredzējusi. Tie tāļi pārspējot visu, ko cilvēce šai ziņā var uzrādīt visās vietās un visos laikos.

Tā ir baznīcas leģenda. To var uzņemt par neapšaubāmu patiesību tikai nezinātāji un tumši, neizglītoti ļautiņi. Turpretim katram, kas cik necik iedziļinājies cilvēces gara attīstības vēsturē, ir skaidrs, ka pirmatnējā kristiānisma morāles mācībā nav nekā patiesi jauna, kas nebūtu jau agrāk izteikts un vispār pazīstams.

Uz šo nenoliedzamo faktu jau savā laikā norādīja Anglijas civilizācijas vēsturnieks Bekls (Buckle), rakstīdams sekojošu:

„Nevar būt nekādu šaubu, ka nekas pasaulē nav mazāk grozījies, kā tie lielie principi, no kādiem sastāv morāles sistēmas. Citiem darīt labu; savas iegribas upurēt citu labā; savus tuvākus mīlēt kā sevi pašu; piedot saviem ienaidnie-

kiem; savaldīt savas kaislības... viss tas un daudz kas tam līdzīgs ir morāles pamatprincipi; bet tie zināmi kopš gadu tūkstošiem un tiem nav pievienota ne rakstu zīmīte ar visiem sprediķiem, homilijām un apcerējumiem, kādus laidoši klajā morālisti un teologi.

„Kā Jaunās derības morāles sistēma nesatur nevienas mācības, kuŗa jau nebūtu agrāk izteikta, un ka dažas skaidrākās vietas apustuļu rakstos ņemtas no pagānu rakstiem, zināms katram izglītotam cilvēkam; tas arī nav nekāds pārmetums kristiānismam... Bet apgalvojums, ka šis pēdējais devis cilvēcei līdz tam nepazīstamas morālistiskas vērtības, pierāda vai nu rupju nevižību, vai arī vienkāršu krāpšanu.“

Tas nav tikai Bekla individuāls uzskats. Tā domā visi objektīvākie pētnieki, kuŗi nav ieinteresēti uzturēt spēkā baznīcas leģendas, upurējot zinātnisku patiesību. Un tā domā nevien radikālie zinātnieki. Nemsim, piem., konservatīvo vācu vēsturnieku Otto Seku. Viņš raksta:

„Pastāv domas, ka kristiānisms nesis pasaulē pavisam jaunu morāli, un arī es pats tā domāju, iekams es nebiju pietiekoši izpētījis avotus arī šai virzienā. Kad tas bij noticis, es pārliecinājos, ka visas kristīgās mācības, kuŗas grib ietekmēt cilvēka rīcību, ir nevien sastopamas iepriekš izveidotas grieķu filozofijā, bet arī jau ilgi pirms Kristus dzimšanas bij iespiēdušās vispārējā tautas ticībā. Izņēmums ir tikai teiciens, ka vienīgi īstā ticība nodrošina mūžīgo svētlaimību. Šī mācība patiešām ir jauna, bet visā vēstures gaitā tā nesusi tikai nelaimes“ (O. Seeck „Entwicklungsgeschichte des Christentums“).

Šos konstatējumus pretēja ieskata aizstāvji mēģina apiet tādējādi, ka viņi cenšas pašu lietu apslēpt aiz vārdiem un apgalvo, ka tas vai cits nekad un nekur agrāk neesot izteikts tik jauki, kā Jaunajā derībā. Lai gan arī to varētu atspēkot, tomēr ja arī tas tā būtu, tad tas patiešām nebūtu strīda vērts, nerunājot jau nemaz par to, ka vienai otrai par jaunu atzītai sentencei varētu nostādīt blakus citas ar pavisam pretēju saturu, kas to galīgi iznīcinātu.

Galvenais ir saturs. Un te Jaunajā derībā morāles ziņā nekā nav jauna. Kristīgie morālisti mēdz dižoties ar „Kalna sprediķa“ morāli, uzdodāmi to kā pavisam oriģinālu. Nekas tam līdzīgs. Jau vairāk kā 100 gadus atpakaļ kāda zinātniska biedrība „Société scientifique Littéraire Israélite“ publicēja kādu darbu, kuŗu bij sarakstījis šīs biedrības sekretārs Rodrigs

(Rodrigues) zem nosaukuma „Les Origines du Sermon de la Montagne“ (Kā cēlies Kalna sprediķis). Šai darbā bij pierādīts, ka „Kalna sprediķi“ nav gandrīz nevienas vietas, kas šādā vai tādā veidā nebūtu atrodamā jūdu literātūrā, vecākā vai jaunākā, un proti, pilnīgi neatkarīgi no jebkuras kristiešu tradīcijas.

Mums šeit nav iespējams uzskatīties pie atsevišķu vietu salīdzinājumiem. Kas par to interesējas, lai griežas pie J. Robertsona grāmatas „Die Evangelien-Mythen“, kur tas attiecīgās nodaļās atradis pilnīgas paraleles starp „Kalna sprediķa“ atsevišķiem pantiem (Mat. 5., 6. un 7. nod.) un citātiem no jūdu literatūras.

Atzīmēsim tikai, ka arī „Mūstēvs“, kuŗu kristieši sevišķi mēdz ieteikt par specifisku Jēzus produktu, nebūt nav oriģināls. Jau baznīcas vēsturnieks Banažs (Basnage) vairāk kā 200 gadus atpakaļ norādījis, ka jūdiem bijusi kāda veca lūgšana zem nosaukuma „Kadisch“, kuŗa bijusi „gluži tāda pat kā Jēzus lūgšana“. Tā beigusies ar vārdiem: „Paaugstināts un svētīts lai top tavs vārds pasaulē, kuŗu tu radījis pēc sava prāta; liec nākt tavai valstībai; liec uzplaukt pestīšanai un liec drīzi nākt Mesijam; lai slavēts tavs vārds.“

No tā gaiši redzams, ka vismaz kristiešu „Mūstēva“ sākums ir pakaļdarinājums. Bet tāds ir nevien sākums — arī pārējais. Kāds angļu teologs Gregorie, kas arī rakstīja vairāk kā priekš 200 gadiem, sastādījis kādu kompilāciju no jūdu rabiniskiem rakstiem šādā veidā:

„Mūsu tēvs, kas esi debesīs, esi mums žēlīgs; Kungs, mūsu Dievs, svētīts lai top tavs vārds un lai tava piemiņa top slavināta debesīs un virs zemes. Liec savai valstībai valdīt pār mums tagad un vienmēr. Veco laiku svētie vīri teica: piedod visiem cilvēkiem, ko vien viņi man nodarījuši. Un neieved mūs kārdināšanā, bet atpestī mūs no ļauna. Jo tev pieder debesu valstība un tev jāvalda godībā un mūžīgi.“

Šis dievbijīgais vīrs bij pilnīgi pārliecināts, ka Jēzus imitējis pastāvošās formas. Viņš saka: „Jāņem vērā, ka mūsu Kungs savu lūgšanas formu savācis no vecājo tradīcijām. Par to nav jābrīnās: ja jūs to protiet apsvērt, tad jūs nojauksiet, ka nekas saprātīgāks nevarēja notikt“.

No tā mēs redzam, ka pat svarīgākās vietās kristianisma morāle nav nekas cits, kā savārstīts pakaļdarinājums, tāpat kā lielākā daļa no visas viņa ideoloģijas. Bet tur, kur tā

būtu itkā patstāvīga, tai piemīt negatīvs raksturs, kā to arī uzsvēra vēsturnieks O. Sēks.

Jaunās derības morāles lielākais defekts bij tas, ka tā nepiešķīra nekādu nozīmi zemes dzīves ētiskām vērtībām. Cilvēks dzīvoja tikai viņai pasaulei. Vai mēs nostātos uz jūdu partikulāristiskā viedokļa, vai uz pasauli pārvaldošo romiešu kosmopolitiskā viedokļa — abos gadījumos tautas masām bij vairāk kā jebkad nepieciešama politiska aktivitāte, pilsoniska drosme un pašuzpurēšanās nomāktās un grimstošās sabiedrības labā. Bet visu to kristianisms drīzāk aplāpēja nekā iededzināja. Grūti izdibināt, par cik izvairīšanās no šiem pilsoniskiem pienākumiem vedama sakarā ar glēvo un bailīgo gudrību, kas ispaudās teicienā: „Dodiet Dievam, kas Dievam pieder, un cezaram, kas cezaram pieder“, un kuņas nolūks bij pasargāties no bīstamiem politiskiem sarežģījumiem un kļūmīga stāvokļa. Fakts tomēr paliek tas, ka pirmatnējais kristianisms nekur un nekad neprasa uzpurēšanos sabiedrības labā, nekur un nekad neuzstājas par politisko un pilsonisko brīvību. Šai ziņā tas ir pilnīgi antisociāls un pilnīgs pretstats antīkas labāko laikmetu sociāliem centieniem un mācībām. Viņa lozungs ir pazemība un cietoša paklausība.

Grieķu filozofs Aristotels (4. g. s. pr. Kr.) nosauc apvainojumu pazemīgu panešanu un pacietību pret nicinošu izturēšanos — par pierādījumu verga dabai. Bet kristianisms nekā negribēja zināt par pašcienības vīrišķīgu aizstāvēšanu, par cik lieta negrozījās ap dogmatisko ticību. Sakarā ar to vietā ir atcerēties vācu filozofa Ludviga Feierbacha vārdus. „Omulīgāki ir ciest, nekā uzstāties; omulīgāki, ja cits atpestī un atbrīvo, nekā pašam sevi atbrīvot; omulīgāki savu glābiņu stādīt atkarībā no kādas personas, nekā no patstāvības spēka; omulīgāki mīlēt nekā censties; omulīgāki būt dieva mīlētā, nekā pašam sevi mīlēt ar vienkāršo dabisko pašmīlību, kas visām būtnēm iedzimta; omulīgāki likt par sevi noteikt citai būtnei, nekā pašam par sevi noteikt ar saprātu“.

Šinīs Feierbacha vārdos, liekas, formulēta visa kristianisma ētikas verdziskā psiholoģija.

Kas attiecas uz jautājumu par visu cilvēku iekšējās līdztiesības proklamēšanu, ar ko dižojas kristianisms, tad jāsaka, ka arī te kristianisms dižojas ar svešām spalvām. „Pagāniskais“ stoisicisms (viens no galvenākiem grieķu filozofijas virzieniem) bij tas, kas ilgi pirms kristianisma izcelšanās no visu

cilvēku saprāta spējām secināja viņu kopsakarību un dabisko vienlīdzību. Stoīķi uzskatīja visus cilvēkus kā visu aptverošā apvienotā kolektīva pilsoņus. Stoīķi bij arī tie, kas vispirms lietoja izteicienu, ka visi cilvēki ir brāļi, jo dievs visiem esot tēvs. Taisni tādēļ, ka stoīķi vērsa savus skatus ne tikai uz debesīm, pie viņiem varēja rasties cēlā doma par vispārīgām cilvēka tiesībām.

Beidzot vēl viena lieta. Platons, neraugoties uz visu savu misticismu, svētlaimību ieraudzīja tikumā, kas savu algu atrod sevī pašā, neatkarīgi no kāda atalgojuma viņpasaulē. Tāds bij arī visas nopietnākās grieķu ētikas viedoklis. Līdz ar to tikumības jēdziens bij pacelts daudz augstāki, nekā pie kristiānisma ar viņa viņpasaulē atalgojumiem. Atceraties tikai lāga vīru Pēteri. Viņš bij gauži nobažījies, „kas viņam būs par to“, ka viņš visu atstājis un Jēzum gājis pakaļ. Viņš apmierinājās tikai tad, kad Jēzus paskaidroja, ka viņš saņēms atpakaļ simtkārtīgi to, ko viņš atstājis, varēs tiesāt Izraēļa ciltis un bez tam vēl piedevām iemantos „mūžīgu dzīvošanu“. (Mt. 19, 27—29). Labs atalgojums — nevar sūdzēties. Bet lai mēģina mums iestāstīt, ka šāda maksātspējīga tirgus morāle būtu kaut tuvumā pielīdzināma augšā aprādītam grieķu ētikas tikuma principam.

Taisni kristiānisma rupji un prīmitīvi izveidotā nemirstības mācība ar viņas sodiem un atalgojumiem bij par šķērslī nevien augstākai ētikai, bet arī katram cilvēckam progresam. Līdz ar šo nemirstības mācību radās pretruņa starp dievu un pasauli, starp labu un ļaunu, un vēl tālākais kaitīgais duālisms — starp miesu un garu, starp šo pasauli un viņpasauli. Zeme vairs nebij cilvēces mājas vieta un viņas dabiskais darbības lauks, bet gan trimdas vieta un cietums, no kuŗa dvēsele ilgajās pēc debesīm, pēc savas īstās mājas vietas. Taisni kristiānisma nemirstības mācības dēļ cilvēce tika atturēta no progresa, bieži pat atsviesta savā attīstībā atpakaļ, jo cerībās uz „debesu priekiem“ šīs „bēdu ielejas“ lietas vairs nekrita svarā. Masas kļuva vienaldzīgas pret sociālo postu, apatiskas pret apspiešanu un varmācību, pasīvas pret visām dzīves likstām, nebūšanām un ļaunumiem.

Un šo nāvējošo viņpasaulē morāli, kuŗa kā slimīgs stādīnš uzdīga irstošās Romas sabiedrības purvajā un izauga par indīgu „nāves koku“ viduslaiku feodālās sabiedrības tumsā, lai arī mūsu laiku cilvēks pieņemtū par ceļa rādītāju savās

gaitās! Domājams, ka šai ziņā mūsu laiku cilvēks gan drīzāk gribēs klausīt Nīcšes Zaratustras aicinājumam: „Es piekodu jums, mani brāļi, palieciēt uz ticīgi zemei un neticiet tiem, kas jums runā par viņpasaules cerībām. Indes maisītāji viņi ir, vai viņi to zin vai nē. Dzīves nīdēji viņi ir, mirstošie un paši saindētie, no kuņiem zeme ir pagurusi: tadēļ lai viņi brauc prom“.

Protams, nevar jau būt nekādu šaubu, ka baznīckungiem un citiem „indes maisītājiem“ ir ļoti patīkami novirzīt masu ilgas uz debesu zilgmi, lai paši varētu svabadāki rīkoties pa šo „bēdu ieleju“. Bet tadēļ jau taisni kristiānisma morāle ir kaitīga. Un divkārt kaitīga tā ir laikmetā, kad apspiestās un izsūktās masas visā pasaulē cīnas par savu atbrīvošanu, par labāku sociālu iekārtu, par tautu glābiņu — sociālismu. Šai cīņā iet ar kristiānisma morāli — nozīmē iet tanī ar svina zābakiem.

26. Ecce deus.

Nobeidzot savu pārskatu par kristiānisma izcelšanās mīstiskiem pamatiem, domājam, ka nebūs lieki sniegt lasītājam īsu rezumējumu — kopsavilkumu par visu sacīto. Pie šī rezumējuma izmantosim parallēles, kādas, zīmējoties uz Kristus mītu, uzstādījis J. Robertsons savā vērtīgajā un interesantajā grāmatā „Geschichte des Christentums“!

No visa iepriekš sacītā jānāk pie slēdziena, ka kristiešu kults guvis sev pamatu zem kājam nevis tadēļ, ka viņa dogmas un solījumi saturētu kautkādas jaunus momentus, bet gan taisni otrādi — tadēļ, ka abiem — tiklab kultam, kā solījumiem — bij vistiešākās līdzības pie daudziem „pagānu“ kultiem. Kristiānisma attīstību lielā mērā veicināja tas, ka kristiānisms no šiem „pagānu“ kultiem piesavināja arvien jaunus detaļas. Soli pa soli var novērot, kā tas uzņēmis sevī populāro „pagānisko“ reliģiju mistērijas, brīnumus un mītus.

Jēzus augšāmcelsšanās notiek tāpat kā pie Mitras — no klinšu kapa. Un pie 12 mācekļu svētā mielasta, kā tas attēlots pēdējā vakarēdienā, ceturtā evaņģelijā tiek pastāstīta epizode, kurā iemiesojas pie „pagāniem“ ļoti parastā svēto mielastu paraša ar 7 dalībniekiem. Ar kādu brīnumu liek Kristus pārvērst ūdeni par vīnu, kā jau ilgu laiku pirms tam ticēja par Dionisu. Jēzus staigā pa ūdens virsu, kā grieķu jūras

dievs Poseidons; kā Oziris un Apollons, viņš vicina pātagu. Kā saules dievs Dioniss, viņš jāj uz diviem ēzeļiem un pāēdina masas tuksnesī. Kā romiešu ārstniecības dievs Eskulaps, viņš uzmodina cilvēkus no miroņiem, akliem atdod acu gaismu un ārstē slimos. Tāpat kā Atti un Adoni, viņu apsēro sievietes un pie viņa augšāmcelšanās viņu apsveic. Kur parallēle nav pilnīga, tur tomēr atrodami pagāniski mīti, kas bijuši par ierosinājumu kristiskiem. Piem., leģenda par Jēzus kārdināšanu ir tikai atkārtots izdevums bieži kopētam senbābiloniešu astronomiskam simbolam, kurā kazu dievs (meža āža zvaigžņu zīme) stāv līdzās saules dievam — aina, kurā sengrieķi pārvērtuši mītos par Panu, kas ved Ceisu uz kalna galotni, par Panu un Marsiju, kas konkurē ar Apollonu, un par Silenu, kas audzina Dionisu.

Visam tam pievienojas, ka Kristus piedzimst tāpat kā antīkas pasaules no laiku laikiem mīlētais dievišķīgais bērniņš. Tam jāpiedzimst no jaunavas un jāguļ auliņos silitē. Tas ir motīvs, kas uzglabājies no vissirmākās senatnes mītā par Jonu un Dionisa kultā, kurā dievišķīga bērna tēls tika nests apkārt īpašā procesijā. Kā ēģiptiešu dievam Horam, viņam bij jāpiedzimst kūti — svētās govs templī. Šī svētā govs bij jaunavīgās Izīdas, debesu dievietes, simbols. Apokrifiskie evaņģēliji papildināja pagānisko parallēli ar to, ka tie kūti pārvērtā par alu, kas skaitījās par dzimšanas vietu daudziem pagānu dieviem, kā, piem., Ceisam, Mitram, Dionisam, Adonim, Hermejam, Horam. Ar gudru ziņu šo pēdējo variantu kristieši atmētā kanoniskos evaņģēlijos. Bet tas joprojām uzglabājās masu tradīcijā. Kristus dzimšanas dienu vienkāršā tauta nolika uz 25. dec., ziemas saules griežu dienu, saules dieva dzimšanas dienu, jau ilgi pirms baznīca iedrošinājās piesavināt šo parašu.

Neizpalika arī jūdiskās manipulācijas. Ja Jēzus dzimis no jaunavas, tad taču tikai pēc jūdu teosofijas: jo „dieva gars“ apēnoja Mariju taisni tāpat kā viņš pie pasaules radīšanas līdzinājās pār ūdens dziļumiem, kas visu dzemdēja. Ja tālāk Jēzus bij jūdu Mesija, pirms viņš kļuva par pagānu un samariešu Kristu, tad viņam vajadzēja būt ar iespējami lielu mesianisku stažu. Viņam vajadzēja būt no Dāvida cilts un piedzimt Betlēnē. Bet tā ka jūdu tradīcija gaidīja tiklab Mesiju, kas būtu Dāvida dēls, kā arī Mesiju, kas būtu Jozefa dēls — pēdējā, laikam, bijusi samariešu prasība — tad Jēzu pēc ķēniņšķīgās cilts pataisīja par Dāvida dēlu, bet pēc sava šķietamā

tēva — par Jozefa dēlu. Bet tā ka no otras puses bij arī Mesijas ticīgie, kas domāja, ka nav vajadzīgs, lai „svaidītais“ celtos no Dāvida, tad evaņģelijos tika iesprausta epizode, pēc kuŗas Jēzus šo savu dāvidisko celšanos noliedz (Mt. 22, 41—45). Tādējādi abas teorijas, kuŗas viena otru izslēdz, dabuja vietu evaņģelijos, pie kam ticīgie neatrada te nekādu traucējumu un nedomāja, ka tam būtu vajadzīgs kāds paskaidrojums.

Tādā pat kārtā askēti kristiešu kustībā attēloja „Cilvēka dēlu“ nabagu un bez mājokļa, kā mēr viņu pretinieki no viņa iztaisīja viņa dzērāju, kas vienmēr gatavs kopā ar muitniekiem un grēciniekiem sēsties pie galda (Lk. 7,34). Zīmējoties uz jūdiem bij nepieciešams, lai Jēzus, gluži tāpat kā Eliass un Eliza Vecajā derībā, uzmodinātu atraītnes dēlu no miroņiem. Tas bij ebrējisks variants no pagānu mītiem par Atta un Adoņa un bērniņu Hora un Dionisa uzmodināšanu, kas vēl reiz atkārtojās pie Kristus augšāmcelšanās. Kā pie Mozus mīta un arābu mītiem par Abraama un Daniēla dzimšanu, arī pie Jēzus dzimšanas vajadzēja notikt nevainīgu bērniņu apkaušanai. Un atkal tāpat kā upurētām zemītiskā dieva Ela „iedzimtam“ dēlam un bābiloniešu „Sacea“ svētku upurētām dievcilvēkam, arī Jēzum pie viņa krustā sišanas bij jānes ķēnišķīgā goda zīmes. Ļoti iespējams, ka Barābas („tēva dēls“) ir palicis kā atlieka no tās pašas rituālās parašas; viņa vārds gluži līdzīgā kārtā tika iesprausts nostāstā, kuŗā arī nav nevienas vienīgas vēsturiskas daļas.

Kā tas bij ar faktiem, tā tas bij arī ar teoriju. Orientā jau sen pastāvēja mistiska dogma, ka augstākais dievs, kas sniedzas pāri visai zināšanai un saprašānai, iemiesojies kādā dievībā vai arī radījis dievību, kas darītu zināmus viņa pēdējos nolūkus zīmējoties uz cilvēkiem. Parsisma sistēmā, no kuŗas, laikam, šī ideja cēlusies, Mitra bij šis starpnieks; ēģiptiešu teosofijā — Tots; grieķu panteonā — Hermejs, dievu sūtnis. Bet arī jūdi kopš ilgāka laika bij piesavinājuši šo ideju, un proti, tādējādi, ka viņi dievībai lika parādīties pa daļai engēļa veidā, pa daļai personificētas „Sofia“ (gudrība) veidā, kā tas redzams no Zalamana mācītāja un Zalamana sakāmvardiem un Vecās derības apokrifiem, pa daļai vēlākās teorētiskās mācības veidā par „logu“ (vārdu), kā to sastopam kristiešu ēras sākumā Aleksandrijas jūda Filona rakstos uz platoniska pamata. Ceturtā evaņģelijā šī mācība attīstītā veidā pielāgota kristiešu kultam, lai gan trijos sinoptiskos evaņģeli-

jos no tās nav ne vēsts. Jaunais mīts tika apsveikts, kā visi citi. Visi viņi vienādā mērā bij piepalīdzīgi tam, ka radās dievība, kuŗa iztureja salīdzinājumu un konkurenci ar pārējām tā laika kultu dievībām.

Doktrīna sekoja tādām pat asimilācijas (pielāgošanās) likumam. Kristus mācībai bij nepieciešami jāatspoguļo visi tā laika reliģiskās domas posmi, cik pretrunīgi tie arī nebij. Vispirms Jēzum bij jāsludina jūdu cerības par Dieva, resp. debesu valstību un jāuzsver nabagu prasības; viņam bij jārunā par jūdu tiesas dienas drīzu pienākšanu un par savu lomu lielajā katastrofā; bet, no otras puses, viņam bij jātēlo debesu valstība kā cilvēka garīgā pārgrozība, un beidzot viņam kā filozofam, kas redz kā uz delnas tautas maldīšanos un vilšanos, jāpasludina gudrā sentence: „Debesu valstība ir jūsu vidū“ — jeb tā nav nekur. Vienā evaņģelijā viņš izslēdz samariešus no savas misijas; kādā citā viņš samarieti nostāda par tuvāku mīlestības paraugu; trešā viņš pats personīgi iet starp samariešiem. Savā mācībā viņš ir tikpat daudzpusīgs, kā Apollons un Dioniss savās funkcijās. Pat ja viņam, pretēji jūdu mānticībai, liek uzstādīt veselīgo principu, ka cilvēks, kas kritis par upuri publiskam nelaimes gadījumam, tāpēc vēl nav sliktāks grēcinieks nekā citi cilvēki, tad kāda vēlāka roka nāk ar piemetinājumu, kas no viņa puses tomēr no jauna pastiprina apkāpoto tīro mānticību. Katrs ētisko ieskatu noskaņojums, kāds vien bij iespējams toreizējo jūdu un pagānu ideālu robežās, tiek viņam pamīšus piešķirts. Laiku pa laikam viņš ir partikulārists un universālists, stingrs jūds un kosmopolīts, tautas draugs un viņas nevēlības nonicinātājs, ienaidnieku mīlestības sludinātājs un savu pretinieku bargs apsūdzētājs. Vienā elpas vilcienā viņš prasa neierobežotu piedošanu un smagākos sodus stūrgalvīgiem brāļiem, Mozus likuma priekšrakstu visrūpīgāko izpildīšanu un viņu atcelšanu. Pamīšus viņš apsola un noliedz laicīgas svētības, atzīst un noklusē ticību savam mesianiskumam, brīžiem viņš pavēl saviem klausītājiem klusuciešanu, brīžiem — atklātību, brīžiem viņš prasa no saviem mācekļiem aklu ticību, brīžiem — neliekuļotas mīlestības darbus, — viņš ir nesamierināmu pretešķību produkts, kuŗu radījušas simtiem dažādu maldinošu roku, balsu jucekļis, kāds vienā personībā nekad nebij un nevarēja būt. Caur viņa pārdabiskiem darbiem runā mums triju gadusimteņu cīnošās sekta un ideāli: prāts un neprāts, maīgums un cietsirdība runā pārmaiņus viņa vārdā. Kā daudzas paaudzes jūdu ticības rīkotāji savus gro-

zīgos priekšrakstus ievadīja ar vārdiem: „Tā saka tas Kungs“, gluži tāpat viņu kristīgie pēcnācēji centās savas iemīlotās dogmas, savus stingros aizspriedumus, savas reliģiskās idejas celt priekšā grozīgai pasaulei zem sava vienmēr pieaugošā dieva bildes un virsraksta. Tādēļ vēlākais produkts ir tikpat neīsts kā agrākais.

IV. Kristiānisms un baznīca.

1. Baznīcas izcelšanās.

Līdztekus kristiānisma reliģiski = mītoloģiskās ideoloģijas attīstībai izveidojās īpatnēja kristiešu sektas organizācija. Par šīs organizācijas pirmsākumiem mums nav noteiktāku datu, nekā par pašu ideoloģijas izcelšanos. Tiklab te, kā tur, pirmsākumi ir miglā tīti. Mums pat nav zināms, kad būtu datējama pirmo kristiešu sektu rašanās. Tas, kas šai lietā itkā atrodams evaņģēlijos un apustuļu darbos, ir leģendas, kuŗām nav piešķirama vēsturiska nozīme. Pavisam pasakains ir uzskats, itkā kristiānisms būtu izplatījies pasaulē no kādas niecīgas „mācekļu“ vai „apustuļu“ grupas, kuŗa ar savu „svētā gara“ iedvesmoto propagandu būtu nodrošinājusi kristīgās ticības izplatīšanos starp jūdiem un pagāniem. Kristiānisma izcelšanās ir sociāla parādība un tādēļ tam cēloņi meklējami tā laika Romas sabiedrības sociālos apstākļos. Bet tā kā šie sociālie apstākļi bij puslīdz vienādi visā Romas imperijā, tad gluži dabiski, ka kustība ar vairāk vai mazāk izveidotu kristisku ideoloģiju pamatos varēja atrast sagatavotus priekšnoteikumus daudzās Romas imperijas malās.

Baznīcas izveidošanos mēs varam sev stādīties priekšā sekojošā veidā.

Visu Kristus ticīgo kopējais skaits kādā vietā sastādīja organizāciju, kuŗa saucās par „ekklesia“ — sapulce, sanāksme. Šīs ticīgo sapulces primitīvās baznīcas priekšgalā stāvēja vairāki pārraugi vai vecājie — prezbitēri, kuŗus iecēla pirmais misionārs (apustulis) vai pats kollektīvs jeb draudze. Tiem par palīgiem bij vairākas personas, kuŗas sauca par diakoniem. Tas bij baznīckungu organizācijas sākums. Šo draudzes amata personu uzdevums bij vadīt lūgšanu sapul-

ces, organizēt labdarības pasākumus, pārvaldīt kopējo kasi un pat izšķirt strīdus, kas varēja izcelties starp „brāļiem“. Šis amata personas pirmsākumos nesaņēma nekādu algu; tās dzīvoja, tāpat kā visi pārējie draudzes locekļi, no sava amata vai darba.

Līdzās šīm administratīvām personām pirmatnējos laikos pastāvēja draudzēs arī citas, kuŗas skaitījās par paša Dieva ieceltām. Tās bij — pravieši un sludinātāji (mācītāji). Tās uzskatīja par sv. gara iedvesmotām. Ar saviem sludinājumiem un atklājībām, šie sv. gara inspirētie „pravieši“ centās pielāgot apstākļiem mācības, kādas tie bij itkā saņēmuši no pirmajiem apustuļiem. It īpaši viņu uzdevums bij dot tuvākus paskaidrojumus par „Dieva valstības“ atnākšanas laiku un apstākļiem. Otrā vēstule tesalonikiešiem, kas viltotā kārtā iet zem ap. Paula vārda un ir sarakstīta 1. g. s. beigās, kā arī zem Pētera vārda viltotā otrā vēstule, kas sarakstīta 2.g. s. vidū, ir tipiskākais, ko šie „sludinātāji“ snieguši.

Šos sv. gara iedvesmos „sludinātājus“ pamazām nobīdīja pie malas draudžu administratīvais personāls samērā ar to, ka pirmatnējais entūziasms izgaisa un pasaule, pretēji pirmatnējiem uzskatiem, nebūt negāja bojā, bet stūrgalvīgi turpināja pastāvēt. Bet arī zīmējoties uz administratīvo personālu drīzi vien notika ievērojamas pārgrozības. Daudzās vietās stipri pārveidojās vairāko pārraugu vai bīskapu (grieķu „episkopos“ = pārraugš) sistēma. Autoritāte pārgāja pie vienas personas vai arī tā to piesavināja. Tā nodibinājās monarhiskais episkopats. Tas pastāvēja Romā jau no 165. g. Un 3. gadusimtenī Kartagas bīskaps, Sv. Cipriāns (258), rakstīja, ka „baznīca dibinās uz bīskapiem“.

2. „Vērsim nebūs purnu apsiet“.

Kristiešu draudzēs pamazām izveidojās divas šķiras: vienkāršie locekļi, kuŗu praktiskais komūnisms izgāja tikai uz kopēju ēdināšanu un pabalsta iestādēm, kādas draudze ierīkoja: darba apgādāšanu, pabalstu atraitnēm un bāriņiem, kā arī gūstekņiem, slimību apdrošināšanai, bēru kasēm. Bet līdzās tiem pastāvēja „svētie“ un „pilnīgie“, kuŗi komūnismu izveda radikāli, atteicās no katra īpašuma un visu, kas viņiem bij, nodeva draudzes īpašumā.

„Tas atstāja lielisku iespaidu — saka Kautskis savā grāmatā par kristiānisma izcelšanos — un sagādāja šiem radikāliem elementiem, kā jau to rāda viņu apzīmējums („svētie“, „pilnīgie“ u. t. t.), lielu respektu draudzēs. Arī viņi paši jutās izcilāki par pārējiem draudzes locekļiem un uzmetās par draudžu izlasītiem vadoniem. Tādējādi pats radikālais komūnisms pirmajās kristiešu draudzēs radīja zināmu aristokratiju“.

Un kā jau tas ir ar katru aristokratiju, tā neapmierinājās ar komandēšanu vien, bet arī centās draudzi izmantot savā labā.

Jau ap. Pauls strīdās ar korintiešiem par to, ka draudzes pienākums ir viņu un citus apustuļus atbrīvot no roku darba un uzturēt. Viņš raksta :

„Vai es neesmu svabads? Vai es neesmu apustulis? Vai es Kristu, mūsu Kungu, neesmu redzējis? Vai jūs neesat mans darbs iekš tā Kunga? . . . Vai mums nav brīv ēst un dzert? Vai mums nav brīv kādu mūsu vest līdz par sievu, kā to darijuši citi apustļi un tā Kunga brāļi un Kefas? Jeb vai manim un Barnabam vien nav brīv nestrādāt? Kas jele iet kaņā ar savu maizi? . . . Jeb kas lopus gana un neēd no viņu piena? . . . Jo Mozus bauslibā ir rakstīts : tev nebūs vēršim, kas labību min, purnu apsiet; vai tad Dievam rūp par vēršiem? Jeb vai viņš to visai nesaka mūsu labad?“ (1. Kor. 9, 1 — 10).

Tā tad tas, kas Vecajā derībā teikts par vēršiem, „kas labību min“, pēc ap. Paula domām, patiesībā ir teikts par Jaunās derības apustuļiem, kuņiem Kristus vārdu „minot“ nebūs „purnu apsiet“. Ar citiem vārdiem, šiem apustuļiem vai „sludinātājiem“ ir pilnas tiesības dzīvot uz draudzes rēķina, jo, „kas tad lopus gana un neēd no viņu piena“. Ap. Pauls uzliek par pienākumu draudzēm rūpēties un gādāt par saviem „svētājiem“. Tam vēlāk bij ārkārtīgi lielas sekas visā baznīcas attīstībā.

Kā šādi kristiešu „pienākumi“ atspoguļojās tā laika „neticīgo galvās“, to vislabāki rāda grieķu rakstnieka Lukiana 165. gadā uzrakstītais nostāsts par Peregrinu Proteju. Zobgalīgais Lukians, protams, nevar būt nekāds objektīvs liecinieks tādās lietās. Viņš bieži stāsta neiespējamās un neticamas lietas. Tas pats domājams arī par viņa Peregrinu Proteju. Bet cik pārspīlējumu viņa nostāstā arī nebūtu, tomēr tas ir vērtīgs ne-

vien tai ziņā, ka tas atspoguļo pagānu domas par kristiešu draudzēm, bet arī rāda daudzko no šo draudžu patiesās dzīves.

Izrunādamies diezgan ļauni par Peregrinu, Lukians pastāsta, ka viņš pēc sava tēva noslepkavošanas aizbēdzis no dzimtās pilsētas Pariuma un klejojis apkārt pa pasauli.

„Šai laikā viņš iepazīnās ar kristiešu brīnišķīgajām gudrībām, nākdams saķaros ar viņu priesteriem un rakstu mācītājiem Palestīnā. Šie pēdējie, salīdzinot ar viņu, īsā laikā izrādījās par tīriem bērniem. Viņš starp tiem kļuva par pravieti, par viņu mīlestības mielastu priekšsēdētāju, par sinagogas pārstāvi — viss vienā personā. Dažus rakstus viņš tiem izskaidroja un iztulkoja; daudzus pats sarakstīja. Ar vārdu sakot, viņi turēja to par dievu, par savu likumdevēju un pārstāvi. To lielo, Palestīnā krustā sisto cilvēku viņi godina, protams, joprojām, jo tas ieveda pasaulē šo jauno reliģiju. Šī iemesla dēļ Peregrinu toreiz apcietināja un iemeta cietumā; tas viņam nesa ne mazumu slavas viņa turpmākai dzīvei, brāmanībai un godkāribai, kas bij viņa valdošās kaislības.

„Kad viņš sēdēja cietumā, kristieši, turēdami to par lielu nelaimi, izlietoja visus līdzekļus, lai palīdzētu tam bēgt. Bet kad viņi atzina to par neiespējamu, viņi visādi rūpējās un gādāja par viņu. Jau no agra rīta vareja redzēt sēžam pie cietuma vecas sievas, atraitnes un bāriņus, kamēr viņu pārstāvji piekukuļoja cietumsargus un pavadīja pie viņa nakti. Viņam nesa dažādus ēdienus, viņi stāstīja savas svētās legendas, un labu labais Peregrins — tā viņu joprojām vēl sauca — skaitījās pie viņiem par jaunu Sokratu. Pat no Āzijas pilsētām nāca dažu kristiešu draudžu sūtņi, lai viņu atbalstītu, palīdzētu viņam tiesas priekšā un viņu mierinātu. Šādos uz viņu solidaritāti attiecīgos gadījumos viņi rāda neticamu aizrautību, nežēlo, īsi sakot, savus līdzekļus. Arī Peregrins toreiz saņēma no viņiem daudz naudas savas ieslodzītības dēļ un guva no tās lielu peļņu.

„Nožēlojamie vientiestīši dzīvo tai pārliecībā, kā viņi būs pavisam nemirstīgi un mūžīgi dzīvos, kādēļ viņi arī nicina nāvi un bieži pat to labprātīgi meklē. Tālāk viņu pirmais likumdevējs tiem aprakstīja, ka viņi savā starpā esot brāļi, ja viņi reiz nolieguši grieķu dievus, pielūdž savu krustā sisto mācītāju un dzīvo pēc viņa pavēlēm; tādēļ viņi visu vienādi vērtē parniecīgu un tura to par kopēju īpašumu, bez kāda pietiekoša pamata šādam uzskatam. Ja nu pie viņiem nāk kāds

veikls blēdis, kas prot izmantot šādu stāvokli, tad viņš īsā laikā top ļoti bagāts, jo viņš prot šos vientiesīgos ļautiņus vazāt aiz deguna.“

Talāk Lukians raksturo šo Peregrinu kā cilvēku, kas gatavs uz visādām dekām, un pēc savas atbrīvošāas no cietuma tās arī lielā skaitā izved. Var jau būt, ka šis Peregrins — Protejs, kādu to attēlo Lukians, nav īstens, bet drīzāk karikatūra tā laika kristiešu „pravietim“. Tomēr arī laba karikatūra gan drīz vienmēr ir dibināta uz galvenākām rakstura īpašībām. Tā arī Lukians, pēc Kautska vārdiem, pie Peregrina izcēlis tās pušes, kuŗas drīzi vien tapa ļoti svarīgas visai „svēto un pilnīgo“ šķirai. Viņus varēja vadīt visdažādākie, pa daļai cēlākie, pa daļai trakākie motīvi, viņi paši sev varēja izlikties ļoti nesāvētīgi, bet aiz visām viņu attiecībām pret draudzi jau glūnēja viņas izsūkšana, kādu ieraudzīja Lukians. Ja arī nemantīgo „svēto“ iedzīvošanās no draudžu komūnisma tai laikā varēja vēl būt pārspīlējums, bet drīzi tā tapa pār īstenību, un pie tam par tādu īstenību, kas tāļi pārspēja visus pārspīlējumus, ar kādiem varēja nākt Lukians.

Ja Lukians stāda pirmā vietā „bagātības“, kādas rausuši „pravieši“, tad kāds cits „pagāns“, Lukiana laika biedrs, Celzs zobojās par viņu trakumu. Celzs attēlo, „kā Fenicija un Palestīnā tiek pravietots“:

„Ir daudzi ļaudis, kuŗi, lai gan būdami nepazīstami un bez vārda, tomēr uz ātru roku un pie pirmā izdevīgā gadījuma tiklab tempļos, kā ārpus tiem izliekas, itkā pār viņiem būtu nākusī pravietiska ekstāze; citi, klejodami kā ubagi un apstaigādami pilsētas un kara nometnes, rāda tādu pat ainu. Katram no tiem pēc vārda kabatā nav jāmeklē; tas tiem vienmēr pie rokas: „Es esmu dievs“, vai „dieva dēls“, vai „dieva gars“. „Es esmu nācis tādēļ, ka pasaules gals jau sācies, un jūs cilvēki, brauciet jūsu netaisnības dēļ postā. Bet es gribu jūs glābt, un jūs mani drīzi redzēsiet atkal nākam ar debesu varu! Svētīgs tas, kas mani tagad godina! Visus citus es iemetīšu mūžīgā ugunī — pilsētas tāpat kā zemes un cilvēkus. Tie, kuŗi tagad negrib atzīt viņiem priekšā stāvošo soda dienu, reiz velti skatīsies citādi un vaimanās! Bet tos, kuŗi man tic, es pasargāšu mūžīgi!“ Šiem lieliskajiem draudiem viņi vēl piejauc dīvainus, pustrakus un absolūti nesaprotamus vārdus, kuŗu nozīmi nevar izdibināt pat visgudrākais cilvēks — tik tumši un bezsaturīgi tie ir; bet kāds plānprātīgs vai švindelis tos var

tulkot, kā viņam patīk. . . Šie tā sauktie pravieši, kuŗus es vairākkārt esmu dzirdējis pats savām ausīm, pēc tam, kad man gadījies tos noklausināt, paši atklājuši savas vājības un atzinušies, ka viņi savus neizprotamos vārdus paši izgudrojuši“.

Arī no šīs Celza liecības saredzams jaukais maisījums no krāpnieka un pravieša. Bet arī te objektivitātes labā jaatzīmē, ka būtu nepareizi apzīmēt visu šo praviešu „praksi“ vienīgi par švindelļa darbu. Iedzīvotāju vispārējais gara stāvoklis (nevīzība, lētticība, mānticība u. t. t.) bij tāds, ka visādiem krāpniekiem atklājās plašs darbības lauks, bet daudzos varēja rāties arī patiesa ekstāze, kas bieži noveda pie reliģiska ārprāta un murgiem.

3. Roma grib valdīt.

Vietējās baznīcas stāvēja sakaros viena ar otru. Par saitēm noderēja kopīgi ticības pamati un kopīgs kults. Šo vietējo baznīcu līdzība bij pietiekoši liela, lai nojaustu viņu vienību. Ap 2. g. s. beigām minētais Celzs tās apzīmēja ar kopīgu nosaukumu — „lielā baznīca“. Bet līdzās šai „lielajai baznīcai“ pastāvēja neskaitāms daudzums mazo baznīcu vai sektu. Tās bij vairāk vai mazāk pārejošas. Viņu dibinātāji bij visādi „pravieši“ un sludinātāji. Tās bij vairāk vai mazāk novirzījušās no tradīcijām, kādas kristiānisms bij uzglabājis no saviem pirmsākumiem. Tie bij tā sauktie „heretīķi“ (ķecerī). Bet varēja kļūt par heretīķi arī no pārāk liela konservātisma, no pārāk lielas turēšanās pie pagātnes, tāpat kā no pārāk lielas mīlestības uz jauninājumiem. Māksla bij ieturēt mēru. Tās baznīcas, kuŗām tas palaimējās, saucās par „ortodoksālām“. Tās norobežojās no heretīķiem un izraidīja resp. izslēdza tos no sava vidus, no „lielās baznīcas“.

Celzs izsaka savu izbrīnu par kristiānisma skaldīšanos, par lāstiem, ar kādiem dažādas sekta apkrauj viena otru. Izņemot dažas godīgas un piemīlīgas personas, baznīca viņam liekas kā sektantu banda, kuŗa savstarpīgi ķengājas. Un patiešām hereziju (ķecerību) vēsture neatstāj citādu iespaidu.

2. g. s. otrā pusē „lielā baznīca“ pieņēma grieķu nosaukumu „katolikā“, kas nozīmē „vispārējā“.

Baznīcas, kuŗas skaitījās par pirmo apustuļu nodibinātām, baudīja sevišķu slavu un autoritāti. Tās uzskatīja sevi par pirmatnējās mācības un tīrākās tradīcijas glabātājam. Bet šo

baznīcu, kā piem. Jeruzalēmes, Antiochijas, Tesalonikas, Aleksandrijas, spožums drīzi vien nobālēja. Tikai viena no tām, un proti Romas imperijas galvas pilsētas baznīca kļuva arvien stiprāka un bagātāka. Tā lepojas ar to, ka viņu itkā nodibinājuši abi galvenākie apustuļi: Pēteris un Pauls; tā lielījās ar to, ka Romā abi minētie apustuļi miruši mocekļu nāvē un viņa, Romas baznīca, glabā viņu kapus. Tādēļ Romas baznīca jau agri piesavināja īpatnēju nozīmi un uzmetās citām baznīcām par padomdevēju un pamācītāju ticības un kulta jautājumos.

Romas baznīca jau agri piesavināja arī autoritātes parašas — gribu valdīt. Tā jau 2. g. s. beigās viņas bīskaps Viktors gribēja uzspiest Āzijas baznīcām savu gribu zīmējoties uz Lieldienas svētku svinēšanas veidu. Tas toreiz neizdevās. Arī vēlāk 3. g. s. Romas bīskapam Stefanam nācās ciest smagu neveiksmi pie līdzīga mēģinājuma iegūt virskundzību. Sakarā ar to Firmilians, Kapodokijas bīskaps, rakstīja 257. g. Sv. Ciprianam, kas tai laikā bij pirmais bīskaps pēc savām personīgām īpašībām, sekojošu: „Es esmu dibināti sašutis pret Stefana tik klajo muļķību. Viņš sāk iepūsties ar savu bīskapa vietu un apgalvo, ka viņš esot Pētera pēcnācējs“.

Tagad dažus vārdus par šo „Pētera pēcnācību“. Kā zināms, Romas pāvesti jau no laika gala mēdz motivēt savas pretenzijas uz varu un savu varas pozīciju katoļu baznīcā ar to, ka, lūk, Romas bīskaps resp. pāvests ieņemot „Pētera krēslu“, esot viņa pēcnācējs un baudot visas tās pilnvaras, kādas bijušas ap Pēteram. Viss tas dibināts uz rupju falsifikāciju vai, parēzāki, uz divām falsifikācijām. Pirmā no tām ir vēlākais iespraudums Mateusa evaņģelijā par Pēteru kā „klinti“, uz kuŗas Jēzus dibināšot savu baznīcu, par „debesu valstības atslēgu“ nodošanu Pēteram un par viņa tiesībām „siet“ un „atraisīt“ (Mt. 16, 18 — 19). Otrais viltojums ir no gaisa grābtais apgalvojums, itkā Pēteris būtu nodibinājis Romas baznīcu. Nerunājot jau nemaz par to, ka jaunākā Bībeles kritika uzskata Pēteru par ne mazāk mītisku personu, kā pašu Jēzu, arī citādi domājošie teologi, pat no katoļu puses, atzīst, ka augšā minētais apgalvojums ir tukša leģenda. Tā, piem., franču teologs H. Delafoss raksta: „Romas baznīcu nekad nav nodibinājis Pauls. To nekad nav nodibinājis arī Pēteris, kuŗš, ja arī pielaistu, ka viņš vispār ieradies Romā, tur varēja ierasties tikai savas mocekļa nāves priekšvakarā. To nodibinājuši ap 50. g. jūdu kristieši kuŗi tur ieradušies vai nu no Palestīnas, vai no Antiochijas.“

Irenēja izrunāšanās, ka Romas baznīcu nodibinājuši apustuļi Pēteris un Pauls, ir fikcija, kuŗas mērķis ir pierādīt Romas biskapa sēdekļa apustulisko izcelšanos“.

No kurienes un kad šī leģenda cēlusies — grūti pateikt. Katrā ziņā tā nākusi no tām kristiešu aprindām, kuŗu interesēs bij izcelt Romas kūrijas pirmdzimtības tiesības pārējā kristietībā. Voltērs atzīmē, ka jau kristiānisma pirmsākumos cirkulejušas starp kristiešiem bērnišķīgas pasaciņas zem kāda Abdias un Hegezīpa vārda. Starp šīm pasaciņām viena no muļķīgākām bijusi fantastiskais nostāsts par sacīkstēm burvībās, kādas notikušas starp Pēteru un Sīmani, sauktu „Burvi“ (Magus), par kuŗu iet runa „Ap. darbos“. Tās notikušas cezara Nerona priekšā Romā, kur abi burvju mākslas meistari speciāli šim nolūkam ieradušies. Voltērs piezīmē: „Vienīgi uz šo bledību nodibinājusies ticība, ka Pēteris ieradies Romā; šai pasakai pāvesti var pateikties par visu savu lieliskumu, tik apkaunojošu visai cilvēcei; un tas vien jau padarītu šo nožēlojamo lieliskumu ļoti smieklīgu, ja vesels blāķis noziegumu to nebūtu padarījis nīstamu.

4. Pirmatnējais kults.

Otrā gadusimtenī mistiskajam kristiešu gnostikim Markionam radās ideja sastādīt savai „heretiskai“ mācībai piemērotu apustulisko rakstu kanonu. Pretēji Markionam un citiem gnostiskiem „heretikiem“, „lielā baznīca“ sāka vākt kopā savu kanonu, nosakot, kādiem no daudzajiem pirmkristiešu rakstiem jābūt īstiem un pareiziem. Tā radās Jaunā derība. Dažādas baznīcas lūkoja dabūt rokās šos rakstus. Par visvairāk izplatītiem valdīja zināma vienprātība. Tomēr ilgi vēl nebij vispār atzīta kristiešu Bībeles rakstu kanona. Tāds radās ne agrāk par 4. g. s. beigām un bij pielāgots Romas baznīcas kolekcijai.

Jau pirms šīs kristiešu Bībeles sastādīšanās bij izveidojies kults, par kuŗu mums trūkst sīkāku datu.

Cik var spriest, no sākuma pastāvējis tikai viens rīts, un proti, kristīšana, kas bij nepieciešama, lai uzņemtu baznīcā, „kristīšana Jēzus vārdā“, kristīšana caur iemērķšanu, bez šaubām, citāda, nekā pie pārējām jūdu sektām, un arī Mītras kultā.*)

*) Vēlāk baznīca apgalvoja (nav zināms, uz kāda pamata), ka Jēzus esot nodibinājis ne vairāk, ne mazāk kā septiņus sakrāmentus; tā tad bez kristīšanas vēl sešus.

Pirmkristieši bieži sapulcējās uz „brālīgiem“ mielastiem. Paulinisti piešķīra šiem mielastiem ideju, kas līdzinājās tiem kultiem, kur ēda dievu. No tiem cēlās „svētais vakarēdiens“. Liturģija no sākuma notika grieķu valodā, kuŗa bij kopēja valoda Vidus jūras piekrastēs; vēlāk Romas baznīca pārgāja uz latīņu valodu.

Pirmkristieši, kuŗi bij jūdi, turpināja svētīt sabātu jeb sestdienu. Bet jau agrī viņi šai ziņā atsvabinājās no jūdu parašas un sāka nolikt savas lūgšanas sapulces uz svētdienu, kuŗu svētīja mītraisti. Evāņģēliji ir vienis prātis, noliekot Jēzus augšāmcelšanos uz svētdienu un miršanu — uz piektdienu; bet tie nav saskaņojami zīmējoties uz miršanas sakrišanu vai nesakrišanu ar jūdu Lieldienu. Tomēr kristieši iztaisīja no jūdu Lieldienas augšāmcelšanās svētkus, vai nu tādēļ, ka „vēsturiskais“ Jēzus tika uzskatīts par augšāmcelušos šai dienā, vai arī tādēļ, ka mītiskajam Kristum, tāpat kā veģetācijas dieviem, nepieciešami bij augšāmcelties līdz ar dabu pavasarī.

Vēlāk kristiešu vairumam ievajadzējās svinēt arī Jēzus dzimšanas svētkus. Bet datums ilgi svārstījās, skatoties pēc vietas un apstākļiem. Klements no Aleksandrijas (3. g. s.) saka, ka Ēģiptē šie svētki svinēti 20. maijā. Citur tos svinēja 20. apr. vai 6. janvārī. Jeruzalēmē šie svētki iespiedās ne agrāk kā zem bīskapa Juvenala, ap 5. g. s. vidu. Pie Armenijas kristiešiem šie svētki neieviesās nemaz. Romas baznīca ļāva kristībai pamazām vienoties uz kādu noteiktu svētku datumu, aktīvi neiejaukdamās. Pate tā izvēlējās 25. dec. — populāro pagānisko saules dievu dzimšanas datumu. Tas arī vēlāk ņēma virsroku kristiešu baznīcā, kā Jēzus dzimšanas diena.

Pirmatnējā kristiešu kulta raksturīga iezīme bij viņa vienkāršība. Sapulces notika nevis īpašos tempļos jeb „dievnamos“, bet pie kāda ticīgā, kuŗam bij labāks mīteklis. Vēlāk, kad katrai baznīcāi bij jau savi īpašumi, tās sanāca bīskapa namā. Pagāni, novērodami, ka kristieši iztiek bez tempļiem, uzskatīja tos par bezdievjiem. Ap 300. gadu kristiešu rakstnieks Arnobijs vēl sacīja, ka kristieši uzskatītu par apvainojumu dievībai, ieslēdzot to mūros un ticot, ka tai vajadzīgs materiāls mājoklis, „tāpat kā cilvēkiem, kaķiem un skudrām“.

No otras puses, šī vienkāršība sākumā izplatījās arī uz baznīcas amata personām. 267. gadā kādā baznīcas sanāksmē (koncils) Antiochijā tiesāja šīs pilsētas bīskapu Paulu no

Samosatas. Starp citām nebūšanām viņu apvainoja par to, ka tas baznīcas sapulcē licis sev uzcelt paaugstinātu krēslu (troni). Koncils kvalifizē šo nodarījumu par nepiedienīga Jēzus māceklim.

Tomēr šim bīskapa Paula „grēkam“ bij lemts tapt par vispārēju parašu. Drīzā laikā visiem bīskapiem bij paaugstināti troņi un pāri visiem Romas bīskapam — pāvestam.

5. Kristiešu sektas.

Būtu pavisam aplami iedomāties, ka kristiānisms savos pirmsākumos būtu bijis viengabalains un bez iekšējām pretrunām. Mācība, kuŗa sastādījās no dažādiem, nereti pilnīgi nevienādiem elementiem, kuŗā saplūda visdažādākās vēlākas antīkas reliģiskās un idejiskās strāvas, nevarēja būt visās savās daļās saskaņota, nevarēja būt solidāra un vienprātīga. Tādēļ jau pašā kristiānisma sākumā var konstatēt daudzus un dažādus novirzienus jeb sektas, kuŗām pie visa kopējā pamata un izejas punkta bij ļoti nesaskaņotas mācības un ieskatī un kuŗas savā starpā nikni apkaŗojās. Mums jau nācās aizrādīt uz romiešu filozofa Celza izbrīnu par kristiānisma skaldīšanos un par lastiem, kādus dažādas kristiānisma sektas kuŗāva viena uz otru. Uz lielajām nesaskaņām kristiešu sektu vidū norāda arī daudzi tā laika vēsturnieki un kronisti. Tā, piem., Amians Marcelīns (4. g. s.) raksta: „Plēsīgi zvēri nav tik bīstami cilvēkiem, kā kristieši viens otram, kad tos šķīŗ ticības un ieskatu lietas“. Tai pašā garā izsakas arī cezars Julians (ap 4. g. s. vidu), kuŗu baznīcas vēsturnieki iesaukuši par „Atkritēju“. Viņš raksta: „Galilējieši (lasi: kristieši. Aut.) ir cietuši no mana priekšgājēja izsūtīšanas un cietumus; tie, kuŗi viens otru sauc par ķeceriem, sarīkojuši savstarpīgus grautiņus. Es atgriezu atpakaļ viņu izsūtītos, atbrīvoju viņu apcietinātos; es atdevu tiem konfiscētos īpašumus, es spiedu tos dzīvot mierā: bet tāds ir galilējiešu nevaldamais niknums, ka tie sūdzās par to, ka tie vairs nevar viens otru aprīt“.

Nesaskaņas starp kristiešiem izpaužas arī Jaunajā derībā, neraugoties uz visiem šī baznīcas kanona notušeļumiem un noslipēļumiem. Mēs runājam par antagonismu starp jūdu kristiešiem un pagānu kristiešiem, starp Pēteri, kuŗā personificēti jūdu kristieši, un Paulu, kuŗā iemiesojas pagānu kristieši. Neraugoties uz visiem Jaunās derības „rakstu mācītāju“ mē-

ģinājumiem šo antagonismu noslēpt un noklusēt, tomēr tas nav izdevies. Jo spilgti tas parādās Paula vēstūļu polemiskos ekscesos. Tas izpaužas arī daudzās evaņģēliju pretrunās, kuŗas bez šī antagonisma būtu gluži neizprotamas. Piem., vienā vietā evaņģēlists liek Jēzum mutē vārdus, ka no Mozus bauslības nezudīs ne „rakstu zīmīte“ un ka viņš nav „sūtīts kā vien pie tām pazudušām avīm no Izraeļa cilts“ (Mt. 15, 24). Bet otrā vietā tas pats evaņģēlists liek Jēzum diezgan problēmatiski izteikties par Mozus bauslību un liek viņam mutē šādus vārdus pret jūdiem: „Tāpēc es jums saku: Dieva valstība jums taps atņemta un pagāniem dota, kas nes viņas augļus“ (Mt. 21, 43).

Bet it īpaši ar 2. g. s. sākās asas un nebeidzamas cīņas starp dažādām kristiānisma sektām. Uz skatuves nāk vesela virkne sektu vadoņu, kā Saturnins, Bazilids, Karpokrats, Valentins, Markions, Hermas, Justins un vēl daudzi citi. Katram no tiem ir savi ieskati par to, kā visvieglāki un drošāki panākt „dvēseles glābiņu“ un iekļūt „Dieva valstībā“, katram ir savs pulciņš piekritēju, kas gatavs stāvēt, kā mūris, par „svēto lietu“. „Un tai pašā laikā — saka Voltērs — kad romiešu varas iestādes dažreiz centās apspiest kristiešus, varēja novērot, ka viņi visi ar lielu sašutumu viens otru izslēdza, viens otru apkrāva ar lāstiem un viens otru apkaŗoja no savu krātiņu dibena: tās bij visjūtāmākās un visnožēlojamākās fanātisma sekas“.

Viens no svarīgākiem šo savstarpīgo strīdu cēloņiem bij virskundzības kāre, un proti, pār attiecīgā „ganāmā pulka“ aprindām. Tā radās jau samērā ļoti agri, var teikt, jau no tā laika, kad kristiešu draudzēs sāka izveidoties īpašu priesterisku amatpersonu hierarchija ar bīskapu priekšgalā. Pēc bīskapa posteņa no tā laika, kad ar to bij savienoti zināmi materiāli labumi, rāvās draudžu virskundzības kārās personas ar atlocītiem elkoņiem, nekautrēdamās ne pret kādiem līdzekļiem.

Kā un ar kādiem līdzekļiem pirmkristiešu sektas apkaŗojās savā starpā, to vislabāki rāda Sv. Epifanijs, 4. g. s. baznīcas tēvs, viens no ievērojamākiem „herētiķu“ apkaŗotājiem. Savos rakstos viņš izsaka vislielāko sašutumu pret dažām kristiešu sektām, kuŗas, pēc viņa vārdiem, savas reliģiskās ceremonijas savienojušas ar visriebigākām bezkaunībām. Pievedisim viņa paša vārdus:

„Viņu sinaksēs (tā saucās tā laika meses. Aut.) sievietes ar savām rokām kutina vīriešus, liek izplūst viņu sēklai, kuŗu tās saņem. Vīrieši to pašu dara ar jauniem cilvēkiem; visi paceļ savas rokas, kuŗas pildītas ar šo sēklu, un saka Dievam tam tēvam: Mēs pasniedzam tev šo dāvanu, kas ir Kristus miesa! pēc tam viņi to norij un atkārtot: Tā ir Kristus miesa, tā ir pasha; mūsu miesa visu to cieš, lai rādītu Kristus ciešanas.

„Kad kādai sievietei ir mēneša ziedi, viņi ņem no viņas asinīm un saka: Tā ir Kristus asins. Jo viņi ir lasījuši „Atklājības grāmatā“ šādus vārdus: Es redzēju koku, kas nes augļus divpadsmit mēnešus gadā. Viņi no tā taisījuši slēdzienu, ka šis koks nav nekas cits kā sievietes mēneša ziedi. Viņi neieredz dzimstību; tādēļ viņi sagādā sev prieku tikai ar rokām un viņi norij viņu pašu sēklu. Ja no tās daži pilieni nāk sievietes dzemdē, viņi taisa abortu; viņi sabērzē augli miezerī, sajauc to ar miltiem, medu un pipariem, un lūdz Dievu to apēzdamī“.

Kā redziet, piedauzīgs šausmu stāsts. Bīskaps Epifanijs, turpinādams savus apvainojumus pret citiem kristiešiem, saka, ka viņi piedalas sinaksē (mesē) pilnīgi kaili, ka viņi piekopj zodomiju ar puikām un meitenēm, ka viņi savu vīrišķīgo organu liek brīžiem pakalā, brīžiem mutē u. t. t. u. t. t.

Tiesa gan, ka tos, pret kuŗiem bīskaps vērsa šos nejaukos apvainojumus, viņš nosauca par „herētiķiem“, bet galu galā tomēr tie bij kristieši. Epifanijs nebija vienīgais, kas šādas negantības un nelietības pārmeta citām kristiešu grupām. Te varētu vēl pievest apvainojumus, kādus pret manichejiešiem (arī kāds no kristiešu novirzieniem) cēla, piem., Sv. Augustīns (pats bijis manichejietis) un pirms viņa Sv. Kirils, bet, liekas, ar Sv. Epifanija citātiem mēs jau esam pārāk aizkaruši lasītāja kauna sajūtu.

Var jau būt, ka liela daļa no šiem apvainojumiem ir gluži dibināti; var jau būt, ka dažas pirmatnējā kristiānisma sektas bij nogrimušas orgijās, kuŗas pārspēja „pagānu“ bakchanālijas. Tomēr, liekas, ka lielākai daļai no šiem neķītriem apvainojumiem par cēloni ir bijuši konkurences motīvi un atsevišķu baznīcas „autoritātu“ centieni pacelties uz savu konkurentu rēķina,

Jāatzīmē arī tas, ka visu to, ko cēla kā apvainojumu atsevišķām kristiānisma sektām, pagāni uzskatīja par visu kri-

stiešu īpašību. Pagāni šeit negribēja un nevarēja atrast nekādu izšķirību. Patiesībā, varbūt dibinātiem apvainojumiem lētticība un ļaunprātība piedzejoja jaunus nedibinātus apvainojumus. Zīmīgi arī tas, ka starp tiem bij arī tādi, kurus viduslaikos izlietoja kristieši pret jūdiem. Piem., apgalvoja, ka kristieši nokāva „pagānu“ bērņus, lai ar viņu asinīm izpildītu savas māpticīgās ceremonijas.

6. Vajāšanas.

Lai uzspodrinātu savu dziestošo slavas oreolu, baznīca bieži mēdz atsaukties uz smagajām cīņām, kādas tai nācies vest par labu „krusta uzvarai“; uz daudzām vajāšanām no velnišķīgo pagāņu puses; uz neskaitāmiem mocekļiem un „asins lieciniekiem“, kuŗi krituši par upuri pagāņu niknumam. Baznīcas vēsture zin stāstīt par desmit lielākām vājāšanām, laikam tādēļ, lai kristiešu vājāšanu skaits līdzinātos Vecās derības „desmit Eģiptes mocībām“.

Katrā ziņā šinīs baznīcas vēstures nostāstos par kristiešu vājāšanām ir ļoti maz vēsturiskas patiesības. Pa lielākai daļai tie pārspīlēti vai pat sadzejoti no viena gala līdz otram. Tā, piem., viena no pirmajām lielākām un pēc savas tradīcijas šausmīgākām vājāšanām, un proti, zem Nerona, ir ļoti apšaubāma. Nav gluži nekāda pamata domāt, ka jau Nerona laikā (ap 1. g. s. vidu) Romā būtu bijuši kristieši ievērojamākā skaitā, un ja arī kāds daudzums viņu tur būtu bijis, tad katrā ziņā romietim tie nebij atšķīrami no pārējiem jūdiem, resp. jūdu sektām. Jāņem vērā, ka mocekļu fabrikācija kļuva vēlāk par baznīcas rūpniecību. Krīt svarā arī tas, ka attiecīgās vietas romiešu vēsturnieka Tacīta darbā „Annales“, kur iet runa par „milzīga daudzuma“ kristiešu mocīšanu un nogalināšanu uz Nerona pavēli, kristiešu literātūrā tiek pievestas tikai pēc „Annales“ rokraksta nodrukāšanas, kas notikusi, kā jau aizrādīts šīs grāmatas 1. daļā, ļoti aizdomīgos apstākļos. „Apustuļu darbos“ nav ne mazākā norādījuma uz šādu katastrofu. Par to klusē arī pārējie romiešu vēsturnieki. Nesaka ne vārdu arī Fl. Jozefs, neraugoties uz to, ka viņš taisni tai laikā uzturējies Romā un neraugoties uz to, ka taisni no viņa visvairāk varēja sagaidīt šādas šausalīgas izrēķināšanās atzīmējumu, ja tāda patiesībā būtu notikusi. Kristieši, kuŗi pie šīs izrēķināšanās itkā aizgājuši bojā, bij taču viņa jūdu tautas brāļi un viņš varēja

pret kristiešiem vērsto smago apvainojumu Romas aizdedzināšanā, kas bijis vajāšanas iemesls, viegli uztvert kā vērstu pret jūdiem vispār. Bet pie viņa par visu lietu nav lasāms ne pušu plēsts vārds.

Tikai korespondencē starp Paulu un filozofu Seneku iznirst vispirms viss šis briesmu stāsts. Bet šī korespondence jau tūlīn pēc viņas parādīšanās 15. gadu simtenī tika atzīta par rupju viltojumu. Briesmu stāsts atkārtojās vēl kāda kristiešu rakstnieka Sulpicija Severa kronikā no 5. g. s. sākuma. Tikai arī šī kronika nenāk no Sulpicija Severa, Turas bīskapa Mārtiņa mācekļa spalvas. Arī tā cēlusies, laikam, 15. g. s. sākumā no kāda viltotāja rokas. Īstā Sulpicija Severa kronika, kas atrasta 18. gadu simteni kādā 13. g. s. rokkrastā, nesatur nevienu vārda par kristiešu vajāšanu zem Nerona. Tā strādāja baznīcas falsifikāciju fabrikanti, kad bij jāražo martirologi (moeckļu nostāsti)!

Tādējādi šī vispopulārākā kristiešu vajāšana, kuŗa devusi vielu dažādiem populāriem romāniem, kā piem. Senkeviča „Quo vadis?“ (Kurp eji?), izkūp. Vismaz mums par to nav nekādu vēsturisku datu, ja par tādiem neskaita minētos viltojumus.

Stipri pārspīlēti ir baznīcas nostāsti par pārejām vajāšanām. Vismaz var konstatēt, ka līdz cezara Trajana laikam (2. g. s. sākumā) kristiānismu kā likumīgi atzītā jūdaisma sektu daudz neaiztīka. Pirmais izcilais vīrs, kas savas kristīgās ticības dēļ pazaudēja dzīvību, bij 257. g. notiesātais Kartagas bīskaps Cipriāns. Pat baznīcas tēvs Origen's 3. g. s. sākumā spiests atzīties, ka līdz viņa laikam to skaits, kas savas ticības dēļ nāvi cietuši, „ir pavisam mazs un viegli saskaitāms“ (Contra Celsum III, 8). To pašu apstiprina arī viņa draugs Dionisijs ar atsevišķiem datiem. Šo kristiešu autoritātu spriedums būtu gluži dīvains, ja visā pilnībā būtu noticis tas, ko vēlākā baznīca stāsta par vajāšanām zem Nerona, Domiciana Trajana, Marka Aurelija, Septimija Severa u. t. t.

Vispār jāņem vērā sekojošais. Romas cazariskā imperija, zem kuŗas kristiānisma izcelšanās laikā atradās visas tās vietas, kur kristiānisms attīstījās, bij gan politiskā ziņā ļoti despotiska un nesaudzīga, it īpaši zīmējoties uz tautu atbrīvošanās centieniem, tomēr reliģiskās lietās tā bij diezgan iecietīga. Kristiānisma izcelšanās laikmetā imperatoriskā Romā bij atļauti visdažādākie reliģiskie kultī. Visas reliģiskās sekta varēja puslīdz netraucēti pielūgt un slavēt savus dievus. Tas zīmē-

jās tiklab uz ēģiptiešu Izīdas kultu, perziešu Mitras kultu Mazāzijas Kibelas un Atta kultu, jūdu Jahves kultu, kā arī uz Kristus kultu, kuŗu romieši, vismaz viņa sākumā, nešķīra un nespēja šķirt no vispārīgās jūdu reliģijas, jo kristiešus tie varēja uzskatīt tikai par vienu no daudzajām tā laika jūdaisma sektām.

Jāsaka arī tas, ka ar politeisma (daudzdievības) būtību, kā tā pie romiešiem bij izveidojusies, gluži labi saskanēja pilnīgi vienaldzīga izturēšanās pret katru jaunu dievu, kas parādījās uz reliģiskās skatuves, pievienodamies jau tur esošiem amata brāļiem. Kur jau bij priekšā simtiem dievu, tur nekrita svarā, ja pienāca vēl kāds jauns klāt. Par cezaru Aleksandru Severu (3. g. s. sākumā) mēs pat zinām, ka tas savā mājas dievu namā bij uzstādījis nevien romiešu dievu, bet arī Abraama, Orfeja un Kristus tēlus.

Ar visu sacīto mēs nebūt negribam noliegt, ka kristiešiem dažādos laikmetos nācies vairāk vai mazāk smagi ciest. Bet tas nav vedams sakarā ar kristiešu reliģijas vajāšanu. Tas noticis drīzāk tādēļ, kā kristieši neapmierinājās ar sava kulta piekopšanu vien, bet centās ar visiem spēkiem un visiem līdzekļiem izdeldēt citus reliģiskos kultus un galvenā kārtā valdošo romiešu reliģiju. Šai nolūkā tie ar vēl nepieredzētu fanātismu ķērās neatļautiem un nelikumīgiem paņēmieniem, piem., pie Romas valsts nozākāšanas, romiešu reliģijas klajā noķengāšanas, romiešu tempļu apgānīšanas u. t. t. Tas bieži aizkara un sarūgtināja romiešu tautas masas. Tādas pat sekas bieži atstāja kristiešu pravietojumi par priekšā stāvošām nelaimēm un klizmām, par draudošām briesmām, par Antikrista parādīšanos, par pastara dienu, par Romas valsts gaidāmo sabrukumu u. t. t. u. t. t. Viss tas nereti pamudināja tumšo pūli uz ekscēsijām, un varas iestādes uz represīviem soļiem.

Bieži represijām pret kristiešiem par cēloni bij pašu kristiešu klajie uzaicinājumi nepadoties un neklausīt romiešu varas iestādēm. Tāds bij, piem., baznīcas tēva Tertuliana uzaicinājums zaldātiem atteikties no dienesta un nomest ieročus, kas atrada arī savu atbalsi. Tāds zaldātu cezars, kāds bij Dioklecians (4. g. s. sākumā), protams, nevarēja palikt vienaldzīgs, kad nāca priekšā tādi gadījumi, kā ar centurionu Marcelu. Šis virsnieks kādā svētku dienā nometa klaji savus ieročus un nozīmes, skaļi izsaukdamies, ka viņš vairs nepaklausīs nekādas citas pavēles, kā tikai Kristus. Nevis kults,

kā tāds, bet gan uzaicinājumi sacelties pret valsts varu, bij galvenais cēlonis arī tā sauktajām „Diokleciana vajāšanām“. Represijas vēl paasinājās, kad dažas dienas pēc Diokleciana edikta pret kristiešiem divreiz no vietas bij pielikta uguns cezara pilij Nikomēdijā.

Bez tam daudzi kristieši aiz fanātisma ar nolūku centās panākt pret sevi represijas. Tam bij dažādi motīvi. Bez ticības uz Kristus augšamcelšanos kristiešu mācība droši vien nebūtu panākusi tik ātru izplatīšanos. Bet šī ticība ar izredzēm uz bagātīgu atalgojumu viņpasaulē daudzus veda pie pavisam satrakota fanātisma. Dažus pamudināja meklēt vajāšanas lepnums un nejedzīga godkāriba. Parādnieki un visādi noslīdējuši ļautiņi, kuriem nebij vairs nekādas izejas no sava stāvokļa, vajāšanas gadījumā varēja rēķināt uz savu ticības biedru pabalstu viņu ģimenēm. Tiem, kuriem sevišķi smagi bij apkāpta sirdsapziņa, mocekļa nāve solīja noziegumu izpirkšanu un spīdošu atalgojumu „viņā saulē“, bez tam vēl pārējo kristiešu slavināšanu „šai saulē“.

Bet arī pie šī trakajošā fanātisma pagānu tiesneši un varas vīri bieži nezaudēja līdzsvaru un bij atturīgi savos spriedumos. Neraugoties uz brīžiem ļoti stingriem likumiem, viņi bieži centās atrast iemeslus, lai nostādītu uz brīvām kājām šos apmātos fanātiķus. Tertulians pats uzglabājis kādu Āzijas prokonsula Antonina izsaucienu šādiem mocekļu nāves meklētājiem: „Nelaimīgie ļautiņi! Ja jums dzīve apnikusi, vai tad jums tik grūti atrast striķi vai kādu bezdibēna malu?“ Bet tā jau, lūk, bij tā lieta, ka ne striķis, ne bezdībēns nesolīja ne grēku piedošanu, ne debesu algu, ne slavu, ne arī pabalstu ģimenes piederīgiem.

Tādas bij isumā šīs „kristiešu vajāšanas“, ja tās aplūko vēsturiskā perspektīvā un nevis caur baznīckungu teiksmaino martiroloģijas prizmu.

7. Baznīca izligst ar Mamonu.

„Jūs nevarat kalpot Dievam un Mamonam (mantai)“ — tā lasām Lūkasa evaņģelijā (16, 13). Bet neraugoties uz šo kategorisko noteikumu, baznīca tomēr īsā laikā pierādīja, ka tā gluži labi var kalpot „diviem kungiem“ — Dievam un mantai. Šīs dubultās kalpošanas iespējamību, kā mums šķiet, baznīcai ir atviegojis tas pats Lūkass tai pašā nodaļā, likdams

Jēzum uzslavēt „netaisno nama turētāju“, kad tas bij izdarījis jaunu blēdību, un teikt: „Un arī es jums saku: darīt sevīm draugus no tās netaisnās mantas, kā tie, kad jums nu pietrūkst, jūs uzņem taīs mūžīgos dzīvokļos“ (Lk. 16, 9). Nezinām, kādā kārtā šis famozais padoms iekļuvis Lūkasa evaņģelijā un par cik pie tā nopelni kādam Mamona kalpam no baznīckungu vidus, fakts tomēr paliek tas, ka baznīca jau gandrīz no savas pastāvēšanas sākuma ir centīgi vien pūlejusies „darīt sev draugus no tās netaisnās mantas“.

Sociālais pamats, no kuŗa kristiānisms izauga, bij, kā jau norādīts šīs grāmatas otrā daļā, Romas imperijas zemākie slāņi — dažādi proletāriski elementi, sīki amatnieki, nabagi, vergi u. t. t. Tādēļ arī viņa pirmatnējā ideoloģija un organizācija bij pieskaņota šim sociālajam pamatam. Pirmās draudzes bij demokrātiskas ar komūnistiskām tendencēm, ar asu naidu pret bagātņiekēm.

Līdz pat 3. gadu simtenim kristiānisms atrada ļoti maz piekritēju no romiešu sabiedrības augstākām aprindām. Bet no tā laika apstākļi šai ziņā ātri un radikāli grozījās. Baznīcas vēsturnieks Eusebijs norāda, ka miers, kādu baznīca baudījusi zem cezara Komoda, ļoti veicinājis viņas izplatīšanos, „tā kā daudzi ar savu bagātību un augsto kārtu ievērojami vīri Romā ar visu savu namu un cilti piegriezušies pestīšanai“. Zem Aleksandra Severa saka Origens, ka tagad arī bagātņieki un daži lielmaņi, kā arī lepnas un dižciltīgās sievietes pieņēmuši kristiešu „priecas mācību“. Pēc Tertuliana vārdiem Severš ņēmis savā apsardzībā senātoru kārtas vīriešus un sievietes, kuŗi klaji piekrituši kristiānismam. Sakarā ar to vēsturnieks L. Fridlenders konstatē: „Tā tad kopš Komoda laika kristiānisma izplatīšanās augstākās aprindās ir tikpat noteikti un daudzkārtīgi apliecināta, cik pirms tam šādu liecību trūka“ (Sittengeschichte Roms, III).

Pirmajos laikos augstākās aprindas atbaidīja no kristiānisma viņa radikālais, plebejiskais raksturs. Bet tas arvien vairak izzuda samērā ar to, ka kristiešu draudzes sāka pārvērsties par hierarchisku organizāciju — baznīcu, kuŗā galvenā loma un noteicošais vārds piederēja jaunai priesteriskai aristokratijai ar bīskapu priekšgalā. Kristiešos pamazam sāka ieviesties tāds pat dzīves veids un parašas, kā pie pagāņiem — tie paši netikumi, kādus tie pārmeta saviem pretiniekēm. Redzēdami, ka cerētā un gaidītā „Dieva valstība“, kuŗa sā-

kumā tiem likās „tuvu klāt nākusi“, novilcinājās ar savu atnākšanu, kristieši arvien vairāk sāka piegriezties „zemes lietām“. Naidis pret bagātību un bagātniekiem izzuda. Manta, ko „kodes un rūsā maitā“, nelikās vairs tik nicināma un peļama. Pavisam otrādi — kristīgie „Dieva bērni“ drīzi vien mācījās to cienīt ne mazāk kā pagāniskie „velna bērni“. It īpaši tas sakams par pieaugošo priesteru aristokratiju, par jaunajiem baznīcas kungiem. Līdz ar mantkārību nāca visi pārējie „pagānu netikumi“, par kuriem tā bārās pirmkristiešu autoritātes.

Bet jau pašu pirmo laiku kristiešu draudzes nebij tik brīvas no šiem „pagānu netikumiem“, kā to bieži grib iegalvot pirmkristiešu ideālizētāji. Palasiet tikai, ko ap. Pauls raksta par Korintas draudzi. Jau tad kristiešu sapulcēs notikušas „bāršanās, nīdešanās, dusmības, ienaidības, aprunāšanas, apmelošanas, iepūtības, trokšņošanas“, ar vārdu sakot, visādas nebūšanas (II. Kor. 12, 20). Hermas, kas rakstīja ap 2. g. s. vidū, sūdzas par dažādām morāliskām nebūšanām Romas draudzē. Nav trūcis ne strīdu, ne naida. Autors norāda arī uz godkārību, augstprātību, mantkārību, laulības pārkāpšanu, žūpību u. t. t.

Jo tālāk, jo trakāk. Cipriāns, kas dzīvoja 3. gadusimtenī (miris varmācīgā nāvē 257. g.), saka, ka vajāšana zem Decija drīzāk bijusi Dieva sūtīta pārbaudīšana; kristieši ar saviem grēkiem pelnījuši vēl vairāk ciešanu; garais miera posms sagrāvis tīkumu stingrību. Pie priesteriem nebij nekāda svētuma, viņu amata izpildīšanā nekādas īstas taisnības, darbos nekādas žēlsirdības, tīkumos nekādas stingrības. Vīrieši māk sloja savas bārdas, sievietes šminkējās, krāsoja acis un matus. Tālāk Cipriāns sūdzas par nesātīgu mantkārību, par vilcīgām blēdībām vientiesīgo izmantošanai, par „brāļu“ apkrāpšanu, par laulību slēgšanu ar neticīgiem, zvērastu laušanu, nepatiesu zvērēšanu, priekšnieku augstprātīgu nicināšanu, dzēlīgu ķengāšanos, stūrgalvīgu savstarpīgu naidu. Daudzi bīskapi, atstādami novārtā savu garīgo amatu, kļuvuši par aģentiem (prokurātoriem) laicīgiem kungiem; pametuši savas draudzes, lai, braukādami pa citām provincēm, taisītu ienesīgus vaikalus. Kamēr „brāļi“ draudzēs cietuši trūkumu, šie bīskapi dzinušies pēc naudas, ar viltu piesavinājušies zemes gabalus, vairojuši savus ienākumus ar augļotāju procentiem („De lapsis“).

Tādā pat garā izteicās arī daudzas citas kristiešu autoritātes par baznīcas netikumiem. Gregors no Naziansas

(miris 389. g.) sūdzas, ka debesu valstība nesaskaņu dēļ pārvērsta chaosa nakts negaisa, pat elles bildē; sava laika priesterus viņš nosauc par glaimotājiem un saldo indi sievietēm. Bazīlijs (mir. 379. g.) izsaucās, ka visnecienīgākie esot bīskapi. Kirils no Jeruzalēmes pārmet lielākai daļai baznīckungu greznu un izšķērdīgu dzīvi. Hieronims (mir. 420. g.) apgalvo par daudziem Romas priesteriem, ka viņi par tādiem tapuši tikai tādēļ, lai netraucētāki varētu apmeklēt tās sievas, kuŗas tie iekārojuši. Izidors no Peluziuma (mir. 448. g.) izsakas: Daudzi izlieto priesteru amatu, lai izvestu tirāniju; citi, lai saraustu mantas; vēl citi, lai piekoptu netiklību.

Šie Cipriana un citu baznīcas tēvu raksturojumi vislabāki rāda „Mamona garu“, kas jau 3. gadusimtenī bij ņēmis drošu mājas vietu kristīgās baznīcas klēpī. Baznīca centās kur un kā vien varēdama „darīt sev draugus no tās netaisnās mantas“.

Ir dibināti pierādījumi, ka jau 3. gadusimtenī, vēl ilgi pirms kristiānisma pārvēršanās par valdošo reliģiju, ir praktizētas vēlākā baznīcas vēsturē tik labi pazīstamās simonijas, t. i. tirgošanās ar baznīcas vietām un amatiem. Bij pat tādi, kuŗi pirka šīs vietas nevien sev pašiem, bet arī nolūka ar pelņu tās pārdot citiem. Tā, piem., 3. gadusimtenī kāda bagāta matrona, vārdā Lucilla, nopirka par lielāku summu Kartagas bīskapa krēslu savam kalpotājam Majorinam. — Baznīcas galvas daudz retāki bij tikuma paraugs, nekā gluži pretējais.

Lai sekmētu izlīgšanu ar Mamonu, baznīckungi visādi pūlējās izskaust no „svētajiem“ rakstiem radikālākās vietas, resp. vietas, kuŗas bij vērstas pret bagātniekiem un bagātību, vai vismaz raudzīja tās mīkstināt, resp. izredīgēt bagātniekiem labvēlīgākā un pieņemamākā virzienā. Jo patiešām nevar taču ar vienu roku raut bagātniekus baznīcā iekšā un cerēt uz viņu mantu par labu baznīcai un viņas vadoņiem, bet otrā rokā turēt niknas replikas un pat lāstus pret tiem pašiem bagātniekiem, no kuŗu „timpām“ lielā mērā atkarājās baznīcas „spožums“ nākotnē.

8. Baznīcas tēvu un klosteru opozīcija.

Bet jāatzīst, ka šis „svēto rakstu“ pielāgošanas darbs bagātnieku interesēm baznīckungiem nav izdevies visā pilnībā. Baznīcas „svēto rakstu“ kanonā — Jaunajā derībā — jopro-

jām uzglabājušās vietas, kuņas runā ļoti asu valodu pret bagātniekiem un brīžiem skan ļoti dumpīgi. It īpaši tas sakāms par Lūkasa ev. un ap. Jēkaba vēstuli. Bet jauks piemērs baznīckungu „pielāgošanas darbam“ ir Mateusa ev. Rūp tik dažas sinoptiskas vietas salīdzināt Mateusa un Lūkasa evaņģelijā. Bet par to mums jau bij runa šīs grāmatas otrā daļā.

Acīmredzot šīs nedaudzās, bagātniekiem naidīgās vietas, kas vēl palikušas arī baznīcas kanonā, bij tik stipri iesakņojušās kristiešu draudžu tradīcijā, ka baznīckungi vienkārši neiedrošinājās tās izmest laukā, neraugoties uz visu savu karsto vēlēšanos uzticīgi kalpot Mamonam.

Baznīcas mamonizēšanai stāvēja ceļā arī vēl daži citi šķēršļi. Lieta tā, ka veselā virknē baznīcas tēvu vēl ilgi bij uzglabāties pirmkristiešu komunistiskais, privātīpašumam naidīgais raugs. Un tādēļ mēs varam novērot to komisko parādību, ka tai laikā, kad baznīca arvien vairāk „darīja sev draugus no tās netaisnās mantas“, šie baznīcas tēvi brīžiem ļoti nikni uzstājās pret privātīpašumu un bagātniekiem.

Pievedīsim dažus piemērus.

Romas Klements (mir. 102. g.) saka: „Kopdzīve ir pienākums visiem cilvēkiem un it īpaši tiem, kuņi nevainojamā kārtā kalpo Dievam un grib sekot apustuļu un viņu mācekļu paraugam“.

„Visu lietu lietošanai šai pasaulē jābūt visiem kopīgai. Neatnība ir tā, kas vienam lika teikt: tas ir mans, un otram: tas pieder man. No tā ir cēlies naid starp mirstīgājiem“ (Sanct. Clem. act. Concil.).

Asterijs no Amazejas Mazāzijā ap 400. g. izsakas savā „Homilia III, Adversus avaritiam“ sekojoši:

„Šīs mantkārības dēļ dzīve ir pilna nevienlīdzības. Vieniem gandrīz jāplīst no viņu pārpilnības, itkā tiem būtu jāizņemj barība, ar kuņu tie piepildīti, . . . citi atkal, bada un trūkuma nospiesti, ir pakļauti visām posta šausmām. Oh, cik apbrīnojama nevienlīdzība dzīves stāvoklī starp cilvēkiem, kuņus daba visus radījusi vienlīdzīgus! Šim lietu apvērsumam, šai nekārtībai nav cita cēloņa, kā mantkārība. Mantkārība ir tā, kas vienus nosoda gandrīz kailiem staigāt, kamēr citiem ir nevien daudz drēbju, lai sevi ietēptu, bet arī vēl purpurs, lai puškotu savas sienas. Nabagam nav pat dēļa, uz kuņa nolikt savu maizi, kamēr bagātnieks laiskumā un iepūtībā mielo savas acis pie krāšņa spožuma, ko izstaro ar smalki izstrādātiem

sudraba traukiem apkrautais galds. . . Visiem šiem ļaunumiem ir tikai viens cēlonis: slāpes pēc pārpilnības; netaisna kāre pēc tā, kas pieder nabagam“.

Sv. Bazīlijs (329 — 372) vērsās pret privātīpašumu ar šādiem dusmīgiem vārdiem:

„Jūs taisat iebildumus: Kam es daru netaisnību, ja es paturu tikai to, kas man pieder? Kas tad, saki man, īsti ir tavš patiesais īpašums? No kurienes jūs to ņemāt?

„Jūs rīkojaties tāpat kā kāds, kas noīrējis teatrī skatišanās tiesību, un tad gribētu izstumt ārā tos, kuŗi pienāk, nostādīdams kā savu neatņemamu īpašumu to, kas pieder visiem. Tā rīkojās arī bagatnieki, jo tikai tādējādi, ka tie atņēma to, kas ir kopējs īpašums, viņi vispār nāka pie īpašuma; ja ikviens prasītu sev tikai to, kas viņam pēc pareiza ieskata vajadzīgs, bet pārējo atstātu trūkcūcietējiem, tad nebūtu ne bagātu, ne nabagu“ („Sermo de divitiis et paupertate“).

Sv. Ambrozījs (340 — 397) deklarē:

„Daba dod visas lietas visiem cilvēkiem kopīgi: Dievs patiešām visas lietas ir radījis, lai bauda visiem būtu kopīga un lai zeme būtu visiem kopīgs īpašums. Tā tad daba radījusi kopības tiesību, un tikai netaisna piesavināšana (usurpatio) ir tā, kas radījusi īpašnieka tiesības“ (Expositio in Lucam).

Mēs varētu vēl pievest veselu virkni šādu vietu no baznīcas tēvu rakstiem, nevien minēto, bet arī daudzu citu, kā piem: no Gregora no Nisas, Johana Chrizostoma (Seltmutes), Hieronima, Salviana, Augustina u. c. Bet pietiks ar pievesto. Būtu ieteicams mūsu baznīckungiem pārļasīt šīs vietas baznīcas tēvu literatūrā, pirms tie kāpj uz kanceles ķengāties par sociālismu un „privātīpašuma grāvējiem“ sava „ganamā pulka“ priekšā. Bet māj ticams, ka viņi šo darbu uzņemsies, un ja arī uzņēmtos, nav domājams, ka tie aprautos. . .

Jau baznīcas tēvu laikmetā baznīca nebūt neaprvās savās Mamona gaitās no baznīcas tēvu lādīņiem pret bagātņiekēm, ierāvējiem, augļotājiem u. t. t. Uz baznīcu šie lādīņi atstāja tik pat mazu iespaidu, kā dažu baznīcas tēvu protestējumi par priesteru izšķērdīgo un netiklo dzīvi, par ko bij runa iepriekšējā nodaļā. Baznīca turpināja joprojām savu izlīgšanas politiku ar „netaisno mantu“, nelikdamās traucēties no kādas sauļiņas „savādņieku“ puses, kas viņas vidū sprediķoja morāli un nobāra bagātņiekus un viņu netikumus. Jo, lūk, Sv.

Bazilijs jau bij teicis: „Nekas nestāv pretim bagātības varai, viss lokas šīs tirannijas priekšā; viss izrāda padevību šai varai“ (Homilia in divites). Baznīca nebij izņēmums.

Daudzi ieskata, ka arī klosteru nodibināšana 4. gadsimtenī uzskatāma kā zināmu kristiešu aprindu protests pret baznīcas locīšanos „bagātības tirannijas, priekšā, pret baznīcas amatu personu nokļūšanu Mamona valgos. Pa daļai tas tā arī ir. Kristiešu draudzēs vēl joprojam bij pirmatnējā tipa askēti, kuŗi nekādi nevarēja samierināties ar oficiālās baznīcas pielāgošanos „Sātāna valstības“ noteikumiem, ar baznīcas tiek-smēm pēc „pagāniskā“ lieliskuma un spožuma. Tie, juzda-mies neapmierināti, centās izoleties no „šīs pasaules apgrēcī-bas“. Tas bij viens no klosteru idejas cēloņiem. Šis askē-tisms izpaudās divējādos veidos: eremītiskā jeb individu-ālās izolācijas veidā, kuŗu nodibināja Sv. Antonijs, (250—356) un koinobitiskā jeb kopdzīves veidā (monachizms), kuŗu nodibināja Sv. Pachomijs 4. g. s. sākumā un Sv. Bazilijs. Patiesībā tikai šis pēdējais bij vēlāko klosteru prototips.

Šo klosteru mērķis sākumā bij privātas iniciatīvas ceļā at-dzīvināt un izvest dzīvē pirmkristiešu komunistiskos principus, kuŗus oficiālā baznīca bij pilnīgi atmetusi pie malas. Pirmo klosterisko nometņu pamatdoma bij taču — attālināties no vi-siem pastāvošiem sociāliem iestādījumiem un idejiskām strā-vām, kuŗas, pēc šo kristiešu askētu domām, saistīja cilvēku pie laicīgās pasaulības un pie visa ļauna. Un tas bij: privāt-īpašums, mantkārība, ģimene, valsts, kārtu izšķirība, kundzī-bas attiecības, spaidi un vara.

Ziemeļāfrikā, kur komunistiskās tradīcijas vēl bij ļoti stipras, klosteru (koinobiju) sistēma ātri izplatījās. No turienes tā pār-gāja uz Orientu, Palestīnu, Siriju, Armēniju, Kapodokiju. Drīzi tā izplatījās arī Rietumos, kur Sv. Benedikts spēlēja ap-mēram tādu pat lomu klosteru organizēšanā, kā Sv. Bazilijs—austrumos. Protams, kā starp kristiešu rakstniekiem pacēlās asas balsis pret šo jauno kustību, kuŗā — ne bez pamata — ieraudzīja protestu pret baznīcu. Tomēr drīzi vien baznīca novēroja, ka tai nav nekāda iemesla uzsākt cīņu pret klostē-riem. Pirmkārt, šie klosteri baznīcu lika mierā, aprobežoda-mies ar savu iekšējo dzīvi; tādēļ viņu komunistiskā prakse tik-pat maz spēja būt par šķērslī baznīcas varas un mantas poli-tikai, kā baznīcas tēvu komunistiskie sprediķi. Otrkārt, šie

klosteri drīzi vien sāka iet pa to pašu ceļu, pa kuŗu gāja baznīca, t. i. sāka kalpot tam pašam Mamonom.

Pirmie klosteri, par kuriem mums ir tuvāki dati, 4. gadusimtenī, tāpat kā pirmkristiešu draudzes, sastāvēja galvenā kārtā no dažādiem proletāriskiem elementiem. Viņu iemītnieku pienākums bij pašiem ar savu roku darbu uzturēt klosterisko komūnu. To prāsija galvenākie klosteru dibinātāji, kā Pachomījs un Bazilijs 4. gadu simtenī un Benedikts 6. g. s. sākumā.

Bet agrāk vai vēlāk šie klosteri nāca pie bagātības un varas, vai nu pateicoties savam darbam, vai arī kāda bagāta labvēļa dāvinājumiem. Bet vara un bagātība dod iespēju izmantot citu cilvēku darba spēku. Mūki un mūķenes sāka atstāt nepatikamo uzdevumu uzturēt sevi pašus ar savu darbu, jo tie ieskatīja par labāku dzīvot no citu darba spēka izmantošanas. No ražošanas kooperatīviem klosteri pārvērtās par izsūkšanas kooperatīviem. „Tāds — saka Kautskis — galu galā ir liktenis katram sekmīgam mēģinājumam izvest komūnismu mazai kooperācijai sabiedrībā, kur pastāv privātīpašums un izsūkšana“ („Vorläufer des neueren Socialismus“).

Klosteriem vairs nebija nekādas nesaskaņas ar baznīcu. Pavisam otrādi — baznīca klosterus sāka izlietot kā ļoti parocīgus ieročus savas varas politikas izvešanai. No tā laika arī vispārīgais tikumu līmenis klosteros nevien nebija augstāks, nekā baznīcā, bet bieži pat daudz zemāks, sagādājams bagātīgu vielu viduslaiku un renesanses novelistiem, kā Bokačo, Saketti, Straparollam u. c.

9. Cezaru baznīca.

Ceturtais gadusimtenis sākumā baznīca savā pielāgošanās politikā bija jau tik tāli „nobriedusi“, ka uz dienas kārtības nostājās jautājums par galīgu izlīgšanu starp viņu un kristiānisma senāk ienīsto Romas imperiju. Ar šo izlīgšanu tai bija izredzes gūt pārsvaru par pārējiem Romas imperijas kultiem un tapt par oficiālu imperijas baznīcu, kas padarītu viņas pozīciju nesatricināmu un sagādātu tai nepārrēdzamas bagātības un privilēģijas. Aprēķins bija spīdošs, tikai vajadzēja rast izdevīgu gadījumu. Tāds arī radās, kad cezars Dioklecians 4. g. s. pašā sākumā atteicās no troņa.

Šim Diokleciana solim, kā jau tādos gadījumos (pie cezaru maiņām) bija parasts, sekoja lielas jukas. Iznira vesela virkne

Pretēji baznīckungu cildinājumiem, Konstantina laika biedri, kuŗi atstājuši vēsturiskus dokumentus, kā Julians, Sosims, Viktors, atsaucās par viņu kā par godkārīgu, cietsirdīgu un asinskārīgu cilvēku. Un ja aplūko Konstantina darbus, tad jāpiekrīt pēdējam uzskatam. Pat jāsaka, ka reti kāds lielāks briesmonis ieņēmis cezaru troni. Lai runā fakti. Viņš liek Marseļā nogalināt savu sievas tēvu Maksimianu = Herkulu; viņš liek noņņaut savu tuvu radnieku Liciniju; viņš liek nogalināt savu brāļa dēlu 12 — 13 gadus vecu; viņš liek nocirst galvu savam vecākam dēlam Krispam; viņš liek noslāpēt pirtī savu sievu Faustu. Ar vārdu sakot, liek vismežonīgākā kartā iznīcināt gandrīz vai visus savus radniekus, tiklab tuvākos, kā tālakos. To visu viņš dara, lai nodrošinātu savu varu pret varbūtejiem mēģinājumiem izraut to viņam no rokām. Kā visi uzurpātori un tiranni, tā arī viņš ir aizdomīgs un bailīgs. Bet ja nu Konstantīns spēja bez mazākiem sirdsapziņas pārmetumiem tā izrēķināties ar saviem radniekiem, tad var gan iedomāties, kā tas rīkojās ar svešiem, kuŗus tas uzskatīja par pretiniekiem vai viņam kaitīgiem.

Mazs piemērs būs šāds. Būdams pie Reinas un sarīkodams medības uz franku tautiņām, viņš saķeŗ gūstā kaŗu franku ķēniņu un liek to, sev par amizieri, kopā ar viņa pavadoņiem saplosīt plēsīgiem zvēriem.

Tāds bij īstenībā šis kristīgās baznīcas patrons, kuŗam baznīca dzied slavas dziesmas un kuŗu tā iesaukusi par „Lielo“. Patiešām „liels noziegumos“!

Stāsta, ka savu dēlu un sievu šis nezvērs nogalinājis tai pašā gadā, kad viņš sasaucis Nikejas baznīcas koncilu, kuŗam bij uzdevis izšķirt „neatliekamo“ jautājumu, vai Dievs dēls ir pēc savas būtnes vienāds ar Dievu tēvu, vai tikai līdzīgs tam.

Minētais Sosims apgalvo, ka romiešu dievu priesteri viņam teikuši, ka nevar būt piedošanas par tik lieliem noziegumiem. Pēc tam Konstantīns klāji atzinies par kristiānisma piekritēju un tūlīp licis iznīcināt vairākus tempļus Austrumos. Baznīckungi, protams, nekavējās ar piedošanu sava Dieva vārdā, jo bij taču izredzes, ka romiešu tempļi, vai nu tiks sagrauti un viņu vietā ar kronētā slepkavas palīdzību uzceltas baznīcas, vai arī tieši pārvērsti par baznīcām, protams, iepriekš pamatīgi izdzenot no tiem „pagānu velnus“ un iesvētot tos ar ūdeni, kuŗam klāt piejaukti pātari.

Un kādēļ baznīckungi lai neatlaistu smagos grēkus Konstantīnam, ja pēc viņu doktrīnas visi grēki ir piedodami, izņe-

mot „apgrēcību pret sv. garu“? Bez tam — kas vēl svarīgāki — kristieši paši mēdza izrēķināties ar saviem un Konstantina pretiniekiem pēc paša Konstantina metodes. Tiklīdz Konstantins tiem bij devis pilnīgu brīvību, viņi nogalināja Kandianu, imperatora Galerija dēlu; imperatora Maksimiliana dēlu, 8 gadus vecu, viņa meitu, 7 gadus vecu, un noslicināja viņu māti Orontā. Viņi ilgi vajāja Galerija atraitni Valeriju, beidzot notvēra to Tesalonikā, nonāvēja un iesvieda jūrā.

Par Konstantinu ne par matu nebij labāki arī turpmākie kristiānisma un baznīcas patroni. Konstantina trīs dēli visi bij sava tēva vērti — tikpat nežēlīgi un cietsirdīgi. Pēc tēva parauga tie izrēķinājas ar atlikušiem radiem, bet pēc tam — cits ar citu.

Arī Teodosijs I. kurš sasauca otro vispārējo baznīcas koncilu Konstantinopolē (381. g.) un kuŗu baznīckungi arī dēvē par „Lielo“ un reizēm pat par „Svēto“, bij viens no visnegēligākajiem Romas imperijas valdniekiem. Viņš noteikti uzstājās par „atanaziešiem“ (kāds kristiešu novirziens) un uzsāka nesaudzīgu vajāšanu pret pārējām kristiešu sektām, nerunājot jau nemaz par „pagāniskiem“ kultiem. Par viņa kristīgo asinskāri un viltus dabu dod visgaišāko liecību viņa perfidā izrēķināšanās ar tesalonikiešiem. Pēdējie bij „noziegušies“ viņa priekšā kāda nieka dēļ. Lai pilnīgāki atriebtos tiem, viņš izgudroja šādu velnišķīgu plānu. Viņš izsludināja tiem amnestiju un uzaicināja tos uz tautas svētkiem. Kad tie bij ieraudušies vairāki tūkstoši, viņš lika saviem kalpiem tos apkaut — viriešus, sievietes un bērnus, tā ka neviens neizgāja sveikā. Tā rīkojās šis baznīckungu „svētais“!

Bet arī pārējie kristieši pa lielākai daļai nebij labāki. Voltērs raksturo šī laikmeta kristiešus sekojoši: „Kristieši, no šī laika, bij kā suņi, kas plēšās ap kaulu: viņi bij kāri uz slaktiņiem, nevis aizsargājot valsti, kuŗu tie ļāva sagrabt barbariskām tautām, bet vajājot te romiešu antikās reliģijas piekritējus, te savus brāļus, kas domāja citādi“. Var pievest šādu gadījumu, kas gaiši liecina šo evaņģeliju sludinātāju mežonību, tiklīdz tie bij tikuši pie varas. Aleksandrijā dzīvoja kāda jaunava, pazīstama ar savu skaistumu un intelligenci; viņas vārds bij Hipatija. Viņa bij baudījusi izglītību pie sava tēva — filozofa Teona, un 415. gadā ieņēma sava tēva katedru. Viņu applaudēja viņas zināšanu dēļ un cienīja viņas tikumus. Bet viņa nebij kristiete. Bīskapa Kirila (arī viņu sauc par „svēto“)

tonsūrētie buldogi, fanātiska pūļa priekšgalā, uzbruka tai uz ielas, kad tā atgriezās no lekcijas, vilka to aiz matiem, nomētāja akmeņiem un sadedzināja, bez kā „svētais“ Kirils būtu cēlis iebildumus. Patiesi kristīga lēnprātība!

Visus šī laikmeta cezarus, cik asiņaini tie arī nebūtu, baznīckungi patur mīlā piemiņā kā savus labdarus un labvēļus. Tikai vienu nē, un proti, Julianu, kas 4. g. s. vidū īsu laiciņu valdīja pār Romas imperiju pēc Konstantina dēla Konstanca nāves. Tā viņi nolād un lamā par „atkritēju“. Viņš patiešām nebija sajūsmināts par kristiešiem, jo neredzēja šādai sajūsmai nekāda pamata, un tādēļ labāk gribēja palikt pie vecā romiešu kulta. Bet viņš arī nevajāja kristiešus, bij maigās dabas — viens no nedaudziem filozofiem uz cezaru troņa, pēdējais stoicisma sludinātājs.

10. „Pagāni“ pretojas.

Tikai ar lielām pūlēm, pielietojot visādus spaidus un varmācības, valdošai baznīcai izdevās tikt galā ar pagāniem, resp. piegriezt tos „vienīgi glābjošai“ kristīgai ticībai. Ar labu tas nevarēja notikt. Un proti, tādēļ, ka nevien Julianam, bet arī pārējiem pagāniem nebija nekāda iemesla sajūsmināties par kristiešiem. To apliecina arī pašu kristiešu tā laika autoritātes. Tā, piem., Johans Zeltmutis saka: tā ka brīnumi vairs nenotiek, tad pagāni atgriežami tikai ar kristiešu uzvešanās paraugu, bet tas caur un cauri samaitāts, un arī no mīlestības pie viņiem nekur nav ne vēsts. Un pie Augustina pagāns atbild kristietim, kas viņu grib piegriezt savai ticībai: „Kā tu man gribi iestāstīt, lai es topu kristietis? Mani kristietis ir piekrāpis, bet es to nekad neesmu darījis; man kristietis ir nepatīsi zvērējis, bet es nekad neesmu darījis“.

Tikai spaidi varēja līdzēt. Un tie arī tika plašos apmēros pielietoti „tam Kungam par godu“. Bet pagāni sīkti turējās pie saviem veciem kultiem, neraugoties uz to, ka kristiānisms kā valdošā reliģija spēja tiem piesliešanās gadījumā sagādāt visādas privilēģijas un labumus. „Kā viņa (t. i. pagānisma) pretošanās — saka Fridlenders — vilkāš vēl divus gadu simteņus, lai gan abās pusēs cīņa notika ar nevienādiem ieročiem; kā tagad pilnīgi atbrūņotā dievu ticība tik ilgi nevarēja nomirt, lai gan kristiānisms nepagurstoši un jo tālāk, jo nesau-

dzīgāki turpināja nāvēt katru viņa dzīvības parādību ar spaidiem, izlaupišanām, grautiņiem un visāda veida vajāšanām: tas jau vien pierāda, cik liels vēl bij dzīvības spēks arī nosirmojušam pagānismam“. Minētais kultūrvēsturnieks aizrāda, ka kopš Konstantina tolerances edikta apm. 100 gadu laikā kristiānisms, neraugoties uz laicīgās varas atbalstu, paguvīs iegūt knapi pusi iedzīvotāju. Gandrīz visi romiešu augstākie slāņi Juliana laikā stāvēja vecās reliģijas pusē; arī Teodosija laikā (4. g. s. beigās) tai piekrita apm. puse no senāta, lai gan kristiānisms tai laikā un arī vēlāk bij izplatīts pilsētās vairāk nekā uz laukiem. Taisni 4. gadu simtenī latīņu vārds „paganus“, kas nozīmē „laucinieks“, ieguva tādu pat nozīmi, kā „nekristietis“.

Arī pēc vajāšanām, kādas kopš 380. g. pielietoja pret veco reliģiju kristiešu patrons Teodosijs, pagānisms rādīja apbrinojami sīkstu pretošanos. Ar uguni un zobenu, papriekš Austrumos, tad Rietumos tika sagrauti tempļi, svētnīcas un veco kultu vietas. Ja arī izkaisītie un nevarīgie lauku iedzīvotāji bij spiesti, kaut arī ar žēlabām, bet pasīvi noskatīties, kā sagrauj un iznīcina viņu svētnīcas, tomēr pilsētās lieta bieži notāca līdz asiņainām cīņām starp tautu un pret tempļiem satrakotiem garīdznieku un mūku bariem. Bez tiešas piegriešanas kristīgai ticībai spaidu kārtā, tika pielietoti visāda veida varmācīgi līdzekļi pagānisma apspiešanai: aizliegta upurēšana un kulta ceremonijas, kā arī tempļu apmeklēšana, piedraudot bargus sodus; priesteriem atņemtas priekšrocības; priesteri izraidīti; tempļu īpašumi konfiscēti. Tomēr šādu rīkojumu un sodu atkārtota pastiprināšana 5. un arī vēl 6. gadusimtenī rāda, cik lēni norisinājās vecās ticības izdeldēšana arī tad, kad tai bij gandrīz pilnīgi laupītas visas dzīves iespējamības. Ar šiem drakoniskiem likumdošanas soļiem pret pagānismu bij savienoti visādi noziegumi un laupīšanas kāre. To vislabāki pierāda Augustina aicinājums neizlaupīt pagānus zem reliģijas segas. To rāda arī cezariskie dekrēti, kā, piem., no 423. g.

Pusotru gadusimteni vilkās sistematiska iznīcināšanas cīņa pret pagānismu un tomēr tas nebija izdeldēts. Vēl 528. gadā Justinians jutās spiests uzsākt lielāku vajāšanu pret tā sauktiem hellēņiem (grieķiem). Pašā Konstantīnopolē atklājās daudzi piekritēji vecajai reliģijai starp patriciešiem, zinātniekiem un ārstiem. Ar varas līdzekļiem tos piespieda pieņemt kristi-

ānismu, kaut arī dažu labu no tiem šis spaidu kārtā izvestais „pestīšanas darbs“ iedzina nāvē.

Tomēr kristiānismam arī pie galīgas savas uzvaras neizdevās pilnīgi iznīcināt pagānismu. Tas arī nebija iespējams. Mēs jau redzējam, ka visa kristiānisma reliģiskā ideoloģija ir pilna ar pagānisma elementiem. Tie ieviesās arī viņa praksē. Pagāni mīlēja svētkus un svinības. Tādēļ, lai vieglāki dabūtu pagānus savā pusē, kristiānisms centās piemēroties šai pagānu parašai un garšai. Baznīca nolika savus svētkus pa lielākai daļai tanīs datumos, kad pagāniem bija parasts svinēt svētkus. Tā baznīca vietām jau kopš 4. g. s. sāka svinēt Ziemassvētkus kā Jēzus dzimšanas svētkus 25. dec., jo šai datumā pie pagāniem bija parasts svinēt ziemas saules griežu svētkus saules dievam par godu. Lai atrastu zināmu kompromisu ar atgriežamo pagānu politeistiskām (daudzdievības) tieksmēm, baznīca ieveda dažādu svēto un mocekļu kultus, kurus bieži svinēja ar īsti „pagāniskām“ dzīrām un priekiem. Ja arī Augustīns atsakas šo svēto un mocekļu kultu pielīdzināt politeismam, tad tomēr citi baznīcas rakstnieki, kā, piem., Bazilijs, ierāda tam pasaules iekārtā tādu pat vietu, kā vēlākais platonisms demoniem un herojiem, vai, kā baznīcas rakstnieks Teodoretis (no 5. g. s.), velk starp tiem paralēles, lai pierādītu, ka „nepareizību un maldu vietā stājies patiesi dievišķīgais“. Teodoretis taisni pasaka: „Pandiju, Diasiju, Dionisiju un citu svētku vietā tagad svin Pētera, Paula, Toma, Sergija, Marcela un citu mocekļu dienas“. Tā tad, tie paši vēži, tikai citā kultūrē.

Arī tempļi, resp. „dievnami“, par kuriem kristiešu rakstnieki no sākuma zobojās, nāca kristiānismā kā mantojums no pagāniem. Izrādījās, ka nevien pagānu dieviem, nevien „cilvēkiem, kaķiem un skudrām“ (Arnobijs) vajadzīgs materiāls mājoklis, bet arī kristiešu dievam. Un šo vajadzību varēja ļoti labi apmierināt tad, kad kristiešu kults bija kļuvis par imperijas kultu un kristieši visā omulībā varēja atņemt pagāniem viņu tempļus un pārvērst tos par savām baznīcām, pie kam ar valsts palīdzību ierīkojot tos vēl greznāki, nekā tas bija pagānu laikos.

Pagāniska bija arī visa baznīcas hierarchija (priesteru valdība), jo tā izveidojās pēc pagāniskās Romas imperijas administratīvās uzbūves parauga. Cezaru baznīcai — cezariska iekārta. Tas citādi nemaz nevarēja būt.

11. Raušanās ap dogmām.

No tā laika, kad baznīca jutās par valdnieci Romas imperijā, tā sāka nikni vajāt nevien pagānus, bet arī visus novirzienus pašā kristiānismā, kuŗi nesaskaņēja ar viņas cezarisko līniju.

Mēs redzējam, ka gandrīz jau no pašiem kristiānisma sākumiem norisinājās neganta cīņa starp dažādām kristiānisma sektām, no kuŗām izauga baznīca. Nereti šī cīņa notika ar pavisam neķītriem paņēmieniem, resp. ar savstarpīgām insinūācijām un visprastāko noķengāšanos. Bet kamēr baznīcai nebija varas stāvokļa imperijā, šīs neglītās savstarpīgās cīņas norisinājās pa kaktiem, neceldamas plašāku interesi un sagādādamas tikai vienu otram pagānu zobgālim. Lietas, protams, grozījās, kad kristiānisms Konstantīna laikā kļuva par imperijas valdošo reliģiju. Tad kristiānisma oficiālais virzienskuŗu reprezentēja baznīca, varēja izrēķināties, ar varas līdzekļiem pret visām kristiānisma sektām, kas novirzījās no valdoras līnijas.

Kad kristiānisms nāca pie varas 4. g. s. sākumā, tas joprojam nebija viengabalaina, saskaņota un dogmatiski izkopta sistēma. Visas galvenākās kristiānisma dogmas atradās vēl tapšanas stadijā. Par tām valdīja dažādu kristiešu sektu starpā vislielākā nevienprātība un strīdi, kuŗi nereti noveda pie kristīgi „lēnprātīgas“, bet pamatīgas savstarpīgas izkaušanās, pat oficiālos koncilos, kā, piem., Sirtas mazajā koncilā 355. g., Kartagas mazajā koncilā un it īpaši Efezas lielajā koncilā 449. g., kas vēsturē pazīstams zem zīmīgā nosaukuma — „dauzoņu koncils“.

Taisni tad, kad Konstantīns bija izraudzījies kristiānismu par cezaru reliģiju, tanī uzliesmoja ārkārtīgi asi dogmatiski strīdi. Izejas punkts bija viens no tā laika lielākiem kristiānisma centriem — Aleksandrija.

Strīds grozījās ap Jēzus dievišķīgo būtni jeb ap jautājumu, vai Jēzus būtne ir vienāda ar Dieva būtni jeb tikai līdzīga tai; jeb, lietojot tā laika izteicienu: vai Jēzus ir konsubstancionāls Dievam? Tam pievienojās citi āķīgi reliģiskās niekošanās jautājumi, kā piem.: Vai Jēzus ir no Dieva iedzimis, vai Dieva radīts?

Tā kā evaņģēlijos par to nekas nav teikts, tad baznīckungi pie šo jautājumu iztirzāšanas sanāca matos. Kāds Aleksan-

drijas priesteris, vārdā Arijs, uzstādīja šādu tezi: Ja Dievs ir vienkārša būtne, tad viņa dēls nevar būt no viņa iedzimis, nevar būt pēc savas būtnes dievs; jo citādi dievība būtu nevis vienkārša, bet salikta. Tā tad dēls ir radīts no nekā un laikā; viņš ir radījums un tikai pacelts līdz Dieva godībai.

Šāda mācība likās nepielaižama Aleksandrijas bīskapam — Aleksandram, kuŗš turējās pie tā ieskata, ka dēls ir vienādas būtnes (konsubstancionāls) ar tēvu, ir iedzemdīnāts no tā. Par šādu „ķecerību“ bīskaps Aleksandrs atņēma Arijam priesterā amatu un izraidīja to no Aleksandrijas. Bet tā kā Arijam bij daudz piekriteju, tad izcēlās neganta kņada, un strīds izplatījās no Aleksandrijas arī uz citiem kristiānisma centriem.

Konstantīns, kuŗa nolūkos bij izmantot kristiānismu savas tirannijas politikai, saprata, ka šis strīds nav viņa interesēs. Tas saprata arī to, ka lieta grozās ap blēnām. Tas uzdeva savam galma bīskapam Hozijam lietu likvidēt, bet pats griezās pie Aleksandra un Arija ar vēstuli, kuŗā rakstīja sekojošu: „Šie jautājumi, kuŗi nebūt nav nepieciešami un nāk tikai no nederīga laiskuma, var būt gan piemēroti prāta vingrināšanai, bet tos nevajaga iznest tautā. . . Šāda uzvešanās ir sīkumaina un bērnišķīga, priesterā un prātīga cilvēka necienīga“.

Bet nekas nelīdzēja. Ne galma bīskapam Hozijam, ne arī „visaugstākai“ vēstulei nebij nekādu panākumu. Baznīckungi rāvās joprojām ap „iedzemdīnāšanu“ vai „radīšanu“. Bij jāsasauca vispārējs baznīcas koncils, lai izšķirtu, vai dēls pēc savas būtnes ir vienāds ar tēvu, vai tikai līdzīgs tam. Tāds koncils arī sanāca 325. gadā Mazāzijas pilsētā Nikejā. Tas bij pirmais vispārējais (oikumeniskais) baznīcas koncils.

„Homousia“ (būtnes vienādība) vai „homoiousia“ (būtnes līdzība)? — lūk, ap ko grozījās karstie disputi starp baznīckungiem Nikejas sanāksmē. Tā kā starp abiem šiem grieķu vārdiem stārpība pastāv no vienas jotas, tad arī ap šo jotu plūcās ariānieši (par jotu) un viņu pretinieki atanāzieši, kā viņi vēlāk saucās pēc bīskapa Atanāzija vārda (pret jotu). Pareizi izteicās Ģēte savā „Fausta“:

„Mit Worten laesst sich trefflich streiten,
Mit Worten ein System bereiten,
An Worte laesst sich trefflich glauben,
Von einem Wort laesst kein Jota rauben“.*)

*) „Ar vārdiem var lieliski strīdēties, ar vārdiem var izgatavot veselu sistēmu, vārdiem var lieliski ticēt, no vārda nevar ne jotu atņemt“.

Nikejas koncils nosodīja Arija „ķecerību“. Ariju un viņa piekritējus izraidīja, un ar cezara ediktu tika piedraudēts nāves sods katram, kas glabājis Arija rakstus un nevis sadedzinājis tos.

Pirmais baznīcas oikumeniskais koncils pieņēma šādu „ticības apliecinājumu“ jeb simbolu: „Mēs ticam, ka Jēzus ir konsubstancionāls tēvam, Dievs no Dieva, gaisma no gaismas, iedzemināts un nevis radīts. Mēs ticam arī Svētam Garam“.

Ar šo lēmumu Jēzus tika oficiāli padarīts par dievu, lai gan evāņģelijos par Jēzus dievišķību nekur nekas nav minēts. Tādā kārtā ar Nikejas koncila palīdzību kristiānisms tika pie otrā dieva (pirmais bij jūdu dievs Jahve).

Šo Jēzus iecelšanu par dievu bij parakstījuši, pēc Nikomedijas bīskapa Eusebija apgalvojuma, 250 bīskapi, pēc Atanzija apgalvojuma — 318. Šo pēdējo skaitli, kuŗu pāvests „svētais“ Leons nosauca par „mistisku“, pieņēma lielākā daļa no baznīcas tēviem.

Nevar teikt, ka ar šo skaitli nebūtu saistītas patiešām „mistiskas“ lietas, jo parakstītājos bij nevien dzīvie, bet arī mirušie bīskapi. Lieta tā, ka koncila sākumā divi bīskapi nomira, un proti, Chrizants un Muzonijs. Uz viņu kapa nolika koncila rezolūciju ar visiem 318 jeb patiesībā ar 316 parakstiem (jo arianieši Eusebijs no Nikomedijas un Teognis no Nikejas, kuŗi aiz bailēm no vajāšanas arī bij parakstījuši šo „ticības apliecinājumu“, vēlāk paslepus bij izkasījuši savus parakstus). Un, raugi, pēc tam, kad koncila baznīckungji bij pie Dieva mierā aizgājušo bīskapu kapa kopā visu nakti skaitījuši pātarus, otrā rītā izrādījās, ka arī nelaiķi Chrizants un Muzonijs bij parakstījuši.

Tādējādi „ķecerīgajiem“ bīskapiem Eusebijam un Teognim neizdevās izjaukt Dieva prātu zīmējoties uz mistisko skaitli 318. Jo patiešām Sv. Ambrozijs taču bij apgalvojis, ka šis skaitlis dodot visgaišāko liecību, ka Nikejas koncilā piedalījies arī pats Jēzus Kristus. Ka tā? Tādēļ, ka, lūk, 300 nenozīmējot neko citu, kā krustu, un tie 18 — Jēzus vārdu. Neapšaubāmi, vai nē?

12. „Svēto rakstu“ kanons.

Tas nebij vienīgais Nikejas koncila brīnums.

Tai laikā cirkulēja kristiešu draudzēs visai daudz „svēto rakstu“. Evāņģeliju vien skaitījās pāri par 50. Par daudziem

no šiem rakstiem radās šaubas, vai tie ir „īsti“ vai „neīsti“ (apokrifiski), it īpaši par tādiem, kuŗi vairs lāgā nesaskanēja ar kristiānismu tai laikmetā, kad tas sāka piemēroties laicīgo kungu un valdnieku vajadzībām un taisījās tapt par laicīgās varas sankcionētu valsts reliģiju, pagānisko kultu vietā. Un, lūk, šāds laikmets bij Nikejas koncila laikmets.

Lai atsvabinātu baznīckungus no šaubām par to, kas ir „īstais“ un kas „neīstais“ dieva vārds, tad Nikejā sapulcējušies bīskapi izdomāja šādu tikpat prātīgu, kā praktisku līdzekli. Tie nolika juku jukām visus rakstus uz altāra un, raugi, apokrifiskie resp. „neīstie“ raksti, pēc noskaitītiem pātariem, nokrita paši no sevis zemē.

Tagad nu ar Dieva palīgu bij ienesta skaidrība šai tumšajā lietā. Vairāk kā 500 evaņģeliju novēlušies, kā no plaukta; palikuši tikai četri, un proti tie, kuŗi tagad atrodami Jaunajā derībā. Lūk, kāds spēks var būt sirsnīgai lūgšanai klūmīgās un neskaidrās lietās! Tikai žēl, ka līdz ar to tika bēdīgi dezavuētas visas tās lielās baznīcas autoritātes, kuŗas līdz tam augsti cienīja un godā turēja „nogāztos“ svētos rakstus. Ko, piem., būtu teikuši un kā izturējušies Tertulians un Origens, ja viņi būtu paredzējuši, ka viņu atzītais un slavētais „Sv. Jēkaba evaņģēlijs“ arī nogāzies kauna pilnā kārtā vispārīgajā apokrifu blākī?

Bet pie šīs evaņģeliju „vētīšanas“ lietas paceļās jautājums, kādēļ tad taisni četriem — ne vairāk, ne mazāk — bij palikt „īstajiem“ un taisni tiem, kuri tika uzņemti baznīcas kanonā. Izrādas, ka tā nav nekāda nejaušība. Bez lēmuma „no augšienes“ Nikejas concilā galveno lomu spēlējuši motīvi pie dažādiem baznīcas „svētajiem“. Šie motīvi ir bijuši taisni brīnišķīgi, spriežot pēc pirmo baznīcas tēvu vārdiem. Paklausaties tik.

Jau Sv. Irenejs (no 2. g. s.) apgalvo, ka jābūt tikai četriem evaņģēlijiem tādēļ, ka esot tikai četri galvenie vēji; bez tam tādēļ, ka Dievs sēžot uz ķerubiem un ķerubiem esot četri dzīvnieku veidi: lauva, vērsis, cilvēks un ērglis. Lauva nozīmējot Jēzus ķēnišķīgo izcelšanos, kuŗu aprakstījis Jānis; vērsis — viņa priesterisko izcelšanos, kuŗu aprakstījis Lūkass; cilvēks — viņa cilvēcisko izcelšanos, kuŗu aprakstījis Mateuss; ērglis — pravietisko garu, kas pārņēmis Marku, kad viņš sācis savu evaņģēliju. Tāpēc arī esot četri testamenti, kādi doti cilvēku dzimumam: pirmais priekš grēku plūdiem, pie Ādama;

otrais pēc grēku plūdiem, pie Noasa; trešais — Mozus bau-
sliba; ceturtais — kā visu apvienojums, atjaunojot cilvēku un
caur evaņģēliju paceļot to līdz debesu valstībai. Tādēļ — pēc
Ireneja slēdziena — arī būtu pavisam aplami, nevižīgi un pār-
droši atzīt vairāk kā četrus evaņģēlijus. Bet mēs varam taisīt
to slēdzienu, ka „svētais gars“, kas tik brīnišķi rīkojies Nike-
jas koncilā pie evaņģēliju „zortēšanas“, jau ilgi pirms tam
tādā pat virzienā un tikpat enerģiski rīkojies pa Sv. Ireneja
galvu. . .

Jāsaka gan, ka vēlākie baznīcas tēvi, kā, piem., Sv. A m-
brozijs (4. g. s.), Sv. A t a n a z i j s (4. g. s.) un Sv. A u-
g u s t i n s (4. g. s.) katrs taisa citādas kombinācijas starp šiem
4 ķerubu dzīvnīkiem un 4 evaņģēlijiem. Tāpat arī Sv. H i-
e r o n i m s skatās uz lietu maķenīt citādi, piešķirdams ērgli
Jānim, vērsi Lūkasam, lauvu Markam un cilvēku Mateusam. Bet
ja jau sakams, ka katram cilvēkam sava garša, tad kādēļ lai
tā nebūtu „svētajiem“? Galvenais, ka paliek pie ķerubu zvēr-
nīcas.

Zīmējoties uz Hieronimu, jākonstatē, ka viņam ir arī savs
Ipašs „ākis“. Savā priekšvārdā Marka evaņģēlijam viņš šiem
4 vējiem un tikpat daudz dzīvnīkiem piemetina klāt vēl vienu
prātīgu argūmentu, un proti to, ka Vecās derības šķirstam bi-
juši 4 rinķi, caur kuriem izbāzuši rungas un nesuši to. T e o-
f i l s no A n t i o c h i j a s (no 2. g. s.) aprāda, ka ņemot vērā
to apstākli, ka Lācars bijis četras dienas miris, neesot iespē-
jams pielaist vairāk kā 4 evaņģēlijus. Sv. C i p r i a n s (no 3.
g. s.) pierāda to pašu lietu ar četrām upēm, kas slacijušas
paradīzi virs zemes.

Nu, vai var atrast vēl pārliecinošākus pierādījumus? Un
pie tam vēl tik lielā skaitā, no tik daudzām un dažādām baz-
nīcas autoritātēm. Bez šaubām bij jābūt nelabojamam bezdie-
vim, vai vislabākā gadījumā heretiķim, lai šādiem nesatricinā-
miem argūmentiem neticētu.

13. Sv. gars, matēmatikas brīnums un dievmāte.

Tomēr vienā „svarīgā“ lietā Nikejas koncils nespēja dot
nepieciešamo skaidrību, un proti, „s v ē t ā g a r a“ j a u t ā-
j u m ā. Savā „ticības apliecinājumā“, kā jau aizrādīts, tas pa-
skaidroja zīmējoties uz „svēto garu“ lakoniski: „Mēs ticam
arī Svētam Garam“. Bet kas īsti ir šis „svētais gars“, kādās

attiecībās tas stāv ar abiem sankcionētajiem dieviem — „Dievu to tēvu“ un „Dievu to dēlu“ — tas no paskaidrojuma nav redzams. Lieta bij totiesu jo kļūmīgāka, ka arī Jaunās derības rakstos nekā noteikts par šo „sv. garu“ nav minēts, neraugoties uz to, ka tur tas uz katra soļa figurē zem „hagion pneuma“ nosaukuma grieķu oriģināltekstos.

Šo jautājumu noskaidrot un izšķirt uzņēmās otrais vispārējais koncils, kuŗu cezars Teodosijs sasauca 381. gadā Konstantinopolē. Šis koncils paskaidroja kristīgai pasaulei, ka arī „sv. gars“ ir uzskatāms par Kungu un tas nāk no Dieva tā tēva un ir tāpat pielūdzams un godināms, kā Dievs tas tēvs un Dievs tas dēls.

Tas nu viss būtu labi. Bet ar to vēl visas lietas ar „sv. garu“ nebij nokārtotas. Dažiem baznīckungiem likās, ka būtu labāki, ja „sv. gars“ nāktu nevien no Dieva tā tēva, bet arī no Dieva tā dēla. Tas gan bij pagrūti, jo drīzāk pats dēls bij nācis no „sv. gara“, kas taču pēc evaņģēlijiem bij „apņējis“ un „ieņēmis“ viņa māti — jaunavu Mariju. Tomēr šiem baznīckungiem beidzot arī izdevās izdarīt šo grūto „operāciju“ un iespraust „ticības apliecinājumā“ (simbolā) attiecīgu vārdu „filioque“ (un no dēla), vispirms Spānijā 447. g. un vēlāk arī citur, neraugoties uz grieķu kristiešu želošanos par šo jaunievedumu.

Tādā kārtā kristiānisma dogmā, pateicoties Konstantinopoles otrā vispārējā baznīcas koncila gādībai, radās vēl trešais dievs. Bet līdz ar to kristiānisms nostājās uz tāda pat daudzdievības ceļa kā „pagāni“, aizvirzīdamies jau tāļi no monoteistiskā jūdaisma. Tas viņam bij riskanti cīņā pret pagānismu. Tādēļ tas mēģināja kā nebūt tikt ārā no neērtā stāvokļa, kas tomēr nevarēja izdoties bez „knifjiem“. Šai nolūkā tika izgudrota kāda āķīga formula, kuŗā šie 3 dievi tiek pataisīti par vienu un kuŗa tādēļ uzskatāma par īstu matemātikas brīnumu. Tā ir tā sauktā trinitārā jeb trīsvienības formula, par kuŗas autoru uzskata Atanaziju, bet kuŗu laikam sacerpis Afrikas bīskaps Vigilijs (ap 490. g.). Šī brīnišķīgā formula saīsinātā veidā skan apm. tā: „Mēs pielūdzam Dievu trijotnē un trijotni vienībā, nesajaucot personas un nesadalot substanci. . . Tomēr nav triju Mužīgo, bet viens vienīgs Mužīgais; nav trīs Visuvarenie, bet viens Visuvarenais. Tādējādi tēvs ir Dievs, dēls ir Dievs, Sv. Gars ir Dievs, un tomēr viņi nav trīs Dievi, bet viens Dievs. Jo ja katra no šīm per-

sonām, par sevi ņemot, ir Dievs un Kungs, tad tomēr katoliskā ticība aizliedz teikt, ka ir trīs Dievi vai trīs Kungi. Tēvu neviens nav darinājis; viņš nav ne radīts, ne dzemdināts. Dēls nāk vienīgi no Tēva: viņš nav ne darināts, ne radīts, bet dzemdināts. Sv. Gars nāk no tēva un Dēla: ne darināts, ne radīts, ne dzemdināts, bet izejošs. Šai trīsvienībā visas trīs personas ir vienādi mūžīgas un vienlīdzīgas savā starpā.

Lūk, tāda bij formula, kurai katram kristietim bij jāpiekrīt, lai būtu „īstās“ baznīcas ticības un nevis ķeceris — arianietis. Lasītājs, bez šaubām, piekritīs, ka šī formula veselam cilvēkam prātam ir pilnīgi nepieejama. Bet tādēļ jau arī baznīckungi mēdz apgalvot, ka tādas lietas stāv pāri cilvēku prātam un saprašānai. . .

Bet ja Jēzus ir dievs, tad Jēzus māte Marija ir dievmāte — tāds bij loģisks slēdziens. Bet uz to ne visi baznīckungi gribēja ielaisties. Tā, piem., Konstantinopoles patriarhs Nestorijs cēla iebildumus, ka ar to kristianisms piesavinājis tikai „pagānu“ neprātu, kurš dodot saviem dieviem mātes.

Ap šo jautājumu atkal izcēlās strīdi un jukas. Lai lietu izšķirtu, Teodozijs II. sasauca 431. g. trešo vispārējo koncilu Efezā, kur Marija tika atzīta par dievmāti.

Bet ar to jukas neizbeidzās. Tāpat kā pasakā par puķi, kur vienas nocirstas galvas vietā izauga tūlīt jauna, arī te pēc viena izšķirta jautājuma izauga citi strīdīgi jautājumi. Bīskapi pa koncilijiem rāvās melnās miesās, lai noskaidrotu to, ko pats Dievs atstājis nenoskaidrotu. Un ja arī pie tam nācās izkauties, kā, piem., Efezas koncilā 449. g., tad viss tas taču notika nevien „Dievam par lielāku godu“, bet arī par svētību kristīgai baznīcai, nerunājot jau nemaz par avim, kas nomaldījušās. . .

Tas pats Nestorijs, kas pretojās Marijas iecelšanai dievmātes godā, laida apgrozībā arī citu „ķecerību“, un proti, ka Jēzū ieraugamas divas personas — cilvēcīgā un dievišķīgā. Tam nevarēja piekrist patriarhs Flaviāns un apgalvoja, ka Jēzū ir tikai divas dabas. Bet kāds mūks Eutihis uzstājās pret abiem, teikdams, ka Jēzus ir viena persona un viņam ir tikai viena daba.

Un, lūk, ap šiem „svarīgiem“ jautājumiem izcēlās kaušanās Efezas koncilā, par kuru minējām. Ēģiptes bīskapi un mūki bij tā pārskaitušie, ka īsti kristīgā lēnprātībā kļiedza,

ka vajagot pārplēst divās daļās visus tos, kuŗi sadalot Jēzu divās daļās.

Beidzot ceturtais vispārējais koncils Chalkedonijā 451. g. nolēma, ka Jēzus ir viena persona ar divām dabām — cilvēgo un dievišķīgo.

Mēs varētu vēl minēt par strīdiem, kādi baznīcā plosījās ap jautājumu, cik Jēzum ir gribu un citiem tikpat „dziļdomīgiem“ un „principiālām“ problēmām, bet tas apgrūtinās tikai lasītāju. Bez tam nav mūsu uzdevums visos sīkumos aprakstīt šo baznīckungu bezgalīgo kazuistiku baznīcas dažādos izveidošanas posmos.

14. Iedzimtais grēks un šķīstīšanas uguns.

Minēsim vēl tikai par strīdu, kas šai laikā (5. g. s.) izcēlās starp Augustīnu un Bretaņas mūku Pelagiju. Šis pēdējais nekādi nevarēja samierināties ar ap. Paula nežēlīgo mācību par iedzimto grēku. Tas negribēja pielaist, ka ar viena vienīga Ādama nepaklausību un „grēku“ ir sodīta visa cilvēce; ka viena cilvēka vainas dēļ var ciest nevainīgie. Pelagijs apstrīdēja šo fatālo mācību un viņas konsekvences.

Pret Pelagiju uzstājās savās vecuma dienās Augustīns, vēl stingrāki formulēdams Paula tezi. Cilvēks ar savu gribu vien nekā nevar panākt. Tās ir pilnīgi nevarīgs. Tikai Dieva žēlastība viņu var glābt. Ko Dievs nav izvēlējis, tas ir pazudis bez glābiņa. Slēdziens, liekas, būtu pilnīgs fātālisms. Tomēr Augustīns pie tāda nenāk, bet runā par to, ka nepieciešama liela ticība, lūgšanas un svēto aizbildņu pieaicināšana. Efezas koncils (431. g.) nosodīja Pelagija mācību. Tomēr tā mīkstīnātā veidā pastāvēja joprojām un arī Roma beidzot piesavināja šai ziņā samierinošu praksi starp „Dieva žēlastību“ un ticības un darbu nepieciešamību personīgai „glābiņa“ meklēšanā. Raksturīgi, ka arī Lutērs stingri turējās pie Augustīna viedokļa par „Dieva žēlastību“ un „Dieva izvēli“ starp glābjamiem un pazudināmiem.

Glābšanas un pazudināšanas lietās svarīgs jaunievedums no Augustīna puses bij tas, ka viņš bij izgudrojis starp „debesu priekiem“ un „elles mokām“ vidēju vai pagaidu stāvokli, kuŗā notiek dvēseļu šķīstīšana ar uguni. Šī ideja patapināta no grieķiem un romiešiem (orfisms, stoicisms, Ver-

gilijs). Katrā ziņā par to nav ne vārda evaņģelijos. Bet tā ka „pastara diena“, kad notiks galīga sadalīšana uz labiem un ļauniem, uz svētlaimīgiem un atstumtiem, aizvirzījās tālākā nākotnē — pavisam pretēji nekā to domāja pirmkristieši — tad radās vajadzība kautkā nokārtot dvēseļu stāvokli tūlīt pēc nāves. Nevarēja taču pielaist, ka tā, gaidīdama uz „pastara dienu“, guļ kapā kopā ar trūdiem vai slaistas apkārt nezināmās sferās. Un, lūk, lai novērstu šādu nebūšanu, tad pēc pagānu parauga, pie kuņiem nabaga dvēselītes tiesāja tūlīt pēc nāves Minoss ar saviem piesedētājiem, pielaida pagaidu tiesāšanu, kuņā mirušie tika sadalīti divas šķirās: labajos, kuņiem bij jāiet cauri šķīstīšanās ugunij, un ļaunajos, kuņi iet tiešā ceļā uz elli. Tādēļ baznīcā ieviesās paraša aizlūgt par mirušiem, piesaukt viņu labā svētajā pārstāšanu. Tas nozīmēja, ka mirušiem nepieciešami dzīvo aizlūgumi, ka viņu liktenis vēl nav galīgi izšķirts.

Tā bij mācība par priekšelli (purgatorium) un tā ieviesās baznīcā 6. gadusimtenī. Par baznīcas dogmu to izsludināja Florences koncils 1439. gadā. Dažas vēlāko kristiešu daļas — protestanti un grieķu pareizticīgie — to nepieņēma, tomēr Romas katoļi turās pie tās vēl joprojām. Tādēļ jādomā, ka katoļu izredzētās dvēseles, iziedamas cauri purgatoriuma ugunij, „pastara dienā“ būs daudz šķīstākas par citu baznīcu izredzētām dvēselēm un tām ir izredzes dabūt cienīgāku vietīņu „debesu valstībā“ un, varbūt, pat iegūt tiesību likt pārējām dvēselēm viņas apkalpot — nopucēt zābakus, atnest papirosus u. t. t.

15. Zobens baznīcas kalpībā.

Jāatzīmē, ka šo kazuistisko dogmu strīdu laikā iesākās juridisko slepkavību serija par reliģisko ieskatu „noziedzīgiem“. No 380. g. līdz 395. g. Teodozijs islaida veselu virkni dekrētu, kas piedraudēja nāvi visiem heretīkiem. Bet viņa līdzregents Maksims bij pirmais, kas to pielietoja. Upuris bij spāniešu bīskaps Priscilians, kuņu apvainoja manicheismā un kuņu divi citi spāniešu bīskapi bij denuncējuši Maksimam, kas tai laikā uzturējās Trīrā. Priscilianam, kuņu bij nosodījis kāds baznīcas koncils Bordò pilsētā, bij jāierodās kopā ar sešiem saviem galvenākiem piekritējiem Trīrā. Viņus tur tiesāja un sodīja ar nāvi (385. g.). Toreiz gan Sv. Mārtur

tiņš no Turas un Sv. Ambrozijs uztraucās par šādu izrēķināšanos ar citādi domājošiem kristiešiem (heretiķiem),

Bet dažus gadus vēlāk pavisam citādu meldīņu uzvilka Sv. Hieronims, sakarā ar Vigila n c i j a uzstāšanos. Šis spānietis, izceļojis Itāliju un „Svēto zemi“, bij atgriezies mājā stipri sašutis par oficiālo kristiānismu. Viņš protestēja galvenā kārtā pret bilžu un tēlu kultu, kuŗu viņš uzskatīja par baznīcas mantojumu no pagānisma. Viņš atsaucās uz Mozus bauslību, kuŗu Jēzus nācis „nevis atcelt, bet piepildīt“. Par velti viņam norādīja, ka tēli bij analfabētiem Bībeles vietā, ka tie nav kulta objekts, bet viņa pamudinājums; prakse pierādīja, ka lielum lielais vairums ticīgo sajauca zīmi ar apzīmēto objektu. Tas bij sākums lielajai cīņai starp svētbilžu pielūdžejiem un svētbilžu pretiniekiem, kas 8. gadusimtenī nikni plosījās Konstantinopoles baznīcā un beidzās ar bilžu pielūdžeju uzvaru. Vigilancijs bij ne mazāk naidīgs pret relikviju (svētu priekšmetu) kultu, kas jau tai laikā bij kļuvis tiklab baznīcai par kaunu, kā arī par priesteru ievērojamu ienākumu avotu. Tāpat askētisms, aizlūgšanas par mironiem un cēlibāts (aizliegums priesteriem precēties), kuŗu arvien noteiktāki prasīja no garīdzniekiem, viņam likās pretejs reliģijai. Pret Vigilanciju nikni uzstājās Sv. Hieronims, saukdams palīgā Vigilancija „ķecerības“ apkaŗošanaī laicīgo varu. Viņš paskaidroja, ka laicīgie sodi nepieciešami, lai vainīgos (heretiķus) glābtu no mūžīgas pazušanas. Vigilancijs nomira slepenībā 420. gādā. Bet viņa ideju sēkla nepazuda baznīcas vēlākā attīstībā.

Afrikas baznīca un Sv. Augustins sauca palīgā laicīgo varu arī pret donatistiem. Sie donatisti bij kāda kristiešu sekta, kuŗa radās pēc tam, kad bij izbeigušās kristiešu vajāšanas. Tā vērsās ne tik daudz pret kristiešu oficiālo doktrīnu, kā pret baznīcas disciplīnu. Te lieta grozījās ap to, vai tie, kas savu ordināciju (iecelšanu garīdznieku kārtā) bij saņēmuši no bīskapiem, kuŗi vajāšanas laikā, savu ādu glābdami, bij izdevuši „svētos rakstus“ sadedzināšanai, varēja tikt uzskatīti par likumīgi ieceltiem. Vai nevajadzēja no jauna kristīt tos, kuŗus viņi bij kristījuši? Ar citiem vārdiem sakot, vai priesteriskā amata derīgums atkarājās no amata izpildītāja personīgā rakstura? Ja baznīca uz to būtu atbildejusi pozitīvi, tad tas būtu nozīmējis viņas bankrotu, jo tad katram bīskapam būtu bijis jāattaisnojas nevien pret apvainojumiem, kas vērsti pret viņiem pašiem, bet arī pret tiem, kas vērsti pret bīskapiem, kas viņus ordinējuši, ar vārdu sakot, pret visiem

viņu garīdznieciskiem priekštečiem. Baznīca, nojauzdama, ko tas nozīmē, izvairījās no tāda sprieduma. Bet tas neapmierināja Afrikas kristiešus, kuŗi vienmēr bij „dumpīgi“ un naidīgi saviem bīskapiem. Kāds Kartagas bīskaps, vārdā *Donats*, stajās kustības priekšgalā (313. g.). Tas drīzi vien pievilka savā pusē nevien priesteru pretiniekus, bet arī izpostītus lauksaimniekus, apspiestus zemniekus, visādus klaidoņus. Donatismis pieņēma zemnieku dumpja raksturu. Un nu gāja vaļā „lustīga“ kaušanās ar *rungām* starp Afrikas kristiešiem (Donata piekritējiem un viņa pretiniekiem) pēc visiem „svēto rakstu“ noteikumiem, jo, lūk, Jēzus evaņģelijos pavēlējis Pēteram „bāzt savu zobenu makstīs“. No tā sprieda, ka zobens nepieder pie īsti kristīgās kaušanās ieročiem, bet runga gan. Tomēr cīņas vēlākās stadijās arī zobens netika smādēts. Cezari no sākuma mēģināja izbeigt konfliktu ar labiem vārdiem. Bet kad tas neizdevās, tika pielietoti visasākie līdzekļi. Donats nomira trimdā, viņa piekritējus apkāva. Bet kustība ilgi vēl nemitējās, neraugoties uz to, ka Augustins 393. g. uzsāka ilgstošu polemiku pret donatismu. Tikai ar imperijas bargiem līdzekļiem Hiponas bīskapam (Augustinam) izdevās tikt galā ar šo baznīcai dumpīgo kustību (418. g.).

Baznīcai iepatikās šī metode — ar varas līdzekļiem likvidēt kristiešu novirzienus, kuŗi negāja līdzī viņas oficiālajam kursam. Jau 5. g. s. vidū pāvests Leons I. apgalvoja, ka ja atstās dzīvus nosodamu hereziju pabalstītājus, tad būs beigas ar visiem dievišķīgiem un cilvēcīgiem likumiem. Vēlākā baznīca pieņēma šo šausmīgo mācību. Tā bij par cēloni asiņu straumēm, kas plūda no laicīgās varas zobena līdz tam laikam, kad tā atteicās būt par ieroci reliģiskā fanātisma rokās. Bet tas nāca vēlu.

16. Kristiānisma izplatīšanās starp „barbariem“.

Nostiprinājies ar kronētās varas palīdzību kā valdošā reliģija Romas imperijā, kristiānisms sāka rosīgi izplatīt savu iespaidu arī uz tā sauktajām barbaru tautām. Baznīcas labākie misionāri bij Īrijas mūki. Īriju evaņģelizēja Sv. Patriks (450. g.) un to sauca par „svētajā salu“. Tā bij baznīcas pirmā milicija Rietumeiropā. Sv. Remi nokristīja *frankus* 496. g., pēc tam Romas mūks Augustins nokristīja *angļus*

sakšus (596. g.), bet Vinfrids, saukts Sv. Bonifacijs, to pašu „svēto dārbu“ izdarīja pie germāņiem, dabūdams galu frīžu zemē (755. g.). Daudzas ievērojamas piegriešanas kristiānismam bij prinčesu darbs, kā, piem., Chlodviga Klotildes. Voltērs kādā vietā izsakās, ka puseiropai par savu kristiānismu jāpateicas sievietēm.

Pēc Rietumeiropas kārtā pienāca Eiropas ziemeļiem un austrumiem. Ar kņazienes Olgas un kņaza Vladimira palīdzību Konstantinopoles baznīca piegriezta kristiānismam krievus (988. g.). Bizantijas mūki Kirils un Metodijs nokristīja kādu bulgaru valdnieku 863. g. Pirmais pārtulkoja Biblii slāvu valodā, izlietodams šim nolūkam īpaši sastādītu alfabētu pēc grieķu parauga. Pēc Bulgārijas Metodijs evāņģelizēja Bohēmiju, no kurienes kristiānisms izplatījās uz Poliju un Ungāriju (ap 1000. g.).

9. gadusimtenī baznīca pievāca normaņus, Anglijas dāņus, Dāniju un Zviedriju.

Arī tās „barbaru“ tautas, kuŗas kopš 5. g. s. sāka arvien neatlaidīgāki uz mākties vecuma nespēkā nonākušai Romas imperijai un beidzot to sagrāva, kā, piem., goti, langobardi u. c., bij pa lielai daļai jau iepriekš piegrieztas kristiānismam, kaut gan tam viņa veidam, kuŗu Nikejas koncils bargi nosodīja, un proti, ariānismam.

Jāsaka, ka līdz 8. g. s. beigām baznīca panāca savas uzvaras pie „pagānu“ tautām bez lielākām asins izliešanām. Īstais varmācību laikmets kristiānisma izplatīšanā sākās ar Kārli Lielo, kuŗš lika sakšiem izvēlēties starp nāvi un kristību (772—782). Nepaklausīšanas dēļ viņš liek vienā rāvienā noslepkavot vairāk kā 4000 no tiem. Bīskapiem, kuŗus viņš iecēla, bij jāraugās uz to, lai nenotiek atgriešanās pie pagānisma, un vainīgie jāsoda kā noziedznieki. Tie bij vēlāko inkvizitoru priekšteči.

Pēc pirmā gadu tūkstoša piegriešana kristiānismam varas ceļā pārvēršās jau par parašu. Polijas princis varmācīgi piespieda Pomerānijas vendlus kristīties. Pāvests Honorijs izsludina krusta karu pret prūšiem, pret kuŗiem teutoņu ordeņa brāļi vērs iznīcinošu karu (1236 — 1283. g.). Šķēpneši rīkojās gluži tāpat Livonijā un Kurzemē ar latviešiem (1202 — 1230. g.). Tomēr kristīgajiem varmākām bij jāraujas līdz 14. g. s. beigām, lai tiktu kristīgā galā ar lietuviešiem.

Tādējādi ar uguni un zobenu baznīca panāca savu galīgo uzvaru Eiropā.

Bet arī tur, kur kristianizēšana, liekas, norisinājusies itkā mierīgi, kur vēsture nestāsta par lielākām asins izliešanām, arī tur lieta nav nobeigusies bez varmācībām. Var droši teikt, ka 700 gadu ilgās kristiānisma izplatīšanās rezultātu Ziemeļeiropā var savilkt kopā tādā ziņā, ka šis darbs noticis galvenā kārtā ar varas līdzekļiem ķēniņu un tirannu interesēs; šie pēdējie pabalstīja kristiānismu tādēļ, ka tas vērsās pret viņu pavalstnieku nepaklausību. Bet no otras puses šie pavalstnieki baznīcā ieraudzīja ieroci, kas kaldināts viņu nospiešanai un tādēļ viņas nodibināšanos ne labprāt uzņēma.

Īsi sakot, kristiānisms bij vēl vairāk zobena reliģija kā islams (mahometanisms). Kad mongoļi 1223. g. iekaroja vienu Krievijas daļu, viņi atstāja kristiešiem nevien pilnīgu reliģijas brīvību, bet arī atsvabināja priesterus no nodokļiem. Tāpat arī turki atstāja bulgariem nevien viņu ticību, bet arī viņu zemes īpašumus un vietējos likumus. Kristiānisms nebij tik iecietīgs. Pagānu slāvu, prūšu un Baltijas tautu zemes īpašumi tika sadalīti starp kristīgo ģermāņu uzvarētājiem.

Vispār lieta norisinājās tādējādi, ka pagāni nekur netika pārliecināti, nekur kristiānisms tos neieguva, atsaukdams uz savu mācību. Tos nu kā ganāmu pulku piegriezta baznīcai viņu ķēniņi, vadīdamies no savas varas interesēm, vai arī tos piespieda padoties pēc ilgās pretošanās un asinsizliešanas.

Grūti pavisam iedomāties to postu un asiņu plūdus, kādi saistīti ar kristiānisma izplatīšanos no viņas sākuma līdz beigam. Ja tam vēl pievieno *Meksikas* un *Peru* pagānu iekarošanu, kas bij savienota ar neticamu varmācības politiku, kuru baznīca sankcionēja, tad dabū visšausmīgāko ainu par baznīcas nodarīto postu. Spāniešu priesteris Las Casas novērtēja visu nogalināto iedzimto skaitu uz 12 miljoniem. Viss tas Kristus par godu! Viss tas par zīmi „kristīgai lēnprātībai“!

Šis asins izliešanas notika kristiānisma „izplatīšanas“ labā, neierēķinot tos grandiozos slaktiņus, kādi tika sarīkoti uz baznīcas pavēli dažādu „ķecerību“ apspiešanai tanīs zemes strēķos, kuri tai jau piederēja. Un tad nu vēl pēc visa tā baznīckungi iedrošinas raudulīgā balsī žēloties par tām vajāšanām, pārestībām un mocībām, kādas baznīcas piekritējiem nācies pārciest tad, kad baznīca vēl nebij piesmērējusies Ro-

mas imperijai! Te nu patiešām var teikt to pašu, ko bij teicis kāds kristiešu varmācības politikas sabērztis pagānisko zulu kēniņš: „Ar asins izliešanu manā valstī, salīdzinot ar to, kas šai ziņā tagad tur notiek, ir tāpat kā kad skudru ieraudzītu ūdens dīķī“.

[17. Roma un Konstantinopole.

Varmācīgais Konstantins uzspieda savas varas nostiprināšanas nolūkos Romas imperijai nevien jaunu reliģiju, bet arī jaunu galvas pilsētu. Jau viņa priekšgājējs — Dioklecians, cenzdamies izveidot imperijas administrāciju pēc Austrumu despotiju parauga, atstāja Romu un izvēlējās sev par rezidenci Nikomediju — Austrumos. Konstantins, turpinādams Diokleciana politiku, galīgi izšķīra galvas pilsētas lietu Austrumiem par labu, izvēlēdamies par tādu Bizantiju un nosaukdams to par Konstantinopoli.

Galvas pilsētas maiņai bij lielas sekas nevien politikā, bet arī baznīcas vēsturē. Jaunās Romas — Konstantinopoles — bīskapi uzskatīja sevi nevien par līdzīgiem vecās Romas bīskapiem, bet ar laiku arī par pārākiem, nekā pēdējie. Jāsaka, ka vispār jau no laika gala grieķu kristieši turēja sevi par pārākiem, nekā latīņu (Romas) kristieši. Grieķi uzskatīja, ka viņi visu latīņiem iemācījuši. Evāņģeliji uzrakstīti grieķu valodā. Nav nevienas dogmas, neviena rita, nevienas mistērijas, nevienas reliģiskas parašas, kas nebūtu grieķiska. Līdz Hieronimam visi baznīcas tēvi nāca tikai no grieķiem; bet arī Hieronims nebij romietis, jo viņš cēlies no Dalmācijas. Augustins, kas sekoja Hieronimam, bij afrikānietis. Septiņi lielie baznīcas koncilji tika noturēti grieķu pilsētās. Beidzot kristiešu dievkalpošana pirmajos gadusimteņos notika grieķu valodā.

Nav brīnums, ka pie šādiem noteikumiem grieķu kristiešiem sekste vēl vairāk uzplauka, kad galvas pilsētu pārcēla uz Konstantinopoli. Ap 6. g. s. beigām kāds Konstantinopoles bīskaps — Johans 6., saukts „Gavētājs“, pieņēma „pasaules bīskapa“ tituli. Tas ļoti sakaitināja Romas bīskapu Gregoriju 1., sauktu „Lielo“, kas rakstīja sašutuma pilnu vēstuli, lai „pienaglotu“ „sava ļoti svētā amata brāļa“ rīcību. Viņš sacīja:

„Vai es neesmu spiests izsaukties: O tempora! o mores!
(Ai, laiki! ai, tikumi!) Eiropa ir kritusi barbaru rokās, pilsetas

izpostītas, pilis sagrāutas, provinces palikušas bez iedzīvotājiem, zeme paliek neapstrādāta darba roku trūkuma dēļ, Kristus ticīgie kļuvuši par laupījumu elku pielūdzējiem, un priesteri, kuriem vajadzētu raudāt ar seju pīšļos, ietinas vēltīgos titulos un dižojas ar apzīmējumiem, kuri ir tikpat jauni kā profāni. Es, Gregorijs, esmu vienkārši kalps visiem priesteriem, kas šī vārda cienīgi“.

Grūti pateikt, kas šinīs Gregorija nostrostejošos vārdos spēlējis lielāku lomu: skaudība vai liekulība. Fakts tomēr paliek tas, ka Romas baznīca jau ilgi pirms tam, kā mēs redzējām, bij izrādījusi stipras varas tieksmes, kurām nebij cerēto rezultātu tikai tādēļ, ka apstākļi Romas bīskapa virskundzībai vēl nebij nobrieduši. Tikai īsu laiciņu pēc augšā pievestās Gregorija replikas Romas bīskapi pierādīja, ka viņi prot ar uzviņu atņemt atpakaļ to, ko goda un „vēltīgu titulu“ ziņā bij piesavinājuši viņu „ļoti svētie brāļi“ Konstantinopolē. Tie sāka konfiscēt sev vien „papas“ (pāvesta) tituli, kurū senāk ticīgo laipnība piešķīra visiem ievērojamākiem bīskapiem Rietumos.

Nesaskaņas starp Romas un Konstantinopoles jeb Rietumu un Austrumu baznīcām jau kopš Chalkedonijas koncila laika (452. g.) auga augumā. Sevišķi asi tās saspīlējās 9. g. s., kad par Konstantinopoles patriarchu bij Fokijs un par Romas pāvestu — Nikolajs 1.

No ārienes skatoties, likās, ka lieta grozījās ap dažādām dogmatiskām blēpām. Tā, piem., Chalkedonijas koncilā lauzās ap jautājumu: Vai Jēzum Kristum ir divas dabas un viena persona jeb divas personas un viena daba. Bet 9. gadu simtenī Fokijs izsludināja pāvestu Nikolaju 1. par heretiķi, jo, lūk, viņš ieskatījies, ka Dieva dvaša, sv. gars, nākot no Tēva un Dēla, bet tas runājot pretīm baznīcas vienprātīgam lēmumam, kas liekot šim sv. garam nākt tikai no Tēva.

Protams, ka naidam bij dziļāki cēloņi, nekā šie reliģiskie sofismi. Tie bij politiskas dabas. Tie grozījās ap varas un valdīšanas jautājumu. Un tādēļ šis naidis nebij likvidējams ar sarunām un dogmatiskiem kompromisiem. Plaisa starp Romu un Konstantinopoli paplašinājās arvien vairāk, līdz beidzot 11. g. s. vidū (1054. g.) notika galīga šķelšanās, pie kurās Konstantinopoles patriarchs Michaels Cerularijs un Romas pāvests Leons 9. apkrāva viens otru ar vissmagākiem lāstiem.

Tādējādi līdzās Romas (Rietumu) baznīcai nodibinājās pilnīgi šķirta Austrumu baznīca, kurā oficiāli saucās: Austru-

mu katoliskā, apustuliskā, ortodoksālā (pareizticīgā) baznīca. Tā nosauca sevi par katolisku un apustulisku tādā pat nozīmē, kā Romas baznīca. Tā nosauca sevi par ortodoksālu (pareizticīgu) tādēļ, ka tā par savas ticības normām uzskatīja pirmo gadusimteni septiņu vispārējo koncilu lēmumus. Beidzot tā sevi nosauca par Austrumu baznīcu, uzskatīdama sevi par Austrumu Romas imperijas turpinātāju un likumīgu mantinieci, kāda šī imperija bij cezarisko kristiešu patronu Teodozija 1. (379 — 395. g.) un Juztiniana 1. (527 — 565. g.) laikā. Tā bij pirmā lielā šķelšanās (schisma) baznīcā un tā pastāv vēl līdz šim. Otrā lielā šķelšanās nāca 16. gadusimtenī, kad no Romas atdalījās protestantisms (luteranisms u. c.). Arī tā pastāv vēl līdz šim.

18. Rietumu feodalā baznīca.

Galīgās šķelšanās laikā Rietumu un Austrumu baznīcas nebij vienādā stāvoklī, nebij vienādi stipras. Vajaka bij Austrumu baznīca. Tai bij tā ķibeles, ka sākot ar 7. g. s. viņas teritorijai mīcās virsū arābi ar jaunu reliģiju — islāmu, kuŗu minētajā gadusimtenī nodibināja Mahomets un kuŗu viņš pats un viņa pēcnācēji centās izplatīt kā vienīgi pareizo ar uguni un zobenu.

Samērā īsā laikā islāmieši iekaroja visu Sīriju, Palestīnu, Ēģipti, Ziemeļafriku, lielu daļu no Mazāzijas un citas zemes, uz kuŗām izplatījās Austrumu baznīcas iespaids. Pēc arābiem nāca turki, kas ne mazāk enerģiski turpināja islāma „propagandu” ar zobenu. Beidzot — 15. g. s. vidū turki pat iekaroja Austrumu baznīcas centru — Konstantinopoli. Tādējādi Austrumu baznīca gandrīz pilnīgi (izņemot Krieviju) nokļuva atkarībā no islāma. Pat patriarchy izvēle un noteikšana atkarājās lielā mērā no sultāna gribas. Ja titulētais patriarchy pretojās sultāna varai, tas vienkārši saņēma 50 sītienu pa kāju pēdām un to izraidīja; dažreiz tas pat zaudēja galvu, kā tas notika ar patriarchy Lukasu Kirilu 1638. gadā.

Pavisam citādos vēsturiskos apstākļos norisinājās Rietumu baznīcas un Romas pāvestības izveidošanās. Tiesa gan, arī Rietumiem nācās pārdzīvot musulmanisko arābu uzmākšanos. Spānijā tie pat ilgāku laiku valdīja. Bet viņu tālākos ekspansijas centienus likvidēja franku kara vadoņa Kārļa Martela pulki kaujā pie Puatjē (732. g.)

Barbaru iebrukumi, kuŗi 5. g. s. beigās iznīcināja Rietumu imperiju, padziļinādami vispārējo saimniecisko un sociālo pagrimšanu, atstāja baznīcas stāvokli nesatrīcinātu. Šie barbari pa lielakai daļai bij jau kristiānizēti. Tos baznīca prata pievākt, vēl nekrīstītos nokristīt un izmantot tos savas varas nostiprināšanas mērķiem.

Šai vispārējās pagrimšanas laikmetā baznīca kļuva ārkārtīgi bagāta. Tā mācēja izplēst no ķēniņiem — kādi viņi arī nenāca un negāja — visādas privilēģijas un īpašumus. Bagātiem mirējiem priesteri ar panākumiem iegalvoja, ka vislabākais līdzeklis viņu dvēseles glābīnam ir novēlēt savus īpašumus baznīcai.

No visām baznīcām visbagātākā kļuva Romas baznīca. Jau pāvesta Hadriana 1. laikā (8. g. s.) pāvesta īpašumi sastādīja veselu valsti, kuŗas robežas bij gandrīz tādas pat, kādas tai bij vidus laikos un līdz pat 1870. gadam. Lai attaisnotu, aizstāvētu, nodrošinātu un pie gadījuma paplašinātu šo pāvesta valstību, 8. g. s. tika safabricēts kāds viltojums zem „Konstantīna dāvinājuma“ nosaukuma. Šim viltojumam vajadzēja apliecināt, ka cezars Konstantīns atdāvinājis Romu un lielu daļu no Itālijas pāvestam Silvestram.

Arī pārējie bīskapi ar varu un viltu tika pie lieliem zemes īpašumiem. Turēdami savās rokās izglītību, spriezdami kononisko un bieži savos zemes īpašumos arī civilo tiesu, tie pārvalda pilsētas, uzkundzējas visai sabiedrībai. Grāfi un lielie feodālie zemes īpašnieki sāk bažīties par savām bagātībām un savu varu. Bieži tie cīnās un ved karus pret bīskapiem. Bet bīskapi vērs krūti pat pret ķēniņiem. Tomēr ķēniņi un augstmaņi zin gluži labi, ka viņiem nevar būt labāku palīgu par baznīckungiem. Tie cenšas izlīgt ar baznīcu. Bīskapi no savas puses sankcionē viņu autoritāti, cildina viņu personas un viņu valdīšanu Caur caurim, neraugoties uz biežām savstarpīgām ķildām, baznīcas un laicīgās aristokratijas vara paliek nešķīpama.

Šī sadarbība bij gluži dabiska, jo arī bīskapi un abati bij kļuvuši par feodāliem baroniem. Ne ar ko prēlāti neatšķirās no laicīgiem varas vīriem un lielkungiem. „Mēs lūdzam baznīcas ļaudis — prasīja Kārlis Lielais 811. gadā — mums paskaidrot, ko viņi saprot zem vārdiem „atteikties no pasaules“ un kā var atšķirt tos, kuŗi atteikušies no pasaules, no tiem,

kuŗi pie tās paliek“. Prēlāti nododas tādām pat uzurpacijām un plēšanām kā laicīgie kungi, piesavinas feodālos titulus, nodibina īstas dinastijas, kas pārceļ savu varu uz saviem bērniem un bērnu bērniem, tiklab likumīgiem, kā nelikumīgiem.

Sabiedrība ir sadalīta divās šķirās : augšā — laicīgie un garīgie zemes īpašnieki ; apakšā — pilsētu un lauku iedzīvotāji, kas gandrīz pilnīgi pārvērsti par kļaušiniekiem un spiesti ar savu darbu apmierināt valdošās šķiras nesātīgās vajadzības. Kļaušinieki un visi pie valdošās šķiras nepiederīgie pakļauti bez kādiem noteikumiem saviem kungiem, kuŗi tos bez žēlastības izsūc un spaida. Kaŗa, naida, viltības, savtības, laupīšanas gars rada apspiestajās masās bieži dumpjus. Tiesības nav nekas cits kā „dūres tiesības“, kuŗas nāk par labu tikai tiem, kam ir spēks. Nevienā sabiedrībā nav vairāk valdījusi varmācība un plēsīgi instinkti, kā šai „ļoti svētajā un kristīgajā“ vidus laiku sabiedrībā.

Baznīcas ļaudis neturējās pie maigākas politikas, nekā laicīgie. Baznīcas kļaušinieki nebij labāki nostādīti, nekā visi pārējie. Bīskapi un mūķi pārvaldīja savus īpašumus tikpat nežēlīgi kā lielkungi, un piedzina kļaušas un nodevas ne mazāk cietsirdīgi. Zemnieku dumpji cēlušies pa lielākam daļai taisni uz baznīcas īpašumiem. Tur kļaušu bušana pastāvējusi ilgāki, nekā pie muižniecības un ķēņiņiem.

Noteikti jākonstatē, ka attīstība, kas no 4. g. s. līdz 10. g. s. pārvērtā verdzību kļaušībā, bij sociālas un saimnieciskas dabas. Baznīca pate par sevi nekad nav apkaŗojusi verdzību principiāli. Viņa gan šur tur ir mēģinājusi to reglamentēt, pa piem., aizliegdamā kristiešus pārdot pagāņiem. Bet tā nekad nav cēlusi šaubas par viņas likumību. Episkopati un klosteri to ir pielietojuši vienmēr bez kādam ceremonijām.

Ar lielu diplomātisku veiklību īpaši baznīckungi mācēja šai laikmetā pavairot savu zemes īpašumu un cilvēku materiālu, kā arī radīt pilnīgi beztiesīgu proletāriātu. Priesteru sludinātā pārliecība, ka atsacīšanās no šīs pasaules mantām nozīmē atalgojumu debesīs, tai laikā bij laidusi dziļas saknes, protams, galvenā kārtā nabadzīgās aprindās. Pie tam ilgi priekš pirmās kristiešu gadu tūkstošu maiņas jau tika praktizētas ciešas takses par dažādu katēgoriju grēku dievišķīgu atļaišanu.

„Nekas nebij dabiskāks — raksta Sugenheims savā grāmatā „Geschichte der Aufhebung der Leibeigenschaft“ — ka pie pārāk lielām bailēm no debesu soda daudzi brīvie sīkmaņi, kuņiem nebij pietiekoši mantas, lai nokārtotu savus reķinus ar debesīm pēc dievišķīgās grēku takses ar vajadzīgo daudzumu tīrumu, pļavu u. t. t. vai skaidrā naudā, labprāt pieņēma mācību, ka arī viņu persona var noderēt maksāšanas līdzekļa vietā. Tādēļ līdzās milzīgu, gandrīz neticamu īpašumu novēlēšanai baznīcai konstatējama arī senāk brīvu viru, viņu piederīgo un pēcnācēju pārvēršana masu apmēros par klosteru un citu reliģisku sabiedrību kļaušiniekiem un atkarīgiem. Bet tā kā mīlestība uz īpašumu un brīvību ļoti bieži bij stiprāka par bailēm no priekšā tēlotām šķīstīšanas uguns un elles mokām, tad viltīgie priesteri agri, jau 6. g. s. sākumā, izgudroja īpašu līdzekli. Tas pasaulīgiem ļautiņiem deva iespēju baudīt no grēku izlīdzinošā un izpērkošā spēka, kas nāca, ja pasaulīgās mantas un viņu īpašnieki pārgāja svētās baznīcas īpašumā, nepārejot jau tuliņ, nospiedošā atkarībā vai neatstājot bērniem nabaga spieķi kā tēva mantojumu. Dievbijīgām dvēselēm un viņu tuviniekiem, bieži arī viņu pēcnācējiem līdz trešam un ceturtaam augumam, tika uzlikta viegla, maz apgrūtinoša atkarība un atļauts pret ļoti mērenu godīgu atmaksu naudā vai graudā paturēt savā īpašumā vai lietošanā baznīcai nodoto imobiliju, kas tikai pēc līguma dokumentā minētās personas nāves pārgāja garīgā kunga rokās. Ja nu pirmatnēja līguma slēdzēja dzīvojošie bērnu bērni vai tālākie augumi negribēja palikt gluži bez īpašuma, par ubagiem, tad viņi varēja sevi skaitīt par laimīgiem, ja viņiem atļāva apšaimniekot viņu tēvu tēvu īpašumu kā kļaušu zemniekiem. Šis „prekarijas“, kā viņas viduslaiku valodā sauca, baznīca mācēja padarīt vēl vilinošākas ar to, ka tiem, kas bij gatavi uz tām ielaisties, nodeva arī baznīcas īpašumus mūža lietošanā ar to noteikumu, ka pēc viņu vai viņu apzīmēto pēcnācēju nāves viss pārgāja baznīcas īpašumā. Tas ārkārtīgi veicināja tiklab laicīgo īpašumu pāriešanu baznīcas rokās, kā arī daudzu, it īpaši brīvu sīku ļautiņu pārvēršanu par baznīcas dzimtslaudīm“.

Kristīgi, ļoti kristīgi! Gluži kā Bībelē sacīts: „Jaunu bausli es jums dodu, ka jūs cits citu mīļējat, itin kā es jūs esmu mīlējis, ka arī jūs cits citu mīļējiet“ (Jāņa ev. 13, 34). Un vai tad var būt lielāka mīlestība nekā lielkungam pret kļaušinieku?

19. Pāvestu nevaldāmā varas kāre. ¶

Mēs jau aizrādījām, ka tautu staigāšanās laikmets, resp. barbaru iebrukumi Itālijā nekaitēja Romas priesteru varas attīstībai. Šie barbari jau pirms iebrukumiem bij piegrieztī kristiānismam. Un jo mazāka bij viņu izglītība, jo dedzīgāka bij viņu ticība, jo lielāka bij viņu palaišanās uz baznīcu. To baznīca prata lieliski izmantot sava stāvokļa nostiprināšanai arī Romas kultūras sabrukuma laikmetā.

Tomēr, kad barbaru vara Itālijā konsolidējās, baznīca jutās arvien vairāk apdraudēta savas laicīgās varas centienos. Romas bīskapiem (pāvestiem) bij vajadzīga stipra palīdzība no ārienes. Tie to meklēja pēc iespējas no tāienes, jo tādejādi šī palīdzīgā vara mazāk varēja pārraudzīt vai pat pārvaldīt Romas kurijas rīcību. Tādēļ pāvesti šo palīdzību meklēja pie franku ķēniņiem. Abas puses varēja bez sevišķiem upuriem savstarpīgi izpalīdzēties.

Tā 8. g. s. beigās nodibinājās cieša sadraudzība starp Romas baznīcu un franku ķēniņu Kārli, sauktu „Lielo“. Par palīdzību pāvesta krēslam pāvests Leons 3. kronēja Kārli 800. gadā Romā par imperatoru (ķeizaru) un palīdzēja tam savukārt nodibināt jaunu Rietumu imperiju vecās Romas imperijas vietā. No šī datuma sākas laikmets, kuŗu katoļu vēsturnieki cildinādami sauc par „kristietības laikmetu“, jo, lūk, tad nodibinājies režīms, pie kuŗa Rietumus pārvaldījis pāvests imperatora uzticīgā apsardzībā.

Bet par šo „kristietības laikmetu“ tautām nācās ļoti dārgi samaksāt. Pāvesta Leona 3. pēcnācēji iedomājās, ka viņiem kā Kristus vietniekiem piekrīt tiesība izdalīt troņus un izkārtot valstis pēc sava prāta. Bet Kārļa pēcnācēji bij ne mazāk pārliecināti, ka viņi ir Romas cezaru mantinieki, ka visas Eiropas valstis ir Romas imperijas sastāvdaļas un tādēļ viņiem ir tiesība un pienākums savākt tās un nodibināt vienotu imperiju. Šīs iedomas radīja gadu simteņiem ilgi niknus karus starp pāvestiem un imperatoriem (ķeizariem), starp ķeizariem un dažādiem ķēniņiem, karus, kuŗi putināja tautas un iznīcināja katrus progresa dīgļus Eiropā.

Šai cīņā par varu baznīca ķērās starp citu arī pie sava parastā līdzekļa — falsifikācijas, kas viņai bij totiesu jo parocīgāka, ka šai vispārējā kultūras dzīves pagrimšanas laikmetā baznīcas ļaudis bij gandrīz vienīgie, kas prata rak-

stīt. Tādēļ tie varēja sarakstīt visu ko vien tie gribēja un kas stāvēja viņu interesēs, nebaidoties no pieķeršanas blēdībā. Saskaņā ar kristiešu tradīciju, viltotāji pēc vajadzības apzīmēja savus ražojumus ar senāku laiku datumu un izlaida tos zem kāda senāk iecienīta vārda. Svarīgākais no tādā kārtā safabricētiem viltojumiem Rietumos bij kāds kanonisks sakopojums, kas Francijā gāja zem Isidora Merkatora vārda. Šī viltotā sakopojuma autors bij stādījis sev par mērķi aizsargāt bīskapus pret laicīgās varas iejaukšanos. Šai nolūkā svētais blēdis bij safabricējis dokumentus, kurus sauc par „viltotām dekretālijām” — 94 pāvestu vēstules, sākot no Klementa (1. g. s. beigās) un beidzot ar Gregoriju 2. (miris 731. g.) — un kurās viņš nosodiya visu, kas viņam baznīcas varas interesēs likās nosodams. Viltojumu ar lielu prieku uzņēma Romas baznīca. Tas ļoti palīdzēja attīstīt un paplašināt pāvesta priekšrocības uz laicīgās varas rēķina.

Ar 11. g. s. pāvesta vara bij tā nostiprinājusies, ka lietas Rietumeiropā likās virzāmas uz pilnīgas teokrātijas (priesteru valdības) pusi. Robustais pāvests Gregorijs 7. (1073 — 1085. g.) jau turējās pie tās nesatrīcināmās pārliecības, ka viņam ir tiesības brīvi rīkoties ar troņiem un īpašumiem. Viņš kļāji paskaidroja Romas sinodā 1080. g., ka viņš var ņemt katram un dot katram pēc nopelna „ķēniņvalstis, hercogistes, grāfistes, ar vārdu sakot, visāda veida cilvēku īpašumus”. Tiesa gan, Gregorijam vēl izrādījās rokas par īsām, lai izvestu dzīvē šo jauko programmu. Vācijas ķēniņš Heinrichs 4., neraugoties uz savu gājienu uz Kanosu, beidzot salieca savu pretnieku, Gregoriju, ragā un iecēla Romā jaunu pretpāvestu. Tomēr pāvestības programma bij uzstādīta — skaidra un noteikta

Gregorija 7. pēcnācēji turpināja viņa programmu. Tomēr viņu centieniem nebij lielu panākumu līdz pāvestam Inokentijam 3. (1198. g.). Viņu lielākais uzņēmums bij krusta kari, kurus uzsāka formāli, lai atsvabinātu „svētās vietas” no musulmaņiem, bet kuŗu faktiskais mērķis bij izlaupt Orientu un arī kristīgo Konstantinopoli. Šos krusta karus vadīja Romas pāvesti un tie jo lielos apmēros pavairoja viņu varu. Reliģiskā ziņā tie saasināja attiecības starp Rietumu un Austrumu baznīcām un bij viens no galvenākiem iemesliem pirmajai lielajai baznīcas sašķelšanai, par kuŗu bij runa vienā no iepriekšējām nodaļām.

1198. gadā Inokentijs 3. nosēdās uz pāvesta troņa. Pastiprinādams Gregorija 7. programmu, viņš tā noteica pāvesta

varu: „Jēzus Kristus vietnieks, Pētera pēcnācējs, tā Kunga Kristus, faraona dievs, šaipus Dieva, viņpus cilvēka, mazaks par Dievu, lielāks par cilvēku.“ Kā lasītājs redz, pēc šī definējuma, pāvests top par pašu Kristu; kā „faraona dievs“ viņš top par ķeizaru un ķēniņu dievu. Tā tad ar šādu savu teoriju Inokentijs ieskatīja sevi par valdnieku un noteicēju pār Vācijas ķeizariem, pār Francijas, Anglijas un Aragonijas (Spānijas) ķēniņiem; ar šo teoriju viņš organizē krusta karus, mēģina nodibināt no Romas atkarīgu bīskapiju Konstantinopolē un cenšas noapaļot „svētā krēsla“ tiešos īpašumus.

Inokentijs 3. bij arī pirmais pāvests, kas nekautrējās sarkot istu krusta karu pret kristiešiem, pret tā sauktiem ķeceriem. Tas bij vērsts pret dievbijīgajiem, bet pāvestam naidīgajiem albigenziešiem, kas apdzīvoja Francijas dienvidus. Šis karš, kas vilkās 20 gadus, bij neticami drausmīgs un mežonīgs. Tā kā Tuluzas grāfs Raimunds negribēja šos kristiešus vajāt pēc pāvesta asinskārīgiem norādījumiem, tad pēdējais to apkāva ar lāstiem un atdeva viņa zemi Monfora grāfam Šimonam, kas bij padevīgs ierocis pāvesta rokās un apkāva šos nelaimīgos — miermīlīgos un strādīgos — ļautiņus veseliem tukstošiem.

„Kā lai mēs pazīstam istos ticīgos?“ — ar šādu jautājumu pāvesta zaldāti griezās pie pāvesta legāta (sūtņa) pie Bezjeras iesturmēšanas (1209. g.). „Sītiēt tik nost, tas Kungs pazīst savējos!“ — īsi un skaidri atbildēja kristīgā lēnprātībā pāvesta sūtnis — baznīckungs Arnolds, padevīgs Inokentija kalps. Tādā kārtā pie šī gadījuma 7000 cilvēku, kuri bij sabēguši kādā baznīcā, tika dzīvi sadedzināti līdz ar pašu baznīcu, un citi 20000 — noslepkavoti! Pats legāts ziņoja pāvestam: „Mēs nesaudzējam ne kārtu, ne vecumu, ne dzimumu; apm. 20000 krita no zobena; viss apgabals ir izpostīts un izdedzināts; tā Dieva atbilde ir brīnišķīgi plosījusies“. Šī šausmu pilnā krusta kara rezultātā ziedošais Francijas apgabals tika pārvērsts par tuksnesi uz ilgiem laikiem. Tāda bij „krusta uzvara“ pār ķecerīgajiem albigenziešiem!

Lai galīgi izdeldētu ķecerus, kuri neraugoties uz visiem krusta kariem varēja paglābties un palikt dzīvi, tad šis pats Inokentijs Laterana 4. koncilā pavēlēja bīskapiem izokškerēt savās bīskapijās šos ķecerus un nodot tos laicīgās varas rokās, lai sadedzinātu. Ar to bij likts pamats Inkvizīcijai, kas uzskatama par vienu no nežēlīgākām un neģēlīgākām ba-

znīcas iestādēm, kādas jebkad vēsturē pastāvējušas — lielākais baznīcas kauna traips.

Minētajā Laterana koncilā Inokentijs piegriezta sanākušiem bīskapiem tik mazu vērību, ka pat nepielaida viņu savstarpīgu apspriešanos. Gluži mēmiem tiem bij jānoklausas un jāparaksta varenā pāvesta diktāts. Tas liecināja, ka pāvesta vara vispārīgajā baznīcas organizācijā bij kļuvusi pilnīgi autokrātiska un absolūta — ne no kā neierobežota, baznīcas koncilus neizslēdzot.

Zīmīgs arī tas fakts, ka Inokentijs nevien baznīcā izveda līdz galam patvaldniecisku režīmu, bet arī uz visasāko apkaņoja visu tautu demokrātiskos centienus pret laicīgo valdnieku absolūtisma. Viņš saprata gluži labi, ka katra tautu pašnolemšanās tiesība iznīcināma, lai varētu izvest viņa patvaldnieciskos plānus. Ar atsevišķiem laicīgiem valdniekiem varēja viegli tikt galā, atrodot tiem kādas vājas puses, bet ne tik viegli, ja pāvestam stāvētu pretim vesela tauta. Tādēļ Inokentijs iedegās nevaldāmās dūsmās, kad viņš dzirdēja, ka Anglijas baroni izspieduši no sava ķēniņa tā saukto „Lielo brīvību chartiju“, (1215. g.) no kuņas skaitas Anglijas parlamentārisma sākums. Viņš nolādēja tiklab šo „chartiju“, kā arī viņas aizstāvjus.

Šī varas kārā un varmācīgā pāvesta gars neaizgāja kapā līdz ar viņa nāvi. Visi 13. g. s. pāvesti centās kur un kā vien varēdami nostiprināt savu diktatorisko varu, lai gan viņiem trūka Inokentija 3. enerģijas, viltības un prasmes. Inokentijs 4. apgalvoja, ka Kristus nodibinājis nevien priesterisku, bet arī ķēniņšķīgu kundzību un sv. Pēteram devis zemes un debesu valstības atslēgas, ko pierādot jau šo atslēgu skaitis. Kādā Klemensa 4. bullā (pāvesta pavēlē) no 1265. g. lasam: Nams, kuņā atrasts kāds ķeceris, noplēšams un to nedrīkst vairs uzcelt; mantas, kas atrodamas šādā namā, pieder tiem, kas tām tiek klāt.

13. g. s. noslēdzās ar pāvestu, kuņš bij „cienīgs“ Inokentija 3. pēcnācejs un viņa viltus un varas politikas turpinātājs. Tas bij Bonifacijs 8. — absolūti neticīgs cilvēks un pilnīgs Kristus noliedzējs, kas nekautrējās citu klātbūtnē zoboties par „Kristus pasaciņu, kuņā mums daudz labuma nesusi“. Patiešām daudz labuma baznīckungiem! To jau pierādīja tā paša Bonifacija sarīkotā jubileja 1300. gadā. Nekad tik daudz svētceļotāju no visām pasaules malām nebij apmeklē-

juši Romu, kā šīs jubilejas laikā; nekad tie nebij atnesuši tik daudz naudas. Divi baznīckungi ar grābekļiem rokās bij nepārtraukti nodarbināti, lai sagrābtu naudu, kuŗu vientiesīgie svētceļotāji nolika uz tā dēvēto sv. Pēterā kapu.

Drusku vēlāk, 1302. gadā, Bonifacijs laida klajā savu bullu „Unam sanctam“, kuŗā viņš paskaidroja, ka „būt padevīgai Romas pāvestam ir visai cilvēcei vienīgais glābiņa priekšnoteikums“. Tālāk šai bullā Bonifacijs pasludināja visiem kristiešiem: „Ir divi zobeni — garīgais un laicīgais; nevien pirmais, bet arī otrais ir pāvesta varā. Lai gan laicīgo zobenu tur savās rokās ķēniņi, bet tikai ar pāvesta mājienu un atļauju. Laicīgā vara ir pakļauta garīgai; šī pēdējā pamāca un virza to, bet pār pāvestu nav nekādas tiesas.

Šis ir visabsolūtiskākais teokratiskās doktrīnas formulējums visos viduslaikos. Nekad pāvestības vara nav pacēlusies tik augstu. Tas bij viņas kulminācijas punkts. Pēc Bonifācija 8. (1303. g.) pāvestības vara sāka slīdēt uz leju. Tad sākās pāvestības juku laikmets, tā sauktais Avinjonas periods, kad pāvesti bij Avinjonā (Dienvidfrāncijā) un pāvesti bij Romā, un brīžiem bij 3 pāvesti vienā un tai pašā laikā, viens otru nolādēdami un nolamādami. Pēc Avinjonas perioda jeb tā sauktā „70 gadu ilgā pāvestu gūstniecības laikmeta“ (1376. g.) Romas pāvesti vairs nespēja atgūt savu senāko spožumu. No visām pusēm izauga protesta kustības, kuŗas beidzās ar reformācijas laikmetu 16. g. s. sākumā un noveda pie Rietumu katoļu baznīcas šķelšanās.

Zīmīgi, ka pāvestu augstākās varas laikmets izbeidzās ar absolūti neticīgu un bezdievīgu pāvestu. Pēc Bonifācija nāves uz viņa pretinieka, Francijas ķēniņa Filipa Skaistā ierosinājumu tika iecelta pret viņu izmeklēšanas komisija Avinjonā. Izmeklēšana vilkās 4 mēnešus. Daudzi liecinieki apliecināja, ka Bonifacijs izteicies: „Nav nekāda dievišķīga likuma, jo tas, ko par tādu skaita, ir tikai cilvēku izgudrojums, lai lielo pūli turētu padevībā ar bailēm no mūžīgā soda; esot „krāpšana apgalvot trīsvienību un vientiesīgi tai ticēt;“ esot krāpšana „teikt, ka jaunava dzemdējusi, jo tas ir neiespējamība;“ tāpat esot blēdība apgalvojums, „ka maize pārvērsās Kristus miesā;“ tālāk: „kristiānisms ir maldinošs, jo tas apgalvo dzīvi pēc nāves, kam ārpus murgotāju apgalvojumiem nav nekādu pierādījumu“. Apliecināja arī šādus pāvesta izteicienus: „Lai Dievs dara ar mani vissliktāko, kas

viņam tik, pēc manas nāves; es turos pie tādiem pat ieska-
tiem, kā katrs izglītots cilvēks; pūlis skatās citādi. Mums jā-
runā tāpat kā viņam, bet mēs domājam un ticam kopā ar ne-
daudzajiem“. Saskaņā ar to apliecinājis zem zvēresta kāds
Neapoles baznīckungs, ka Bonifacijs vēl kā kardināls viņa
klātbūtnē izteicies: „Ja man Dievs dod tikai labas lietas šai
dzīvē, tad man nav nekādas daļas gar viņpasaules dzīvi“. Liecinieki dzirdējuši pāvestu kādās debatēs ar pariziešiem pa-
skaidrojam: „ne miesa, ne dvēsele necelsies vairs augšā“. Kad
kāds Sicīlijas jūrnieks Rodšers Loria stastījis, ka viņš kādā
klūmīgā gadījumā būtu aizgājis bojā, ja Kristus viņam nebūtu
bijis zēlīgs, — Bonifacijs izsaucies: „Kristus! Viņš nebij ne-
kāds Dieva dēls, viņš bij cilvēks, ēda un dzēra tāpat kā mēs,
un nekad nav uzcēlies no miroņiem; neviens cilvēks nekad
nav uzcēlies no miroņiem. Es esmu daudz varenāks par viņu.
Es varu izdalīt valstis un pazemot ķēniņus“.

Liekas pietiks ar šiem piemēriem, kuŗi pat tai gadījumā,
ja tie vienā otrā vietā būtu pārspīlēti, nebūs no gaisa grābti.
Nav arī domājams, kā Bonifacijs būtu vienīgais izņēmums šādā
kristīgi-nekristīgā liekulībā pie augstākiem baznīcas kungiem.
Šādu neticīgu liekuļu starp pāvestiem un bīskapiem būs bijis
nesaskaitāms daudzums jau kopš baznīcas pirmajiem laikiem.
Ne bez pamata izteicās kādā vietā Voltērs: „Murgotāji nodi-
bina kādu reliģiju, mulķa galvas to pieņēn un blēži to ved
tālāk“. It īpaši šis Voltēra izteiciens attiecināms uz tiem, kas
reliģiju „ved tālāk“, resp. uz blēžiem. Tiem katrā ziņā Boni-
facijs 8. ir tipisks paraugs vēl līdz šo baltu dienu. Bet tiem
pa lielākai daļai nav gadījies, līdzīgi Bonifacijam, tik klūmīgi
izplāpāties. . .

Šo baznīcas triumfu kāds franču vēsturnieks raksturo šā-
diem vārdiem: „Kā kristiānisma augstākā varas pakāpe, šis
gadusimtenis nebij Dieva, bet gan baznīcas valdīšana, kuŗu tā
uzturēja ar varu un kuŗa bij aptraipīta ar liekulību, mantkā-
rību, iepūtību, kundzības kari. Pāvesti un ķeizari ķīvējās
savā starpā; pāvesti mulsināja tautas, piešķirdami troņus pēc
savas patikas; iepūtīgie kardināļi strīdējās ap Sv. krēslu un
pat reiz, nevarēdami vienoties, atstāja to 2 gadi vakantu. Baz-
nīckungi izmantoja tautu lētticību, fabricēja viltotus brīnumus,
kā 9. un 10. g. s., izsūca sveteļotājus“ (A. Houtin).

Ja aplūkojam ieročus, ar kādiem baznīca cīnījās pret sa-
viem pretiniekiem un par savu laicīgo varu, tad jākonstatē,

ka līdzās krusta kariem, masu fanātizēšanai, inkvizīcijai, sadedzināšanai uz sārta, viens no asākiem bij tā sauktā ekskomunikācija jeb izslēgšana no baznīcas. Ar to izslēgtam noliedza sakramentus un atņēma tam katru legālu autoritāti. Ekskomunikāciju bieži pastiprināja vēl ar interdiktū (aizliegumu). Tādā gadījumā neviens nedrīkstēja ar izstumto sarunāties, stāties ar viņu kādos sakaros, kalpot viņam vai kautkā palīdzēt, citādi baznīcas sods, resp. lāsts krita arī uz viņu. Kad izslēgts tika kāds valdnieks, tad katra dievkalpošana vai reliģiska ceremonija tika noliegta viņa valstī: tas bij Dieva streiks. Ar to šinīs tumšajos laikos baznīca satracināja vientiesīgās fanātizētās masas, kuŗas spieda attiecīgo valdnieku „nožēlot savus grēkus“ resp. nožēlot savu uzstāšanos pret pāvestu. Pateicoties ekskomunikācijas ierocim, vidus laiku pāvesti varēja „dāvāt“ saviem favorītiem, neraugoties ne uz kādu legālitāti, imperiju, Portugāli, Ungāriju, Dāniju, Angliju, Aragoniju, Sicīliju, Franciju u. t. t. Ar ekskomunikāciju Gregorijs 7. cīnījās pret Vācijas ķeizaru Heinrichu 4., Inokentijs 3. apkāva ar lāstiem ķēniņus Filipu-Augustu, Otonu 4., Jāni Bezzemnieku. To pašu darīja Bonifacijs 8. ar Francijas ķēniņu Filipu Skaisto, „atdāvinādams“ viņa troni kādam citam. Kādi bij šie pāvestu lāsti, to vislabāki rāda pāvesta Klemensa 6. klasiskais lāsts pār ķeizaru Ludviķi Bavārieti (1346. g.). Tas skanēja: „Mēs lūdzam visuvarēno Dievu, lai tas pārvērs kaunā Bavārijas Ludviķa neprātu. . . Lai viņš iekrit bezdibēnā, kur viņš to vismazāk sagaida; lāsts lai seko viņa iziešanai un ieiešanai. Tas Kungs lai sit viņu ar aklību un ārprātu. Debess lai sūta zibeņus uz viņa galvu! Visa pasaule lai bruņojas pret viņu. Zeme lai atveras un aprij viņu dzīvu“.

Vai var atrast vēl „kristīgākus“ vārdus?

Jauka ir arī korespondence, kādu pa cīņas laiku apmainīja Bonifacijs 8. ar Filipu Skaisto. Pāvests raksta: „Mēs darām Tev zināmu, ka Tev mums jāpadodas garīgās un laicīgās lietās, un ka mēs katru, kas domā citādi, skaitam par ķeceri“. Uz to Filips atbildēja ar šādu repliku: „Lai zin, Tava lielā mulķība, ka Mēs laicīgās lietās nevienam neesam padoti, un ka Mēs katru, kas citādi domā nosaucam par mulķi un ākstu“.

Interesants arī motīvs, kuŗa dēļ konflikts izcēlās. Filips, lūk, bij spēris soļus, lai aizkavētu naudas aizplūšanu no Francijas uz Romu, kā arī bij mēģinājis uzlikt nodokļus baznī-

cai, kuŗa pa krusta kuŗu laiku bij izputinājusi Eiropas tautas un sagraŗbusi savās rokās gandrīz visas bagātības. Tas vislabāki raksturo baznīcas savtīgo, mantkārīgo un parazitisko dabu. Ģete saka „Faustā“:

„Baznīcai, tai tikai laba māga!
Veselas valstis tā zemē rija;
Bet vai tai kādreiz ar' diezgan bija?“

Uz katra soļa savā vēsturē baznīca pierādījusi šī pantīņa pareizību.

„Dieva valstību“ baznīcai neizdevās nodibināt virs zemes, bet „Mamona valstību“ gan.

Tagad palūkosim tuvāk, kāda bij morāliskā seja tiem, kuŗi skaitījās par „Kristus vietniekiem“ šai pasaulē, par būtņēm „šai pus Dieva, viņpus cilvēka“, pēc Bonifacija lepna novērtējuma.

20. „Nemaldīgie“ grēcinieki.*)

Baznīckungi mēdz izplatīt leģendu par kristīgās baznīcas apskaidroto pirmsākumu, kad esot valdījusi ideāla tuvāku mīlestība, pašuzpurrešanās un tikumu tīrība.

Palūkosim. Jau pirmais Romas bīskaps, par kuŗu vārdu un personu ir vēsturiski dati, Viktors I. (no 159. — 199. g.), rāda sevi kā cilvēku, kuŗš ir pilns īstas romiešu varas kāres un iepūtības. Kāda kulta jautājuma dēļ, zīmējoties uz Lieldienas svētku veidu, viņš pārtrauc sarunas ar Mazāzijas ķeceriem. Tādā kārtā pirmā skaņa, kuŗa no gadu simteņu attālumā sadzirdami nonāk līdz mūsu ausīm no kāda Romas bīskapa mutes, ir lāsts. Viens no tuvākiem Viktora pēcnācējiem ir tas pats „svētais“ Kalists, kuŗš kā kāda kristīga ieredņa vergs, apgādāts no pēdējā ar naudu maiņas veikala ierīkošanai, kāda konkursa dēļ izputina kristīgās draudzes atraitņu iekrātos grašus. Pēc tam viņš grib laisties lapās, bet saķerts ostā no sava kunga, tiek nosūtīts par sodu pie spaidu darbiem. Drīzi pēc tam kāda strīda dēļ ar žīdu draudzi viņu notiesā pa otram lāgam. Bet tad, pateicoties ķeizara Komoda metreses Marcijas labvēlībai un gādībai, viņš tiek apžēlots un pielabīnas bīskapam Sefirinam, kuŗam viņš top par pēcnācēju.

*) Turpmākos aprakstos par pāvestu „grēkiem“ autors bez citētajiem rakstniekiem izlietojis galvenā kārtā kādu Alfas-Omeegas savirkņējumu šai lietā.

Vai lai norādam vēl uz mežonīgo, rupjo neiecietību, kāda parādās pie pirmajiem pāvestiem, vēl pirms pāvesta varas izveidošanās? Kornelijs (251. — 253. g.) piešķir savam līdzcensim Novacianam ar pirmkristīgu mīlestību „blēdīga un viltīga zvēra vilkiem piemītošu draudzību“, un viņa pēcnācējs Stefans I. (254. — 257. g.) strīdā par ķeceru kristīšanu glāsta svēto Cipriānu ar apustuļu vārdiem: „Melu Kristus, melu apustulis, viltīgais intrigants“. Tas vēl bij tanī laikā, kad kristīgos reizēm vajāja. Kad kristīgā ticība Konstantīna laikā tika iecelta par valsts reliģiju, tikumiskie uzplūdi top vēl jaukāki. Pie priesterā dēla Damaza I. vēlēšanām lieta nonāk līdz asiņainām cīņām: Damaza piekritēji iebrūk Jūlija bazilikā, kur nocietināties pretpāvests, un — svētīgi tie lēnprātīgie — nogalina 137 vīrus. Arī iekšējais taisnīgums un godprātība jau šinīs „svētajos“ laikos pie pāvestiem bij tikpat jauki attīstīti, kā tagad. Jnokentijs I. (402. — 457. g.) bij tas, kurš kā priesterā dēls, proti, pāvesta Anastasija likumīgais dēls, ar fanātisku dedzību uzstājās par garīdznieku cēlību (atturēšanos no laulības). Tomēr šis mērķis pagaidam vēl nebij sasniedzams. Pie Feliksa III. (483. — 493. g.), uz kura krit pārmetums par to, ka viņš varas kāres un neiecietības dēļ ir panācis šķelšanos starp Romas un grieķu baznīcām, mēs sastopam atkal precētu pāvestu. Garām ejot jāpiezīmē, ka pāvesti savā politikā pret ķeizariem, kurā, skatoties pēc laika apstākļiem, lišana mainās ar iepūtību, ir spilgti iemiesojuši visas pakāpes no bezraksturības un ka — kas it īpaši no svara nemaldības jautājumā — veselu virkni no šiem pirmajiem pāvestiem, kā piem. Liberiju, Anastasiju 2., Simachu (498. — 514. g.), Vigiliju un it īpaši Honoriju (634) koncili un citi pāvesti ir izsludinājuši par ķeceriem — pie kam šī ķecerība pa lielākai daļai ir bijusi iztapība pret Bizantijas ķeizariem. Ja piemetinam, ka Simachs, kurš ieguva tiaru (pāvesta cepuri) nāvīgā cīņā pret Lavrenciju, no saviem pretiniekiem ir apvainots laulības pārkāpšanā un baznīcas mantas izšķiešanā — tas notika gotu ķēniņa Teodoricha laikā — ka pie Agapeta I. (533) vēlēšanām tika laista darbā uzpirkšana līdz pat „svēto“ baznīcas trauku izpārdošanai, ka pat Gregorijs I., tā sauktais Lielais, vienīgais izeilus stāvošais pāvests pāvestības sākumā — ir aptraipījis savu gotu ar sunisku izpatikšanu franku ķēniņu masu slepkavai Brunhildei un Bizantijas troņa nolauptājam Fokam, kurš nogāzta ķeizara Mavricija piecus dēlus lika nožņaugt viņa acu priekšā, mēs varam noslēgt šo

pirmkristīgo laikmetu, būdami tai pārliecībā, ka tas, kas varbūt šiem pirmajiem pāvestiem, liekas, trūkst no vēlāko laiku pilnības, ir izskaidrojams tikai ar mūsu nepietiekošām ziņām par viņu īsti evaņģeliskiem darbiem un jūtām.

21. „Nemaldīgie“ grēcinieki (Turpinājums).

Bet devītā, desmitā un vienpadsmitā gadu simtenī mēs redzam visu jau daudz gaišāki, ziņas ir pilnīgākas. Un tas, ko mēs tur ieraugam, pārvelk strīpu pāri ieskatiem, kuŗi bieži nāk priekšā, itkā pāvestu tikumiskā pagrimšana ir bijusi viszemākā, kamēr pāvesti uzturējās Aviņjonā, baznīcu šķelšanās laikā un beidzot, zem renesanses gara iespaيدا. Nē, necilvēcīgi nezvēri, kā Siksts 4., Rovera vai Aleksandrs Bordžia ir sastopami pāvestu virknē tiklab uz leju, kā uz augšu. Tā, piem., 897. g. pēc Kristus dzimšanas mēs atrodam interesantu epizodi ar Svēto Tēvu Stefanu, tā saukto „hijeni starp pāvestiem“. Viņš notur tiesu par mirušo pāvestu Farmoza. No kapa izrautais liķis pilnā pāvesta tērpā tiek nosēdināts uz Pētera krēsla. Un kad nu Stefans izsaka savu „vainīgs“, liķim norauj apģērbu un nocērt tam labai rokai tos pirkstus, ar kuŗiem pāvests sniedz svētību. „Kā hijenes vajā trūdošo liķi, tā Romas garīdznieki velk savu bijušo augstāko ganu aiz kājām ārā no baznīcas“ (Baxmann „Politik der Pāpste“). Pie tam Farmoza noziegums pastāvēja iekš tam, ka viņš, būdams Porto bīskaps, ļāva sevi iecelt par pāvestu. Tagad bīskapu ievēlēšana par pāvestiem, kuŗa arī toreiz nāca priekšā, ir parasta lieta.

Tomēr, tā sauktā, „liķu sinode“ no 897. gada bij tikai pāvestu kundzības laikmeta sākums. Šis laikmets vēsturē ir pazīstams zem nosaukuma „Pornokratija“ jeb prostituēto sieviešu režīms uz Pētera krēsla“. Kardināls Baronijs, pazīstamais katoļu baznīcas vēstures rakstības meistars, kuŗam 1605. gadā tikai Spānijas iebildums aizkavēja tapt par pāvestu, raksturo šo laikmetu savā grāmatā „Annales ecclesiastici“ sekoši: „Šai gadu simtenī bij redzamas šausmas un izvirtība tā Kunga templī un svētumā, un uz Pētera Krēsla sēdēja visbezdievīgākie cilvēki, ne pāvesti, bet nezvēri. Cik riebīga izskatījās Romas baznīca, kad Romā par visu valdīja iekārigas un bezkaunīgas maukas, izdalīdamas pēc sava prāta bīskapu sēdekļus un sēdinādamas savus mīlākos un mauku ērzelus uz

Pētera Krēsla“. Šīs „iekārīgās un bezkaunīgās maukas“ bij Teodora 1., senātora (t. i. Romas laicīgā valdnieka un aristokrātiskās galvas) Teofilakta sieva un viņas abas meitas Marocija un Teodora 2.

Pirmais „mauku ērzelis“ kā pāvests (pieturoties pie kardināla Baronijs izteiciena) bij pāvests Sergijs 3. Marocijas mīļākais. Tomēr patiesais „Svētais Tēvs“ bij visuvarenā Teodora, no kuŗas rokām nāca visas iecelšanas amatos. Romas garīdzniecība nožēlojamā kārtā līda un zemojās šīs palaidnīgās sievas priekšā; pat Vulgarijs, kuŗš nupat vēl bij uzsaucis Sergijam: „Jūsu kājas saduļķo visdzidrāko ūdeni ar simonijām (garīgo amatu pārdošanu par naudu) un jaunievedumiem!“, luncinājās Teodoras priekšā, kad viņš bij nosodīts ar ieslodzīšanu klosterī, ar vārdiem: „Esi sveicināta, tu Kristus meita, un izved uzsāktu darbu līdz galam. Paturi prātā, ka Dievs caur sievu ir nācis miesā un apspīdējis pasauli“. (Baxmann „Politis der Pāpste“.) Nekad un nevienam romiešu ķeizaram nav parādīts padevīgāks suminājums.

Trīs gadus pēc Sergija nāves (914. g.) Teodora iecēļ savu pašas mīļāko par pāvestu zem vārda Jochans 10. Kā diakonu — tā atstāsta mūks un tā laika vēsturnieks Luitprands, kuŗš bij ieradies Romā kā sava bīskapa sūtņis — šī palaidnīgā sievietē bij viņu redzējusi, tūlīņ iemīlējusies skaistajā vīrietī un nodibinājusī ar viņu intīmus sakarus. Tā iecēļa viņu par Boloņas bīskapu, un pēc tam, lai ertāki varētu turpināt savus mīlas sakarus, par Ravennas arķibīskapu, beidzot, 914. gadā, par pāvestu.

Zem Johana 10. pāvestība un baznīca pilnīgi pārgāja aristokrātiskās kliķes īpašumā, šis Johans taču nekautrējās piecus gadus veco grāfu Hugo de Vermandua iecelt par Reimsas arķibīskapu. Bet kad Johans ar sava brāļa, markgrāfa Pētera iecelšanu gribēja tapt neatkarīgāks no aristokrātiskās kliķes, muižniecība sacēlās, pabalstīta no Marocijas karaspēka, kuŗa pa to starpu bij stājusies otrā laulībā ar Gvido no Tascijas. Markgrāfs tika nogalināts, pāvests, no sākuma, 928. gadā, iemests klosterī, pēc tam, uz Marocijas pavēli nonāvēts. (Hartmann „Gesch. Italiens“, III.) Divus gadus vēlāk Marocija uzcēļa uz Svētā Krēsla savu pašas vecāko dēlu, kas nāca no viņas mīlestības ar pāvestu Sergiju. Tas kā Johans 11., no 931. līdz 936. gadam, nesa pāvesta vārdu. Taču savas „nemaldības“ pēdējos 3 gadus viņš pavādīja cietumā, kur viņu līdz ar māti iemeta Marocijas otrais dēls Alberichs.

Tagad iesākās Albericha principāts, kurš vilkās līdz 955. gadam. Tā sauktie pāvesti Leo 7., Stefans 9., kā arī Agapets bij tikai akli ieroči muižniecības vadoņa rokās, kurš bij tapis par Romas monarchu. Kā mantojumu Romai un baznīcai Alberichs atstāja savu dēlu Oktavianu, kurš ar 18 gadiem ieņēma pāvestu sēdekli kā Johans 12. Viņu, kuŗu kardināls Baronijs nosauc par „vissamaitātako no visiem“, bīskapi un prēlāti, kurus ķeizars Otons I. bij sasaucis uz sinodi Sv. Pētera baznīcā (963. gadā), apbēra ar visneticamākām sūdzībām: kardinālpriesteris Petrus bij redzējis pāvestu lasam mesi, bez kā tas būtu baudījis Jēzus miesu; bīskaps no Narnas un kardināldiakons Johans aplicināja, ka pāvests piedzērušā stāvoklī zirgu stallī iesvētījis kādu diakonu; kardināldiakons Benedikts apgalvoja, ka pāvests apsvētījis bīskapus par naudu, un par Todijas bīskapu iecēlis kādu desmit gadus vecu puiku; esot zināms, ka viņš dzīvojot ar Rainera atraitni un sava tēva piegulētāju Stefaniju, kā arī ar kādu atraitni Annu un viņas māsas meitu, un svēto pili esot pārvērtis par bordeli; viņš esot atklāti sarīkojis medības, esot licis savam krusttēvam Benediktam izdurt acis, kardināldiakonom atņemt vīrišķību un nogalināt to, aizdedzināt namus, un nesis zobenu, bruņu cepuri un vairogu; visi vienā balsī sauca, ka viņš dzēris uz velna veselību, pie kauliņu spēles piesaucis Jupiteru, Venēru un citus demonus, nav svētījis kanoniskās stundas un nav metis krustu. (Visu to piedev bīskaps Hefeles savā pazīstamā koncilu vēsturē). — Pāvests Johans nepiedalījās sinodē, bet gāja ar šaujamo loku un bultām uz medībām Kampanā un nelikās ziņot arī tad, kad trešā sēdē viņu atcēla.

Kad drīzi pēc tam ķeizars Otons izgāja no Romas, Johana piekritēji aizdzina Otona iecelto pāvestu Leo 7. un pēc tam Johans savukārt noturēja sinodi, kuŗā pa daļai tie paši garīdznieki, kas viņu nupat vēl apsūdzeja Sv. Pētera baznīcā kā vislaunāko noziedznieku, stāvēja viņam blakus, kad tas apkrāva Leo ar lāstiem.

Par to nav ko brīnīties. Jo šie garīdznieki bij sava augstā priekšnieka vērti. Piemēram, Romas apgabalam piederīgais klosteris Farsa bij vienā un tai pašā laikā prieka māja un laupītāju līgzda. Viens abats nobīdīja otru no ceļa ar indi, dokumentu zelta bullas paramentu izgreznojumus pārkausēja rotlietās priekš jautrām meičām. Katrs mūks iegādāja sev piegulētāju un ievietoja kādā no klostera īpašumiem, un pa svētdienām ierīkoja kopēju satikšanās vietu klosterī. (Hart-

mann, „Gesch. Italiens im Mittelalter“.) Par šo mūku un garīdznieku jauko dzīvi tam Kungam par godu dod klasiskus raksturojumus gandrīz katra Bakačio novele viņa „Dekameronā“.

Johana gals bij pilnīgi piemērots viņa dzīvei. Kad ķeizars Otons atgriezās ar karaspēku pret Romu, pāvests mēģināja sarunu ceļā izvairīties no soda. Bet piepeži viņu pārsteidza nāve uz viņa parastā „kaujas lauka“. Kad viņš kādā naktī ārpus Romas meklēja priekus svešā laulības gultā, viņu ķēra trieka, no kuŗas tas pēc astoņām dienām nomira, neizlīdzinādamies ar Dievu, 14. maijā 964. gadā.

22. „Nemaldīgie“ grēcinieki (Turpinājums).

Visiem Otona I. un viņa dēla Otona 2. mēģinājumiem izvilkt pāvestību no netirumu zaņķa bij panākumi tikai uz īsu laiku. Romā kļuva atkal pie varas aristokratiskā kliķe Krescenciju, tēva un dēla vadībā. Atkal pāvesti bij tikai lelles šo Romas varas vīru rokās. Bet arī ķeizaru ieceltie pretinieki un pretpāvesti nebij ne par matu labāki. Tā, piem., 24 gadu vecais Bruno no Kerntenes, kuŗu Otons 3. iecēla par pāvestu zem Gregora 5. vārda, izrēķinājās ar savu pretinieku, Krescencija iecelto pāvestu Johanu, kuŗš bij ķeizarienes Teofanas mīļākais, sekošā kārtā: pēc tam, kad Otons 3. bij ar uzvaru iegājis Romā, viņš Johanu par sodu uzsēdināja ačģarni uz ēzeļa un, ar asti rokās, lika tam jāt pa Romas ielām. Bet Krescencijam viņš lika nocirst galvu un viņa rumpi pavēlēja aiz kājām piesiet pie karatavām ļaužu apskatīšanai. Tomēr Krescencija dēls drīzi vien valdīja atkal ar tādu pat varu. Ievērojamais pāvests Silvestrs 2., kuŗš tomēr bij viens no visbezraksturīgākiem cilvēkiem, bij spiests locīt ceļus viņa priekšā; Johans 17., Johans 18., Sergijs 4. (1009. — 1012. g.) bij Krescencija iecelti un viņa ieroči.

Lieta kļuva vēl ļaunāka, kad pār Romu valdīja grāfs Alberichs no Tuskuluma, kuŗš pāvesta godu piešķīra savam desmit gadu vecam dēlam zem vārda Benedikts 9. (1033. — 1044. g.). „Tagad par kristiānisma galvu bij bērns, palaidnīgs puika, kuŗš drīzā laikā nelietībās pārspēja visus Svētos Tēvus. Tas bij kronis prostituēto režīmam“ (Ēngert, „Die Sünden der Pāpste“). Mēs aprobežosimies ar viņa gala raksturojumu Vatenbacha vārdiem: „Velns uz Svētā Krēsla — izsakoties ar tā

laika abata Dezidērija vārdiem — bij piepildījies līdz malām pilnu savu nelietību mēru. Laulības pārkāpšanu un slepkavību, pēc bīskapa Benico izteikuma, viņš jau vairākkārt bij izdarījis; tagad viņš taisījās apņemt sievu, lai gan īsi pirms tam viņa priekšgājējs Benedikts 8. bij aizliedzis laulību garīdzniekiem. Viņa Svētums bij iemīlējis savā tantē, grāfa Žirara de Sakso meitā, un gribēja to precēt. Bet tad notika sacelšanās Romā 1044. g. beigās. . . Benedikts aizbēdza. Romieši lāvās piekukuloties ar Sabinuma bīskapa naudu un ievēlēja šo bīskapu kā Silvestru 3. par pāvestu — uz 49 dienām. Benedikts savervēja visus savus piekritējus un aizdzina Silvestru atpakaļ viņa bīskapijā. Tomēr Benedikts sajuta, ka tam zeme top karsta zem kājām. Arī viņa mīlākās tēvs negribēja būt par pāvesta sievas tēvu. Tādēļ Benedikts nolēma pārdot savu augsto amatu. Gadījās arī pircējs, pāvesta tēvocis, arķipriesteris Johans Gracians. Par 1000 mārciņām sudraba viņš tapa par Svēto Tēvu Gregoru 6. (1045. — 1046. g.).

Un visi trīs, Benedikts 9., Silvestrs 3., Gregors 6., bij nemaldīgi, bij Jēzus vietnieki virs zemes, bij dievības svētie trauki! Vai pēc tam būs atrodama pie vismežonīgākiem, visnekultūrelākiem Austrālijas nēģiem tāda mānticība, par kuŗu kristīgiem, tiklab katoļiem, kā luterāņiem — jo baznīcas toreiz vēl bij nedalītas — būtu tiesība smieties un zoboties?

Nemot vērā visu augšā sacīto, jāatzīst, ka pāvestība ir viena no visbrīnīšķīgākām iestādēm cilvēces attīstības vēsturē. Pastāvīgi uz mācās jautājums, kā ir varējusi iemantot gandrīz dievinošu godināšanu no miljoniem ļaužu visā pasaulē tāda iestāde, kuŗas priekšstāvji ar visu savu apkārtni pa lielākai daļai rāda mums visdziļākās tikumiskās pagrīšanās ainu. Ja arī izlaistu no acīm pāvesta neaprobežoto varas kāri un tos politiskos noziegumus un asiņainās vajāšanas, kuŗas ar to ir savienotas, tad tomēr šo „Svēto Tēvu“ personīgā uzvešanās vēsturē, ar nedaudziem izņēmumiem, ir tāda, ka tā spēj atbaidīt katru, kuŗam uzglabājušās normāla cilvēka jūtas un ieskati.

Var ar pilnām tiesībām teikt, ka ne uz viena varas sēdekļa nav sēdējuši tik daudz izvirtuļi, kā uz „Svētā Krēsla“. Jau desmitā un vienpadsmitā gadu simtenī pāvestu galms bij smirdošs netikumam un zalkšņiem, kuŗi, kā mēs redzējam, velti pūlējās iztīrīt Vācijas ķeizari. Bet sākot ar pāvesta pārcelšanos uz Avinjonu, 1305. gadā, bezkaunīga baudu dzīve top par kārtēju parādību.

Jau pirmais Aviņjonas pāvests Klemenss 5. dzīvoja ar savu skaisto grāfienu Perigodu laicīgā spožumā un laiskumā. Par Klemensu 6. raksta Hauks savā baznīcas vēsturē: „Klemensā nebij ne drusciņas no baznīcas interesēm: lielisks galds, skaisti zirgi, lepnī korteži, apiešanās ar dāmām piešķīra viņa kurījam ķēniņu galmu spožumu. Starp 25 kardināliem, kuŗus viņš iecēla, 12 bij viņa radnieki; viņa nepotiem (pie mums tos mēdz saukt par „krustdēliem“. Aut.) pārmeta, ka viņi ved vislaiskāko dzīvi“.

Lietas kļuva vēl ļaunākas ar pāvesta krēsla pārceļšanu no Aviņjonas atpakaļ uz Itāliju, tā sauktā šizmas (skaldīšanās) laikā, kad pastāvēja vienā un tai pašā laikā divi un pat trīs „nemaldīgi“ pāvesti. Par Johanu 23., kuŗš pirms pāvesta amata bijis uz visādiem noziegumiem spējīgs jūras laupītājs, vārdā Baltazars Kosa, pat kāds arhiklerikāls mācītājs, kuŗa uzdevums ir balsināt un izpuškot pāvestu godu, raksta sekošu: „Sūdzības pret Pizas pāvestu par personīgu netikumību ir droši vien dibinātas; kādā līdzīm, cik man zināms, bez ievēribas atstātā pāvesta Aleksandra 5. (viņa 1410. g. mirušā priekšgājēja) bullā es atrodu dokumentāiskus pierādījumus no Baltazara Kosas klaji atzīta dēla un meitas“. Niheimas baznīckungs Ditrichs pārmeta Johanam 23. kopošanos ar asinsradniekiem, zodomismu (kopošanos ar dzīvniekiem) laupīšanu un slepkavību. Boloņā viņš turējis haremu ar 200 meitām. 300 mūķenes viņš pavedis, pa daļai ar viltu, pa daļai ar varu, un tad algas un atmaksas vietā tās paaugstinājis par abatēm un klostēru priekšniecēm. Šādas sūdzības tika klaji izteiktas Konstānces koncilā.

Eneja Silvija de Pikolomini personā „Svēto Krēslu“ ieņēma 1458. gadā garīgi ievērojams vīrs. Tas ir pazīstams ar savu darbu par Vāciju. Viņš bij sava laika spīdošākais rakstnieks, bet tai pašā laikā pirmās šķiras uzdzīvotājs. „Kas, būdams 30 gadus vecs, mīlestības dēļ nav izdarījis nevienu noziegumu? Es spriežu to no sevis, kuŗu mīlestība ir novedusi pie tūkstošiem briesmu“. Tā viņš raksta par sevi. Kādā vēstulē, kuŗā viņš lūdz savu sirmo tēvu pieņemt viņa dēliņu, kuŗu tas piedzīvojis ar kādu britieti, viņš raksta ar valšķīgu cini-smu: „Tu zini kāds gailis tu pats esi bijis“. 1444. gadā no viņa iznāca latīņu valodā pazīstamais, piparotais erotiskais romāns „Eurials un Lukrecija“; viņa komēdija „Chrisis“ norisinās starp ielas meitām, meitu ģēģeriem un savedējām; spīdoša asprātība noslīd vismiļāk līdz bezkaunībai. Par savu ie-

celšanu tam bij jāpateicās Rodrigo Bordžia, kuram vēlāk kā pāvestam Aleksandram 6. bij lemts pārspēt visos netikumus „pagānu“ Romu. Viņa tiešais priekšgājējs bij. franciskaniets Della Rovera, kā pāvests Siksts 4. (1471. — 1484. g.), varbūt, bij vēl nožēlojamāks radījums.

23. „Nemaldīgie“ grēcinieki (Beigas).

Siksts 6. izsita rekordu bezkaunīgā andelē ar baznīcas amatiem, kaut gan šī andele jau gadusimteniem ilgi Romā bija parasta lieta. Taisni ap to laiku radās pazīstamais latīņu teiciens, kurš pēc sava īsuma un skaidrības raksturo Romas kurijas korumpēto praksi labāk, nekā biezie grāmatu sējumi par pāvestības vēsturi :

„Venalis nobis
Templa sacerdotēs, altaria, sacra, coronae
Igues, tures, preces, coelum est venale deusque. *)

„Pat pret dabiska bauda bij pērkama : pret labu taksi Viņa Svētums atļāva vairākiem kardināliem, gada karstākos mēnešos baudīt puiku mīlestību, turēt „Romas kāzas“, kā toreiz vispār sauca pederastiju“ (Engert, „Die Sünden der Päpste“). Siksts izgudroja kopā ar savu brāļa dēlu Džiorolamu Riario plānu, nogāzt Mediči dinastiju, noslepkavojot viņas galvas Lorencu un Džuliano, un tādā ceļā iegūt Florenci. Pie šīs lietas izvešanas viņam bij piepalīdzīgs kāds otrs viņa brāļa dēls kardināls Riario. Kad viņš pie pāvesta dievkalpošanas pacēla hostiju (svēto sakrāmentu) pielūgšanai, slepkavas uzbruka saviem upuriem. Tomēr Lorencu palaimējās izmukt. Sašutis par šo neveiksmi, pāvests pieteica Florences republikai karu. Par Siksta iemīļoto brāļa dēlu, kardinālu Pietro, raksta bijīgais Pastors : „Viņš negribēja nēsāt svētā Franciska apģērbu, bet savā mājā staigāja zelta izšūtos svārkos un savu mīļāko apbēra no galvas līdz kājām ar īstām pērlēm“.

Uz šā paša pāvesta ierosinājumu Romā tika ierīkotas lielas prieku mājas. Vēlāk centās arī no šīm iestādēm izsist peļņu pāvesta kurijai. Tika ieviesta t. s. „piena nauda“ ; prieku meitas tika apliktas ar nodevām pēc viņu paredzamiem ienākumiem. Tā ievāktās summas aizriboja pie pāvesta klerīkiem.

*) Mums ir pārdodami tempļi, garīdznieki, altari, svētumi, kroņi, svecēs viraks, lūgšanas, pārdodami ir debesis un Dievs.

Kāds tā laika vīrs (Agripa) atstāsta, ka viņš no kurijas ļaudīm dzirdējis apm. šādus rēķinus : beneficijas man ir tik un tik daudz ; bet bez tam man Sv. Tēvs piešķīris ienākumus no 20—30 prieku meitām ! (Spittler, Gesch. d. Papsthums).

Šai ainai pilnīgi piemērots ir tas, ka Siksts 4. ierikoja spāniešu inkvizīciju un par tās pirmo lielinkvizītoru iecēla asins-suni Torkvemado. Siksta 4. pēcnācējam, nekautrīgajam amatu andelmanim Inokentijam 8., skaitījās 16 nelikumīgi bērni. Meitām un dēliem Vatikanā tika sarīkotas spožas kāzas. — Tas bija tas pats pāvests, kurš izsludināja krusta karus pret valdensiešiem (kādi no galvenākiem vidus laiku ķeceriem) un izlaida „raganu bullu“ (1484. g.), ar kuru iesākās nemitīgā raganu dedzināšana uz sārziem.

Inokentijs nomira 1492. gadā. Viņam uz Svētā Krēsla sekoja Rodrigo Bordžia, zem vārda Aleksandrs 6., — visnekautrīgākais no visiem izvirtuļiem uz pāvesta troņa. Šī uzzdzīvotāja, slepkavas, indes maisītāja — un Kristus vietnieka zemes virsū netikumu pilnā dzīve ir plaši pazīstama. Tādēļ pievēršim tikai dažus raksturīgākos faktus. Aleksandram mīļāko bija bez skaita un tāpat arī bērnu no šim mīļākām. Ievērojamākie no viņa pēcnācējiem, un proti, Lukrecija un Čezars līdz ar vēl diviem dēliem viņam nāca no laulātās sievas Vanocas. Čezars jau no septītā gada dabuja vienu beneficiju pēc otras, lai gan tas bija no kāda kardināla pieķerts pie laulības pārkāpšanas, un tā tad pēc kanoniskām tiesībām bija nederīgs garīdznieku kārtai. Tāpat Bordžia apgādāja arī savus citus bērnus : „Priekš kam tad būtu baznīcas manta un baznīcas vara ?“ — attaisnojās Aleksandrs. Vismīļākais bērns pāvestam tomēr bija Lukrecija, kura tāpat sacensās visās Bordžia ģimenes izvirtībās. Viņu apvainoja miesīgos sakaros ar tēvu un brāļiem. Pievest stingrus pierādījumus tādās lietās protams, nav iespējams. Bet varbūt ilustrācijai pietiks no kāda jauka nostāsta, kuru pasniedz pāvesta ceremoniju meistars : „Kādu dienu „sanctissimus noster Papa“, Viņa Svētums, izved savu miluli uz balkona un rāda tam ar lielu patiku un prieku, kā ķēves un ērzeļi pārojas. Viens tēvs, ja arī tas nav Svētais Tēvs, kurš šādā situācijā savas meitas priekšā nenosārkst, ir arī spējīgs uz asinsradniecisku kopošanos. Tālāk mums ir zināms, ka pāvesta meitas abi vecākie brāļi bija iedegušies karstās mīlestības liesmās uz savu skaisto māsu. Un kad kādā dienā vecāko brāļi, Gandijas hercogu, ar pārgrieztu rīkli izvilka no Tibras upes, tad nevien skaudība par pāvesta un

tēva labvēlību, bet arī ārprātīga greizsirdība bija Ćezaram par pamudinājumu uz brāļa slepkavību“ (Dr. Engert. „Die Sünden der Pāpste“.) Vēlāk, 1501. gadā, Ćezars uzraidīja algotus slepkavas Lukrecijas pirmajam laulātam vīram, kādam Neapolē principim, un kad izrādījās, ka tas var izveseļoties no dabūtiem ievainojumiem, viņš lika to slimības gultā sacirst gabalos. Lukrecija tadēļ nebūt neturēja ļaunu prātu uz savu brāli; viņa atgriezās atpakaļ pie sava tēva, drīkstēja uzplēst viņa vēstules, ņemt dalību viņa „nemaldīgā“ pasaules valdīšanā. Pāvesta ceremoniju meistars Burkards savos ievērojamajos memuāros ziņo par kādām dzirēm, kuŗas, 1501. gadā kādā baznīcas svētku dienā bij sarīkotas pie Ćezara un kuŗas bija klāt Viņa Svētums ar savu meitu: „Vispirms apustuliskā pili pie Ćezara Bordžia tika dots mielasts, pie kuŗa piedesmit smalkām palaidniecēm bija jādejo ar apkalpotājiem, papriekšu ar drēbēm, tad kailām. Pēc tam tika nostādītas uz grīdas degošas sveces un starp tām kastaņi, kuŗus kailās prostituētās, rāpdamās četrpārus starp lukturiem, uzlasīja, kamēr pāvests Ćezars un Lukrecija noskatījās. Beidzot notika godalgu izdalīšana starp visspējīgākiem no tiem, kuŗiem netrūka bezkaunības visā atklātībā uzdzīvot ar uzaicinātām prostituētām“.

Lukrecija apprecēja Feraras hercogu un pārvērtās, pēc kāda nostāsta, par „cienījamu“ kundzi un hercogieni. „Pēc Lukrecijas aizceļošanas“ — raksta ultramontanais Pastors — „Ćezara iespaids pieaug līdz bezgalībai: viņš bija īstais valdnieks; pāvests visās lietās padevās šī visbriesmīgākā renesanses cilvēka gribai“. Ar citiem vārdiem: bandīts Ćezars bija īstais Kristus vietnieks virs zemes.

Pēc Aleksandra piepešās nāves, 1503. g., sekoja Pījs 3., Pija 2. Pikolomini brāļa dēls. Engerts izsakas par viņu, ka tas bijis viens no labākiem sava laika kardināliem — jo viņam bijuši, kā to konstatē Gregorovijs savā Romas vēsturē, tikai 12 nelikumīgi bērni.

Viņš tomēr nomira dažus mēnešus pēc iecelšanas un viņa vietā nāca Džuliano della Rovera, Ćezara nesamierināmais pretinieks, kuŗam Aleksandra pēdējos gados bij jāslepjas viņa indes dēļ, bet kā pāvests Jūlijs 2. tas bij dzīva kopija no Ćezara uz Svētā Krēsla. Šis Sīksta 4. cienīgais brāļa dēls tiek cildināts kā tas vīrs, kuŗš ar savu enerģiju ir izglābis saposīto Pētera patrimoniju (valstību). Patiešām viņam piemita īsta kondotjera (vidus laiku algoto Itālijas karaspēku vadonu)

enerģija. Patīgos nolūkos viņš uzsāka karu pret Feraru. Pie Mirandolas aplenkšanas viņš atradās pirmajās rindās, lamājās kā landsknechts uz pretinieku un, kad pilsētas pārdošana viņam likās pārāk ilgi velkamies, viņš personīgi izdarīja visādas militāras pārgalvības. Šis „varmācīgākais no renesanses pāvestiem“, Mikelandžello draugs un aizstāvis, bij viens no visnekautīgākiem kristīgās pasaules izlaupītājiem.

Pat Pastors raksta par viņu: „Nav noliedzams, ka viņš nevien pārdeva daudz amatu, bet arī daudz beneficiju. Grēku atlaišana bieži kļuva par finansu operāciju. . .“ Jūlijs, kurš Pētera baznīcas būves nobeigšanai izsludināja grēku atpirkšanu, tapa līdz ar to pret savu gribu par Vācijas reformāciju nelikumīgo tēvu.

Čezaram līdzīgs pēc varas un naudas kāres, Jūlijs arī personīgā dzīvē bij viņam ļoti līdzīgs. Viņš slimoja ar „kurijas slimību“, kā toreiz sauca sifilisu, un, pēc viņa virsceremonijmeistara liecības, bij spiests atteikties no parašas dot Lieldienas svētdienā bučot pāvesta kāju, jo „viņa kāja bij pārklāta no sifilisa augoniem“ (Engert, „Die Sünden der Pāpste“). Ar kardinālu Adolfi, kuru pāvesta brāļa dēls, Urbino hercogs, vēlāk nonāvēja, pēc nostāstiem, Jūlijam pastāvējuši nešķīsti sakari.

Viņa tiešais pēcnācējs Leons 10., kurš tāpat kā Jūlijs ir apstarots no renesanses mākslas mūžīgās gaismas, tāpat kā tas ir viņas lielais aizstāvis, tikai enerģijas ziņā nevarēja mēroties ar Jūliju, turpretī visos netikumos viņš tam bij pilnīgi līdzīgs. Tā pati baudu un greznības kāre, tā pati bezkaunīgā rijība pēc naudas — viņš vienā rāvienā iecēla 31 kardinālu un uz to ierāva 500.000 dukātus — tā pati vārda laušana ārējā politikā, tā pati cietsirdība. Kad kāda daļa kardinālu bij savvērejušies pret Leonu, tad viņu vadonim Petruči nācās dabūt galu no bendes rokas, pārējiem bij smagi jāizpērkas. It īpaši mežonīgā dzīves baudā Svētais Tēvs no Mediči nama varēja sacensties ar saviem priekšgājējiem no Roveru un Bordžia namiem. Pievedīsim tikai sekošu jauku epizodi: Leons bij kaislīgs mednieks — kādās medībās viņš mednieka drēbēs parakstīja arī lāstu bullu pret Luteru. Kad viņš devās uz laukiem, tad izsmalcinātajam dzejas mākslas baudītājam sekoja „viegli, ātri talanti, kuri spēj ikbrīdi nest jautrību“. Jautrā sabiedrībā tad uzstājās arī pats pāvests. Tā kādreiz viņš Vatikana audiences zālē deklamēja kādu dzeju no Frakaztore:

Sifiliss, kuŗa diŗenā antiskā pantmērā apdziedāja šo ŗausmīgo slimību un viņas dziedināšanas metodes ar zēveli un dzīvsudrabu, un bij dāvāta nākoŗam kardinalam Bembo. „It īpaŗi viņam padevās „gana“ Sifilosa mīlestības elegīja“ (Ranke). Patieŗām gans Sifiloss bij pāvests pats un viņŗ apdziedāja pats savu likteni. Simpatisks pie viņa vismaz ir tas, ka viņŗ neturēja sev priekŗā liekulības masku. Bieŗi tiek minēts viņa izteiciens: „Visai pasaulei ir zināms, cik daudz mums ir ienesusi pasaciņa par Kristu“. ŗis katoļu ticības patiesības nemaldīgais mācītājs bij tikpat neticīgs, kā Bonifacijs 8. un daŗs labs pirms un pēc viņa*).

Starp Leona pēcnācējiem Klemenss 7., Dŗuliano Mediŗi nelikumīgs dēls, un Pauls 3., Aleksandra 6. skaistās metreses Jūlijas Farnezes brālis, savā morāliskā raksturā pilnīgi līdzinājās pārējiem renesanses pāvestiem, ja neskaita to, ka Pauls ar savu bezkaunīgo baznīcas izlaupīšanu par labu saviem četriem nelikumīgiem bērniem pārspēja visus savus priekŗgājējus. Viņŗ tieŗām bij cienīgs bŗt par jezuitu ordeņa nodibinātāju.

Paula pēcnācējam Jūlijam 3. (ievēlēts 1550. g.) tieŗām nebij vairs nekā no Mediŗi, Roveru un Farnezu nevaldamās asiņainās iekaroŗanas kāres. Savā vasarnīcā „Villa di Papa Giulio“ viņŗ veda rāmu un gausu dzīvi, deva lielus mielastus, kurus viņŗ piparoja ar sulīgiem jokiem. Pēc daŗām ziņām Jūlijs kopā ar kardinālu Krescensiju turējis prieka meitas un nedalamos pēcnācējus licis kopīgi audzināt (Engerts).

Tādā kārtā renesanses pāvestu meŗonīgais prieku un dzīves reibonis izskan idillē, protams, saskaņā ar vispārēju stilu — bordeļa idillē.

24. Reformācija un luterisms.

Bŗtu pavisam aplami domāt, ka pa šo tikumiskās pagrīmšanas zanķi vārtījās tikai baznīcas augŗas — pāvesti un augstākā garīdzniecība. Nē, ŗai zanķi bij nogrimusi visa oficiālā baznīca no augŗas līdz apakŗai. Baznīckungu demorālizācija ŗai laikmetā taisni nav aprakstama. „Mēs redzam — saka kāds bijīgs jaunlaiku rakstnieks — ka vīri, kuŗi saucās par tautas dvēseļu ganiem un mācītājiem, kuŗi bez tam

* Piem. arī par Urbanu 8. (1623. g.) stāsta, ka viņŗ, dzirdēdams par kardināla Riŗeljē nāvi, zobgaliģi izteicies: „Ja ir Dievs, tad viņam iet slikti, bet ja nav, tad viņŗ ir bijis veikls zellis“.

bij aicināti tautai būt par paraugu tikumiskai dzīvei, daudz biežāki bij kļuvuši slaveni prieku mājās un krogos, pie spēļu galda, kā laulības pārkāpēji un jaunavu piesmējēji, žūpas, aušas un āksti, nekā uz kanceles un mācības kresliem; mēs redzam Dievam veltītās rokas daudz biežāki paceltas uz kaušanos un strīdu ar saviem amata brāļiem, vai savu dēku un netiklības biedriem, nekā uz savas draudzes svētīšanu; mēs daudz biežāki dzirdam no priesteru mutes izgrūžam Dieva zaimošanas, lādēšanas un nešķīstības vārdus, nekā izsakam pamācības un svētīšanas vārdus viņiem uzticētam ganāmpulkam". (Citēts pēc G. Kolb, Culturgeschichte der Menschheit, II. Bd.)

Protams, ka šāds stāvoklis radīja vienā kristiešu daļā nemieru. Rādās kustības, kas izgāja uz baznīcas „atjaunošanu” jeb reformāciju. Tādas bij Anglijā — Viklefa (14. g. s.), Bohēmijā — Jāņa Husa (15. g. s.), Itālijā — Savonarola (16. g. s. sāk.) kustības. Tādas bij arī daudzās „ķecerisko” sektu, kā albigenziešu, valdenziešu, kataru u. t. t. kustības. Bet līdz pat Luteru kustībai (1517. g.) pāvesti ar visām šīm Romas baznīcai naidīgām strāvām izrēķinājās ar inkvizīciju, sārziem un krusta kariem.

Bet cik negausu dzīvi arī neveda baznīckungi — augstākie un zemākie — cik zemu arī nebij noslīdējis visās attiecībās viņu morāliskais līmenis, tomēr par reformatorisko kustību galvenāko cēloni uzskatāma Rietumeiropas, it īpaši Vācijas, saimnieciskā izsūkšana no Romas kurijas puses. Šī izsūkšana norisinājās visdažādākos veidos. Bet viens no visneķītrākiem bij pāvestu tirgošanās ar indulgencijām jeb grēku izpiršanu par naudu. Šī ienesīgā andele vilkāms gadusimteniem ilgi, bet it īpaši plaša un bezkaunīga tā kļuva 16. g. s. sākumā.

Pāvests Leons 10., kas sēdēja uz pāvesta troņa kopš 1513. g. veda ārkārtīgi greznu un izšķērdīgu dzīvi, kas prasīja daudz naudas. Sevišķi lielas summas prasīja grandiozās Pēteru baznīcas būve, kurā Leons gribēja nobeigt. Nav nekāds brīnums, ka pāvests 1517. g. ķērās pie vecu veciem, ar labiem panākumiem pielietotiem „grēku izpiršanas” līdzekļiem, kas jau tai pašā gadu simtenī bij 4 reizes devuši vislabākos rezultātus (1500, 1501, 1504 un 1509). Arī Maincas archibiskaps „sajūta” ļoti lielu naudas trūkumu. Tas uzstājās pāvestam par starpnieku, protams, pret zināmu daļu no ienākumiem.

„Grēku atpirkšanā“ tika ievestas „normālas“ takses par atsevišķiem noziegumiem. Tā, piem., zodomija (kopošanās ar lopiem), pēc šīm „Taxae cancellariae ecclesiae romanae“, maksāja 12 dukatus, baznīcas aplaupīšana 9, slepkavība 7, buršana 6, vecāku vai brāļu, vai māsu noslepkavošana 4 u. t. t. Par visas andeles galvenāko aģentu Maincas archibīskaps iecēla kādu dominikaņu mūku Teceli, kas pirms tam par prastu noziegumu bij notiesāts uz nāvi, bet citādi visādi bij izrunīgs un veikls kungs. Ar veselu virkni pavadonu, kas sastāvēja no dažādiem garīdzniekiem, tas siroja pa visu Vāciju, piedāvādams savu precī visbezkaunīgākā tirgus blāvēja kārtā. Kā šī reklāmiskā andele norisinājusies, to vizīmīgāki rāda kāds tā laika „grēku atlaišanas“ andelmanis Tīringā, kuram uz naušanas lādes bijis uzraksts: „Sobald das Geld im Kasten klinget, die Seele aus dem Fegfeuer springt!“ (Tas būtu latv. apm. tā: „Svied naudu kastē mākenīt, no elles glābsies dvēselīt“). Par attiecīgu summu „atlaisti“ nevien pagājušie, bet arī nākošie grēki.

Šī nekaunīgā andele bij pēdējais piliens sašutuma kausā, kas gadusimteņiem ilgi bij pildījies pret pāvestību. Un, lūk, 16. g. s. pirmā pusē izcēlās dažādās vietās Rietumeiropā — galvenā kārtā Vācijā — grandiozas kustības, kas bij vērstas lielākā vai mazākā mērā pret Rietumeiropas kristietību pārvaldošo Romas kuriju. Šo kustību priekšgalā stāvēja L u t e r s, K a l v i n s, C v i n g l i un citi mazāki „reformatoriski“ gariņi.

Mums no svara galvenā kārtā ir dominikaņu mūka L u t e r a ievadītā kustība, kuras rezultātā liela daļa no kristietības — it īpaši Vācijā un Ziemeļeiropā atšķēlās no Romas un nodibināja jaunu, no Romas neatkarīgu baznīcu — tā saukto L u t e r a n i s k o b a z n ī c u.

Šīs baznīcas piekritēji mēdz varen lielīties ar L u t e r a reformācijas darbu un viņa panākto atbrīvošanos no Romas un pāvestu jūga. Tādēļ nebūs lieki drusku pakavēties pie šī luterisma un viņa baznīcas novērtēšanas.

Vispirms jākonstatē, ka luterisms bij nevis tautas, bet gan augstāko šķiru kustība, kura saviem mērķiem izmantoja izsūktās un apspiestās tautas nemieru pret feodālismu un Romas baznīcas nebūšanām. Tas uzvarēja tādēļ, ka viņa pusē nostājās dažādi Vācijas firsti un valdnieki, kuri ar reformācijas palīdzību cerēja iedzīvoties uz baznīcas rēķina, konfiscējot baznīcas milzīgos īpašumus un sašaurinot viņas laicīgo

varu. Tikai šie materiālie un varas motīvi — nevis Romas baznīcas morāliskā pagrimšana — pamudināja tos pārtraukt sakarus ar Romu un nostāties luterisma pusē. Ētiski motīvi pie viņiem nespēja lomu jau tādēļ vien, ka šai ziņā šie Luterā augstdzimušie piekritēji un atbalstītāji nebij ne par matu labāki par ētiski pagrimušajiem Romas kurijas baznīckungiem.

Ka luterisms pēc savas būtības nebij nekāda demokrātiska tautas kustība, to vislabāki pierāda Luterā izturēšanās pret zemnieku karu, kas reformācijas laikā (1525. g.) izcēlās, lai nokratītu nepanesamo klaušu un apspiestības slogu. Kad zemnieki sacēlās pret saviem apspiedējiem, Luters griezās pie viņiem ar uzaicinājumu, lai tie atsakas no zobena un no nepaklausības kungiem, jo uz sacelšanos tiem būtu tiesība tikai tad, kad Dievs tos aicinātu uz to ar zīmēm un brīnumiem. „Ciešanas, ciešanas, krusts, krusts, ir kristieša tiesība, tā, un nekāda cita“ — tā sludināja izbadinātajiem zemniekiem firstu un lielkungu ticības „atjaunotājs“ Luters.

Bet kad zemnieki negribēja paklausīt šim uzaicinājumam „ciest un nest savu krustu“, un Tomā Mincera vadībā devās izšķirošā cīņā ar muižniekiem un varas vīriem, tad firstu padevēgais kalps Luters laida klajā pret zemniekiem kādu supliki, kas plīst no īsti velnišķīgu dusmu izvērduma. Sacelšanās esot sliktāka par slepkavību: „Tādēļ te jāklūp virsū, jāžņaudz un jāduņ, slepeni un atklāti, kur vien var, un jāņem vērā, ka nekas nevar būt indīgāks, ļaunāks un velnišķīgāks, nekā dumpīgs cilvēks. Gluži tāpat kā jānosit traks suns: ja tu viņu nenositīsi, tad viņš tevī nogalinās un līdz ar viņu visu zemi. . . Tāpēc nav ko gaidīt. Nav vietā arī pacietība un žēlsirdība; laiks prasa zobenu un dusmas, bet nevis žēlastību“. „Kas krīt par valdišanu, ir taisns mocekļis Dieva priekšā. . . kas dabū galu zemnieku pusē, nāk mūžīgās elles ugunīs. . . Tagad ir tādi brīnišķīgi laiki, ka firsts var pakalpot debesīm vairāk ar asins izliešanu, nekā ar lūgšanām. Dur, sit, žņaudz, kas vien var. Ja tu kritīsi — labi tev, svētīgāka nāve tev nevar būt. Jo tu mirsi dievišķā vārda un pavēles paklausībā, Rom. 13, un mīlestības (!!) gaitās — paglābt savu tuvāku no elles un velna saitēm“ (Luthers Werke, XIX).

Tāda bij „Dieva kalpa“ Luterā valoda pret nelaimīgajiem zemniekiem, kuri bij iedrošinājušies sacelties pret saviem kļā kungiem! Protams, ka šī valoda tiem gluži labi patika.

Tie labprāt pieņēma Lutera „atjaunoto“ ticību, kas tiem nodrošināja baznīcas īpašumus un vēl labprātīgāki izlietoja viņa devīzi „sit, duņ, žņaudz“, kas tiem nodrošināja kundzību pār klausiniekiem, tiklab atsavinātos baznīcas, kā arī viņu pašu īpašumos.

Zemnieku sacelšanos Vācijas luterticīgie firsti un lielkungi ar Lutera palīdzību likvidēja. Ar Lutera „evanģelisko“ svētību viņi noslepkavoja Tomu Minceru — zemnieku vadoni un radikālo reformātoru — kā arī tūkstošiem „nepaklausīgo“ zemnieku. Ar Lutera „evanģelisko“ svētību viņi apkāva kristiešu radikālos sektantus — anabaptistus un citus.

Tādējādi luterisms izvērtās sociālā ziņā par noteikti reakcionāru, kungu dienestā stāvošu kustību, cik opozicionārs tas sākumā arī nelikās. Bet nevien sociālā ziņā. Arī zīmējoties uz tā saukto „ticības atjaunošanu“ tas bij neapšaubāmi reakcionārs, ja to salīdzina ar reformācijas radikālajiem virzieniem, kurus reprezentēja Toms Mincers un dažādas sektas. Tai laikā, kad Mincers un minētās sektas izgāja uz baznīcas un viņas dogmu iznīcināšanu, sludinot demokrātisku kristiānismu, Lutera savā „reformācijā“ atstāja baznīcas pamatus neaizkartus. Arī zīmējoties uz baznīcas dogmām Lutera paturēja spēkā visas galvenākās, pat ar ipatnējo stipro esenci, kādā tās bij marīnējis Sv. Augustīns, piem. attiecībā uz iedzimto grēku un predestināciju (mācību, ka par katra cilvēka likteni Dievs visu jau iepriekš izlēmis). Pret tiem, kuri iedrošinājās apšaubīt šo dogmu patiesību, Lutera un citi „ticības atjaunotāji“ uzstājās ar vislielāko niknumu. Tā, piem., Lutera „ticības atjaunošanas“ brālis, Kalvīns, uzmesdamies par diktatoru Žeņevā, lika dzīvu sadedzināt Mišelu Servetu, kas bij sācis apšaubīt baznīcas trīsvienības dogmu (1553. g.). Zināmas arī Lutera dusmas raganu un „velnu apsesto“ lietās. Bez tam šo „ticības atjaunotāju“ neiecietību un fanātismu vislabāki apliecināja tas fakts, ka visi viņi savstarpīgi plūcās un ķengājās uz visniknāko. Arī Indriķis 8., kurš zem sava protektorāta izveda reformāciju Anglijā, nežēlīgi nogalināja visus, kas aizkara katoliskās dogmas. Tādējādi šī „ticības atjaunošana“ bij nevis reliģiskās ideoloģijas, bet gan savtīgu materiālu interešu sasniegšanas fēnoment.

Luterisms un lielākā daļa no „ticības atjaunošanas“ kustības bij reakcionāra arī vēl tai ziņā, ka viņas kritika pret Romas kuriju vērsās pa lielai daļai tādēļ, ka, lūk, šīs ku-

rijas politika esot pārāk progresīva, pa vairāk padevusies renesanses humānisma ieskatiem, pa vairāk piesavinājusi jaunas idejas, pa vairāk veicinājusi mākslas un zinātņi. Un patiešām Romas kurijas augšas renesanses laikā bij kļuvušas diezgan „paganiskas“, piesātinātas ar antīkas idejām un viņas plastikas skaistumu. Piem. kardināls Bembo, pāvesta Leona 10. intīms draugs, atteicās lasīt ap. Paula vēstules, lai nesabojātu savu ciceronisko latīņu valodu.

Reliģiski noskaņotās personas, kuŗām jau nepatika Romas reliģijas aukstais rituālisms, pārņēma sašutums par renesanses pāvestu laipņību pret humānismu, par viņu aizrāušanos no pagāņu autoriem, no antīkās literatūras un tēlniecības meistardarbiem. Atskanēja nikni sprediķi pret laicīgām gaumēm, pret stingrības trūkumu pie bāznīcas amatu vīriem. Savonarolu jūsmīgi uzņēma aptumšotās tautas masas Florencē, un viņš 8 gadus ilgi valdīja par šo pilsētu, jo viņš bij šīs reakcionārās kustības iemiesojums. Un arī īstās reformācijas lielie sprediķotāji — Luters un Kalvins, lai gan viņiem nebij gluži svešas humānisma idejas, tomēr pasludināja, ka kristiānisms ir neaizkarams un negrozams; ka tādā, kādu to sludinājis Jēzus un apustuļi, tam jāpaliek mūžīgi; ka nav pielaižama nekāda pielāgošanās jaunu laiku prasībām.

Pēc sava idejiskā satura šī „reformācija“ bij īsto viduslaiku kustība, kuŗa vērsa savus skatus visnotāl uz pagātņi. Faktiski tā stingri turējās pie pirmatnējās katoliskās reliģijas izpratnes — vienas un vienādas visiem laikiem un ļaudīm; tā noliedza tikai kompetences, kādas bij piesavinājušies pāvesti.

Tādēļ arī šī kustība nebij patiesībā nekāda gara atbrīvošanas kustība. Bībele, kuŗu diktējis Dievs, tai bij neapšaubāma patiesība, un nevar būt nekādas patstāvīgas zinātnes, kas runātu pretīm Bībeles saturam. Tā uzstājās kā dogmu sakopojums, kuŗam akli neticēt bij vislielākais grēks. Luterieši svinīgi nosodīja Kopernika zinātniskos atradumus, kuŗi visos pamatos pārgrozīja vecos uzskatus par mūsu saules sistēmu; bet Kalvins, kā jau teikts, lika sadedzināt Žeņevā Servē kā keceri.

Renesanses spožais mākslas uzplaukums tika katēgoriski noraidīts, jo, lūk, māksla ir luksus, bez kuŗa izticis Kristus un viņa mācekļi.

Māksla un zinātne lauza sev ceļu nevis pateicoties reformācijai, bet gan neraugoties uz šīs „reformācijas“ atjaunoto jeb, ja patik labāki — „reformēto“ tumsonību.

24. Baznīca un kultūra.

Aizstāvēdami baznīcu, reakcionārās pilsonības ideologi un pirmā vietā, protams, paši baznīckungi, cenšas baznīcu nostādīt vēsturē kā lielu kultūras veicinātāju. Grūti iedomāties vēl aplamāku un liekulīgāku apgalvojumu. Un patiešām katram, kam cik necik pazīstama baznīcas vēsture, ir taču zināms, ka baznīca kopš savas pastāvēšanas vienmēr un visos laikos ir bijusi kultūrai noteikti naidīgs faktors. Zīmīgi jau tas, ka kristiānisms un baznīca nāca kā sekas antīkās kultūras sabrukumam. Kristiānismā un baznīcā šīs sabrukums lielā mērā taisni izpaudās. Jo vienīgi tad, kad grieķu-romiešu zinātne un filozofija aiz dažādiem cēloņiem — galvenā kārtā antīkās pasaules saimnieciskās pagrimšanas dēļ — bij nokļuvusi pilnīgas dekadences stāvoklī, tikai tad bij radušies nepieciešamie priekšnoteikumi tai māņu atmosfērai, kurā varēja uzdzīgt baznīcas absurdiskā dogmatika.

Un kā lai baznīca varētu būt par „kultūras veicinātāju“, ja viņas idejiskais pamats — kristiānisms — savos principos izgāja no nevīžības un naida pret zinātni. Palasiet, ko raksta ap. Pauls savā 1. vēstulē korintiešiem (19, 20). Tur stāv teikts: „Jo ir rakstīts: Es samaitāšu gudrību gudriem un iznīcināšu prātu prātīgiem. Kur tie gudrie? Kur tie rakstu mācītāji? Kur tie šī laika zinātnieki? Vai šīs pasaules gudrību Dievs nav darījis par ģeķību?“

Par šo „prāta iznīcināšanu“ un „ģeķību“ kristieši sajūsmīnājās arī vēlākos laikos. Tā, piem., viens no ievērojamākiem baznīcas tēviem — Tertuliāns (2. g. s. beigās) rakstīja saviem ticības brāļiem: „Kas kopīgs ir Atēnām ar Jeruzalēmi? Kas kopīgs akadēmijai ar baznīcu? Kas kopīgs ķeceriem ar kristiešiem? Mums nav vajadzīgas zināšanas pēc Jēzus Kristus, ne arī pētīšanas pēc tam, kad mums ir evaņģēliji. Tā ka mēs ticam, tad mēs negribam ticēt pāri tam, kam mēs ticam. Mēs vispirms ticam tam, ka mums nav jātie pāri tam, kam mēs ticam.“

Liekas, gaiši un kategoriski pateikts, ka kristīgam cilvēkam ārpus evaņģēlij. nav jāmeklē nekādas citas zināšanas, nav jālauza

sava kristīgā galva ne par kādām zinātnes problēmām. „Credo, quia absurdum“ (Es ticu tādēļ, ka absurds) — teica tas pats Tertuliāns.

Kad baznīca guva uzvaru Romas imperijā (4. g. s.) un kļuva par valdošo cezaru baznīcu, tā nekavējoties uzsāka niknu karu ne vien pret „pagānisko“ kultūru atliekām, bet arī pret visu, kas šai vispārējā pagrimšanas laikmetā, bij vēl uzglabājies no antīkās zinātnes un literatūras. Baznīckungiem pirmais darbs bij pamudināt cezarus slēgt antīkās retoru skolas un likvidēt atlikušo antīko izglītību. Nereti tika sarīkoti grautiņi pret antīkās zinātnes un filozofijas pārstāvjiem. Īsā laikā no izglītības vairs nebija ne vēsts un tumsība plūda, kā no spundas. . .

Visādu veidu māņticība ar baznīcas palīdzību ietina diezgan miglā vietās, kur citkārt spīdēja spoža zinātnes un kultūras gaisma. Bet tas jau dabiski. Starp māņticību un reliģiju nav nekādas principiālas izšķirības, neraugoties uz to, ka baznīckungi līdz pat mūsu dienām mīl izplāpāties par šādu izšķirību. Pareizi izteicās lielais angļu filozofs Herberts Spensers: „Reliģija ir māņticība, kuŗa ir modē, bet māņticība ir reliģija, kuŗa vairs nav modē.“

Pievedīsim dažus piemērus, lai rādītu, kādās nejedzības baznīca bij nogrūdusi Eiropu īsi pēc antīkās kultūras iznīcināšanas. Viens no 6. g. s. baznīcas izcilākiem vīriem — Gregors no Turas, kuŗš nebūt nebija tas dumjākais starp viņiem, min vairāk kā 30 piemērus par dziedināšanām, kas panāktas, savācot putekļus no kāda svētā kapa un norijot tos kādā šķidrumā; viņš pats esot izdziedinājies no dizentērijas, izdzērdams kādu dzērienu, kuŗā bijuši sabērti putekļi no Sv. Mārtiņa kapa. Kādā pilsētā, kuŗu apmeklējis Sv. Amands, vietējais bīskaps licis uzglabāt ūdeni, kuŗā „svētais“ mazgājis rokas, jo, lūk, tas atdošot akliem acu gaismu. Minētais Gregors kādā no saviem rakstiem ieteic šādu brīnišķīgu recepti: „Ja grib aiznest sev līdz no kapa (Sv. Pētera) kādas relikvijas, tad jāiesviež tur kāds gabals drēbes, kas iepriekš nosvērts; pēc tam modrīgi gavējot sirsnīgi jālūdz, lai apustuliskam tikumam labpatiktu izpildīt vēlēšanos. Brīnuma lieta. Ja tam, kas tā dara, ticība ir pietiekoša, tad drēbe, kuŗu izvelk no kapa top tik pilna dievišķīga tikuma, ka tā sver daudz vairāk nekā iepriekš.“

Bet viens no jaukākiem un omulīgākiem eksperimentiem šai svētajā fizikā būs gan tas ar eļļu, kas tecējusi no kādas

lampas pie Sv. Hilarija kapa Puatjē pilsētā. Gregors no sākuma domājis, ka trauks ir pārplisīis un pārmetis klosterā priekšniecei nolaidību. Bet priekšniece atbildējusi, ka tas nebūt nav tā, jo, lūk, neesot vis pārplisīis, bet tur rikojoties svētā krusta spēks. Tad arī Gregors par to pārliecinājies, jo stundas laikā no trauka, kurā ietilpuši 2 litri, iztecejuši vairāk kā 8 litri. „Es brīnījos klusībā — saka Gregors — un no šī brīža sludināju pielūdzamā krusta spēku.“

Pāvests Gregors Lielais redz miroņus iznākam no baznīcas, kur tie apbēdīti, un sarunājas ar tiem. Savos „Dialogos“, kuņiem bij liels iespaids, viņš pastāsta veselu virkni brīnīšķīgu nostāstu, kuņos svētie, demoni un burvji izdara visneticamākās un aplamākās lietas.

Sv. Hieronims visā nopietnībā stāsta par centauriem (grieķu mītol. būtnes — puscilvēka, puszirga) un satīriem (grieķu mītol. būtnes — puscilvēka, puszirga), kuņi suminājuši Jēzu Kristu. Viņš uzņemas garantiju par šo mītolōģisko būtņu reālo eksistenci. Visa Aleksandrija, pēc viņa vārdiem, redzējusi dzīvu satīru, kuņi pēc nāves iesāļījuši, lai aizvestu uz Antiociju un parādītu cezaram Konstancam.

Kur te vairs var būt vieta zinātnei, kaut arī viselementārākai? Māņi un murgi zem krusta zīmes — tas viss.

Daudzi ļaudis, un nevien no klērikāļu aprindām, arī vēl mūsu dienās grib saskatīt klosteros izglītības un zinātnes izejas punktus pēc antīkas kultūras sabrukuma. Tā ir vienkārši leģenda, kuņa nebeidz par tādu būt arī tad, ja to pauž vairāk vai mazāk klērikālīzēti vēstures profesori.

No sākuma klosteru iemītnieki bij rupji, nevižīgi ļaudis, kuņiem bij pilnīgi sveša katra intelektuāla interese. Vēlāk, kad Rietumeiropā klosteru lieta tika unificēta uz Sv. Benedikta (6. g. s.) reglamenta pamatiem, klosteru loma izglītības veicināšanā nebūt negrozījās uz labo pusi. „Intellektuālai dzīvei un intelektuālam darbam kā tādām nebij nekādas vietas Sv. Benedikta programmā“ — raksta kāds ievērojams šī ordeņa vēsturnieks (Dom Euthbert Butler „Le monachisme bēnēdictin“). Un tālāk: „Ideja par benediktīniešu biedrību, kas būtu bijusi vispār zinātniska, ir mīts. . . Nevienā periodā benediktīnieši vispār ņemot, nav bijuši zinātnieki“. Tas pats autors konstatē, ka arī kliniāniešu klosteru reforma 10. g. s. un cisterciāniešu — 12. g. s. ir bijusi naidīga pret visu, kas nestāvēja ciešā sakarā ar „dvēseles pestīšanu“. Un vēlāk? Par to, kā vēlāk

klosteri lika pamatus „modernās zinātnes sākumiem“, dod ļoti jauku un pikantu liecību Bokačo, Saketi un citu Itālijas agrās renesanses novelistu darbi. . .

Ar to nav, protams, teikts, ka klosteriem nepavisam nebūtu nekādu sakaru ar rakstiem un rakstniecību. Bet šie sakari tiem bij tikai par tik, par cik tas bij nepieciešams baznīcai, lai izvestu cauri savas intereses. Kā citi motīvi tiem ir bijuši sveši (atsevišķas personas, protams, izņemot), liecina jau tas apstākļi, ka klosteru „brāļi“, tāpat kā baznīkungi vispār, ir ļoti sirdīgi strādājuši pie antīko autoru rakstu iznīcināšanas, vai nu sadedzinādami tos, vai izkasīdami šo autoru tekstus no pergamentiem, lai to vietā uzrakstītu savus fantastiskos nostāstus par „svēto“ dzīvi un darbiem. Tādējādi pa lielai daļai izskaidrojams, ka tai literāriskā mantojumā, kādu mums atstājusi klasiskā senatne, saskatāmi milzīgi robi.

Ja pie mūkiem pie vislabākās gribas grūti saskatīt lielākus nopelnus modernās zinātnes veicināšanā, tad totiesu jo spīgtāki redzami šie viņu nopelni zinātnes vajāšanā. Ņemsim, piemēram, dominikaniešus. Tie bij baznīcas galvenākie inkvizīcijas kalpi, kuŗi klupa virsū visiem, kas baznīcai izlikās ķecerīgi, resp., kas bij novirzījušies no baznīcas dogmām.

Ne par velti viņiem vēsturē palicis kalamburiskais latīņu apzīmējums — „domini canes“, kas nozīmē „tā kunga suņi“.

Ar to nav teikts, ka starp mūkiem nav bijuši ļaudis, kas gājuši tālāk par klosteru „izglītības“ robežām. Starp tiem patiešām ir bijuši vīri, kuŗi daudz ko darījuši zinātnes un izglītības labā. Bet tās ir atsevišķas personas un bez tam personas, kuŗas baznīca vienmēr ir vajājusi un pat cepinājusi uz sārziem.

Kad uz antīkās pasaules drupām izveidojās vidus laiku feodālā sabiedrība, baznīca bij šīs sastingušās sabiedrības un šī laikmeta tumsonības iemiesojums. Baznīca sīkstī pretojās visām progresīvākām tendencēm, kas, neraugoties uz visiem šķēršļiem un slogiem, lauzās cauri feodālisma cietajai čaulai. Baznīca bargi valdīja pār garu un rupja, brutāla varmācība — pār miesu. Priesteri un bruņinieki ciešā un draudzīgā savienībā uzvēla visus dzīves smagumus uz tautas masām, kā uz sava kopējā nastu nesēja lopiņa. Tas bij laikmets, kad valdīja dūres tiesība un fanātisms, kas kopā ar grūti iedomājamu nevižību un gara tumsonību bij par cēloni nīkai neiecietībai, ticību strīdiem, reliģiju kariem, krusta kariem, ķeceru

vajāšanām un inkvizīcijām. Tāda ir aina tai laikmetā, kad baznīca stāvēja savas varas augstumos, kad tā kārtoja un noteica visu cilvēka dzīvi, neciezdama ne mazākās pretrupas un iebildumus.

Šai laikmetā cilvēka gars bij saslēgts kā važas. Baznīcas nejēdzīgās dogmas itkā paralizēja pat tā laikmeta izcilākos un intelligentākos vīrus. Katrs ieskats dabas istā būtībā un viņas darbībā bij itkā ar dējiem aiznaglots. Šai baznīcas neaprobežotas kundzības laikmetā reliģiskie māņi gulēja kā smags slogs uz visiem garīgiem, zinātniskiem un filozofiskiem centieniem. Katrs progress bij vai nu pavisam aizkavēts, vai arī sakropļots. Dievs, velns, eņģeļi un dēmoni aizsedza šī laikmeta zinātniekiem visu dabu. Neviens pētījums netika novests līdz galam, nevienai lietai netika izpētīti pamati. Tiklīdz uzdūrās uz grūtībām, tiklīdz radās kas neizprotams, tūlīt sauca palīgā augšā minētās personības. Stāvokli šai ziņā vislabāki raksturo kāds 16. g. s. rakstnieks, vārdā Pomponācijs, teikdams kādā vietā par kādu lietu: „Filozofi te nekā droša nevar paskaidrot, tādēļ nepieciešams griezties pie dieva, eņģeļiem un dēmoniņiem“. — Šķelmīgais Pomponācijs to, protams, teica ironiski, tomēr viņa vārdi ir labs raksturojums baznīcas kundzības laikmetam. Bet ja arī radās kāds drošs un patstāvīgs gars, kas gribēja un spēja saraut ķēdes, kādās baznīca bij iekalusi cilvēka intelektu, tad viņa rakstus sadedzināja un bieži viņu pašu līdz ar tiem. Gaišs piemērs tam ir Džordano Bruno un Vanini liktenis.

Ar ārkārtīgām grūtībām jaunlaiku zinātnei nācās lauzt sev ceļu caur baznīcas purvājiem. Daudziem pašreizējiem gariem bij jānogrimst. Daudzus baznīcas inkvizitori sakropļoja garīgi un miesīgi.

Patiešām jābrīnās, ka šādos apstākļos brīvam pētīšanas garam izdevās šur un tur, izolēti, izlauzties uz ārieni un saraut tradicionālās ķēdes, kurās reliģiskā apmātība un stulbums turēja saslēgtu intelektu.

Nav arī nekāds brīnums, ka svarīgākam impulsam uz intelektuālās dzīves un zinātnes atjaunošanos Rietumeiropā vajadzēja nākt no ārienes — no arābiem, kuri, kā zināms, taču stāvēja ārpus kristīgās baznīcas. Kamēr kristīgā pasaule ļāva sengrieķu zinātnei izslīdēt no rokām, arābi jau samērā agri iepazinās ar Aristoteli un grieķu matemātiku, medicīnu un astronomiju. Šīs zinātnes drīzi vien pārgāja pie mauriem Spā-

nijā. No mauriem, kā tas jau sen zināms, līdz ar arābu radītās ķīmijas sākumiem pārgāja vidus laiku Rietumeiropā zinātnes sākumi vispār.

Mums, varbūt, teiks: tā tas bij ar baznīcu tumšajos viduslaikos, kad baznīca bij tikpat brutāla, kā pati sabiedrība, bet tagad ir citādi, tagad baznīca ir civilizējusies un attiecībā pret kultūru pārvērtusies no Zaula par Paulu. Šāds ieskats ir pilnīgi nedibināts. Cik baznīca arī nebūtu centusies pielāgoties modernai kultūrai, tomēr arī pielāgodamās tā vienmēr un neatlaidīgi ir šo kultūras attīstību kavējusi un bremzējusi, kur un kā vien varēdama. Tas citādi arī nemaz nevarēja būt, jo pats baznīcas idejiskais pamats — ticība — ir nesavienojams ar kultūras idejisko pamatu — zinātni. Pareizi kādā vietā norāda Šopenhauers, un proti, ka starp ticību un zinātni ir gluži tādas pat attiecības, kā starp diviem svaru kausiem: tai pašā mērā, kā viens kāpj, — otrs slīd uz leju. Te nelīdz nekāda pilsonisko muļķotāju plāpāšana par reliģijas un zinātnes harmoniju, par viņu dažādiem uzdevumiem, par reliģiju kā sirds lietu un zinātni kā prāta lietu. Kad sirds un prāts iet dažādos, pie tam gluži pretējos virzienos, tad no tam var iznākt vislabākā gadījumā tikai mīņāšanās uz vietas, bet sliktākā — nevarīgs sajukums un garīga nespēcība.

Mūsu laikos baznīca, protams, nevar vairs nodarīt tos noziegumus pret garu un intelligenci, kādus tā darīja viduslaikos. Tā nevar vairs cepināt uz sārta ļaudis, kuŗi nepiekrīt viņas dogmātikai. Bet vai viņas daba ir grozījusies? Nedomājam. Ja baznīca ir kļuvusi „rāmāka“, tad tikai tādēļ, ka demokrātijas attīstība visās kultūras valstīs ir izrāvusi tai indīgo zobu un atņēmusi tai citkārtējo varu pār sabiedrību un eilvēku. Bet ja reiz atkal atgrieztos bijušie laiki, kad valdības groži atradās baznīcas rokās, tad droši varam ticēt, ka atgrieztos neiecietības, inkvizīcijas, sārta un reliģiju kaŗu laiki. Cik baznīca ir naidīga pret moderno zinātni, to vislabāki pierāda nesenā „mērkaķu prāva“ Amērikā. Kā zināms, šai „mērkaķu prāvā“ baznīca laida valā visus iespējamus represīvos līdzekļus pret kādu skolotāju, kas bij iedrošinājies aizstāvēt un mācīt Darvina teoriju, uz kuŗas dibinājas visa modernā bioloģija. Tāda ir harmonija starp zinātni un reliģiju! Tāda ir baznīcas kultūra un progress! Ja nu tagad nāk ļaudis, kuŗi mums grib iegalvot baznīcu kā progressa faktoru, tad jāsaka, ka šai baznīcai ar progressu ir tikpat daudz kopēja, kā progressīvai paralizei.

Literātūra,

kuru autors izlietojis pie šīs grāmatas sastādīšanas:

- Alpha-Omega.** Die Feiertage der Christen und Juden. Graz 1923.
Brandes G. Die Jesus-Sage. Berlin 1925.
Brandes G. Urchristentum. Berlin.
Brückner M. Der sterbende Gottheiland in den orientalischen Religionen. Tübingen 1920.
Coulange L. La Vierge Marie. Paris 1925.
Cunow H. Ursprung der Religion. Berlin 1924.
Couchoud P. L. Le mystère de Jesus. Paris 1924.
Drews A. Die Christusmythe. Jena 1924.
Drews A. Die Entstehung des Christentums aus dem Gnostizismus. Jena 1924.
Drews A. Das Markus-Evangelium. Jena 1921.
Eysinga van den Bergh. Die holländische radikale Kritik des Neuen Testaments. Jena 1912.
Eysinga van den Bergh. La littérature chrétienne primitive. Paris 1926.
Engert Th. Die Sünden der Päpste. Leipzig 1910.
Frazer J. G. Le rameau d'or. Paris 1924.
Friedlaender L. Sittengeschichte Roms. Leipzig 1923.
Gunkel H. Zum religionsgeschichtlichen Verständnis des Neuen Testaments. Göttingen 1903.
Houtin A. Courte histoire du Christianisme. Paris 1924.
Kautsky K. Ursprung des Christentums. Stuttgart 1908.
Kalthoff A. Das Christus-Problem. Leipzig 1903.
Kreglinger R. L'évolution religieuse de l'humanité. Paris 1926.
Kolb G Fr. Culturgeschichte der Menschheit. Leipzig 1873.
Lublinski S. Die Entstehung des Christentums aus der antiken Kultur. Jena 1910.
Lublinski S. Das werdende Dogma vom Leben Jesu. Jena 1910.
Meyer Ed. Ursprung und Anfänge des Christentums. Berlin 1925.
Pfleiderer O. Das Urchristentum. Berlin 1902.
Promus C. Die Entstehung des Christentums. Jena 1905.
Raschke H. Die Werkstatt des Markus evangelisten. Jena 1924.
Reinach S. Orpheus, histoire générale des religions. Paris 1914.
Robertson J. Die Evangelien-Mythen. Jena 1910.
Robertson J. Geschichte des Christentums. Frankfurta a. M. 1910.
Sartiaux F. Foiet science au moyen age. Paris 1926.

- Schmitt E. Die Kulturbedingungen der christlichen Dogmen. Leipzig 1901.
- Smith W. B. Ecce deus. Jena 1911.
- Smith W. B. Der vorchristliche Jesus. Jena 1911.
- Seeck O. Entwicklungsgeschichte des Christentums. Stuttgart 1921.
- Schürer E. Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi. Leipzig 1890.
- Usener H. Das Weihnachtsfest. Bonn 1911.
- Vollers K. Die Welt-Religionen. Jena 1921.
- Voltaire Essai sur les moeurs. Oeuvres Complètes. Bruxelles 1828.

Satura rādītājs :

I. Jēzus problēma modernās kritikas gaismā . . .	lp. p.	1.
II. Kristiānisma izcelšanās sociālie pamati . . .	„	42.
III. Kristiānisma reliģiski-mītoloģiskie pamati . . .	„	83.
IV. Kristiānisms un baznīca	„	156.

Izglītības kooperatīva „Kultūras Balss“

izdevumi

Sabiedriski-zinātnisko grāmatu serija.

Lai nāktu pretim lasītāju vajadzībām, „Kultūras Balss“ ar 1930. gadu izdod sabiedriski-zinātnisko grāmatu seriju, kuņā ietilpst 10 dažāda satura grāmatas, katra caurmērā 10 drukas loksnes.

- Šai serijā ietilpst sekošas grāmatas:
	Ls
1. G. V. Pļechanovs, Materiālisms (iznākuse)	1.50
2. Fricis Menders, Ievads politiskā ekonomijā (iznākuse)	1.50
3. Kārlis Kautskis, Cilvēka daba, I. d. (iznākuse)	1.50
4./5. Kristaps Eliass, Kā izcēlās kristīgā ticība un baznīca (iznākuse)	3.—
6. Fēlikss Cielēns, 1905. gada revolūcija un viņas loma Latvijā sabiedriski-politiskā attīstībā.	
7. Edgars Šillers, Nacionālās atmodas laikmets.	
8. Maciņš, Dzīvības izcelšanās.	
9. K. Drillis, Modernās tehnikas sasniegumi.	
10. Klāra Kalniņš, Dzimstības un seksuālās problēmas.	

Pārdošanas cena katrai grāmatai atsevišķi nolikta no Ls 1.50 līdz Ls 2.—, t. i. kopā par visām grāmatām Ls 17.50. Abonentiem, kas pasūta visas grāmatas, maksa nolikta par visām grāmatām Ls 10.— ar piesūtišanu mājā. Abonentu var šos Ls 10.— iemaksāt arī pa daļām (Ls 5.—), iesūtot pa pastu, tekošs rēķins 1408.

	Ls
Fr. Menders, Kas ir kapitālisms	0.20
Fr. Menders, Finanšu kapitāls	0.20
Fr. Menders, Pasaules saimniecība un pasaules politika	0.20
K. Caune, Konspiratora piezīmes	—50
A. Buševics, Kur izeja? — tautsaimnieciskais apcerējums	2.—
P. Lejiņš, „Lai dzīvo kaņš“	—50
Fr. Menders, Sociālisms un zemniecība	—30
Mācītāju ziņojumi par 1905. gadu	1.50
Visvairāk lasītā grāmata.	
P. Holbachs, Tā dieva vārdu isa vārdnīca	—50
Sarakstīta pirms franču lielās revolūcijas un asi nostājas pret reliģiskiem jautājumiem,	
A. Serdants, Nāve un nemirstība	1.—
A. Celmiņš, Kā dievi cēlušies	1.—
K. Džiļleja, Tiesa un taisnība	1.—
Dr. Mazurs, Normālā dzimumdzīve	1.—

	Ls
Švikul Dora, Bistamais vecums un dzimumu hormonu nozīme	1.—
Dr. Priedkalns, Mazu bērnu kopšana	2.—
K. Dēķens, Agrā bērnība	1.50
Abas pēdējās grāmatas ieteicamas katram bērnu audzinātājam; pirmā dod norādījumus fiziskā audzināšanā un slimību gadījumos, otrā — garīgā audzināšanā.	
Prof. Balodis, Ievads tautsaimniecībā un tautsaimniec. teorijā	4.—

Daiļliterātūrā

Andr. Upīša, Stāsti par mācītājiem	2.—
Pirmais izdevums drīzi būs izpārdots.	
Žeromskis, Priekšvakarā. Romāns	2.—
Kurcijs, A., Cilvēciskie lopi. Stāsti	1.50
Ozoliņ-Krauze, Virpuļu durvis. Romāns	1.50
Hašeks, Jaroslavs, Šveiks krusta ugunis	1.50
— Kā Šveiks krita gūstā	1.50
Morans, Pols, Desmit nakts. Noveles	1.50
Strindbergs, Augusts, Sarkanā istaba. Romāns	1.50
Uells, Herberts, Kad pamostās gulošais. Romāns	1.50
Voiničs. E., Dundurs. Romāns. I. un II. d. katra	1.50
Laicēns, L., Emigrants	2.—

Kopoti raksti

Upīts, Andrejs. I. sējums. Stāsti. Kalnā kāpēji. Broš.	5.—
— II. sējums. Stāsti. Tūkstošnieces. Broš.	6.—
— III. sējums. Stāsti. Gāju putni. Broš.	5.—
— IV. sējums. Noveles. Mazas komēdijas. Broš.	6.—
— V. sējums. Noveles. Nemiers	4.—
— VI. sējums. Romāns. Zida tiklā. Broš.	5.—
— Skaidas atvarā. Noveles	1.60
— Kailā dzīvība. Noveles	1.50
— Zem naglotā papēža. Romāns. I. d.	1.50
— Zem naglotā papēža. Romāns II. d.	1.50

Lugas

A. Upīts. Apburtais loks. Komēdija	1.—
Tikko iznākuse,	
J. Grots, Sveiki brīvā Latvijā. Komēdija	1.20
Dr. Orientācijs, Spāniešu muša. II. izdev.	1.—
Katājevs. V., Riņķa kvadrātūra. Joks 3 cēlienos	1.—
M. Lengiels, Nakts serenāde. Komēdija 4 cēlienos	1.20
M. Panjola, P. Nivua. Slavas ūrgotāji. Komēdija 4 cēlienos	1.50
Sinklērs, Uptons, Uzbrukums nakti. Drāma 1 cēlienā	—30

	Ls
Andrējs Upīts, Kaijas lidojums. Komēdija 4 cēlienos . . .	1.40
— Lapas viesuli. Viencēliena drāma	— .50
— Cēloņi un sekas. Komēdija 3 cēlienos	1.—
— 1905. g. Drāma 4 cēlienos.	
L. Tolstojs, Un gaisma spīd tumsā. Drāma 4 cēlienos . . .	— .40

Mācības grāmatas

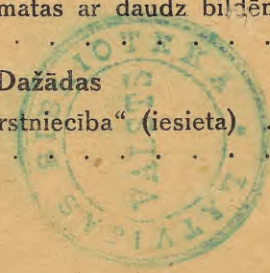
R. Liepiņš, Nedzīvā un dzīvā daba. 7. pap. izdev.	3.50
Pamatsk. 3. un 4. māc. g.	
— Tas pats kurss divās grāmatās :	
Nedzīvā daba	1.50
Dzīvā daba	2.—
— Nedzīvā un dzīvā daba. Ķīmija. Pamatsk. 5. māc. g.	1.40
— Fizika. Pamatsk. 6. māc. gadam	2.—
— Ķīmija. Ģimnāziju kurss	2.—
E. Reiziņš. Anatomija un fizioloģija. Pamatsk. 6. māc. g.	1.50
— Zooloģija. I. daļa	2.—
— Zooloģija. II. daļa	2.50
K. Likums, Trigonometrija	3.—
Lancmans, Mūsu apriņķis	1.50
— Latvijas ģeogrāfija	— .90
— Apriņķu un pagastu karte	— .40
Lancmanis, Birkerts un Broks. Apkārtnes mācības metodika	4.—
P. Vanags, Tirdznieciskā rēķināšana	2.80
— Tirdzn. rēķ. uzdevumi	— .60
A. Liberts, Kosmogrāfija	1.50
Dr. Adamsons, Dabas stāsti. Ķīmija	3.—
J. Aberbergs, Vēstures bilžu paskaidrojumi	1.20
— 31 Latvijas vēstures bildes	ā 1.—
— Kartonētas	ā 1.40

Bērnu literatūra

E. Tirumiņa, Mūsu ābece. Ar daudz bildēm krāsās	— .50
Pūriņš, I. un II. d.	1.20 un 1.50
Aizsils, Teikas un pasakas (izlase)	1.20
Kalējpuika, Šis un tas. Grāmatas ar daudz bildēm. Cena	
pazemināta no 1 Ls uz	— .40

Dažādas

Dr. A. Kirchensteina „Lopārstniecība“ (iesieta)	7.—
greznā sejmā	9.—

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306077918

Maksä Ls 3,—.

17. APR. 1931